

अ स्ता व !

भगवन्तं वेङ्कटाचलाधीश्वरं श्रीनिवासं विषयीकृत्य प्रवृत्ताः काश्चन कृतयः
'श्रीवेङ्कटेशकान्यकल्पनाम्ना इह सङ्कलय प्रकाश्यन्ते । एवमेतत्प्रकाशनं कर्तव्य-
मिति मतिः प्रथमं, अस्य विमर्शालयस्य द्वितीयेनेव (डैरेक्टर्) भूतानाम् अद्य
कीर्तिशेषाणां सरस्वतीहृदयालङ्कारादिबहुचिह्नभाजां एम्. कृष्णमाचार्याणाम् एतत्स्थान-
प्राप्तेश्चिरात् पूर्वमेव अभूत् । तदुपक्रमस्तु अत्र आगतानां तेषां सुकर आसीत् ।
यद्यपि मुद्रितपूर्वा अमुद्रिता वा प्राचीनैः कृता अद्यतनैर्वा सर्वा एव श्रीवेङ्कटेशविषयाः
कृतयोऽत्रान्तर्भावनीया इति तेऽमन्यन्तः; तथाऽपि स महानुदेशोऽनन्तरं परित्यक्तव्य
आपत्तत् यस्मात् पत्रदुर्भिक्षं तथा महत् ।

लिभागेऽस्मिन् सङ्कल्पे आद्ये भागे निवेशिताश्चतस्रोऽपि कृतयः पूर्वं
बहुधा मुद्रिताः । तथापि तासां प्रत्यहं भगवतः सन्निधौ अनुसन्धीयमानत्वात् तत्र
बहूनामादरः स्यादिति, तदनन्तर्भावे अस्य प्रकाशनस्यैव न्यूनता प्रायः सर्वैरुद्धान्येतेति
चाभिप्रेत्य ता इह नोपेक्षिताः ।

द्वितीयभागे दयाशतकं श्रवणानन्दे प्रथमशतकं पद्मावतीगद्यं श्रीनिवासगद्यम्
इत्येतच्चतुष्टयवर्जं सर्वमन्यदिदम्प्रथमतया मुद्रितम् । तत्र एकद्वयानि विना स्तोत्रान्त-
राणि सर्वाणि भद्रराजक्रीयालिखितकोशामारे रक्ष्यमाणानां मातृकाणां प्रतिरूपं
सम्पाद्य मुद्रितानि । एतदर्थं संविधेयं सर्वं श्री एम्. कृष्णमाचार्यैस्तदुपजीवितकाल
एव संविहितम् । एषु श्रीनिवासगुणाकरस्य नवतिशतमेव श्लोका उपलब्धाः ।
तेषु चरमान् सप्त वर्षयित्वा इतरेषां सर्वेषां प्रतिश्लोकमधस्तालिखितं व्याख्यानमप्यु-
पलब्धम् । तस्योपक्रमे निर्देशात् एतद्व्याख्यानकारस्य चरदाचार्य इति नामधेयमिति
ज्ञायते । अनेन 'विस्तरस्तु सिद्धाज्जने द्रष्टव्यः' इत्यादिरीत्या सिद्धाज्जननामा
कश्चिद् ग्रन्थो निर्दिश्यते ।

“श्रीनिवासगुणाकरव्याख्या इत्येवमेव कृतनिर्देश कचित्कचित् पतित
ग्रन्थ व्याख्यानान्तरमप्युपलभ्यते । तत्रत्यै

“इति श्रीनैष्ठिकस्यपान्थकुलतिलकादिकण्ठीरवाचार्य-
बुलावतसवेङ्कटाचार्यसूनुना तत्तत्परणकमलपरायणेनतत्कृपाल-
व्यमायावादिमदगजकण्ठीरवापरनामधेयेन रामानुजसूरीणा
विरचिताया श्रीनिवासगुणाकरव्याख्याया सिद्धाञ्जना-
ख्याया प्रथम सर्ग ’

“इति सिद्धाञ्जनाव्याख्या
कृष्णलीलविहारो नाम द्वितीय सर्ग ।” “तृतीय सर्ग

“श्रीमन्नैष्ठुर विरचिते श्रीनिवास-
गुणाकरव्याख्यायामे चतुर्थ सर्ग ” ।

इति सर्गसमाप्तिवाक्यै श्रीनिवासगुणाकर सर्गात्मना मिश्रको बहुसर्गो महान् ग्रन्थ
इति, वरदाचार्येण स्वव्याख्याने सिद्धाञ्जनमिति निर्दिष्टो ग्रन्थ अयमेव व्याख्यानग्रन्थ
इति अस्य कर्ता मायावादिमदगजकण्ठीरवापरनामधेयो रामानुजसूरीरिति च स्फुटमव-
गम्यते । अतीव नामेद शोचनीय यदेतद्व्याख्यानमातृकाया मूलश्लोका न लिखिता ।
लिखितत्वे नैव तेषामेवमात्यन्तिको गिनाशोऽभविष्यत् । सिद्धाञ्जनमातृकायामेव
उपरि वरदाचार्यकृतस्य रामानुजसूरीविरचितग्रन्थान्तरव्याख्यानस्य एवमुपक्रमो
दृश्यते—

“अथ भगवान् अमिनवरामानुजायामिधानो मायावादि-
मदगजकण्ठीरवाचार्य सर्गलोकजीवनार्थं वेङ्कटाचलमाहात्म्य
काव्यरूपेण “श्रीभृत्सद्वृषणोवे” त्थारभ्य “त्यक्तुऽन्य-
सक्त पौ” इत्यत कृत्वा, आदौ श्रीवेङ्कटाचलप्रतिर्णन
श्रीनिवासवक्त्रार घेनुक्षीराभिषेक प्रमुकुल-
समागम मायावादरक्कण्ठपोडशदत्तपन्ननन्ध श्रीकृष्णलीला-

विहारं अचलवर्णनं चन्द्रादिवर्णनम्, वायुनिन्दा कोकिल-
निन्दा चन्द्रनिन्दा मन्मथोपालम्भनं मन्मथस्तुतिः राजानं
प्रति शुक्रप्रेषणं राजमहिषीसमागमं(मः) भगवदनुग्रहं(हः)
इत्यादिकं, पुनः पुरवर्णनं गिरिवर्णनं च गद्यरूपेण कृत्वा
काव्यं परिसमाप्य पुनरपि..... भगवन्नाम्ना[म]
पर्याप्तमृतत्वात् स्तोतुकामः..... ”

इति । अनेन, न परं श्रीनिवासगुणाकरप्रतिपाद्यविषयविज्ञानं स्थूलमस्माकं भवति
अपितु य एव मायावादिमदगजकण्ठीरवो रामानुजसूरिः व्याख्यानस्य सिद्धाज्जनस्य
कर्ता स एव साक्षात् मूलस्य श्रीनिवासगुणाकरकाव्यस्यापि कर्तेत्यपि निश्चयो भवति ।
सुबोधिनीनामकं श्रीभाष्यार्थसंग्रहरूपं ग्रन्थान्तरमप्यनेन कृतमस्ति यस्यैकदेशः
अस्यां पुस्तकशालायां रक्ष्यते । अस्य अभिजनः ‘ तिरुमळिशै ’ इति प्रसिद्धं स्थल-
मिति च ज्ञायते । अस्य रामानुजसूरिः अनुज कश्चिदासीद् वेङ्कटार्यो नाम । तस्य
पुत्रोऽयं वरदाचार्य इत्यपि अस्यैवोक्त्याऽवगम्यते । लालित्यलिप्तया व्याख्यानान्तर-
करणेऽस्य प्रवृत्तिरिति भाति । परन्तु उपलब्धेऽस्मिन् व्याख्याने शब्दाशुद्धयो बहुलं
दृश्यन्ते । तासां कात्स्न्येन शोधनस्याशक्यत्वात् व्याख्यानं विना मूलस्य शैलीका-
ठिन्येन दुरधिगमार्थत्वात् व्याख्यानान्तरस्य मध्येमध्ये ग्रन्थपातेन दुस्सितत्वाच्च
प्रायेण यथास्थितं इदमेव व्याख्यानमिह आहतम् । अतस्तं शैलीकाठिन्यं, पदेपदेऽ-
भिव्यज्यमानं कर्तुर्गाढं तीक्ष्णं विपुलं च पाणिडित्यं, अतिशयितमुत्प्रेक्षाकौशलं च
मुहुःस्माकं नैपथीयचरितकारस्य श्रीहर्षस्य स्मृतिं जनयन्ति । एवं नारिकेलमाफित्वेऽपि
चमत्कारातिशयस्य जायमानत्वात् काव्यत्वमिह सुस्थितम् । अत्र मुद्रितस्य उज्ज्वल-
वेङ्कटनाथस्तोत्रव्याख्यानस्य कर्तारः श्री. उ. वे. पुरिशै कृष्णभाचार्या एवमाहुः—

“ स्तोत्रं चेदं श्रीमदुज्ज्वलवेङ्कटनाथविषयकप्रतिभावस्य
प्राधान्येन व्यज्यमानत्वात् ध्वनावन्तर्भवति । रतिभावानु-
गुण्येन ज्ञानशक्त्यादीनां कल्याणगुणानामभिव्यज्यमानत्वात्
तदंशे गुणीभूतव्यक्त्यताऽपि । सर्वेष्वपि स्तोत्रेषु इयमेव
रीतिरनुसर्तव्या । ”

इति । एतेन 'श्रीवेङ्कटेशकान्यकलापः' इति नाम्न औचित्यं प्रख्यापितम् ।

श्रीवेङ्कटाध्वरिणः कृतौ श्रवणानन्दे शतकचतुष्टयमुपलभ्यते । तत्र प्रथमं द्वितीयं च श्रीनिवासविषयम् । अन्योराख्ये मेसूर-श्रीमन्महाराजसंस्कृत-महापाठशालार्पावकायां खण्डशो मुद्रितपूर्वम् । तथाऽपि मनसालकट्टै. श्री. उ. वे. कवितार्किकसिंहं गोविन्दाचार्यैः संपूज्यतस्तस्य परिष्कृतस्य मातृकाविशेषस्य, अत्रैवासात्पुस्तकालये स्थितस्य मातृकान्तरस्य च पर्यालोचनेन बहुषु स्थलेषु समीचीनपाठान्तरनिवेशनादिरूपपरिष्कारकरणस्यावश्यकत्वप्रतिमानात् द्वितीयशतकस्य अत्रत्ये एकस्मिन् लिखितकोशे उपलभ्यमानस्य अवश्यमुद्रणीयत्वे आदित एव मुद्रणस्य औचित्यप्रतीतिश्च तदध्ययान्तर्भावितम् । शतकभिधानस्यापि द्वितीयभागस्य चतुरशीतिरेव श्लोका उपलभ्यन्ते । 'इति द्वितीयशतकम्' इति समाप्तिवाक्यं तु दृश्यते । किञ्चिन्मूलमप्यन्यूनप्रायमिव ।

अत्रत्यायां मातृकायां तृतीयमपि शतकं शिथिलमलिनपत्रं अन्ते क्षुद्रितकतिपयश्लोकमुपलभ्यते । तच्च श्रीराघवविषयमिति पृथक् यथासौकर्यं पश्चान्मुद्रयिष्यते । चरमं चतुर्थं शतकं श्रीवन्दराजविषयं आन्ध्रलिप्यां भाषानुवादसहितं श्री. उ. वे. गोविन्दाचार्यैः प्रकाशितम् ।

इद्वान्ते योजिता श्रीनाम्मौक्तिकमाला अमुद्रितपूर्वा । अस्या मातृका मद्राजकीयप्राच्यलिखितपुस्तकशालाप्रधानपण्डितेन 'विदुषा' श्री. टि. एन्. वेङ्कटाचार्येण चिरात् स्वस्मिन् रक्षिता अत्र प्रकाशनाय सादरमर्पिता । अस्याः कर्ता साक्षात् यामुनाचार्य इति आरम्भे कृतेन निर्देशेन तद्विषय 'तनियन्' श्लोकपाठेन च प्रतीयते । परन्तु अस्याः कृतेः स्वरूपं पर्यालोचयन्तः श्रीयामुनाचार्यकृतानां प्रबन्धानामष्टत्वेन आचार्यचरणैः कृतं परिगणनं स्मरन्तश्च न वयमत्र संशयमतिवर्तमानहे ।

अत्र चम्पे तृतीये भागे मुद्रितं दशोपनिषद्वाप्यकारश्रीरुद्ररामानुजमुनि-विरचितं श्रीशारङ्गोपमाध्यात्म्याख्यानं ग्रन्थाक्षरेमुद्रितपूर्वम् । न तु कञ्चिद्वाग्राक्षरैः ।

एतन्मुद्रणोपयोगितया लेखनशोधनादिहेतोरपेक्षितं सर्वं साहाय्यं एतत्पुस्तक-
शालापण्डिताभ्यां न्यायवेदान्तशिरोमणिना श्री. ना. सु. राजगोपालाचाराय्येण
न्यायमीमांसाशिरोमणिना श्री. की. शठकोपाचार्येण च सम्पन्नम् ।

20 8. 1943. }
Tirupati. }

D. T. TATACHARYA

अत्र मुद्रिताः कृतयः

प्रथमो भागः ।

पृष्ठ.

१

७

९

१२

१. श्रीवेङ्कटेशसुप्रभातम्
२. श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्
३. श्रीवेङ्कटेशप्रपत्तिः
४. श्रीवेङ्कटेशमङ्गलाशासनम्

द्वितीयो भागः ।

१४

१५

१७

३२

३४

४६

४७

४८

४९

५२

५७

७०

७३

७५

७७

१. श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम्
२. श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनाममालि.
३. लक्ष्मीस्तोत्रम्
४. फणीन्द्रक्ष्माभृत्स्तोत्रम्
५. वेङ्कटेशसेवाक्रमः
६. श्लोकत्रयम्
७. वेदव्यासव्यानम्
८. श्रीवेङ्कटेशनिध्यानम्
९. अञ्जनशैलनाथस्तोत्रम्
१०. वेङ्कटेशस्तोत्रम्
११. वृषादिनाथस्तोत्रम्
१२. श्रीनिवासस्तोत्रम्
१३. श्रीवेङ्कटेशनवरत्नमालिकास्तुति.
१४. श्रीपद्मावतीनवरत्नमालिकास्तुतिः
१५. श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः

श्रीवेङ्कटेश्वरस्तोत्रम्

पञ्चाननाञ्जभरणभुग्वासावाद्याः

वैचित्र्यादिचरितं विबुधाः स्तुवन्ति ।

भाषापतिः पठन्ति वाग्यशुद्धिगारात्

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ६ ॥

ईश्वरकुलमरसीरुहनारिकेल-

पूगद्रुमादिमुमनोहरपालिकानाम् ।

आवाति मन्दमनिलम्सह दिव्यगन्धैः

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ७ ॥

उन्मील्य नेत्रयुगमुत्तमपञ्जरस्थाः

पात्रावशिष्टकदलीफलभायसानि ।

भुक्त्वा सलीलमथ केलिशुकाः पठन्ति

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ८ ॥

तन्त्रीप्रकार्यमधुरस्वनया विपञ्च्य

गायत्यनन्तचरितं तव नारदोऽपि ।

भाषासमग्रमसकृत्करचाररम्यं

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ९ ॥

भृङ्गावली च मकरन्दरसानुविद्ध-

शंकरगीतनिनदैस्सह सेवनाय ।

निर्यात्युपान्तसरसीकमलोदरेभ्यः

शेषाद्रिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ १० ॥

योपागणेन वरदग्नि विमल्यमाने

घोषालयेषु दधिमन्थनतीव्रघोषाः ।

श्रीवेंकटेशमुप्रभातम्

रोषाकलं विदधते ककुमश्च कुम्भाः

शेषादिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ ११ ॥

पद्मेशमित्रशतपत्रगताखिवर्गाः

हस्तं श्रियं कुवलयस्य निजाह्वलध्या ।

मेरीनिनादमिव विश्रुति तीव्रनादं

शेषादिशेखरविभो तव सुप्रभातम् ॥ १२ ॥

श्रीमन्नभीष्टघरदाखिल्लोकवन्द्यो

श्रीश्रीनिवास जगदेकदयैकसिन्धो ।

श्रीदेवतागृहभुजान्तरदिव्यमूर्ते

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १३ ॥

श्रीत्वामिपुष्करिणिकाशवनिर्मलाङ्गाः

ध्रैयोर्धिनो हरविरिञ्चसनन्दनाद्याः ।

द्वारे वसन्ति वरवेत्तहतोत्तमाङ्गाः

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १४ ॥

श्रीशेषशैलगुरुडाक्लवेंकटादि-

नारायणाद्रिवृषभाद्रिवृषाद्रिमुखाय ।

आद्यां त्वदीयवसतेरनिशं वदन्ति

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १५ ॥

सेवापरादिश्वसुरेश्वरानुधर्म-

रक्षोगुनाश्रयवमानधनाधिनाथाः ।

महाह्वलिप्रखिलसन्निजशीर्षदेवाः

श्रीवेंकटाचलयते तव सुप्रभातम् ॥ १६ ॥

धर्माणु ते विहगराजमृगाधिराज-

नागाधिराजगजराजहयाधिराजाः ।

स्वस्थाधिकारमहिमादिकमर्धयन्ते

श्रीवेंकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ १७ ॥

सूर्येन्दुभौमबुधवाक्पतिकाव्यसौरि-

स्वर्भानुकेतुदिविपत्तरिषप्रधानाः ।

त्वदासदासचरमाधिदासदासाः

श्रीवेंकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ १८ ॥

त्वरामधूलिभरितस्फुरितोत्तमाङ्गाः

स्वर्गाप्यर्गनिरपेक्षनिजान्तरङ्गाः ।

कल्याणमाकलयन्त्याऽऽबुल्लतां लभन्ते

श्रीवेंकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ १९ ॥

त्वद्गोपुराग्रशिखराणि निरीक्षमाणाः

स्वर्गाप्यर्गपदवीं परमां श्रयन्तः ।

मर्त्या मनुष्यभुवने मतिमाश्रयन्ते

श्रीवेंकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ २० ॥

श्रीभूमिनायक दयादिगुणामृताब्धे

देवाधिदेव जगदेकशरण्यमूर्ते ।

श्रीमन्नन्तारुडादिभिरर्चिताङ्घ्रे

श्रीवेंकटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ २१ ॥

श्रीपद्मनाभ पुरुषोत्तम चामुदेव

वैद्युष्ट माधव जनार्दन चक्रपाणे ।

श्रीवैकटेशमुप्रभातम्

श्रीवत्सचिह्नं गरणागतपारिजातं

श्रीवैकटाचलपते तव मुप्रभातम् ॥ २२ ॥

कन्दर्पदर्पहरमुन्दरदिव्यमूर्ते

कान्ताकुचाम्बुसहकुड्मललोलदृष्टे ।

कल्याणनिर्मलगुणाकरदिव्यकीर्ते

श्रीवैकटाचलपते तव मुप्रभातम् ॥ २३ ॥

मीनाकृते कमठ कोल नृसिह वर्णिन्

स्वामिन् परश्वथतपोधन रामचन्द्र ।

शेषांशराम यदुनन्दन कल्किरूप

श्रीवैकटाचलपते तव मुप्रभातम् ॥ २४ ॥

एलालवङ्गधनसारसुगन्धतीर्थे

दिव्यं वियत्सरिति हेमघटेपु पूर्णम् ।

धृत्वाऽद्य वैदिकशिखामणयः प्रहृष्टा

तिष्ठन्ति वैकटपते तव मुप्रभातम् ॥ २५ ॥

भाम्यानुदेति विकचानि सरोरुहाणि

संपूरयन्ति निनदैः ककुभो विहङ्गाः ।

श्रीवैष्णवाम्बुसततमार्थितमङ्गलाम्बे

धामाश्रयन्ति तव वैकट मुप्रभातम् ॥ २६ ॥

ब्रह्मादयम्मुरवरास्समहर्षयस्ते

सन्तस्सनन्दनसुखास्तव योगिवर्याः ।

धामान्तिके तव हि मङ्गलवस्तुहस्ताः

श्रीवैकटाचलपते तव मुप्रभातम् ॥ २७ ॥

लक्ष्मीनिवास निरवद्यगुणैकसिन्धो

संसारसागरसमुत्तरणैकसेतो ।

वेदान्तवेद्यनिजवैभव भक्तभोग्य

श्रीवेङ्कटाचलपते तव सुप्रभातम् ॥ २८ ॥

इत्थं वृषाचलपतेरिह सुप्रभातं

ये मान्वाः प्रतिदिनं पठितुं प्रवृत्ताः ।

तेषां प्रभातसमये स्मृतिरङ्गभाजां

प्रज्ञां परार्थमुल्लासां परमां प्रसूते ॥ २९ ॥

॥ इति श्रीवेङ्कटेशसुप्रभातम् ॥

॥ श्रीवेंकटेशस्तोत्रम् ॥

श्रीवादिभीकरमहागुरभिरनुगृहीतम्

कमलाकुचचूचुककुङ्कुमतो
नियतारुणितातुलनीलतनो ।
कमलायतलोचन लोकपते
विजयीभव वेंकटशैलपते ॥ १ ॥

सचतुर्मुखपद्ममुखपद्ममुख-
प्रमुखाखिलदैवतमौलिमणे ।
शरणागतवत्सल सारनिधे
परिपालय मां वृषशैलपते ॥ २ ॥

अतिवेल्लतया तव दुर्विपहैः
अनुवेल्लकृतैरपराधशतैः ।
भरितं त्वरितं वृषशैलपते
परया कृपया परिपाहि हरे ॥ ३ ॥

अधिवेंकटशैलमुदारमतैः
जन्ताभिमताधिकदानरतात् ।
परदेवतया गदितान्निगमैः
कमलादयितान्न परं कल्ये ॥ ४ ॥

कलवेणुरवावशगोपवधू-
शतकोटिवृतात्स्मरकोटिसमात् ।
प्रतिवल्लीविकाभिमतात्सुखदात्
वसुदेवसुतान्न परं कल्ये ॥ ५ ॥

श्रीवेंकटेशकाव्यकलापे

अभिरामगुणाक्त्र दाशरथे

जगदेकधनुर्धर धीरमते ।

रघुनायक राम रमेश विभो

वरदो भव देव दयाजलधे ॥ ६ ॥

अवनीतनयाकमनीयकरं

रजनीकरचास्तुखाम्बुस्टम् ।

रजनीचरराजतमोमिहिरं

महनीयमहं रघुराममये ॥ ७ ॥

मुमुखं सुहृदं सुलभं मुखद

स्वनुजं च मुकायममोघशरम् ।

अपह्णाय रघूद्रहमन्यमह

न कथञ्चन कञ्चन जातु भजे ॥ ८ ॥

विना वेंकटेश न नाथो न नाथः

सदा वेंकटेश स्मरामि स्मरामि ।

हरे वेंकटेश प्रसीद प्रसीद

प्रिय वेंकटेश प्रयच्छ प्रयच्छ ॥ ९ ॥

अह दूरतस्ते पदाम्भोजयुग्म-

प्रणामेच्छयाऽऽगत्य सेवां करोमि ।

सहृत्तेवया नित्यसेवाफल त्व

प्रयच्छ प्रयच्छ प्रभो वेंकटेश ॥ १० ॥

अज्ञानिना मया दोषानशेषान्विहितान् हरे ।

क्षमस्व त्व क्षमस्व त्वं ओषधौलक्ष्मिगामणे ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशस्तोत्रम् ॥

॥ श्रीवेंकटेशप्रपत्तिः ॥

श्रीवादिभीकरमहागुरुभिरनुगृहीता

ईशानां जगतोऽस्य वेंकटपतेर्विष्णोः परां मयसीं
तद्वक्षस्स्यलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालंकृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
धातसल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवतीं वन्दे जगन्मातरम् ॥

श्रीमन् कृपाजलनिधे वृत्तसर्वलोक
सर्वज्ञ शक्त नतवत्सल सर्वशेषिन् ।
स्वामिन् सुशील सुलभाश्रितपारिजात
श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ २ ॥

आनू पुरार्पितसुजातसुगन्धिपुष्प-
सौरभ्यसौरभकरौ समसन्निवेशौ ।
सौम्यौ सदानुभवनेऽपि नवानुभाज्यौ
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ३ ॥

सद्योविकासिसमुदित्वरसान्द्रराग-
सौरभ्यनिर्भरसरोरुहसाम्यघाताम् ।
सम्यस्तु साहसपटेषु विलेख्यन्तौ
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥

रेतामयध्वजसुधावल्गुशातपत्र-
वज्रांकुशाम्बुसहकल्पकशङ्खचक्रैः ।
भज्यैरलंकृततलैः परतत्त्वचिह्नैः
श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ५ ॥

ताम्रोदरद्युतिपराजितपद्मरागौ

बाह्वैर्महोगिरिभिभूतमहेन्द्रनीलौ ।

उद्यन्नस्वांशुमिरुदस्तशशांकभासौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ६ ॥

सप्रेमभीति कमलाकरपल्लवाभ्यां

संवाहनेऽपि सपदि कुममादधानौ ।

कान्ताववाङ्मनसगोचरसौकुमार्यौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ७ ॥

लक्ष्मीमहीतदनुरूपनिजानुभाव-

नीलादिदिव्यमहिषीकरपल्लवानाम् ।

आरुम्यसंक्रमणतः किल सान्द्ररागौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ८ ॥

नित्यानमद्विधिशिवादिकिरीटकोटि-

प्रत्युत्तदीतनवरत्नमहःप्ररोहैः ।

नीराजनाविधिमुद्रारमुपादधानौ

श्रीवेंकटेशचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ९ ॥

विष्णोः पदे परम इत्युदितप्रशंसौ

यौ मध्य उत्स इति भोग्यतयाऽप्युपात्तौ ।

भूयन्मधेति तव पाणितत्प्रदिष्टौ

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १० ॥

पार्थाय तत्सदृशमारधिना त्वयैव

यौ दाईतौ म्वचरणौ शरणं प्रपद्ये ।

भूयोऽपि मह्यमिह तौ करदर्शितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ११ ॥

मन्मूर्ध्नि कालियफणे विकटाटवीषु

श्रीवेंकटाद्रिशिखरे शिरसि श्रुतीनाम् ।

चित्तेऽप्यनन्यमनसां सममाहितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १२ ॥

अग्लानहृष्यदवनीतलकीर्णपुष्पौ

श्रीवेंकटाद्रिशिखराभरणायमानौ ।

आनन्दिताखिलमनोनयनौ तवैतौ

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १३ ॥

मायः प्रपन्नजनताप्रथमावगाहौ

मातुस्तनाधिव शिशोरभृतायमानौ ।

मातौ परस्परतुलामतुलान्तरौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १४ ॥

सत्त्वोत्तरैस्सततसेव्यपदाम्बुजं

संसारतारकदयार्द्रदृग्गच्छलेन ।

सौम्योपयन्तुमुनिना मम दर्शितौ ते

श्रीवेंकटेश चरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १५ ॥

श्रीश श्रिया घटिकया त्वदुपायभावे

प्राप्ये त्वयि स्वयमुपायतया स्फुरन्त्या ।

नित्याश्रिताय निरवद्यगुणाय तुभ्यं

स्यां किङ्करो वृषगिरीश न जातु मह्यम् ॥ १६ ॥

इति श्रीवेंकटेशप्रपत्तिः

॥ श्रीवेंकटेशमङ्गलाशासनम् ॥

श्रीचादिभिरमहागुरभिरनुगृहीतम्

—००४३००—

श्रिय.कान्ताय कल्याणनिधये निधयेऽर्थिनाम् ।

श्रीवेंकटनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥ १ ॥

लक्ष्मीसविभ्रमालोकसुभ्रूविभ्रमचक्षुषे ।

चक्षुषे सर्वलोकानां वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ २ ॥

श्रीवेंकटाद्रिशृङ्गाग्रमङ्गलाभरणाग्रये ।

मङ्गलाना निवासाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ३ ॥

सर्वावयवसौन्दर्यसपदा सर्वचेतसाम् ।

सदा समोहनायास्तु वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ४ ॥

नित्याय निरवधाय सत्यानन्दचिदात्मने ।

सर्वान्तरात्मने श्रीमद्वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ५ ॥

म्बतस्सर्वविदे सर्वशक्तये सर्वशेषिणे ।

मुलभाय सुशीलाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ६ ॥

परमै ब्रह्मणे पूर्णकामाय परमात्मने ।

प्रयुक्ते परतत्त्वाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ७ ॥

आकालतत्त्वमश्रान्तमात्मनामनुपश्यताम् ।

अतृप्यमृतरूपाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ८ ॥

प्रायस्स्वचरणौ पुंसां शरण्यत्वेन पाणिना ।

कृपयाऽऽदिशते श्रीमद्वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ९ ॥

दयामृततरङ्गिण्यास्तरङ्गैरिव शीतलैः ।

अपाङ्गैः सिञ्चते विश्वं वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ १० ॥

स्रग्भूपाम्बरहेतीनां सुषमावहमूर्तये ।

सर्वार्तिशमदायास्तु वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ ११ ॥

श्रीवैकुण्ठविस्तृताय स्वामिपुष्करिणीतटे ।

रमया रममाणाय वेंकटेशाय मङ्गलम् ॥ १२ ॥

श्रीमत्सुन्दरजामातृमुनिमानसवासिने ।

सर्वलोकनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥ १३ ॥

मङ्गलाशासनपरैर्मदाचार्यपुरोगमैः ।

सर्वैश्च पूर्वैराचार्यैस्तत्कृतायास्तु मङ्गलम् ॥ १४ ॥

इति श्रीवेंकटेशमङ्गलाशासनम्

❁ इति प्रथमो भागः

- १० ओं विचित्रक्षौमधारिण्यै नमः
 ११ ओं पृथुश्रोण्यै नमः
 १२ ओं पद्मविल्वफलश्रीनतुङ्गस्तन्यै नमः
 १३ ओं सुरक्तपद्मपत्राभकरपादतलयै नमः
 १४ ओं शुभायै नमः
 १५ ओं सरलाङ्गदकेयूरकाञ्चीनूपुरशोभितायै नमः
 १६ ओं यक्षकर्मसंल्लिप्तसर्वाङ्गायै नमः
 १७ ओं कटकोज्ज्वलयै नमः
 १८ ओं माङ्गल्याभरणैश्चित्रैर्मुक्ताहारैर्विभूषितायै नमः
 १९ ओं ताटकैरवतंसैश्च शोभमानमुखाम्बुजायै नमः
 २० ओं पद्महस्तायै नमः
 २१ ओं हरिवल्लभायै नमः
 २२ ओं ऋग्यजुस्ताम्ररूपायै नमः
 २३ ओं विद्यायै नमः
 २४ ओं अविधजायै नमः

एवं चतुर्विंशतिनामभिः बिल्वपत्रैर्लक्ष्म्यार्चनं कुर्यात् । सर्वाभीष्टसिद्धिर्भवति ॥

॥ इति चतुर्विंशतिनामावलिः ॥

श्रीः

॥ लक्ष्मीस्तोत्रम् ॥ ३ ॥

श्रियं श्रीवेंकटेशस्य श्रीनिवासस्य वल्लभाम् ।

ईश्वरीं सर्वभूतानामाश्रये विश्वमातरम् ॥ १ ॥

विष्णोर्विचित्रचिदचिन्मिश्रविश्वविधिश्रमः ।

सफलसकृदालोकाद्यस्यास्तस्यै नमः श्रियै ॥ २ ॥

यस्या भुग्धकटाक्षदुग्धकणिका न्यूनाधिकोदञ्चिताः

द्वित्राः कुतचिदेकतस्त्रिचतुराः किञ्चान्यतः पञ्चपाः ।

ब्रह्मेशेन्द्रमुखामरान्नरपतींश्चोच्चावचश्रीजुषः

कुर्वन्त्याश्रितवत्सलां भगवतीं तामाश्रयामः श्रियम् ॥ ३ ॥

अस्तोकस्तवका स्तनद्वयमिषात् पाणिप्रवालोज्ज्वला

रोमालीललितालिङ्गिभक्तिमहिता बाहुप्रतानाञ्चिता ।

सामोदा हरिकल्पवृक्षविपुलोपमा वृषादेस्तटे

लक्ष्मीकल्पलता स्थिरा मयि कृपावीक्षाप्रसूनं क्षिपेत् ॥ ४ ॥

सैरोद्वेल्लूपाकटाक्षमुधया संप्रावयन्त्या जगत्

लक्ष्म्यास्तौ चरणौ प्रपन्नमुल्लभौ स्तोतुं प्रयस्याम्यहम् ।

यल्लाक्षारसलक्ष्म वक्षसि हरेर्वीक्ष्यैव साक्षात्परं

ब्रह्मेदं जगदेककारणमिति तप्यन्तवर्गा जगुः ॥ ५ ॥

वेदान्ता विनुधाश्चतुर्मुखमुखास्सन्तस्सनन्दादयः

व्यसाद्या मुनयश्च सूरिनिवहा लक्ष्मीपनिर्वा स्वयम् ।

॥ अथ द्वितीयो भागः ॥

॥ श्रीवेंकटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम् ॥ १ ॥

नम श्रियै लोकधायै ब्रह्मात्रे नमोनमः ।

नमस्ते पद्मनेत्रायै पद्ममुख्यै नमोनमः ॥

प्रसन्नमुखपद्मायै पद्मकान्त्यै नमोनमः ।

नमो बिल्ववनस्थायै त्रिष्णुफल्यै नमोनमः ॥

विचित्रक्षौमवारिण्यै पृथुश्रोण्यै नमोनमः ।

पद्मबिल्वफलापीनतुङ्गस्तन्यै नमोनमः ॥

सुरक्तपद्मपलाभकरपादतले शुभे ।

सरलाङ्गदकेयूरकाञ्चीनूपुरशोभिते ॥

यक्षकर्दमसलिससर्वाङ्गे कटकोज्ज्वले ।

माङ्गल्याभरणैश्चित्रैर्मुक्ताहारैर्विभूषिते ॥

ताटङ्कैर्यतंसैश्च शोभमानमुखाम्बुजे ।

पद्महस्ते नमस्तुभ्य प्रसीद हरिवल्लभे ॥

ऋग्यजुस्सामरूपायै विद्यायै ते नमोनमः ।

प्रसीदाम्मान् कृमाद्विष्णुपातैरालोक्यावधिजे ॥

*ये स्थानदीनाः स्वस्थानात् श्रुत्या स्थानमवाप्नुयुः ।

॥ इति श्रीवेंकटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामस्तोत्रम् ॥

॥ श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनामावलिः ॥ २ ॥

श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीचतुर्विंशति-
भिः श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्म्यर्चनं करिष्ये ॥

अस्य श्रीमहालक्ष्मीचतुर्विंशतिनाममन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः । अनुष्टुप् छन्दः ।
महालक्ष्मीर्देवता । श्रीवेङ्कटेशमहिषीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः ।

मानम्—

ईशानां जगतोऽस्य वैकटपतेर्विष्णोः परां प्रेयसीं
तद्वक्षस्थलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालङ्कृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
वत्सल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवतीं वन्दे जगन्मातरम् ॥

- १ ओं श्रियै नमः
- २ ओं लोकधात्र्यै नमः
- ३ ओं ब्रह्ममात्रे नमः
- ४ ओं पद्मनेत्रायै नमः
- ५ ओं पद्ममुख्यै नमः
- ६ ओं प्रसन्नमुखपद्मायै नमः
- ७ ओं पद्मकान्त्यै नमः
- ८ ओं विल्ववनस्थायै नमः
- ९ ओं विष्णुपत्न्यै नमः

सर्वे यन्महिमामृताब्धिकणिकेयतां न वेतुं क्षमाः
तां रक्षामीमनपत्नयः कथयितुं वाञ्छामि धिक्कां कविम् ॥ ६ ॥

मातङ्गस्सुमहान्णुश्च मशकः पातुं प्रवृत्तौ तृषा
दुग्धाब्धिं पिबतस्स्वशक्त्यनुगुणं कृत्स्नं न पातुं क्षमौ ।
मातर्लक्ष्मि तव प्रभावजलधौ ब्रह्माऽप्यहं चेदृशौ
यज्जानादिषु तारतम्यमुभयोर्नौ तेन किं साधितम् ॥ ७ ॥

मुग्धस्तनन्धयमुखात् प्रथमोदिता वाक्
अव्यक्तवर्णमधुरा स्वदते हि मात्रे ।
श्रीरम्भ तद्ददतिमौग्ध्यकृता स्तुतिर्मे
स्वत्कर्णवर्त्मनि बभेदमृतस्य धाराम् ॥ ८ ॥

सुधाधारासेकादिव सुखितकर्णाः सुकवयः
स्तुवीरन् याः श्रुता सपदि सशिरःकम्पमवशाः ।
तथाभूता मातस्स्तुतिवचनभङ्गीस्त्वदुचिताः
विधातुं मे शक्ति वितर वृषैरैलेशदयिते ॥ ९ ॥

महितमहसः पङ्के ममान्मणानिव चेतनान्
प्रलयतमसा गाढं गूढानसत्समतां गतान् ।
न यदि भवती मातः पश्येद्यार्द्रदृग्घञ्ज
कथमिव भवेत्सत्ता तेषां पुमर्थकथा कुतः ॥ १० ॥

अत्येगाना जगन् इति या विश्रुता विश्वगोप्त्री
सत्यं सा त्वं भवसि कमले विष्णुपवीत्यनूक्तेः ।
तस्या मातृमातृव परिजनेष्वान्मु प्रेमवन्धः
तद्वान्सत्यं निरवधिभृता सद्यमेतन्न चिवम् ॥ ११ ॥

श्रुतिशिरोवरकोशमृहाहितान् स्मृतिपुराणसुदीपविदीपितान् ।

स्फुरिततावकदिव्यगुणान् मणीन् स्वहृदये सुधियो दधतीन्दिरे ॥ १२ ॥

रस्यं गवामपि पयो रसनोपघातात्

पैत्त्येन तिक्तमिति वक्ति यथा तथाऽपि (हि) ।

तत्त्वं परं त्वदुपगूढमणोदहेयं

हेयास्पदं वदति कश्चन गाढपापः ॥ १३ ॥

नित्योदञ्चितचञ्चरीकनिनदां नीरन्ध्रपुष्पद्रुमां

निर्यन्निर्झरशीतलां घृषगिरेरुत्तुङ्गशृङ्गस्थलीम् ।

कृत्वा केलिगृहं रमे रमयसे सर्वेश्वरं त्वद्वियं

भोगोपक्रमविभ्रमभ्रमिमुखे मग्नं मुहुः कुर्वती ॥ १४ ॥

मधुकरमौलिद्वन्मकरन्दरसप्रसर-

प्रकलितभूलसेकपरिवृंहितपुष्पवने ।

चिरचितपादचारमिह वैकटशैलतटे

विहरसि देवि लक्ष्मि करलग्नतक्रान्तकरा ॥ १५ ॥

कमलपलाशदेश्यपरिपेशलचिह्नपद-

द्वितयनिवेशनाङ्कपरिकर्मपवितशिलाः ।

तव च तव प्रियस्य विनमन्ति वृषाद्रितटे

विकचचुडोशयोदरविहारिणि सर्वसुराः ॥ १६ ॥

उपनिषदां सहस्रमुपबृंहणमप्यखिलं

वदति परोक्षमम्ब दयितेन समं भवतीम् ।

अथ पुनरञ्जनाद्रिरपरोक्षमवेक्ष्यते

शरणमयासिपं तमाधिकाद्भुतभूमिमहम् ॥ १७ ॥

त्वयि वृषशैलसीम्नि कुसुमापचयावसरे
 दयितविलोभनाय धृतदिव्यलतावपुषि ।
 पतिरपि ते प्रगल्भमतिरेत्य मधुव्रतताम्
 अतिपतितान्यवल्लि भवतीमगिक्रमयते ॥ १८ ॥

सुतनु लुनाव पुष्पमधिकापचयेऽस्तु जयः
 तव मम वेत्युदीर्य कुसुमानि लुनन् कमले ।
 त्वदुदितनर्मसूक्तिरसनिघ्नमनाः प्रहसन्
 प्रसवपराङ्मुखश्च विजितो वृषशैलपतिः ॥ १९ ॥

सहचरवेंकटेशकरनम्रितकल्पतरोः
 अभिनवपुष्पजातमपचेतुमुदयमुखी ।
 प्रियतममुग्धहासमुखचन्द्रविलोपितधी-
 त्वमपचिनोपि तस्य मणिदाममह प्रसवान् ॥ २० ॥

जननि सखीसमक्षमुद्गूहनलोलमते
 तव पतिमिङ्गितजमनिपुष्पितवृक्षतनुम् ।
 सपुलककम्पधर्मसलिलादिविकारभूत
 कुचयुग्मो निपीड्य कुसुमानि लुनासि शनै ॥ २१ ॥

अन्तर्वसन्तमवलम्बितहेमशृङ्गा
 जालिस्तकुङ्कुममुचामरणोत्तरीयाम् ।
 आनीलवेणिमनुरूपसरीवृता त्वा
 आलयेत्य विस्मयभरस्तिमितः पतिस्ते ॥ २२ ॥

प्राप्ता स्वामिमरः प्रसन्नसलिलं स्नातुं सह प्रेयसा
 दृष्ट्वा स्वप्रतिनिधिमव्य मुभगं स्तब्धः प्रतिश्रीधिया ।

आस्फाल्या(म्बुनि) कम्पितेऽत्र विमत्तादृष्ट्या प्रसन्ना पुनः
पत्या निर्विदग्धसि त्वमञ्जनगिरौ कीलाललीलारसम् ॥ २३ ॥

कान्तेन शृङ्गसलिलैस्सकृदुक्षितां त्वां
वीक्ष्यासहिष्णुभिरुपेत्य सखीजनैस्ते ।
पर्युक्षितः पतिरनास्तमम्बुदृष्ट्या
निर्णिक्तनीलमणिशैलरुचिं दधाति ॥ २४ ॥

सिञ्चन्त्यां करचारिणा प्रियमुखं त्वय्येकया हेलया
सिञ्चन्तीष्वभितः सखीष्वपि निरुच्छ्वासो निमज्ज्यान्यतः ।
उन्मज्ज्य सितफुल्लगण्डफलकां त्वां पुण्डरीकेक्षणः
पश्यन् साञ्जलि वारयत्यमियतां भूयश्च सेकोत्सुकाम् ॥ २५ ॥

(यस्ते) श्रीः पुण्मेकं चरणकमलयोरर्पयेद्भूतिकामो
वज्रालङ्कारहस्तस खलु सुरपुरीवीधिकाभ्यन्तरेषु ।
दिव्यम्ब्रीमिस्वहस्तैरचिरमुपचितैः पारिजातप्रमूनैः
आरादाकीर्यमाणश्चरति मुरपतिस्वैरमैरावतेन ॥ २६ ॥

संपत्कामस्तकृत्त्वां प्रणमति क(मले) या (यो) यदृच्छाप्रवृत्तिः
सोयं हंसाधिरूढः प्रतिदिशवदनो भारतीप्राणनाथः ।
ब्रह्माण्डैकाधिपत्यसयकृतचिह्नितः सेव्यते (साव)रायैः (रोधैः)
देवैर्दिक्पालमुखैरधिगतविनयैरञ्जलिर्व्यग्रहस्तैः ॥ २७ ॥

यो वा कश्चिज्जातु काम्येष्वकामो
भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विध(त्ते) ।
(दत्त्वा तस्मै) देवि भोगापवर्गौ
न त्वं द(त्त)प्ता कीदृगौदार्यमेतत् ॥ २८ ॥

पद्मे परिष्कृतिमती परिफुल्लद्यष्टिं
सीता समीक्ष्य जनकाङ्कनिषेदुषी त्वाम् ।
त्वद्भूविभङ्गविधिना विहितोपदेश
शम्भोर्बभञ्ज धनुराशु रघुप्रवीर ॥ ४० ॥

रामो रमे तव कृते रघुवीरजाये
भोगीन्द्रभोगसुभगासुपधाय बाहाम् ।
आनानुनादुरशयिष्ट तटे पयोधे
प्रमर्शयन् प्रतिपयोधिरिव प्रसुप्त ॥ ४१ ॥

श्रीरम्य मेयिलि पतिस्तव धर्मफल्ग्या
प्राप्तेस्तिरोधिमुदधिं व्यतिलङ्घ्य वीर( ) ।
आलय सज्जलमरातिजुल समूलम्
आसीत्त्वदीयमुखपद्मविकासभास्वान् ॥ ४२ ॥

मातर्मनोनयन(रञ्ज)नदिव्यरूप
वृष्णस्ततृष्णहृदयस्त्वयि भाववत्याम् ।
वीरो वहन्नुरास वैरिशरान्महानौ
त्वा रक्मिणीमुदवहद्विन्तारिलोक ॥ ४३ ॥

आरभ्य शैशवमनारतमप्रयत्नात्
यत्पृतनादिविपदुत्तरण मुरारे ।
कल्याणि रक्मिणि जगज्जननि त्वदीय
मङ्गल्यसूत्रमहिमा खलु तत्र हेतु ॥ ४४ ॥

जामाता पुरयोत्तमम्मुसदृशो लक्ष्म्याम्मुताया ममे-
त्यानन्दैरदितेरिवान्तरमितस्तुङ्गेमरकैर्वृतम् ।

दुग्धाब्धिं पितरं तवाग्नं दयितः पश्यन्मृताकृतिः
प्रत्यग्रासुजलोचनः फणिफ्तौ शेते नभश्श्यामलः ॥ ४५ ॥

भव्यं पद्मादिरूपं परिमलमपि चादाय सृष्टेव मृष्टी
पद्मे त्वन्नित्यमोग्यप्रियतमवपुस्त्वर्कजातातिशङ्का ।
विश्लेष्टुं न क्षमाऽहं क्षणमपि दयितत्वादिति व्याहरन्ती
श्लिष्यन्ती कान्तवक्षस्सुहृदमविरतं मोदसे वैकटाद्रौ ॥ ४६ ॥

श्रीमद्वक्त्रशैलनीलजलद्वाताभिजातकृतेः
शार्ङ्गश्रीजितचारुशक्रधनुषश्चतुर्पावर्णिणः ।
मन्दं मन्दसमीरपूरणकृतं शङ्खध्वनिं विभ्रतः
विष्णोः श्रीरुरसि स्थिता वितनुपे विद्युलताविभ्रमम् ॥ ४७ ॥

यथाऽनघं रत्नं भवति निजदीप्त्या परिवृतं
यथा पुष्पत्पुष्पं नवपरिमलद्वर्गा बहुमतम् ।
तथा नित्याश्लिष्टो भगवति भवत्या महितया
निषेव्यस्सर्वेषां भवति भगवांस्त्वत्सहचरः ॥ ४८ ॥

इयं गाथा काऽपि श्रवणपथवृत्ता तनुभृतां
भवेत्किञ्चिद्वस्तु स्वपरगुणनिर्वाहकमिति ।
मृषा नैषा सूक्तिर्भण्यति यतः श्रीर्नित्यमा
त्वमेव श्रीमत्तां तव च तव पत्युः प्रथयसे ॥ ४९ ॥

स्वशेषैरुत्कर्षे सति न खलु शेषित्वविहतिः
यतश्शेषी शेषैरतिशयकरैरेव भवति ।
अतः श्रीः कान्तस्ते त्वदुपहितनिम्सीममहिमा-
ऽप्यहीनस्वातन्त्र्यो भवति न परोपाधिकगुणः ॥ ५० ॥

मन्दस्पर्शं मलयमस्ता माधुरी माक्षिकाणा
 वीणानाद् क्षणरचिरचि सौरस चारिजानाम् ।
 आदायाङ्ग तव कृनमिति श्रीर्वचो यौक्तिकाना
 कालातीत निगमग्रचसा तस्य नित्यत्वसिद्धे ॥ ५१ ॥

आमोदमेदुरमरालमुदारबन्ध
 मृद्वायत चमरयालविलासजैतम् ।
 आनीलमद्भुतमनातपरार्थमम्ब
 केशापदेशतिमिर बिभृषे किमेतत् ॥ ५२ ॥

किन्तु स्विदम्ब तिमिरस्य विपत्ति[क्ति]रिष
 किंवा नवोत्पलजनीलिमसप्रदाय ।
 भिन्नाञ्जनोपलरुचामथवैष राशि
 इत्यादिसशयपद तव केशपाश ॥ ५३ ॥

वर्णावतसकलिकायितलोचनेन
 स्वर्णात्मदर्शसुहृदा सुपमोत्तरेण ।
 मन्दस्मिताशुमधुरेण तवाननेन
 चन्द्र कलङ्ककलुष कथमम्ब तुल्य ॥ ५४ ॥

अभिनयमरविन्द किन्तु भृङ्गानुलीन
 सजलदशमल वा शारद चन्द्रनिम्बम् ।
 मनसुक्कुरमाहो नीलरत्नानुविद्ध
 जननि मुरमिद ते निम्बनीलालक वा ॥ ५५ ॥

मातस्तवेतदभिजातमुवर्णपट्ट-
 सौभाग्यहारि निटिल निरपेक्षभूषम् ।

कस्तूरिकोर्ध्वतिलकं विभृषे तथाऽपि
नूनं तदस्य तिलकस्य परीक्षितायै ॥ ५६ ॥

असितमवनतं च सिन्धुमायुष्य[मेतत्]
[तव जननि समिन्धे] भ्रूयुगं देवि दिव्यम् ।
विलसितविशस्सन् यस्य निस्सीमकान्तेः
विहितविविधविधो विष्णुराशकस्ते ॥ ५७ ॥

जिघ्रासयेव मुखमारुतसौरभाणां
द्राघीयसी जननि तावक्नासिकेयम् ।
भ्रूसेतुमध्यविरेण ललाटदिव्य-
सौन्दर्यसारसरितः प्रसृतेव कुल्या ॥ ५८ ॥

अधिगतवतोरक्ष्णोः कृष्णत्वमर्जुनतां च ते
जनितरणयोर्भ्रूकोदण्डस्पृशोरनुरक्तयोः ।
कथमिव परा मैत्री कर्णेन कुण्टलचारुणा
समजनि जनन्याश्चर्याणामसि त्वमपाश्रयः ॥ ५९ ॥

द्विजैरैतैः पङ्क्तावविवरनिविष्टैरविमैः
उदग्रैरुद्गाभिश्शुचिभिरधरस्यास्य कमले ।
स्मयायत्तव्यत्तेरपि च परभागप्रणयिनः
बहिष्कारस्सोऽयं समुचिततरः पल्लवरुचेः ॥ ६० ॥

स्फटिकमुकुरचिम्बौ नीलरत्नांशुगर्भौ
किममृतकिरणौ द्वौ शारदौ श्रीकटाक्षौ ।
अथ विमलकपोलौ देवि ते दर्शनीयौ
श्रवणकुवलयश्रीजातवर्णप्रकर्यौ ॥ ६१ ॥

मातः स्वभावसुषमापुनरुक्तभूषः
 पत्युस्तवापि विजयावहभव्यरेखः ।
 स्वामोदसंपदधिवासितसर्वगन्धः
 कण्ठो मृदुः कथय कम्बुसमः कथं स्यात् ॥ ६२ ॥

सौभाग्यसंपदभिभूतसुवर्णकुम्भौ
 भूयः परास्तपरिणाहिपयोजकोशौ ।
 कूलंकपौ कुचभरौ गुरुभारहारौ
 पुत्रस्य देवि कुशलं कुरुतो दृशोर्मे ॥ ६३ ॥

तारुण्यसौरभतरङ्गितहृत्तटाके
 जातौ स्तनद्वयमिषेण सरोजकोशौ ।
 तन्मूललग्नसितबालमृणालिकैव
 मुक्तावलीति मम मातरभूद्वितर्कः ॥ ६४ ॥

बाहोश्शिरीषमृदवस्तनवस्सुवृत्ताः
 [दा]परुचस्समुचितभरणाश्चतस्रः ।
 मातम्सपत्न्यवसकोरककल्पवल्ली-
 बालप्रतानविततीरनुयुर्वते ते ॥ ६५ ॥

तन्वी तलौदरगता तव रोमराजिः
 आभाति देवि कुचकुलकुलाचलाभ्याम् ।
 निष्क्रम्य नाभिसरसीमभियान् पिपासुः
 आनीलभोग इव कश्चन चारुसर्पः ॥ ६६ ॥

पीताम्बरस्थग्निमध्यकटीन्निग्व-
 कम्प्रोरुकाण्डवरजानुयुगोपमानम् ।

नास्त्यस्ति चेद्वदतु देवि तवैव कान्तः

सर्वज्ञ इत्यनुविनादितकाहलीकः ॥ ६७ ॥

वृत्ते तवाम्ब लभि[लि]ते विधृतानुपूर्व्ये

पीताम्बराञ्चलपिशङ्गरुचाऽभिषिक्ते ।

सौवर्णकाहलसमे समसन्निवेशे

जङ्घे तु[न] लङ्घयति सेवकलोकदृष्टिः ॥ ६८ ॥

प्रत्यग्रकल्पतरुपङ्कवपाटलाभौ

वज्रञ्चजाञ्जमुखमङ्गलचिह्नगर्भौ ।

इन्द्रादिदेवमणिमौलिमहार्हपीठौ

मातस्त्वदीयचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ ६९ ॥

चन्द्रस्त्वदीयमुखकान्तिजितः कलङ्की

श्रीरम्भ वृत्तविशदांशुनखापदेशात् ।

चारु प्रपद्य चरणद्वितयं भक्त्याः

पूर्णोऽकलङ्कदशमूर्तिरजस्रमासीत् ॥ ७० ॥

विद्युदामद्युतिमिरुचितैर्दिव्यभूषासहस्रैः

स्थाने देवि स्थगयसि वपुर्दिव्यमापादचूडम् ।

नोचेत् सर्वावयवमुपमास्त्वदेशानुकर्य-

श्रान्तस्वान्तस्तिमितनयनो वल्लभस्ते जल[ड]ोऽस्यात् ॥ ७१ ॥

स[न]सत्कर्म ज्ञानं न च विमलमध्यात्मविषयं

त्वयि त्वत्कान्ते वा न हि यस्ममक्तिस्त्वजानि मे ।

ततश्चाकिञ्चित्को दुरितभरितोऽनन्यगतिकः

शरण्ये देवि त्वां शरणमभिपद्ये भगवतीम् ॥ ७२ ॥

अनन्तासङ्गागच्छतु[मृत्त]सद्वृत्तिमशुचिं
 प्रहीणं शब्दादिप्रवणमतिलज्जाभयदयम् ।
 प्रसक्तं स्त्रीमात्रे पशुवदशुभैकास्पदमिमं
 कथं मातः क्षाम्येदखिलखलशासी तव पतिः ॥ ७३ ॥

कदाचित्कान्तस्ते हितपरपितृत्वेन कलुषः
 कृतागास्वस्मासु स्वयमुचितशिक्षां तितनिषेत् ।
 तदा मातृत्वं च भ्रुकुटिपरतन्त्रं प्रणयिनं
 प्रलोभ्य त्वैरङ्गैश्चरणपरिचर्यां घटय नः ॥ ७४ ॥

अस्पृष्टसरणदुःखलवैरनादि-
 सिद्धैरसंकुचितनित्यसुखावबोधैः ।
 भग्नैः परम्परपरिस्थितदोषभावैः
 संवासायाम्य सहजैस्तव किङ्करैर्माम् ॥ ७५ ॥

आम्ना[अम्ना]नैरमृतद्रवप्रियसत्त्वैरौदार्यकर्णजैः
 अत्यश्रद्धमदालतैरभिमुखेष्वाभापितस्वागतैः ।
 अभ्वाविष्टनकूलमुद्रहकृपावात्सल्यविसम्भगैः
 आलोकैरभिपिबन्व मामनुकलं त्वत्पादपद्माश्रयम् ॥ ७६ ॥

त्वदासद्रासकुलराजकुल्यश्रयेण
 भद्रोत्तमस्य मम कर्मजवाग्निमर्दान् ।
 म्रान्वाप्देशविहितानपि तानसंस्थान्
 मानः क्षमस्व मयि केवलवत्सल्य त्वम् ॥ ७७ ॥

अम्भट्टरुं परमकाष्ठणिकं त्वद्दृष्टि-
 निम्मीमभक्तिनिधिमार्यमनर्घशीलम् ।

सौम्योपयन्तृमुनिमात्मविदं समीक्ष्य
मातः प्रसीद मम वृत्तमचिन्तयित्वा ॥ ७८ ॥

देव्या मदीयरसनाध[स]नया श्रियव
स्वप्रीतये स्तुतिमेमामुदितां गृणन्तः ।

भुक्ता समृद्धिमिह सद्भिरनङ्गभोगैः

अन्ते च सूरिपरिषत्प्रथमार्हणीयाः ॥ ७९ ॥

श्रीवाग्निभयङ्करगुरवे नमः ॥ श्रीविंशत्यगुरवे नमः ॥

॥ इति श्रीलक्ष्मीस्तोत्रम् ॥

[N B —The letters enclosed in brackets are suggested by the editors for the lacunæ in the text]

श्रीः

॥ फणीन्द्रक्षमामृत्स्तोत्रम् ॥ ४ ॥

अस्मि श्रीमानवनितिलको वैकटो नाम शैलो
भूयानेको भुवि परिणतः पुण्यराशिः प्रजानाम् ।
सारोद्धारस्सकलजगतां स्थापितः कापि धात्रा
यस्मिन् साक्षात्परमपुरुषो दीन्यति श्रीसहायः ॥ १ ॥

सौवर्णात्मा मरतकमयैर्घञ्जवैडूर्यरूपैः
नीलोत्कीर्णैः स्फटिकघटितैः पद्मरागप्रणीतैः ।
नानारत्नाकृतिभिरखिलैरसानुभिस्संभृतश्रीः
सर्वैस्सोऽयं सुरगिरिरिति प्रत्यभिज्ञायते यः ॥ २ ॥

उर्वी [गुर्वी]मुदधिवसनमुद्वहन् भूललम्भाम्
उत्तुङ्गाग्रैरशिरशिखरैरल्लिखन्नुर्ध्वेसीमाम् ।
तिर्यग्निद्रव्याकृतिमहिमतश्छादयन् यो दिगन्तान्
विष्णुस्साक्षाद[यमिति] जनैस्तव्यते भूवराहः ॥ ३ ॥

मन्दस्फन्दानित्यविवलिताताम्रवालप्रवाल-
म्बेराम्बान्प्रमदविहरत्कोकिलालापार्थैः ।
मान्द्रच्छायैस्सरसकुसुमैस्सौरभाकृष्टभृङ्गैः
सर्वैर्वृक्षैस्सत्तफलिनैर्यः सदा संभृतश्रीः ॥ ४ ॥

मैः पादार्घ्यप्रमृति ददतः स्यन्दमानैर्मरन्दैः
भव्यामोदैः पवनगलिनैरर्चयन्तः प्रमूढैः ।

वृन्तोद्वान्तैः परिणतफलैर्नैत्यवलसोपहाराः
 धन्या वृक्षा [यदुपरि रमावा]समाराधयन्ति ॥ ५ ॥
 पुण्यामोदप्रसवलहरीवासिताशावकाशैः
 दूरेदूरे दुरितशमनैः पश्यतां प्राणभाजाम् ।
 श्रीमन्नारायणवरशिरोभूषणीभाव[भन्यैः]
 स्निग्धैः कृष्णैस्तृणतुलसीकाननैः पावनो यः ॥ ६ ॥
 नित्याशुष्यत्सलिलसरसीस्यन्दसन्धुक्षितानां
 श्रावंश्रावं श्रवणसुभगं नित्वनं निर्झराणाम् ।
 [धत्ते] धाराधरवधिया नृत्यतो नीलकण्ठान्
 केकाकण्ठान्निजसहचरीनित्यनेतोत्सवान् यः ॥ ७ ॥
 दंशदंशं कुशानवदलैर्दभदूर्वाप्रवालान्
 खादंखादं पृथुमृदुफलं भूस्त्रां भूविकीर्णम् ।
 पायंपायं यदुपरि पयः पावनं दिर्घिकाणां
 मादंमादं विहरति मृगीयूथपः कृष्णसारः ॥ ८ ॥
 धो[धी]राः सिंहाः कुप्तिशरभाः कुञ्जरेन्द्रा मदन्धाः
 घोरा व्याघ्रा कटुककिटयो भीममल्लक्संघाः ।
 सर्वे चान्ये सहजरिपवो जन्तवो यत्रवा[साः]
 [सं]गाहन्ते प्रशमितस्यः स्वैरमेकोदपाने ॥ ९ ॥
 श्रीमद्गादिप्रवरमयकृद्देशिकोक्तं फणीन्द्र-
 हमाभृतस्तोत्रं भुवनमहितं शब्दतोऽर्थाच्च साधु ।
 श्रुत्वा प्री[ता भव]तु जनता कान्यनाख्यादिदक्षाः
 नैतत्तुल्यं भवति भवति सापि यावद्वरित्र्याम् ॥ १० ॥
 इति फणीन्द्रहमाभृतस्तोत्रम् ॥

श्री

॥ वैकटेशसेवाक्रमः ॥ ५ ॥

यश्चक्रे वैकटेशस्य सेवाक्रममनुत्तमम् ।

त शठारिगुरु वन्दे गार्ग्यं श्रीपुरवासिनम् ॥

श्रीवैकटाचलाधीश श्रियाऽध्यासितवक्षसम् ।

श्रितचेतनमन्दार श्रीनिवासमह भजे ॥ १ ॥

प्रातरुत्थाय पूतात्मा ध्यायेय स्वगुरो पदे ।

श्रीवैकटेशपादाब्जे इयासुवैकटाचलम् ॥ २ ॥

चक्रतीर्थे तत स्नात्वा कृत्नपूर्वाह्निक्रिय ।

ध्यायन् श्रीवैकटाधीश सेवेयाञ्जनभूषणम् ॥ ३ ॥

तत पश्चिमदिभागे गत्वा कश्चिन्महापथम् ।

श्रीवैकटगिरेर्भूले शेषागेनोत्थिता भुव ॥ ४ ॥

चिन्नामुन्निद्रसुभगा दिव्या तन्मूलत शुभे ।

श्रीनिवासपद्माब्धोजे स्वसकल्पात् समुत्थिते ॥ ५ ॥

तन्मूलत म्वयव्यक्तान् सरोयोगिमुखानपि ।

रक्ष्मीनृसिंह शेषाद्रि प्रणिपत्य कृताञ्जलि ॥ ६ ॥

दयाशतकमप्युच्च स्तोत्रगवे समुच्चरन् ।

भक्तेर्भागवतैस्सार्धमारोहेय वृषाचलम् ॥ ७ ॥

घुष्यद्भि सहस्रश्चोच्चेर्गोविन्देति पुन पुन ।

॥ ८ ॥

संपूर्णं लब्धकामैश्च चतुर्वर्गार्थिभिर्नरैः ।
 शिखराणि च रम्याणि निर्झरान् परिपत्नमुम् ॥ ९ ॥
 श्रीवेंकटेशं संसेव्य गच्छेयं तं महापथम् ।
 आरुह्य तिष्ठन्नामोदादञ्जनाद्रिशिरोवरम् ॥ १० ॥
 श्रीवेंकटाचलप्रान्तभूमिपर्यन्तपर्यतान् ।
 वार्पाकूपतटाकादीन् वनान्युष्वनानि च ॥ ११ ॥
 सुवर्णमुखरीं चैव शोभमानां महानदीम् ।
 धाम गोविन्दराजस्य पश्येयं श्रीपुरीमपि ॥ १२ ॥
 ततः कर्पूरसुरभितीर्थं कर्पूरनिर्झरम् ।
 गत्वाऽऽचम्य ततश्चान्यच्छृङ्गमारुह्य मुन्दरम् ॥ १३ ॥
 पक्षिवृक्षाकृतिधरैर्निविडं नित्यसूरिभिः ।
 शीघ्रं क्वचिच्च गच्छेयं सेवाचपलमानसः ॥ १४ ॥
 सुखमत्रैव वर्तेय रम्ये श्रीशैलसानुनि ।
 इतीरयन्मन्दमतिर्गच्छेयं कुतचित्सुनः ॥ १५ ॥
 सुवर्चसां सुरुपाणां पुण्यानां मृगपक्षिणाम् ।
 शृणुयामद्भुतं शब्दं वृजतां मधुरं पथि ॥ १६ ॥
 अतीत्य कश्चित्पन्थानमटवीनृहारिं ततः ।
 प्रणम्य तदनुज्ञातः प्रविशन्वनमन्तरा ॥ १७ ॥
 सालतालतमालाम्लचन्दनामरभूरुहैः ।
 नालिकेराप्रपनसकदलीकमुकैरपि ॥ १८ ॥
 पुष्पद्विः फलोपेतैश्लायावद्भिर्मनोहरैः ।
 भूषितं भूरुहैश्चान्यैर्निर्झरैश्चामलोदकैः ॥ १९ ॥

भूषितं दिव्यमाल्यैश्च मुक्तादामभिरेव च ।

चन्दनागरुधूपैश्च सर्वतम्मुरभीकृतम् ॥ ४२ ॥

आज्ञामुद्राधरभीमैरस्थानभयशङ्किभिः ।

चण्डप्रचण्डप्रमुखैर्द्वारपालैः सुरक्षितम् ॥ ४३ ॥

भेरीमृदङ्गणवतूर्यशङ्खादिभिश्शुभैः ।

अष्टादशविधैर्वाद्यैराघोषितनभस्थलम् ॥ ४४ ॥

शङ्खरुद्रादिदेवानां महर्षीणां महात्मनाम् ।

योगिनां सनकादीनां दिव्यस्थाननिवासिनाम् ॥ ४५ ॥

दिव्याप्सरोगणानां च नृतं गीतं च कुर्वताम् ।

चातुर्वर्ण्यप्रसूतानां सदा भक्तिमतां हरौ ॥ ४६ ॥

आत्रालवृद्धमावद्धमस्तकाञ्जलिशोभिनाम् ।

नानादेशागतानां च नराणां भाग्यशालिनाम् ॥ ४७ ॥

सपुत्रमित्तदाराणां वृन्दैः सान्द्रं सुशोभनम् ।

विच्छिन्नाग्रनिवेश[शे]तत्परीतं द्वारमास्थितः ॥ ४८ ॥

प्रणम्य भक्त्या साष्टाङ्गं प्रहर्षं प्राप्नुयां परम् ।

तत्र श्रीवेंकटाधीशं ततस्तत्र कृताञ्जलिः ॥ ४९ ॥

राजवीथीषु रम्यासु प्रदक्षिणपरो भवन् ।

नित्यमुक्तसमानानां तदीयानां महात्मनाम् ॥ ५० ॥

भवनानि विचित्राणि पश्यन् हृष्टः पुनःपुनः ।

स्वामिपुष्करिणीतीरं श्रयेयं श्रमनाशनम् ॥ ५१ ॥

ततस्त्वाचम्य तत्तीर्थे कृत्वाध्याह्निकक्रियः ।

वराहरूपिणं देवं वामाङ्गस्थक्सुन्दरम् ॥ ५२ ॥

प्रणम्य प्राञ्जलिः कुर्या प्रदक्षिणमहं ततः ।
 तीर्थं प्रदक्षिणं कुर्वन् श्रीशैलस्तुतिरूपिणीः ॥ ५३ ॥
 कुलशेखरसूक्तीरप्युच्चार्यानम्य वै रथम् ।
 पुनः परीतं विच्छिन्नाभिनिवेशमुपेत्य च ॥ ५४ ॥
 नत्वा श्रीमन्महद्वारं प्रविश्यान्तः प्रसन्नधीः ।
 आस्थानचिन्तामचलच्छायां शेषांशकां ततः ॥ ५५ ॥
 आनम्य मण्डपांश्चैव पश्येयं विपुलैर्जतान् ।
 बलिपीठं महादिव्यं ब्रह्मरुद्रादिसेवितम् ॥ ५६ ॥
 ध्वजस्तम्भेन सहितं प्रणम्य प्राञ्जलिर्मुदा ।
 भावयेयं वृषाद्रीशं प्रणतार्तिहरं प्रभुम् ॥ ५७ ॥
 ततः प्रदक्षिणपरान्नमस्कारपरान् मुहुः ।
 वेदपारायणपरान् वेदान्तव्याक्रियापरान् ॥ ५८ ॥
 इतिहासपुराणादीन् पठतः शृण्वतोऽपि च ।
 स्तोत्रपाठे च निरतान् ब्रह्मविद्यासु निष्ठितान् ॥ ५९ ॥
 सङ्कीर्तनपरान् शौरेः गुणश्रवणतत्परान् ।
 ध्याननिष्ठान् योगनिष्ठाञ्जफशीलांस्तथा यतीन् ॥ ६० ॥
 आबद्धाञ्जलिपद्मांश्चाप्यानन्दाश्रुभिराप्सुतान् ।
 पुलकाञ्चितगात्रांश्च पूतभावान्महात्मनः ॥ ६१ ॥
 मन्तानधनराज्यश्रीसंपदादिवरार्थिनः ।
 लब्ध्वा वरं ततस्तूर्णमिष्टालापपरानपि ॥ ६२ ॥
 सर्वान्महामागवतान् संपश्येयं पुनःपुनः ।
 ततो वेंकटनाथक्याः स्थानं दृष्ट्वा ततःपरम् ॥ ६३ ॥

सिंहकुञ्जरगोन्याग्रतरक्षुहरिणादिभि ।

निर्वैरैर्मृगसङ्घैश्च रममाणै समाकुलम् ॥ २० ॥

मयूरकोकिलाना च मधुरै कृजितैरपि ।

शारिकाशुकसलपैर्मोदिताखिलचेतनम् ॥ २१ ॥

चन्दनागरुसवाहिमन्दमारुतसेवितम् ।

श्रीमदप्राकृत दिव्य झल्लिकागणनादितम् ॥ २२ ॥

नयनानन्दजनक नयीन पश्यता सदा ।

सर्वत्र फलपुष्पाढ्य सपश्येय वनस्थलम् ॥ २३ ॥

ततोऽन्यच्छृङ्गमारुह्य ततोऽन्यत्रावस्थ्य च ।

क्वचिद्गच्छन् क्वचित्तिष्ठन् क्वचिद्ब्रूयायन् रमापतिम् ॥ २४ ॥

सानुमन्य समारोहन् श्रीश मामानयान्तिकम् ।

इति ब्रुवन् यतिवर प्राप्नुया परया मुदा ॥ २५ ॥

त प्रणम्याभ्यनुज्ञात पर पन्थानमास्थित ।

अर्चिरादिपथे दिव्ये मितचन्द्रेन्द्रवेधसाम् ॥ २६ ॥

लोकप्रङ्क्तिमदत्यन्तरम्या मण्डपसन्ततिम् ।

सपश्यस्तत्र गच्छेय शौरिर्धामान्तिकस्थलम् ॥ २७ ॥

तत षण्णवनिस्साणकाहलीनादमेदुरम् ।

शृणुया श्रोतसुखद दिव्यदुन्दुभिनिस्स्वनम् ॥ २८ ॥

ततश्चम्पकपुञ्जागमकुलामरभूस्थाम् ।

अन्येषा दिव्यगन्धैश्च नानावर्णैर्मनोरमै ॥ २९ ॥

अभ्रक्याणा कुसुमैरनिश चित्रिताम्बरम् ।

गल्लिकामाधनीजातिपुष्पैश्चित्तितभूतलम् ॥ ३० ॥

मध्येमध्ये लसद्दिव्यलीलामण्डपशोभितम् ।

तत्रतत्र स्थितैः क्रीडाशैलैश्चारुभिरुज्ज्वलम् ॥ ३१ ॥

पुण्यपक्षिगणानां च पूरिताशामुखं रवैः ।

पद्मकल्हारकुमुदनीलोत्पलमुगन्धिभिः ॥ ३२ ॥

राजहंसादिशकुनैः कूजद्भिश्च विराजितैः ।

सरोद्यापीतटाकाद्यैरावृतं परमाद्भुतैः ॥ ३३ ॥

अतिप्रमाणमाश्चर्यावहमप्राकृतं शुभम् ।

उद्यानशतसाहस्रमुद्यत्पल्लवकोरकम् ॥ ३४ ॥

पश्यन् शृङ्गविहीनं तद्गोपुरं प्राप्नुयां परम् ।

ततः श्रीवैकुण्ठेशस्य मन्दिरं लोकवन्दितम् ॥ ३५ ॥

दिव्यं सुवर्णप्राकारगोपुरैरुज्ज्वलं महत् ।

ततश्चोद्यत्सहस्रांशुशतकोटिसमप्रभम् ॥ ३६ ॥

मङ्गलं सर्वजगतां मण्डनं गोपभूभृतः ।

भूमावनुपमं दिव्यं लोकानुग्रहकाम्यया ॥ ३७ ॥

स्वयं व्यक्तं विमानं तदानन्दनिलयाह्वयम् ।

दिव्यं च नगरं पश्यन् श्रीवैकुण्ठमिवापस्म ॥ ३८ ॥

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि कृतार्थोऽस्मीति च ब्रुवन् ।

परमानन्दभरितः प्रणमेयं प्रसन्नाधीः ॥ ३९ ॥

ततस्सन्निधिवीथ्यम्भूषणं पवनात्मजम् ।

नमस्कृत्य ततः पश्यन् सहस्रस्तम्भमण्डपम् ॥ ४० ॥

प्रविशेयं प्रसन्नात्मा वैकुण्ठद्वारमद्भुतम् ।

ततः काञ्चनदीप्त्या च रत्नकान्त्या च रूषितम् ॥ ४१ ॥

आनम्य चम्पकतरुं तन्नामाङ्कितवीथिकाम् ।
 प्रदक्षिणपरस्सर्वं पश्येयं च कृताञ्जलिः ॥ ६४ ॥
 शालिमुद्गतिलादीनां शालास्तत्र सहस्रशः ।
 सर्वसंपत्समृद्धाश्च पाकशाला मनोरमाः ॥ ६५ ॥
 स्वामिपुष्करिणीतीर्थं दृष्ट्वाऽऽचम्य ततःपरम् ।
 यामुनेयाभिधं दिव्यं माल्यागारं मनोहरम् ॥ ६६ ॥
 गोपीनां रमणं तत्र वेणुनादविनोदिनम् ।
 सुवर्णमण्डपं चैव नारायणगिरि तथा ॥ ६७ ॥
 बलिपीठं पुनर्गत्वा प्रत्यग्द्वारं च चाम्पकम् ।
 बद्धाञ्जलिस्ततः पश्यन्प्रासादान्परमाद्भुतान् ॥ ६८ ॥
 पायसान्नैर्गुडान्नैश्च शुद्धैरोदनराशिभिः ।
 दधिक्षीराज्यसंपन्नैर्मृष्टान्नैर्विविधोदनैः ॥ ६९ ॥
 अपूपैः स्वादुभिर्हृद्यैः शालिपिष्टोपपादितैः ।
 सुगन्धैर्गोधृतैः पक्कैः प्रभूतगुडसंमितैः ॥ ७० ॥
 पृथुकैर्गुडसंमिश्रैस्सजीरकमरीचकैः ।
 कन्दमूलफलैश्चैव व्यञ्जनैर्विविधैरपि ॥ ७१ ॥
 संपूर्णा पाकशाला च संप्रविश्याथ सन्नतः ।
 श्रियं तत्र स्थितां देवीं श्रीनिवासमनःप्रियाम् ॥ ७२ ॥
 प्रणमेयं तदाज्ञातो भजेयं यागशालिकाम् ।
 दिव्यं ततो रत्नमयं श्रीमहामणिमण्डपम् ॥ ७३ ॥
 तत्र शय्यागृहं रम्यं तत्रस्थं देवमच्युतम् ।
 श्रिया देव्या धरण्या च सेवितं पार्श्वयोस्सदा ॥ ७४ ॥

उत्सवाहर्मुदाराङ्गमुज्ज्वलायुधभूषणम् ।
 प्रणिपत्य प्रसन्नात्मा परमानन्दमाप्नुयाम् ॥ ७५ ॥
 ततः परीत्य तं धन्यो वस्त्रागारं महर्द्धिमत् ।
 वाहनानि महार्हाणि विमानं चानतस्ततः ॥ ७६ ॥
 छत्रचामरकोशं च श्रयेयं सैन्यनायकम् ।
 ततो रामानुजाचार्यं प्रपन्नकुलशेखरम् ॥ ७७ ॥
 अप्राकृतं विमानं च आनन्दनिलयाह्वयम् ।
 प्रणम्य तदनुज्ञतः प्रणमन्नृहरिं ततः ॥ ७८ ॥
 प्रदक्षिणपरो भूत्वा पक्षिराजं त्वयीमयम् ।
 परमानन्दजनकं फलयेयं पुष्पमण्डपम् ॥ ७९ ॥
 प्रविश्य पक्षिराजं च भजेयं द्वारपालकौ ।
 ततस्तत्र विचित्राणि रत्नानि विविधानि च ॥ ८० ॥
 वाहनानि महार्हाणि भूषणानि सहस्रशः ।
 दिव्याम्बराण्यनेकानि क्षौमपीताम्बराणि च ॥ ८१ ॥
 सुवर्णरौप्यखण्डानि धनानि विविधानि च ।
 गजांश्च पशुसङ्घांश्च छत्रव्यजनचामरैः ॥ ८२ ॥
 समस्तदेशजातानि वस्तून्यन्यान्यनेकशः ।
 श्रीवेंकटेशप्रीत्यर्थं सर्वदेशनिवासिभिः ॥ ८३ ॥
 सर्वान् समर्पितान् पश्यन्नुपहारांश्च सन्निधौ ।
 आत्मस्वरूपानुगुणमपि श्रीशमनःप्रियम् ॥ ८४ ॥
 द्रव्यं यत्किञ्चिदतुल्यमुपहारं समर्थं च ।
 प्रणमन् परया भक्त्या भजेयं कृतकृत्यताम् ॥ ८५ ॥

ततो रामानुजाचार्यं पुरस्कृत्य यतीश्वरम् ।

श्रीवैकटाचलाधीशं श्रीनिधिं करुणानिधिम् ॥ ८६ ॥

अस्मद्भ्रातृपरीपाकमखिलाभीष्टदायिनम् ।

नाथं समस्तजगतां नाथं नः कुलदैवतम् ॥ ८७ ॥

मातरं पितरं बन्धुं आतरं सुहृदं गुरुम् ।

अस्मत्कुलधनं भोग्यमाचार्यकुलदर्शितम् ॥ ८८ ॥

शेषाचलशिरोरत्नं श्रीनिवासं परात्परम् ।

महनीयं परं ब्रह्म वन्दिषीय पुनःपुनः ॥ ८९ ॥

पश्यन् रमन् समुत्तिष्ठंस्तुषुवन्नृत्यन् पुनःपुनः ।

पुलकाञ्चितगात्रश्च भवेयं प्राञ्जलिस्ततः ॥ ९० ॥

द्वारपालभ्यनुज्ञातः कृपया चावलोकितः ।

कथञ्चित्प्रविशन् भीतो महामण्डपमन्तरा ॥ ९१ ॥

पश्यन् हरिं प्रसन्नात्मा प्राप्नुयामर्धमण्डपम् ।

तस्मिन्धनुर्धरं रामं सौमित्रिमपि जानकीम् ॥ ९२ ॥

हनूमन्तं च सुग्रीवमद्भुतं दौत्यलक्षणम् ।

विष्वक्सेनं विहङ्गेशमनन्तं चानतस्ततः ॥ ९३ ॥

उपसृत्य च सोपानं कुलशेखरनाम[य]कम् ।

भयमक्तिस्तमाक्रान्तः पार्श्वं दक्षिणमासितः ॥ ९४ ॥

निभृतः प्रणतः प्रहो भवेयं प्राञ्जलिस्ततः ।

शुभाः श्रीभट्टनाथस्य सूक्तीर्मङ्गलरूपिणीः ॥ ९५ ॥

शठारिकलिजितसूक्तीश्शरणागतिवाचिकाः ।

श्रीवैकटेशविषयाः श्रीनिवात्मनःप्रियाः ॥ ९६ ॥

तदीयप्रवरैः साधं गद्यं चाप्यनुसन्दधत् ।
 श्रीभूमिनीलादेवीनां दिव्यहस्तोपललितौ ॥ ९७ ॥
 शरण्यौ चाशरण्यानां शङ्खचक्रादिचिहितौ ।
 विलासविक्रमक्रान्तत्रैलोक्यौ लोकपावनौ ॥ ९८ ॥
 वन्दारुजनमन्दारौ मञ्जीरद्युतिरञ्जितौ ।
 हंसकालङ्कृतौ दिव्यौ किङ्किणीकविभूषितौ ॥ ९९ ॥
 पारिजातादिवुत्सुमैः सूरिभिश्चार्चितौ सदा ।
 श्रीमच्छठारिकलिजिच्छ्रीरामानुजयोगिभिः ॥ १०० ॥
 प्राप्यप्रापकभावेन प्रपन्नौ परभक्तितः ।
 सेवेय श्रीनिवासस्य चरणौ जलजोषमौ ॥ १०१ ॥
 सौवर्णकाहल्यकारे जङ्घे सर्वमनोहरे ।
 समानसंनिवेशं च चारुजानुयुगं तथा ॥ १०२ ॥
 कदलीकाण्डकान्तोरुयुगलं चातिमुन्दरम् ।
 दिव्यपीताम्बराश्लिष्टं दीपकाञ्चीगुणोज्ज्वलम् ॥ १०३ ॥
 कटीतटं च रुचिरं कान्तखङ्गविराजितम् ।
 वन्दारुमववाराशिकटीदम्बत्वसूचकम् ॥ १०४ ॥
 करं वामं कटिन्यस्तं कनककङ्कणभूषणम् ।
 वैकुण्ठमेतद्वामेति व्यञ्जकं दक्षिणं करम् ॥ १०५ ॥
 लावण्यनिम्नगावर्तनाभिं चापि तनूदरम् ।
 इन्दिरामन्दिरं वक्षश्चन्द्रचन्दनचर्चिनम् ॥ १०६ ॥
 विहरन्ती श्रियं तत्र वेंकटाचलनाथ[वि]क्ताम् ।
 ग्रीवां च कम्बुवल्कान्तां त्रैवेयकविभूषिताम् ॥ १०७ ॥

समस्तशोकशमनं चन्द्रकान्तं तदाननम् ।

शुचिस्मितं सुन्दरोष्ठं शोभनाधरपल्लवम् ॥ १०८ ॥

सुकपोलौ सुनासां च सुन्दरभ्रुवतायुगम् ।

दयाकञ्चुकितापाङ्गैर्दृष्टाष्टफलप्रदे ॥ १०९ ॥

दिव्याम्बुजदलाकारे दीर्घे दिव्ये च लोचने ।

तथा करयुगा[गो]दञ्चच्छङ्खचके सदोज्ज्वले ॥ ११० ॥

उन्नतांसयुगालम्बिलसन्मकरकुण्डले ।

उदग्रकर्णचापौ चाप्युल्लसत्कर्णपूरके ॥ १११ ॥

रम्ये ललाटे विलसदूर्ध्वपुण्ड्रं ललाटिकाम् ।

लसद्भ्रतकिरीटं च जगन्नाथत्वसूचकम् ॥ ११२ ॥

एवं सर्वाङ्गसौन्दर्यमियत्तारहितं प्रभुम् ।

आपादमौलिलाचण्यमखिलाभरणादिकम् ॥ ११३ ॥

समस्तार्तिहरं सद्यस्तौख्यदं च पृथक् पृथक् ।

अनुभूयानुभूयाहमाप्नुयां प्रीतिमुत्तमाम् ॥ ११४ ॥

सर्वाङ्गसुन्दरं पुंसां हृष्टिचित्तापहारिणम् ।

महनीयोपवीतेन वैजयन्त्यादिभूषितम् ॥ ११५ ॥

हारकेयूरकटकैरन्यैराभरणोत्तमैः ।

माल्यैश्चन्दन[म्पक]पुत्रागमालतीकुसुमाञ्चितैः ॥ ११६ ॥

अन्यैः कमलकहारैरसंख्येयैरलङ्कृतम् ।

सौशील्याश्रितवात्सल्यसौलभ्यादिगुणार्णवम् ॥ ११७ ॥

वेदान्तवेद्यविभवं विचित्रादिसेवितम् ।

चिन्तामणिमशेषाणां शेषाचलशिरोमणिम् ॥ ११८ ॥

श्रीभृतीलकुचमणिं देवदेवशिखामणिम् ।

वैकुण्ठनाथं मन्नाथं वासुदेवमिवापरम् ॥ ११९ ॥

वेङ्कटाचलशृङ्गाग्रं विहारसिकं हरिम् ।

पश्यन् पश्यन्प्रसन्नात्मा भवेयं नित्यकिङ्करः ॥ १२० ॥

इत्थं श्रीवेङ्कटेशस्य सेवाक्रमपरां शुभाम् ।

गार्ग्यश्रीशठजिह्वासूक्तिं श्रुतिसुखावहाम् ॥ १२१ ॥

प्राप्यां च प्रार्थनारूपामनुसन्दधतोऽन्वहम् ।

लभन्ते श्रीनिवासस्य नित्यसेवामनुत्तमाम् ॥ १२२ ॥

श्रीः ॥ श्रीघनगुरवे नमः ॥

॥ इति वेङ्कटेशसेवाक्रमः ॥

॥ श्लोकत्रयम् ॥ ६ ॥

प्रातः स्मरामि रमया सह वैकटेशं
मन्दस्मितं मुखसरोरुहकान्तिरम्यम् ।
माणिक्यकान्तिविलसन्मकुटोर्ध्वपुण्ड्रं
पद्माक्षलक्ष्यमणिकुण्डलमण्डिताङ्गम् ॥ १ ॥

प्रातर्भजामि करम्यसुशङ्खचक्रं
भक्ताभ्युपदकटिस्थलदत्तपाणिम् ।
श्रीवत्सकौस्तुभलसन्मणिभूषणोद्यत्
पीताम्बरं मदनकोटिसुमोहनाङ्गम् ॥ २ ॥

प्रातर्नमामि परमाद्य[त्म]पदारविन्दम्
आनन्दसान्द्रनिलयं मणितूपुराख्यम् ।
एतत्समस्तजगतामिति दर्शयन्तं
वैकुण्ठमत्र भजतां करपल्लवेन ॥ ३ ॥

श्लोकत्रयस्य पठनं दिनपूर्वकाले
दुस्स्वप्नदुःशकुनदुर्भयपापशान्त्यै ।
नित्यं करोति मतिमान्परमात्मरूपं
श्रीवैकटेशनिलयं व्रजति स्म योऽसौ ॥

श्रीः घनगुरवे नमः

॥ इति श्लोकत्रयम् ॥

॥ वेदव्यासध्यानम् ॥ ७ ॥

—०८०३०—

श्रीवेंकटेशमनुवासरमिन्दिरेशं
दुग्धान्नपूर्णमधुशर्करगोघृताढ्यम् ।
रम्भाफलेन सह पङ्कसयुक्तदिव्य-
राजान्नसूपममृतं स्मरतां करस्थम् ॥ १ ॥

संपूर्णवृष्टिमिह वर्षय कालमेवैः
दुर्मिक्षकालरहितं कुरु वेंकटेश ।
कारुण्यजीवननिधिर्जगतां त्वमद्य
त्वामेव नौमि सततं वरद प्रसीद ॥ २ ॥

तिष्ठन् स्वामिसरोवरस्थलवरे श्रीवेंकटेश सयन्
लक्ष्म्याऽलङ्कृतबाहुमध्यविलसत्सर्वाङ्गभूषोज्ज्वलः ।
वैकुण्ठाद्विरसौ समस्तजगतामित्येव संदर्शयन्
विद्वालिङ्गनभाम्यवान् विजयते ब्रह्मेन्द्ररुद्रेश्वरः ॥ ३ ॥

वेदव्यासकृतं ध्यानं निद्रान्ते स्मरतामिदम् ।
सर्वारोग्यं च भोगश्च नराणां तत्पदं भवेत् ॥

॥ इति वेदव्यासध्यानम् ॥

[॥ श्रीवेङ्कटेशनिध्यानम् ॥ ८ ॥]

ईशानां जगतोऽस्य वेंकटपतेर्विष्णोः परां प्रेयसीं
तद्वक्षस्स्थलनित्यवासरसिकां तत्क्षान्तिसंवर्धिनीम् ।
पद्मालंकृतपाणिपल्लवयुगां पद्मासनस्थां श्रियं
चात्सल्यादिगुणोज्ज्वलां भगवती वन्दे जगन्मातरम् ॥ १ ॥

श्रीवेंकटेशदयितां श्रियं घटकमावतः ।
समाश्रित्य वृषाद्रीशचरणौ शरणं श्रये ॥ २ ॥
श्रीमन् शेषगिरीश ते पदयुगे मञ्जीरसंराजिते
सक्तं मानसमस्तु [मे तव] शुभे जह्वे सुजान्वञ्चिते ।
रम्भाकान्तिहरोरुक्काण्डयुगली प्राप्तं कर्दीं सेवते
काञ्चीनूपुरकिङ्किणीपरिचितां पीताम्बरालंकृताम् ॥ ३ ॥

नाभीपङ्कजतुन्दबन्धनलसद्विल्योदरापाश्रयं
पद्माकौस्तुभहारमाल्यसुभगां वक्षस्स्थलीं गाहते ।
सर्वाभीष्टवरप्रदानकटिवन्धाढ्याग्र्यचकोज्ज्वलैः
हस्तैः श्लिष्टमनल्पभूषणयुतैः कण्ठं समालम्बते ॥ ४ ॥

मुक्तारत्नविराजिकुण्डललसद्गण्डं सुविम्बाधरं
नासाशोभि दयार्द्रलोचनयुगं सुभूर्ध्वपुण्ड्रोज्ज्वलम् ।
वक्तुं रत्नललाटिकापरिलसत्फालं सतृष्णं पिबत्
मौलौ रज्जति माल्यशोभिनि महारत्नाभिपेकोज्ज्वले ॥ ५ ॥

भूयो वक्तुमनुप्रसर्पति ततः कण्ठावसक्तं मुजैः
श्लिष्टं वक्षसि पद्मया परिचिते लग्नं पुनर्मध्यमम् ।
कट्यूरुद्वयजानुषु प्रवित्तं जङ्घावसक्तं पदोः
भासं तिष्ठति तत्र गात्रसुपमासक्तं वृषाद्रीश ते ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशनिध्यानम् ॥

॥ अञ्जनशैलनाथस्तोत्रम् ॥ ९ ॥

पुलकिनि भुजमध्ये पूजयन्तं पुरन्ध्री
भुवननयनपुण्यं पूरिताशेषकामम् ।
पुनरपि वृष्यैले फुल्लनीलोत्पलमं
पुरुषमनुभवेयं पुण्डरीकायताक्षम् ॥ १ ॥

आजानसौहृदमपारकृपामृताब्धिम्
अन्याजवत्सलमवेल्मुग्रीलमाद्यम् ।
आनन्दराशिमनुरागमयावरोधम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ २ ॥

आताम्रपादमवदातसुवर्णचेलम्
आपीनबाहुशिररोज्ज्वलशङ्खचक्रम् ।
आविस्मिताननममन्ददयाकटाक्षम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ३ ॥

अप्राकृतावयवसंहितसंनिवेशम्
आरुढयौवनमहीनकुमारभावम् ।
अम्लानकान्तिमनिवाङ्मनसानुभावम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ४ ॥

आशावकाशसमुदित्वरसर्वगन्धम्
आस्वादयत्सुगमसर्वरसस्वभावम् ।
आश्लेषगम्यमुखसंप्रश्रुतिरेकम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ५ ॥

आदर्शयन्तमतिसंकुचिताक्षिशक्तिम्
 आश्रावयन्तमखिलान् वधिरान् प्रकृत्या ।
 आभाषयन्तमभितो नतमूकवर्गम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ६ ॥

आधावयन्तमतिमास्तमेव पङ्कजम्
 आजानुलम्बिभुजयन्तमहो कुम्भाहन् ।
 अन्यांश्च कृत्तशिरसः प्रतिजीवयन्तम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ७ ॥

आजन्मनिर्धनजननलकेशयन्तम्
 अज्ञानपि त्रिदशदेशिकदेश्ययन्तम् ।
 अहाय बन्धमपि मर्त्यमवन्ध्ययन्तम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ८ ॥

आबद्धकङ्कणमशेषशरप्यतायाम्
 आपत्सहायमपराधसहं नतानाम् ।
 आसन्नसामगसुखालससूरिवर्गम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ९ ॥

अध्यासितस्रनसरोजसनूपुराङ्घ्रिम्
 आमुक्तवीरकटकायतवृत्तजङ्घम् ।
 आश्चर्यजानुयुगमप्रतिमोरुकाण्डम्
 आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १० ॥

आवर्तिनिम्ननिखिलाण्डनिदाननाभिम्
 आप्यामिदोर्विवरकेलिगृहावरोधम् ।

आवद्धरत्नमयभूपभुजाचतुष्कम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ ११ ॥

अंसावलम्बिमणिकुण्डलकान्तगण्डम्
आविस्मितांशुमधुराधरबन्धुजीवम् ।
आस्यावजसौरभसमुत्सुकदीर्घनासम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १२ ॥

अर्धेन्दुभास्वदलिकोलसदृर्ध्वपुण्ड्रम्
आलोलनीलकुटिलालकचारुवक्त्रम् ।
आविर्मयूखमणिचूडमहाकिरीटम्
आराधयामि हरिमञ्जनशैलनाथम् ॥ १३ ॥

वादिभीतिकरार्येण रचिता भावबन्ध[तः] ।
शोभते वेङ्कटाद्रीशविषया स्तुतिरद्भुता ॥

इति अञ्जनशैलनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्री
श्रीधनगुरवे नम
॥ वेकटेशस्तोत्रम् ॥ १० ॥

त्रौशिकधर्मनिवासार्थतनय विनयोऽञ्जलम् ।
वात्सल्यादिगुणावाप्त वन्दे वरददेशिकम् ॥

पद्मस्था युवता परार्थ्यवृषभाद्रीशायतोरस्थली-
मभ्यावासमहोत्सवा क्षणसकृद्विश्लेषगव्यासहाम् ।
मूर्तीभात्रमुपागतामिव वृषा मुग्धारिलङ्गा श्रिय
नित्यानन्दविधायिनी निजपदे न्यस्तात्मना सश्रये ॥ १ ॥

श्रीमच्छेषमहीधरेशचरणौ प्राप्यौ च यौ प्रापकौ
अस्मदेशिकपुङ्गवै कृष्णया सदशितौ तावकौ ।
प्रोक्तौ वाक्ययुगेन भूरिगुणकावार्येश्व पूर्वैर्मुहु
श्रेयोभि शठवैरिमुख्यमुनिभिस्तौ सश्रितौ सश्रये ॥ २ ॥

यस्यैक गुणमादृता क्वयितु नित्या प्रवृत्ता गिर
तस्याभूमितया स्वगान्नसयोर्वैकव्यमासेदिरे ।
तत्तादृग्बहुसद्गुण क्वयितु मोहाद्वृषाद्रीश्वर
काङ्क्षे कार्यविवेचन न हि भवेन्मूढाशयाना नृणाम् ॥

यत्पादा योषित निजसदृस्पर्शेन काञ्चिच्छिला-
मङ्गार डिम्भतामनुपमौ शान्त कमप्यश्रितौ ।
यत्पादरखिला शशास च महीमार्थ्यसीमास्यलीम्
अद्राक्ष हरिमज्जनाचलनटे निर्निद्रपद्मेश्वरम् ॥ ४ ॥

अत्रस्यन्मणिराजराजिविलसन्मञ्जीरनिर्यन्महः-

स्तोमप्रास्तसमस्तविस्तृततमश्रीमन्दिराभ्यन्तरम् ।

व्याकोचाम्बुजसुन्दरं चरणयोर्द्वन्द्वं वृषध्रीशितुः

चक्षुर्भ्यामनुभूय सर्वसुखं प्राप्स्यामि मोदं कदा ॥ ५ ॥

सत्कृत्या समकाललब्धतनुमिर्गोपीभिरत्यादरात्

विन्यस्तौ वदने कुचे च नितरां रोमाञ्चरोहाश्रिते ।

पद्माभूकरपल्लवैः सचकितं संवाह्यमानौ भृदू

मान्यौ वेङ्कटभूधरेशचरणौ मार्गे दृशोः स्तां मम ॥ ६ ॥

प्रातः फुल्लपयोरुहान्तरदलस्निग्धास्यान्तस्थलौ

निष्पीताखिलनीरनीरघिलसन्नीलाम्बुदाभौ बहिः ।

राकाशीतमरीचिसन्निभनखज्योतिर्वितानाञ्चितौ

पादौ पद्मगुह्यवाचलपतेर्मध्येमनस्तां मम ॥ ७ ॥

मन्दारप्रसवाभिरामशिरसां वृन्दास्कश्रेयसां

वृन्दैरिन्दुकलभृता च विधिना कन्यौ धृतानन्दधू ।

बन्धच्छेदविधायिनौ विनमतां छन्दश्शताभिष्टुतौ

वन्दे शेषमहीधरेशचरणौ वन्दारुचिन्तामणी ॥ ८ ॥

चिञ्चामूलवृन्तासनेन मुनिना तत्त्वार्थसन्दर्शिना

कारुण्येन जगद्धितं कथयता स्वानुष्ठितिरत्यापनात् ।

निश्चिन्त्ये शरणं यदेव परमं प्राप्यं च सर्वात्मनां

तत्पादाब्जयुगं भजामि वृषभक्षोणीधराधीशितुः ॥ ९ ॥

नन्दिप्यामि कदाऽहमेत्य महता घर्मेण तप्तो यथा

मन्दोदञ्चितमास्तं मरुतले मर्त्यो महान्तं हृदम् ।

संतप्तो भवतापदार्वाशिखिना सर्वार्तिसंशामकं
पादद्वन्द्वमहीशभूधरपतेर्निद्वन्द्वहृन्मन्दिरम् ॥ १० ॥

यौ वृन्दावनभूतले व्यहरतां दैतेयवृन्दावृते
कुप्यत्काल्यविस्तृतोच्छ्रितफणारङ्गेषु चानृत्यताम् ।
किञ्चानस्समुदास्थतां किसलयप्रस्पर्धिनावासुरं
तन्वातां मम वेंकटेशचरणौ तावहसां संहतिम् ॥ ११ ॥

शेषित्वप्रमुखान्निपीय तु गुणान्नित्या हरेस्सूरयो
वैकुण्ठे तत एत्य वेंकटगिरि सौलभ्यमुत्स्वानिह ।
नित्योदञ्चितसंनिधेर्निस्पमानिर्विश्य तस्याद्भुतान्
निर्गन्तुं प्रयवन्ति हन्त न ततो वैकुण्ठकुण्डादराः ॥ १२ ॥

संफुल्लाद्भुतपुष्पभारविनमच्छास्वाशतानां सदा
सौरभ्यानुभवाभियन्मधुलिहा सङ्घैर्वृते भूरुहाम् ।
उद्यद्रश्मिभिरुज्ज्वलैर्मणिगणैरुत्तुङ्गशृङ्गैर्वृष-
क्षोणीभर्तारि वर्ततेऽखिलजगत्क्षेमाय लक्ष्मीसखः ॥ १३ ॥

मानादिङ्मुखवासिनो नरगणानभ्यागतानादरात्
प्रत्युधात इवान्तिकस्फुटतरप्रेक्ष्यप्रसन्नाननः ।
सानुक्रीशमनाम्सटिम्भमहिलान् संप्राप्तसर्वेप्सितान्
कुर्वन्नञ्जनभूधरे कुवलयदयामो हरिर्मासते ॥ १४ ॥

आपादादनवद्यमाच शिरसस्सौन्दर्यसीमास्पद
हस्तोदञ्चितशङ्खचक्रसुरसा विभ्राणमम्भोधिजाम् ।
माल्यैरलसित मनोज्ञमकुटीमुख्यैश्च भूपाशतैः
मथ्येतारणमञ्जनाचल्लतटे भान्तं हरि भावये ॥ १५ ॥

मञ्जीराञ्चितपादमद्भुतकटीविभ्राजिपीताम्बरं
पद्मालङ्कृतनाभिमङ्गमहसा पाथोघरभ्रान्तिदम् ।
पार्श्वालङ्कृतिशङ्खचक्रविलसत्पाणिं परं पूर्यं
बन्दे मन्दहसं विचित्रमकुटीजुष्टं वृषाद्रीश्वरम् ॥ १६ ॥

नानामासुररत्नमौक्तिकवरश्रेणीलसचोरण-
स्वर्णस्तम्भयुगान्तरालकमृशप्रद्योतमानाननम् ।
आनासश्रुतिलोलनीलविशदस्निग्धान्तरक्तेश्णं
नाथं प्रेक्षितुमञ्जनाचलस्तटे नालं सहस्रं दृशाम् ॥ १७ ॥

चक्राब्जे करयुग्मकेन सततं विभ्रत् करेण स्पृशन्
सज्येनोस्मपीतरेण चरणौ सन्दर्शयन् भूपणैः ।
सद्रत्नैः सकला दिशो वित्तिमिराः कुर्वन् वृषाद्रौ हरिः
शुद्धस्वान्तनिपेचिते विजयते शुद्धान्तबाहान्तरः ॥ १८ ॥

मुस्निग्धाधरपल्लवं मृदुहसं मीनोल्लसल्लोचनं
गण्डप्रस्फुरदंशुकुण्डलयुगं विभ्राजिसुभ्रूचसम् ।
फालोद्भासिपरार्थरत्नतिलकं वक्रं प्रलम्बास्त्रकं
भक्ष्यं वैकटनायकस्य पिबतां भाम्यं न वाचां पदम् ॥ १९ ॥

त्वत्पादाम्बुजसस्पृहं मम मनः कुर्यास्त्वदन्यस्पृहां
दूरं तोलय दुःखजालजननी त्वत्पादवाञ्छाद्विषम् ।
किञ्च त्वत्परतन्त्रभूसुरकृपापात्रं क्रिया मां सदा
सर्पाधीश्वरभूधरेन्द्र भगवन् सर्वार्थसंदायक ॥ २० ॥

नाकार्यं श्रुतिचोदितां कृतिमहं किञ्चिन्न चावेदिषं
जीवेशौ भवभङ्गनी न च भवत्पादाब्जभक्तिर्मम ।

श्रीमत्त्वत्करुणैव देशिकवरोपज्ञं प्रवृत्ता मयि
त्वत्पाप्तौ शरणं वृषाचल्पतेऽभूवं ततस्त्वद्भरः ॥ २१ ॥

श्रीमत्कौशिकवंशवारिधिविधोः श्रीवेंकटेशाख्यया
वित्यातस्य गुरोर्विशुद्धमनसो विद्यानिधेः सूनुना ।

भक्त्यैतां वरदाभिधेन भणितां श्रीवेंकटेशस्तुतिं
गव्यां यस्तु पठेद्भुप्य क्तिरेच्छ्रेयः परं श्रीसखः ॥ २२ ॥

इति वेंकटेशस्तोसम् ॥

श्रीमते रामानुजाय नमः

॥ वृषादिनाथस्तोत्रम् ॥ ११ ॥

—००००००—

शीघ्रेपशिखरिस्वामिन् रमाभृद्वक्षसस्तव ।
विलसत्पद्मझाशौ चरणौ शरणं भजे ॥

त्वत्कल्याणगुणाङ्कितामल्यचःपाळी मुधास्यन्दिनी
नृत्यन्ती वदने स्वयं विलसते मूढस्य मे श्रीविभो ।
क्षोणीमण्डलसंस्थसर्वरमिका [नन्दौघसन्दायिनी]
[दुर्मासा]शनतत्परे वनमृगे न्याता न किं चेन्द्रिका ॥ १ ॥

वेदास्सर्वसुरेश्वराः कमलभूशम्भुश्च मन्वादयः
स्तोतुं यस्य महत्त्वमक्षमतमा न्यासादयश्चाभवन् ।
त्यदासस्त्वदुपाश्रितस्तव मुतन्तस्मादहं निर्भयः
म्यामिन्तादृशवैभयस्य भवनं कर्तुं यतिष्ये [स्तुतिम्] ॥ २ ॥

श्रीवत्साङ्कयतीन्द्रसनुतहरे श्रीवेङ्कटस्थे गिरौ
वैकुण्ठात्स्वयमागतं प्रकृतिसंश्लिष्टानिमान् प्राणिनः ।
ब्रह्माण्डान्तरसंस्थितान् हि कृपया पातु सदा वर्तसे
तस्माद्विषयविधायिनस्तव कृपा निर्हेतुकैव ध्रुवम् ॥ ३ ॥

प्रह्लादः करिराड् विभीषण इति न्याताश्च भक्ता ह्यमी
भक्त्या लब्धभदल्लुपापरिणता ता लेभिरे संपदम् ।
तस्मात्केचिदहो महेतुकमरा न्याचक्षिरे त्वल्लुपा
तेषां भक्तिमनिन्दिता तव कृपालब्धा कथं नोचिरे ॥ ४ ॥

सर्वेषां जगतां हि रक्षणविधौ सत्ता कृपा तावकी
काकं मू .... निलयं सरक्षयन्नाद्रुतम् (१) ।

मोहादुर्विषयेषु सक्तमनसां पापात्मनामादिमं
मिथ्यादास्ययुतं त्वरक्षदिति मां चित्रं हरे श्रीविभो ॥ ५ ॥

हे स्वामिन् भवराजयक्ष्मणि बहुप्रारब्धनानामय-
व्यालीढ[दे] क्षणदुर्भरेतर [गुरु]तैरै[रन्यै]रसाध्ये परम् ।
मग्नानां जडताजुषां प्रतिपदं तापत्रयीमूर्च्छया
क्लिन्नानां सकलात्मनां विजयते सजीवनी त्वत्कृपा ॥ ६ ॥

दातृणां प्रवरेण तेन भक्ता देयं धनं शाश्वतं
संस्त्यतीतमनन्तमङ्गलपदं प्राप्यं मुखान्वेपिणाम् ।
त्यक्त्वा लोष्टविकादिकान्धमघदं काङ्क्षन्ति ये त्वैहिकं
तान्मूढानपि हे विभो तव कृपा मातेव संरक्षते ॥ ७ ॥

सर्वेषां जगतामधीश्वर इति त्वां स्थापयन् श्रीविभो
स्फूर्जत्प्रलचिरलरत्नखचितः कोटीनतुल्यप्रभः ।
ब्रह्मेशानसुरेन्द्रसर्वदिविजैः संस्तूयमानस्य ते
साक्षान्मन्मथमन्मथस्य मकुटी संराजते मस्तके ॥ ८ ॥

देव त्वन्मुखपङ्कजोपरि महासौरभ्यलोभागताः
स्निग्धारालविनीलकुन्तलगणा वल्गन्ति भृङ्गा यथा ।
कर्णाटो[र्णौ चो]त्पलकर्णपूर[विसरत्कान्ति]छटाराजितौ
पश्ये सुन्दरशङ्खुलीपरिचितौ श्रीशेषभृद्भिभो ॥ ९ ॥

कर्पूरार्पितमूर्ध्वपुण्ड्रमलिके विभ्राजते संततं
हारिद्रं तिलकं च शेषधरणीभृद्वल्लभ श्रीविभो ।
लवण्यामृतपूरपूरिस्तिमुखे किं पुण्डरीकद्वयं
[भामातीति] महाद्भुतं जनयते द्वन्द्वं हि ते नेत्रयोः ॥ १० ॥

भ्रूभङ्गाङ्कयुत शुचिस्मितरचिज्योत्स्नापरिष्कारित
सेवे त्वन्मुखच्छन्दमण्डलमह जृम्भतमोहारिणम् ।
स्वामिन् शुक्रगृहस्पती चिस्तरात्रस्योभयो पार्श्वयो
भ्राजन्ताविन रत्नपुञ्जस्वचिते द्वे कुण्डले गण्टयो ॥ ११ ॥

दन्तालिस्तव बुन्दकुङ्कुमलततेस्तुल्या पर राजते
सौगन्ध्यादहिचाग्रकेयकलिकापोद्भासिका नासिका ।
स्वामिन् विद्रुमनिग्नयुग्ममधर व्यातन्स्ते माधुरी-
सौरभ्यारुगताश्रयस्त्वदधर श्रीशेषभूमृद्विभो ॥ १२ ॥

ग्रीवेयादिविभूषणानुकलित कण्ठस्त्वदीयो हरे
शेषाद्रीश सुवर्णपट्टमलित शङ्ख विडम्बीयते ।
चत्वार ऋल जातपल्लवसुरक्षोणीजशरणा इव
घोतन्ते तत्र बाहव प्रविलसद्गलाङ्गदालङ्कृता ॥ १३ ॥

श्रीवैकुण्ठमिदं पद्माब्जयुगमित्यादर्शयन्नात्मना
श्रीहस्तन्तु दक्षिणःशमयते ताप भग्नोपार्जितम् ।
हस्तोऽन्य कटिसगत् कथयते शुक्तिस्थसख्यातिग-
त्रह्माण्डातिभरोद्धृतेर्दृढमल मध्यस्य कर्तुं दशाम् ॥ १४ ॥

अन्यो दक्षिणपाणिरप्यमरराजत्यन्तबाधाहृता
दैत्याना वप्रकारि चक्रमनिश घटेऽञ्जनाद्रिप्रभो ।
अन्यो वामकरस्तदब्जलयनागर्भकनिर्भेदना-
रात्र शङ्खमुदारचन्द्रसुषम घटे तिलोकीविभो ॥ १५ ॥

यस्मिन् कौस्तुभविम्बिता निजतनु दृष्ट्वा रमाऽन्येर्व्या-
त्वा पश्यत्यथ ईक्ष्यदृक्प्रमरुणैर्नक्षन्तदुद्गात्रये ।

संवर्ते विशते यदन्तरगृहं ब्रह्मादिजीवावलिः
तस्यां ते विनिवर्तते च जठरं तत्कीर्त्ये ते हरे ॥ १६ ॥

ब्रह्मावासपयोजनालनिलयं मे [चित्तहं]सोऽधुना
लावण्यामृतपूरितं प्रविशते नाभिहृदं तावकम् ।
कीर्यत्काञ्चनवारिजायतरजस्तुल्याम्बरालंकृतं
यत्गन्धेस्त्रलया परिष्कृतमहं मध्यं भजे सुन्दरम् ॥ १७ ॥

रम्भास्तम्भमदेभहस्तकरभप्रागल्भ्यचौर्यक्षमौ
ऊरू मे हृदयाब्जदर्पणतल्लतंभानुभावं गतौ ।
स्वामिन्नञ्जनशैलनाथ सततं सेवे भवज्जङ्घिके
स्फूर्जन्मन्मथकाहलीकमलार्भाकारलीला जुषौ ॥ १८ ॥

स्वामिन् वेदसुवर्णहंसककृतप्रौढेलशोभाक्षरी-
चञ्चदिव्यमुनीशमानससरोजाताब्जलीलावहौ ।
नि[त्यं श्री]करपल्लवानुकलनासंवाहितौ सुन्दरौ
यादौ तेऽञ्जनशैलनायक निधिप्रायौ सदा संश्रये ॥ १९ ॥

प्रागुत्तुङ्गपयोधिवारिधिजले त्वं योगनिद्रां भजन्
नाभिप्रोत्थितपङ्कजस्थितविधि दृष्ट्वा बहुव्याकुलम् ।
पुच्छोद्धट्टनकम्पिताखिलजगन्मीनाकृ[तिं भेजिवान्]
घोराकारयुतं सुरारिमवधीश्चोरं श्रुतीनां हरे ॥ २० ॥

जृम्भदैत्यसुपर्वबाहुपटलीसंसक्तस्पर्षाधिराङ्-
भोगालीढविघूर्णितावनिधरे मग्ने जले वारिधेः ।
वात्सल्यादुदधार्पि(ः) भूधरममुं त्वं कच्छपाकारवान्
[ब्रह्मेशानवलारि]पु स्तुतिषरेष्वम्भोरुहाक्ष प्रभो ॥ २१ ॥

स त्वं जृम्भितधुर्धुरास्वविमित्राशावशावलम्ब-
श्रोत्रो यज्ञवराहमूर्तिरसुरं हत्वा हिरण्याक्षकम् ।
अम्भोधौ सरसीव नागदशनाग्रासक्तपद्माकृतिं
दंष्ट्राग्रेण रसामघार्षिं भगवन् श्रीशेषभृद्भिभो ॥ २२ ॥

प्रह्लादाभयदामरेश्व भयदां ते नारसिंही तनुं
वन्दे भूरिसटाच्छटाविदलित[प्रोचुङ्ग]धाराधराम् ।
घूर्णत्पाटलनेत्रकोणनिपतज्ज्वालास्फुलिङ्गावृत-
क्षोणीचक्रतलां हिरण्यकशिपुप्रच्यंसिकां श्रीविभो ॥ २३ ॥

मिश्रुत्याह्वदैन्यतो बलि[मखं खिन्नस्तदा] सायनैः [वामनः]
तिष्ठन्वेकटभूधरे बहुजनाद्वितं बलादाप्स्यसे । (१)
धत्रान् पापवतो [महा]बल्युतांस्तिस्सतकृत्वोऽवधीः
तीक्ष्णाग्रेण परश्वथेन भगवन्स्त्वं भार्गवस्सन् हरे ॥ २४ ॥

रामो दाशरथिर्भवंस्त्रिभुवनप्रख्याततेजोरवि-
प्रोद्वेलांशुगणैरिवातिनिशितैस्सान्द्रैश्शरैस्सानुजः ।
गोपा[द्रीश विभो] सुरारिमवधीस्सीतारमाचोरकं
पौलस्त्यं दशकन्धरं युधि जगद्विद्रावणं रावणम् ॥ २५ ॥

स्यामिन् हन्तुमश्वयमम्बुजभवास्त्राद्यैश्शरैस्तीक्ष्णैः
कश्च रावणमानिबध्य चतुरो वार्धान् य आसेदिवान् ।
तादृश्विक्रमशालिनं बलवतामग्रेसरं बालिनं
धैर्यादेकशरेण घोरमवधीश्चितं महत्त्वं तव ॥ २६ ॥

त्यक्तवा त्वामिह धर्मरूपमनघं यत्तुच्छधर्मार्थिने
त्वत्पित्रे न कुनैव मोक्षसरणिर्जानाय सूर्यान्वये ।

तत्कार्यं मम धर्म इत्यभिमत प्राप्ताय गृध्राय वै
तच्चिव परम पद भगवता दत्त त्वया श्रीविभो ॥ २७ ॥

यस्ते भूर्यपराधकृच्छलमतिर्दृप्तश्च काकामुर
पापात्मा भवदस्त्रधर्षणमिया धान्निधीन्द्रेश्वरान् ।
मा रक्षधमिनीच्छया शरणमागम्याक्षमैरक्षितु
त्यक्तस्तै पुनरागतस्तव कृपापात्र बभूव प्रभो ॥ २८ ॥

अत्रत्याखिलभक्तरक्षणमिषाद्विद्यादिभि सस्तुत
कान्तारे पितृघाव्यपालनपर स्वाम्यागमिष्यत्यसौ ।
इत्येन दृढनिश्चयात्तमनसा दत्त शमर्या फल
भुक्त्वा तृप्तिमवाप्यसे रघुवर श्रीशेषभूभृद्विभो ॥ २९ ॥

कूराणा भुवि दानयाशजनुया कसादिदुष्टात्मना
सहाराय वसुन्धरास्थितजनात्यन्तव्यथाकारिणाम् ।
श्रीकृष्णोऽसि निजाङ्घ्रिपद्मयुगसेवासक्तशिष्टात्मना
सरक्षाभरकारणाय च हरे श्रीशेषभूभृद्विभो ॥ ३० ॥

पौरावेदितनैजचेष्टितगणानाकर्ण्य मात्रा भृश
कुप्यन्त्या यदुल्लखले दृढतर रज्ज्वा निबद्धो भवान् ।
लीलाभिस्तदुल्लखल कस्तलेनोद्धान्ध गत्वाऽर्जुन
द्वन्द्वस्याभरूपतामविदधच्छेषमाभृद्विभो ॥ ३१ ॥

बाले मातुलसंज्ञकेन रिपुणा कस्तेन या प्रेषिता
वक्षोज(द्वय)गुप्तभूरिगरला तत्पूतना या पुरा ।
स्तन्य क्ष्वेलमय सहासुभिरहो पीत्वा च निश्चेत्ता
कृत्वा ता गिरिसन्निभामविहरच्छ्रीमान् भवान् श्रीविभो ॥ ३२ ॥

एकं बालमधो विधाय विजने स्थित्वा च तस्योपरि
क्षिप्रं गोपगृहे पिबन् दधि महायन्त्रे घटान्तःस्थितम् ।
शेषं [तस्य] मुखे विमृज्य सहसा निर्गत्य तत्रान्तरे
द्यायातैर्गृहिभिर्निरीक्ष्य स भवान् तं ताडितं ग्राहसत् ॥ ३३ ॥

बाल्येन त्वयि मृत्तिकां कवल्यत्याक्रोशतः सादरं
माला मृत्परिहारणाय बदनं चोद्धास्य ते पाणिना ।
यत्नालोक्य किलाञ्जजाण्डपटलीमाश्चर्यसंमोहिता
तस्यावज्जनशैलनायक हरे माया तवात्यद्भुता ॥ ३४ ॥

कालिन्दीसविधे विनोदमुरलीनादेन संमोहिताः
सुन्दर्यस्वरयाऽऽगताः स्मरनिर्भं त्वां वीक्ष्य गोपाङ्गनाः ।
त्वद्ब्रह्मात्मकताविलोकनदशाभन्ना मुनीशा यथा
दिव्यानन्दमयोऽभिमतमनसोऽभूवन् [वृषा]द्वि[द्वि][प्र]मो ॥ ३५ ॥

हे स्वामिन् यमुनातटे तव परं वेत्तुं महत्त्वं पुरा
धत्सान् ध्रेनुगणांश्च गोपपृथुकान् धाल्ता स्वमायादितान् ।
ज्ञात्वा तादृशरूपकांस्त्वमपि तान् कृत्वा मनोहंकृतिं
छित्त्वा तस्य बहुकृतिं च कमलास्वामिन्नकार्षीः प्रमो ॥ ३६ ॥

अक्रूराय भवत्पदैकपनसे पूर्वं त्वया दर्शितान्
दीप्यत्कौस्तुभशङ्खचक्रमकुटीश्रीविद्युता शोभितान् ।
दिव्यानन्दमयामितामृतरसासारमृदान् श्रीविमो
मेवेऽहं बहुविग्रहान् धननिर्मांस्त्वद्विश्वरूपात्मकान् ॥ ३७ ॥

विभ्रह्माङ्गलमायुधं सुररिपून् भिन्दन् सपञ्चानृषान्
संरक्षन् करुणार्द्रदृष्टिगिरमून् लोकान् समालोकयन् ।

इन्द्राद्यैर्दिविजैस्तुते कस्मिन्नीलीलाम्बरालङ्कृतो
रेवत्या हृदयप्रियोऽसि भगवन् श्रीशेषमृद्विभो ॥ ३८ ॥

बुद्धोऽसि त्रिपुराङ्गनाम्रतकृते भङ्गं विधायाम्बुरान्
तद्गर्तन् श्रितिकण्ठसायकहतान् कृत्वा पुरा श्रीविभो ।
म्लेच्छान्वाजित्वुरोद्धतक्षितिपरागाच्छादिताश्चाम्बरान्
क्षुद्रान् भरिचलान् नृशंसचरितान् कल्की हरिष्यस्यहो ॥ ३९ ॥

पद्मेजातभवो जगज्जननकृद्भूता चतुर्भिर्मुखैः
क्षोणीमण्डलभारवाहचतुरशेषस्तहस्ताननैः ।
यत्वेलाविहिताक्तारगणनां कर्तुं न शक्तो हरे
तेऽनन्ताः खलु दिव्यमङ्गलगुणैः संशोभितास्तावकाः ॥ ४० ॥

त्वत्पादाम्बुजयुग्मचिन्तनसुधापानैकलोलात्मनः
पुंसो मानसमन्यदेव विषयं कृत्यं कथं बाञ्छति ।
त्यक्तवा दिव्यरसालसालजनितं माधुर्यसारं फलं
कीरः काङ्क्षति किं शल्यदुषटलं नैव्यं हरे श्रीविभो ॥ ४१ ॥

अज्ञानावृतमात्मधर्मरहितं दूष्यं च नीचैर्गुणैः
नानादुर्विषयानुपक्तहृदयं क्षुद्रं कृतार्जं जडम् ।
त्वद्भक्तेषु कृतापचारमपि मां संरक्षसे (१) कन्धुक्त्
तम्मात्त्वां न च विस्मरामि सततं श्रीशेषमृद्विभो ॥ ४२ ॥

संशोध्यन्मणिदीपकस्थिरदृशा सन्यांशितासंख्यजन् (२)
लब्ध्वा वज्रमनर्धमात्तुक्तुकस्तन्न त्यजत्यादरात् ।
तप्या शोधयता मुमुक्षुरखिलान् सामान्यदेवास्त्यजन्
लब्ध्वा त्वां शरणं परात्परतरं हृष्यन्न मुञ्चत्यहो ॥ ४३ ॥

भूतस्थाश्च पराक्षरप्रमृतयः स्वे नारादाद्यर्पयः

पद्मेजोद्भवलोकसंस्थमुनयस्सर्वे सनन्दादयः ।

तत्सायुज्यसमुद्युजोऽपि परमे ज्योम्नि स्थितास्सूरयः

त्वामेवाञ्जनशैलराजनिलयं पश्यन्ति वै सन्ततम् ॥ ४४ ॥

शेषादिशिशखरे सुवर्णरचिते साले कटाहाकृतौ

गुप्तं मूलधनं यथा तव परब्रह्मस्वरूपं हरे ।

विज्ञानाब्जनमुद्रितान्तरदृशा दृष्ट्वा भृशं योगिनः

प्रायच्छन्नुपलभ्य मोक्षसरणीदारिद्र्यनिर्मोचनम् ॥ ४५ ॥

ईशानं जगतामनन्तगुणिनं दिव्योल्लासद्विग्रहं

लक्ष्मीशं धृतशङ्खचक्रमनघं ज्ञेयक्षमाभृद्विभो ।

सत्यं ज्ञानमनन्तमित्यभिमतश्रुत्यर्थवैयर्थ्यतः

व्याचक्षन् कुट्टशो निराकृतिकलं त्वां निर्गुणं मायिनः ॥ ४६ ॥

ब्रह्माद्यैः सकलैस्सुपर्वपतिभिर्यद्वै दुरापं पदं

ध्यानोन्मीलितयोगिनामपि भृशं यच्चैतसां दूरगम् ।

यद्वाचामपि दूरवर्ति परमं तद्वाम लक्ष्मीविभो

त्वत्पादाब्जयुगप्रपत्तिनिरता गच्छन्ति सौलभ्यतः ॥ ४७ ॥

त्वद्भक्तो निवसन्निहैव द्रुहिणस्याण्डाद्बहिस्संस्थिते

वैकुण्ठेऽनुभवत्यपारकणं त्वां दिव्यदृष्ट्या हरे ।

वात्सल्यादनुवर्तसे त्वमपि तं नित्यानपायात्मना

वत्सं धेनुरिवानुललनरता श्रीज्ञेयभृद्विभो ॥ ४८ ॥

शेषाद्रीश कियन्निशाकरसुधासारासुन्दर्याकिनी (?)

दृक् ते सच्चरिणी जिजीविषपते जागत्कजीववजान् ।

कलस्स व्यवधी[स्रग्भिधी]यते सहि लयः कालः परीफण्यते
हालाहलयशिसावलीसहचरी यस्मिन्विशर्पिष्यति ॥ ४९ ॥

सृष्ट्यां भौतिकरूपकाण्यपघनान्यास्वाद्य वै प्राणिनः
पुण्यापुण्यपरीणतानि परितश्चाराचरव्यापिनः ।
स्वर्गं नारकमम्बुजासनपदं धालीमधोविष्टं
यातायातगतैः प्रयान्ति भवतो मायाविमोहीकृताः ॥ ५० ॥

मायावृत्तकलेवरान्तरगतास्सर्वे तनूसृद्धणाः
ब्रह्माण्टान्तरकोणकूपकुहरे विभ्रामिताः कर्मभिः ।
तन्निष्कामिकमार्गबोधरहितास्तिष्ठन्ति मूढात्मकाः
बद्धद्वारविटङ्कमध्यविचराः कीटा इव श्रीविभो ॥ ५१ ॥

एता[यस्ता] बद्धवमग्नजन्तुगणितः पापात्मनामादिमः
क्षुद्रः(ः) क्रूरमना नृशंसचरितश्चापल्यदोपाकरः ।
दृढस्सन्ततनीचकृत्यनिरतो गत्यन्तराभाववान्
सोऽहं ते चरणौ ब्रजामि शरणं श्रीशेषभूभृद्विभो ॥ ५२ ॥

सर्वेष्वब्जभवाण्डकोटिषु जनास्संख्यापराश्चेत्सदा
तेषामायुरनन्तकालिकमिति स्याच्चेत्पराधीदिकम् [धिका] ।
संस्याऽन्या समुपार्जिता यदि भवेदाजन्मजन्मान्तरं
स्वामिन् मत्कृतपातकानि गणितुं शक्यानि लक्ष्मीविभो ॥ ५३ ॥

आस्तां कल्पशतानुभान्यदुरितव्रातः परं दुर्वच.
त्वत्कैर्ह्यरुचिः कदाचिदपि वा नास्त्येव मे पापिनः ।
शेषक्षमाधरनाथ मामथ यतो रक्षेति [वाङ्मास्ति] तत्
स्वामिन् केवलतावकीयकृपया संरक्षणीयो हरे ॥ ५४ ॥

पुत्रत्वान्न च हातुमिच्छसि हरे पापात्मकत्वाच्च मां
स्वामिन्नानुग्रहीतुमिच्छसि परं ना[चा] शङ्क्य दौष्कर्मिकम् ।
तस्मान्नारकदुःखहेतुदुरितं दृष्ट्वा परं दुःख्यसि
हाहा हन्त तवापि दुःस्वशतां दास्यामि लक्ष्मीविभो ॥ ५५ ॥

पापानीह मया कृतानि गणितुं शक्यानि लक्ष्मीविभो
सद्यस्तानि समुह्य धारय कृपादृष्ट्या निरातङ्गया ।
यद्वा तावकभक्तिमेव परमां तन्निष्कृतिं देहि मे
नोपेक्ष्यशरणागतः खलु धरानाथस्य सत्यात्मनः ॥ ५६ ॥

यद्वा दुर्वचपापकृत्यनिरतं मां रक्ष लक्ष्मीविभो
वात्सल्यादिगुणोदधिं मम गुरुं संवीक्ष्य सत्त्वात्मकम् ।
कृत्वा मायिनिराकृतिं तव मतप्रसूयातनिर्वाहकं
ब्रह्मेन्द्रादिकिरीटरत्नसुपमानीराजिताङ्घ्रे हरे ॥ ५७ ॥

स्वद्याथात्म्यनिबोधके मनुवरे निष्ठामवाप्यादरात्
ओङ्कारार्थमवेत्य तत्त्वस[श]रणा[ण]स्तन्नामशब्दोदितम् ।
अर्थं चायनशब्दवेद्यममलं व्युत्पत्तियुग्मेप्सितं
मुक्तस्त्याद्विवृधोचितार्थमपि वै ज्ञानी चतुर्थीरितम् ॥ ५८ ॥

लक्ष्मीनाथ परात्मनश्चिदचितोस्तत्त्वस्य रूपं विदन्
शेषित्वं भवतश्चराचरविभोऽशेषत्वमप्यात्मनः ।
वैषम्यं प्रकृतेर्विचाय सदुपायोपेयमावात् सुधीः
त्वत्पादौ शरणं गतस्तदितरो [स्]मुक्तो भवेत्संत्यजन् ॥ ५९ ॥

मुक्तसंप्रतिपूजितस्सुखरैर्ब्रह्मादिभिस्संव्रजन्
अण्डं चावरणान्यतीत्य च महाव्यक्तेस्त[क्ते] त[स्]र्वे ततः ।

स्नातस्सन् विरजासरित्यथ भजन् दिव्योल्लसद्विग्रहं
वैकुण्ठं[ण्ठे] भवतैव नन्दति समं श्रीशेषभूद्विभो ॥ ६० ॥

सौवर्णाश्रितदिव्यवज्रफलकप्रत्युत्तंसालावृते
भञ्ज्योत्तुङ्गसहस्ररत्नसंचितस्तम्भोद्धृते मण्डपे ।
देवीभिस्सह संस्थितं, फणिपतेभोगे फणालंकृते
ध्याये त्वां धृतशङ्खचक्रमनघं संवेष्टितं सूरिभिः ॥ ६१ ॥

दिव्यं तत्पुरधामनामकपुरद्वारोल्लसद्गोपुरं
भास्वत्कोटिसमप्रभं हृदि सदा ध्यायेऽञ्जनाद्विप्रभो ।
तस्मिन् या विरजा नदी प्रवहते तस्योभयोः पार्श्वयोः
सौवर्णद्रुमपुष्पगुच्छसुरभीष्युद्यानवृन्दानि च ॥ ६२ ॥

हरे सूर्यस्ते परे धाम्नि संस्थाः
[नमन्तो] वदन्ते[तो] भक्तीर्तनानि ।
प्रगीय[याथ] साम प्रधीयन्ति कीर्तिं
वितन्वन्ति नित्यं विचित्रं च कृत्यम् ॥ ६३ ॥

कचित्कीररूपां हरे सूर्यस्ते
प्रवक्ष्यन्ति नामानि शास्त्रिब्रजेषु ।
कचिद्भृङ्गरूपा भवन्माल्यगन्धान्
समाधाय दिव्यं प्रमोदं लभन्ते ॥ ६४ ॥

तव परमपदे वै सूरयः पार्श्वयो[स्ते]
परिपदि रचयन्ते द्राविडान्नाथगानम् ।
इति यत्किञ्चनाथश्रीशठारिप्रमुखाः
अपि च सुस्वरास्ते मङ्गलान्याचरन्ति ॥ ६५ ॥

श्रीशेषशैलशिखरे चिदचिद्विशिष्टं

श्रीसंश्रितोरसमयारकृमैक्यात्रम् ।

आपादशीर्षमवलोक्य हरे जनास्त्वां

भक्तभयप्रद सदैव मुदं लभन्ते ॥ ६६ ॥

अम्महिवेङ्कटाचार्यचरणाम्बुजसंश्रितः ।

चकार रघुनाथार्यः शेषभूमृद्विभोस्तुतिम् ॥

इति तिरुनन्दाळ्वंशरघुनाथाचार्येण कृतं वृषादिनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

॥ श्रीनिवासस्तोत्रम् ॥ १२ ॥

अथ विबुधविलासिनीषु विष्वङ्मुनिमभितः परिवार्य तत्पुत्रीषु ।

मदविहृतिविकथनमलापास्ववमतिनिर्मितनैजचापलासु ॥ १ ॥

त्रिभुवनसुदमुद्यतासु कर्तुं मधुसहस्रागतिसर्वनिर्वहासु ।

मधुरसभरिताखिलतमभावास्वगणितभीतिषु शापतश्शुकस्य ॥ २ ॥

अतिविमलमतिर्महानुभावो मुनिरपि शान्तमना निजात्मगुप्त्यै ।

अखिलभुवनरक्षकस्य विष्णोः स्तुतिमथ कर्तुमना मनाग्धभूव ॥ ३ ॥

श्रियःश्रियं षड्गुणपूरपूर्णं श्रीवत्सचिह्नं पुरुषं पुराणम् ।

श्रीकण्ठपूर्वामरवृन्दवन्द्यं श्रियःपतिं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥

विभुं हृदि स्वं भुवनेशमीड्यं नील्यश्रयं निर्मलचित्तचिन्त्यम् ।

परात्परं पामरपारंमेनमुपेन्द्रमूर्तिं शरणं प्रपद्ये ॥ ५ ॥

स्मेरातसीसूनसमानकान्तिं सुरक्तपद्ममपादहस्तम् ।

अग्निद्रपङ्केस्तृचार्त्तनेत्रं पवित्रपाणिं शरणं प्रपद्ये ॥ ६ ॥

सहस्रभानुप्रतिमोपलौघस्फुरत्किरीटपवरोत्तमाङ्गम् ।

प्रवालसुक्तानवरत्नहास्तारं हरि तं शरणं प्रपद्ये ॥ ७ ॥

पुरा रजोदुष्टधियो विधातुरपाहृतान् यो मधुकैटभाभ्याम् ।

वेदानुपादाय ददौ च तस्मै तं मत्स्यरूपं शरणं प्रपद्ये ॥ ८ ॥

पयोधिमध्येऽपि च मन्दराद्रि धर्तुं च यः कूर्मवपुर्बभूव ।

सुधां सुराणामवनार्थमिच्छंस्तमादिदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ९ ॥

वसुन्धरामन्तरदैत्यपीडां(?) रसातलान्तर्विवशाभिविष्टाम् ।

उद्धारणार्थं च वराह आसीच्चतुर्भुजं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १० ॥

नैर्धैरैस्तीक्ष्णमुखैर्हिरण्यमरातिमामर्दितसर्वसत्त्वम् ।

विदारयामास [च] यो नृसिंहो हिरण्यगर्भं शरणं प्रपद्ये ॥ ११ ॥

महन्म[अहंम]हत्वेन्द्रियपञ्चभूततन्मात्रमात्रप्रकृतिः पुराणी ।

यतः प्रमृता पुरुषा[प]स्तदात्मा तमात्मनाथं शरणं प्रपद्ये ॥ १२ ॥

पुरा य एतत्सकलं बभूव येनापि तद्यत्नं च लीनमेतत् ।

आस्तां यतोऽनुग्रहनिग्रहौ च तं श्रीनिवासं शरणं प्रपद्ये ॥ १३ ॥

निरामयं निश्चलनीरराशिनीकाशसद्रूपमयं महस्तत् ।

नियन्तु निर्मातु निहन्तु नित्यं निद्रान्तमेनं शरणं प्रपद्ये ॥ १४ ॥

जगन्ति यः स्थावरजङ्गमानि संहृत्य सर्वाण्युदरेशयानि ।

एकार्णवान्तर्गतपततल्पे स्वपित्यन्तं शरणं प्रपद्ये ॥ १५ ॥

निरस्तदुःखौघमतीन्द्रियं तं निष्कारणं निष्कल्मषप्रमेयम् ।

अणोरणीयांसमनन्तमन्तरात्मानुभावं शरणं प्रपद्ये ॥ १६ ॥

सप्तान्बुजीरज्जकराजहासं सप्तार्णवीसंस्तुतिर्कर्णधारम् ।

सप्ताश्वविम्बाश्वहिरण्यं तं सप्तार्चिरङ्गं शरणं प्रपद्ये ॥ १७ ॥

निरागसं निर्मलपूर्णविम्बं निशीथिनीनाथनिभान्नाभम् ।

निर्णीतनिद्रं निगमान्तनित्यं निःश्रेयसं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १८ ॥

निरामयं निर्मलप्रमेयं निजान्तरारोपितविश्वविम्बम् ।

निस्सीमकल्याणगुणात्ममूर्तिं निधिं निधीनां शरणं प्रपद्ये ॥ १९ ॥

त्वक्चर्ममांसास्थ्यस्तृणध्रुमूत्रश्लेष्मान्तविद्वद्भुसमुच्चयेषु ।

देहेष्वसारेषु न मे स्पृहैषा ध्रुवं ध्रुवं त्वं गगनं प्रसीद ॥ २० ॥

गोविन्द केशव जनार्दन वासुदेव विश्वेश विश्व मधुसूदन विश्वरूप ।
 श्रीपद्मनाभ पुरुषोत्तम पुष्कराक्ष नारायणाच्युत नृसिंह नमो नमस्ते ॥ २१ ॥
 देवाः समस्तामरयोगिमुख्याः गन्धर्वविद्याधरकिन्नराश्च ।
 यत्पादमूलं सततं नमन्ति तं नारसिंहं शरणं प्रपद्ये ॥ २२ ॥
 वेदान् समस्तान् खलु शास्त्रगर्भान् आयुः स्थिरं कीर्तिमतीव लक्ष्मीम् ।
 यस्य प्रसादात् पुण्याः लभन्ते तं नारसिंहं शरणं प्रपद्ये ॥ २३ ॥
 ब्रह्मा शिवस्त्वं पुरुषोत्तमश्च नारायणोऽसौ मस्तांपतिश्च ।
 चन्द्रार्कवाय्वग्निमरुद्गणाश्च त्वमेव नान्यत् सततं नतोऽस्मि ॥ २४ ॥
 सप्त च नित्यं जगतामधीशः त्राता च हन्ता विभुरप्रमेयः ।
 एकस्त्वमेव त्रिविधा विभिन्नः त्वां सिंहमूर्तिं सततं नतोऽस्मि ॥ २५ ॥
 हरिः ओम् शुभमस्तु ॥
 इति श्रीनिवासस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

॥ श्रीवेंकटेश्वरनवरत्नमालिकास्तुतिः ॥ १३ ॥

श्रीमानम्भोधिकन्याविहरणभवनीभूतवक्षःप्रदेशः
मास्वद्भोगीन्द्रभूमीधरवरशिखरप्रान्तकेलीरसज्ञः ।
शश्वद्भोगेन्द्रवह्निप्रमुखसुरवराराव्यमानाङ्घ्रिपद्मः
पायान्मां वेंकटेशः प्रणतजनमनःकामनाकल्पशाखी ॥ १ ॥

यस्मिन् विश्वं समस्तं चरमचरमिव दृश्यते वृद्धिमेति
भ्रद्यत्यन्ते च तादृग्यिवविलसितस्सोऽयमानन्दमूर्तिः ।
पद्मावासानुखाग्भोरुहमदधुमधुविद्विभ्रमोन्निद्रचेताः
शश्वद्भूयाद्विनम्राखिलमुनिनिवहो भूयसे श्रेयसे मे ॥ २ ॥

वन्दे देवं महान्तं दरहसितलसद्भञ्जचन्द्राभिरामं
नय्योन्निद्रावदस्ताम्बुजरुचिरविशालेक्षणद्वन्द्वरम्यम् ।
राजन्मार्ताण्डतेजःप्रसितशुभमहाकौस्तुभोद्भास्युरस्कं
शान्तं श्रीशङ्खचक्राद्यमलकरयुतं भज्यपीताम्बराढ्यम् ॥ ३ ॥

पायाद्विध्वस्य साक्षी प्रभुरखिलजगत्कारणं शश्वतोऽयं
पादप्रह्लाघराशिप्रशमननिमृताम्भोधरप्राभवो माम् ।
व्यक्ताव्यक्तस्वरूपो दुरधिगमपदः प्राक्तनीनां च वाचां
ध्येयो योगीन्द्रचेतस्सरसिजनियतानन्ददीक्षाविहारः ॥ ४ ॥

आद्यं तेजोविशैषैरुपगतदशदिक्काण्डलाभ्यन्तरालं
सूक्ष्मं सूक्ष्मातिरिक्तं भवभयहरणं दिव्यभज्यस्वरूपम् ।

लक्ष्मीकान्तं खगेन्द्रध्वजमघशमनं कामितार्थैकहेतुं
वन्दे गोविन्दमिन्दीवरनवजलदश्यामलं चारुहासम् ॥ ५ ॥

राकाचन्द्रोपमास्यं ललितकुवलयश्याममभोजनेत्रं
ध्यायाम्याजानुवाहुं हलनलिनगदाशार्ङ्गरेखाञ्जिताङ्गिम् ।
कारुण्याच्चत्काक्षं कलशजलधिजापीनवक्षोजकोशा-
श्लेषावासाङ्गरागोच्छ्रयललितनवाङ्गोखक्षस्थलाढ्यम् ॥ ६ ॥

श्रीमन्संपूर्णशीतद्युतिहसनमुखं रम्यविम्बाधरोष्ठं
ग्रीवाप्रालम्बिवक्षस्थलसततनटद्वैजयन्तीविलासम् ।
आदर्शौषम्यगण्डप्रतिफलितलसत्कुण्डलश्रोतयुग्मं
स्तौमि त्वां द्योतमानोत्तममणिरुचिरानल्पकोटीरकान्तम् ॥ ७ ॥

सप्रेमौत्सुक्यलक्ष्मीदरहसितमुखाम्भोरुहामोदनुभ्यन्-
मत्तद्वैरेफविक्रीटितनिजहृदयो देवदेवो मुकुन्दः ।
स्वस्ति श्रीवत्सवक्षाः श्रितजनशुभदः शाश्वतं मे विदध्यात्
न्यस्तप्रत्यग्रकस्तूर्यनुपमतिलकप्रोल्लसत्फालभागः ॥ ८ ॥

श्रीमान् शेषाद्रिनाथो मुनिजनहृदयाभोजसद्राजहंसः
सेवासक्तामरेन्द्रप्रमुखसुरकिरीटार्चितात्माङ्गिप्रीठः ।
लोकस्यालोकमात्राद्विहरति रचयन् यो दिवारात्रलीलं
सोऽयं मां वेंकटेशप्रभुरधिककृपावारिधिः पातु शश्वत् ॥ ९ ॥

श्रीशेषशर्माभिनवोपकलसा

प्रियेण भक्त्या च समर्पितयम् ।

श्रीवेंकटेशप्रमुकण्ठमूषा

विराजतां श्रीनवरत्नमाला ॥ १० ॥

इति श्रीवेंकटेशनवरत्नमालिकास्तुतिः समाप्ता ॥

॥ श्रीपद्मावतीनगरलमालिकास्तुतिः ॥ १४ ॥

—o-o-o-o—

श्रीमान् यस्याः प्रियस्सन् सकलमपि जगज्जङ्गमस्थावराद्यं
स्वर्भूपातालभेदं विविधविधमहाशिल्पसामर्थ्यसिद्धम् ।
रजन् ब्रह्मामरेन्द्रेस्त्रिभुवनजनकः स्तूयते भूरिशो यः
सा विष्णोरेकपत्नी त्रिभुवनजननी पातु पद्मावती नः ॥ १ ॥

श्रीशृङ्गारैकदेवी विधिमुखमुमनःकोटिकोटीरजाग्रद्-
रत्नज्योत्स्नाप्रसारप्रकटितचरणाम्भोजनीराजितार्चाम् ।
गीर्वाणस्त्रैणवाणीपरिफणितमहाकीर्तिसौभाग्यमाभ्यां
हेलानिर्दग्धदैन्यश्रमविषममहारण्यगण्यां नमामि ॥ २ ॥

विद्युत्कोटिप्रकाशां विविधमणिगणोन्निद्रमुस्त्रिग्वशोभा-
सम्पत्सम्पूर्णहाराद्यभिनवविभवालंक्रियोल्लासिकण्ठाम् ।
आद्यां विद्योतमानस्मितरुचिरचितानल्पचन्द्रप्रकाशां
पद्मां पद्मायताक्षीं पदनलिननमत्पद्मसद्भां नमामि ॥ ३ ॥

शश्वत्तस्याः श्रयेऽहं चरणसरसिजं शार्ङ्गपाणेः पुरन्धवा-
स्तोकं यस्याः प्रसादः प्रसरति मनुजं क्रूरदारिद्र्यदग्धे ।
सोऽयं सद्योऽनवद्यस्थिरतरुचिरश्रेष्ठभूयिष्ठनव्य-
स्तव्यप्रासादपङ्क्तिप्रसितबहुविधप्राभवो वोभवीति ॥ ४ ॥

सौन्दर्योद्वेगहेमाम्बुजमहितमहासिंहपीठश्रयाढ्यां
पुण्यत्रीलारविन्दप्रतिमवरकृपापूरसम्पूर्णनेत्राम् ।
ज्योत्स्नापीयूषधाराबहन्वसुपमक्षौमधामोज्ज्वलाङ्गी
वन्दे सिद्धेशचेतस्सरसिजनिलयां चक्रिसौभाग्यवद्धिम् ॥ ५ ॥

संसारहेशहन्ती स्मितरुचिरमुखी सारशृङ्गारशोभां
सर्वैश्वर्यप्रदात्री सरसिजनयनां संस्तुतां साधुवृन्दैः ।
संसिद्धस्निग्धभावा सुरहितचरितां सिन्धुराजात्मभूतां
सेवे संभावनीयानुपमितमहिमां सच्चिदानन्दरूपां ॥ ६ ॥

सिद्धस्वर्णोपमानद्युतिलसिततनुं स्निग्धसंपूर्णचन्द्र-
ग्रीडासंपादिवक्त्रां तिलसुमविजयोद्योगनिर्निद्रनासाम् ।
तादात्वोत्फुल्लनीलाम्बुजहसनचणारमीयचक्षुःप्रकाशां
बालश्रीलम्पवालप्रियसखचरणद्वन्द्वरम्यां भजेऽहम् ॥ ७ ॥

यां देवी मौनिकर्याः श्रयदमरवधूमौलिमाल्यार्चितांघ्रि
ससारासारवारानिधितरतरणे[तरणतरि] सर्वदा भावयन्ते ।
श्रीकारोचुङ्करत्नप्रचुरितकनकस्निग्धशुद्धान्तलीलां
तां शश्वत्पादपद्मश्रयदखिलहृदाहादिनीं ह्लादयेऽहम् ॥ ८ ॥

आकाशाधीशपुत्री श्रितजननिवहाधीनचेतःप्रवृत्तिं
वन्दे श्रीवेंकटेशप्रभुवरमहिषीं दीनचित्तप्रतोषाम् ।
पुण्यत्पादारविन्दप्रसृमरसुमहदशामितस्वाश्रितान्त-
स्तामिलां तत्त्वरूपां शुक्लपुरनिलयां सर्वसौभाग्यदात्रीम् ॥ ९ ॥

श्रीशेषदामाभिनवोपल्लसा

प्रियेण भक्त्या च स्मर्पितेयम् ।

पद्माक्षीमङ्गलकण्ठभूषा

त्रिराजतां श्रीनवरत्नमाला ॥ १० ॥

इति श्रीपद्मावतीनवरत्नमालिकास्तुतिः समाप्ता ॥

॥ श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः ॥ १५ ॥

श्रीमानम्भोधिकन्याविहरणभवनीभूतवक्षःप्रदेशो
भास्वद्वोगीन्द्रभूमीधरवरशिखरप्रान्तकेलीरसज्ञः ।
शस्वद्वेन्दुवह्निप्रमुखसुरवराराध्यमानाङ्घ्रिपद्मः
पायान्नः श्रीनिवासः प्रणतजनमनःकामनाकल्पशास्त्री ॥ १ ॥

श्रीमच्चन्द्रान्ववाये त्रिजगति महिते भूपतिः कक्षनासीत्
आकाशाख्यः स्वतेजःप्रशमितसकलारातिगर्वान्धकारः ।
प्रागाद्याशावधूटीकुचकलशतटीक्षौमितात्मीयकीर्तिः
निर्वेलौदार्यशाली हरिरिव धरणा हृदयन्नादरेण ॥ २ ॥

पुताभावाकदाचिन्नृपकुलतिलकः पुतकामेष्टहेतोः
क्षोणी सीरेण कर्षन् स्फुरदमलदलं हैमम्भोजमस्याम् ।
दृष्ट्वा तस्मिन् कन्यां सरसिजनयनां 'पुतिकेयं त्वदीये'-
त्याकर्ष्याकाशवाणीमनवधिकुतुकस्मेरवक्त्रोऽग्रहीताम् ॥ ३ ॥

तस्मिन् यत्नं नृपेन्द्रे कृतवति महिषी भूरिवान्तर्निधानं
दिव्यं तेजो वहन्ती स्फुटतमविभवा लब्धसंस्कारसम्पत् ।
अर्थं शक्तित्रयीवाक्ष्यमभिसुपुवे शक्रसाध्वीसदृशा
प्राप्ते काले मुहूर्ते लसितशुभगुणा मिततुल्यं सुपुत्रम् ॥ ४ ॥

धात्री [प्रोक्तः स निम्नो] गुरुषु विधिवदाकल्प्य तज्जातकर्म
स्वारस्य[त्मीयं] चाप्यपत्यं वसुदमि[म]वनिजां पद्मतौल्येन पद्माम् ।
चक्रे बालश्च सोऽयं विधुरिव वधूये वासरेऽशुक्लपक्षे
पितादेर्ब्रह्मचर्यव्रतमथ विधिना प्राप चास्ताणि वेदान् ॥ ५ ॥

बाला राजन्यमौलेरनुदिनमतुलं वृद्धिमासाद्यमाना
 सेयं लब्धोदया श्रीहिमकरकलिकेयावलेखाङ्गशोभा ।
 कर्णान्तश्रान्तऋक्षदलतथना मन्दहासोज्ज्वलास्या
 सुभ्रूस्तौन्दर्यलक्ष्मीरिव सकलजनाह्लादभूत्यै बभूव ॥ ६ ॥

ततः कदाचित्—

तां पद्मां स्वालिवृन्दैस्सह कुसुमवने पारिजातप्रसूना-
 न्यादायादाय रम्ये क्वचिदनुलवलीमण्टपे निक्षिपन्तीम् ।
 दृष्ट्वा कोऽप्युत्तमस्त्वां विवहति पुरुषश्चीसमृद्धोऽचिरेणे-
 त्युक्त्वा दत्त्वा शुभाशीर्षचनमथ ययौ नारदः पारदश्रीः ॥ ७ ॥

पश्चादास्वेटलोभादधिगहनतलं धावयन्तं करीन्द्र
 दृष्ट्वा तुङ्गे तुरङ्गे कमपि च पुरुषं पद्मपत्न्यातक्षम् ।
 कोऽयं श्रीमान् वनान्ते विचरति सखि किं दृष्टपूर्वस्त्वयाऽयं
 नो चेत् पृष्ट्वा स्वरूपं स्मररुचिस्तनोश्चितमाश्वासयामि ॥ ८ ॥

इति सखीमुक्त्वा तं प्रति—

कस्य भोःश्रीनियासोऽस्म्यहमखिलजगन्नायकः काऽसि बाले
 श्रीमान्काशनाम्ना नृपकुलतिलकस्तस्य पद्माऽस्मि पुत्री ।
 कस्मादज्ञागतस्त्वं तरुणि मनसिजं पृष्ठं जाने न चाहं
 वामो वामोरु यो मामनयदयि तव श्रीपदाभोजमूलम् ॥ ९ ॥

इति तेन प्रत्युक्ता—

सेयं श्यामा लताङ्गी सरसिजनयनस्यान्तरङ्गं विदित्वा
 रेरे मा भानिपाद शृणु मम वचनं यादि शीघ्रं मितं मे ।

आगन्ता कि विरिक्ते वससि चिरमिति श्लिष्टमुच्चार्य पार्श्वे
 ज्ञात्वा गूढा सखीना स्थितिमथ निरगलज्जिता ता प्रपेदे ॥ १० ॥
 याते राजीवनेत्रे स्वयमथ सरसास्वास्सखीस्ता विहाय
 स्त्रीय प्राप्यारोघ हृदि तमनुपद चिन्तयन्त्येकरूपम् ।
 दीना कन्दर्पतीघ्रप्रहरणविकलस्वान्तरङ्गा वृशाङ्गी
 नो नक्त नो दिवा वा स्वपिति निहरति स्नाति भुङ्क्ते स्म पद्मा ॥ ११ ॥
 चेतस्तस्या विदित्वा स च हयमधिरुद्धाशु गेह प्रपन्न
 कृच्छ्रेणातीत्य कक्ष्या कथमपि शयनागारमभ्येत्य तरुणे ।
 तामेवान्तर्दधानो दिशिदिशि पुरतः पार्श्वतश्चापि पद्मा
 पद्माक्षीमीक्षमाणः प्रतिकलममुहाच्चिन्तयस्तद्गुणौघान् ॥ १२ ॥

तदानीम्—

एषेद्युत्तिष्ठ शेषे किमिदमुपनत नास्ति ते किं बुभुक्षा
 भुङ्क्ष्व घ्रातश्च सम्यङ्न हि बत भवता मुक्तमित्यामनन्ती ।
 आसीनाऽऽराध च त्रिं ते हृदयगतमहो किं नु वा सुन्दरीं ते
 दृष्ट्वा मुग्ध मनस्ते कुत इति वकुला मेऽभिधत्स्वेत्यपृच्छत् ॥ १३ ॥

तस्यै स —

मातः कान्तारदेशे द्विरदमनुसरन्नेकतो दैवयोगात्
 आत्मीयामिस्सखीभिस्सह कुसुमगन्धे पारिजातापचायम् ।
 कुर्वन्ती व्योमनाम्नो नृपकुलतिलकस्यात्मजाम्बुजाक्षीम्
 अद्राक्ष तत्कटाक्षैरपहृतमभक्न्मन्मनश्चेत्यवादीत् ॥ १४ ॥

ततः —

नेतुं समोज्य तं द्रागथ कृतशपथां प्रस्थिता तन्नगर्या
 मध्येमार्गं महेश कलशजमुनिना पूजितं सप्रणम्य ।

प्राप्यानुजां महर्षेर्महितगुणनिधेर्व्यासमूनोऽशुकस्या-
 तीत्यारण्यानि पद्मालिभिरथ वकुला सङ्गताऽऽसीत् क्रमेण ॥ १५ ॥
 दृष्ट्वा पृष्ट्वा च बालाः किमिह वसथ का यूयमित्वादरोक्त्या
 मातः पद्मावयस्या वयमिति च तदीयोत्तरं सा निशम्य ।
 पौनःपुन्येन मध्ये पथि नृपतनयाशीलमाकर्णयन्ती
 प्रायात्तूर्णं प्रमोढाद्विषदधिपुरीं प्राङ्मुह्यर्थाग्रभागाम् ॥ १६ ॥

तदैव—

आयान्ती वीथिकायामथ शतसुषिरेणांशुकेनाञ्चिताङ्गी
 गुञ्जाशङ्खादिभूपामधिहृदयतल स्वात्मजं धारयन्तीम् ।
 भूतं भव्यं भवद्भ्यः फलमपि कथयामीति तारं भणन्तीम्
 आनायोचे भविष्यद्वद फलमिति तां राजपत्नी पुलिन्दाम् ॥ १७ ॥
 सैवं पश्चात्पुलिन्दाऽप्यग्रे तव तनयोद्यानदेशे युवानं
 दृष्ट्वा कन्दर्पतुल्य सितनर्लिनदृशं स वृषस्यन्त्यभीक्ष्णम् ।
 विद्धा कन्दर्पयाणैरभिलषितमसावाभुयादेव बाले-
 त्युक्त्वा राज्ञीमयासीत्यथियथि च पुनन्याहरन्ती यथोक्तम् ॥ १८ ॥

ततः—

पुत्रीमासाद्य राज्ञी तव किमभिमतं ब्रूहि मे नैव गोप्य
 किं वा कार्यं करिष्ये तदपि च तनये तन्मणचक्ष्व सद्यः ।
 एवं सान्त्वं जनन्या कथितमनुगता ग्लिष्टमाह स पद्मा
 मातः श्रीशावलोकादहममजमिमां तद्वियोगज्वरार्तिम् ॥ १९ ॥
 राज्ञी युञ्ज्या रहस्यं कथमपि कथितं सत्रपं सानुतापं
 श्रुत्वा वै(फ)ल्यमीतस्फुटितनिजमनाः कृच्छृतः स्यान्नुपैर्या ।
 वासु त्वं नो विभीयास्तव हृदयगतं नैव दुःसाधमेत्स्व
 साध्नीमि त्वां च साधु प्रियतमहृदयां मोदयामीत्यवादीत् ॥ २० ॥

दृष्ट्वा पद्मासखीभिः सममथ वकुल्यऽऽकाशभृमीशपत्नीं
देवि ! प्रख्यातकीर्तिर्दृष्टपगिरिनिलयः श्रीनिवासस्तवेव ।
कन्यां सप्रेममैच्छत्कल्युतु भवती पद्मिनीदानपूर्वं
तत्कल्याणं सुखेनेत्यवददथ नृपश्चाभ्यनन्दत्तथेति ॥ २१ ॥

श्रीमानाकास्तिस्तं सुरगुरुरचिरादेत्य चाकाशराजं
श्रीमन्वैशाखमासे सितदलनवमीसंयुते शुक्रवारे ।
अस्ति बुद्धाहलभं प्रतिहतकलुषं निश्चितं सुप्रशस्तं
तस्मिन् पद्माविवाहो भवतु नृपवरेत्येवमारादवोचत् ॥ २२ ॥

सोऽयं राजेन्द्रमौलिस्तदनु स वकुलं प्रेषयन् व्याससूनुं
दूतैरानाय्य तस्मै विधिवदतिथिस्तत्कारमाधाय धीमान् ।
पद्मिन्या त्वां विधितुर्गृहिणमधिप इत्युच्यतां भव्यवर्ते-
त्याख्यायाराच्छुर्कार्पिं फणिगिरिनिलयस्थान्तिकं प्राहिणोत्तन् ॥ २३ ॥

सद्यस्त्वष्टा तदात्वे वियदधिपविमोराज्ञया राजधानीं
नव्यप्रासादहर्म्यप्रमुखनिरुपमप्राभवाद्व्यामकार्पीत् ।
रम्भास्तम्भैः प्रफुल्लप्रसवफल्युतै रम्यचूतप्रवालैः
चित्तैस्संस्थानभेदैस्तदनु पुरजनोऽभूषयद्रङ्गवल्ल्या ॥ २४ ॥

श्रीरप्यात्मप्रियं तं मणिगणनिचिते विष्टरे सज्जिवेश्या-
भ्यज्य श्रीगन्धतैलैर्गगनचरधुनीवारिभिस्त्रापयित्वा ।
क्षौमं सन्धार्य नूतनं मृगमदतिलकं फालभागे-विधाया-
तानीन्द्रन्धानुलेयाद्यखिलविधपारिष्कारमामोदमूत्रा ॥ २५ ॥

पश्चाद्भेन्द्रवैद्यस्वतस्त्रणकुबेरादिभिर्देववृन्दैः
तैस्तैर्ब्रह्मर्षिवर्यैः प्रथितनिजतपस्तपदुन्मेषवद्भिः ।

वाणीन्द्राणीभवानीमुखविवुधवधूसञ्चयैरञ्चितोऽसौ
युक्तो माङ्गल्यवाद्यैर्वियदधिपुरीं प्राविशच्छ्रीनिवासः ॥ २६ ॥

पद्माश्रीशौ तदानीं करिपतगपतिस्क्न्धदेशे निपण्णौ
आदायाकाशराजो निजकुलमुखिः पौरवृद्धैरमात्यैः ।
साध्वीलोकैर्मृदङ्गाद्यस्त्रिलशुभमहातूर्यघोषैश्च सार्धं
तीर्थगमोत्सवौ तावनुयमकुतुकादानिनाय स्वगेहम् ॥ २७ ॥

श्रीपद्माश्रीनिवासौ निजगळलसितां श्रीमतीं पुष्पमालाम्
अन्योन्यं मन्दहासस्फुटरुचिरमुखाभोरुहौ लीलयैव ।
हर्षोत्कर्षं तदानीं पुरजनहृदयेष्वावहन्तौ त्रिवारं
षट्पाचारानुरोधाद्विनिमयमवनीशाङ्गणे तावकाष्टाम् ॥ २८ ॥

स श्रीमान् श्रीनिवासो विषदधिपसुतापाणिमालन्व्य पाणीं
निर्दिष्टं तेन राज्ञा विविधमणिमयस्तम्भदिव्यान्तराले ।
श्रीमत्कल्याणगेहे मणिगणविलसन्मण्डपे वेदिमध्ये
भास्वद्भास्वत्प्रकाशं मणिमयमविशत् प्राङ्गु कल्याणपीठम् ॥ २९ ॥

पादौ निर्णिज्य तीर्थैरथ मनुजपतिश्श्रीशमाराध्य सम्यक्
दत्त्वाऽनल्पं किरीटप्रमुखमणिमयाशेषभूषाविशेषान् ।
पुत्रीं पद्मां सहेमाक्षतकुसुमशुभद्रव्यपूर्णध्वधारा-
पूर्वं प्रादात् प्रमोदात्करकमलतले सोऽपि जग्राह पद्माम् ॥ ३० ॥

सद्यः श्रीशेन पद्मागलभुवि विधिवन्मन्त्रपूतं प्रशस्ते
लम्ने माङ्गल्यमूत्रं सह शुभनिन्दैर्धारयित्वा विधिज्ञः ।
पद्मादस्ताब्जदत्तेर्हुतभुजमपि तैर्हारयित्वाऽथ लाजैः
एतौ जायापती श्रीद्विजवरवचसाऽतोषयःसंपण्यौ ॥ ३१ ॥

श्रीमान्द्रोशसङ्कन्दनवरुणकुबेरादिमान् देवसङ्घान्
 देवोऽनुज्ञाप्य सर्वान् श्वशुरमपि मुदाऽऽनम्य पादारविन्दे ।
 शेषाद्रौ शृङ्गभागे रुचिरमणिमहासौधसङ्घे नितान्तं
 लक्ष्मीपद्मावतीभ्यामस्मृत मुदितः प्रेमसंपूर्णचेताः ॥ ३२ ॥

श्रीमान् श्रीवत्साङ्कितवक्त्रा वक्षोधिवासिलक्ष्मीकः ।
 श्रीवैकटेशदेवस्तततं श्रेयांसि दिशतु भूयांसि ॥ ३३ ॥

श्रीशेषशर्माभिनवोपवल्हसः प्रियेण भक्त्या च समर्पितोऽयम् ।
 पद्माविभोर्मङ्गलकण्ठदेशे विराजतां श्रीनवकण्ठतोरः ॥ ३४ ॥

॥ इति श्रीपद्मावतीपरिणयतारावलिः समाप्ता ॥

श्रीः

उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रम् ॥ १६ ॥

रङ्गे तुङ्गे कवेराचलजकनकनयन्तरङ्गे भुजङ्गे

शेषे शेषे विचिन्वन् जगदवननयं भात्यशेषेऽपि दोषे ।

निद्रामुद्रां दधानो निखिलजनगुणध्यानसान्द्रामतन्द्रां

चिन्तां यां तां वृषाद्रौ विरचयसि रमाकान्त कान्तां शुभान्ताम् ॥१॥

तां चिन्तां रङ्गवल्लतां वृषगिरिशिखरे सार्थयन् रङ्गनाथ

श्रीवत्सं वा विभूषां व्रणकिणमहिराट्सुरिक्लृप्तापराधम् ।

उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रटीका ॥

इदं स्तोत्रम् अन्तादिरूपेण परिणतमस्ति । तथाहि—प्रथमश्लोकान्ते शुभान्तामिति—
द्वितीयश्लोकारम्भे तां चिन्तामिति । क्वचित् पूर्वश्लोकान्त्यपदस्य उत्तरश्लोकदित्वं, क्वचित्
पूर्वश्लोकान्त्यवर्णस्य उत्तरश्लोकदित्वम् । एवं प्रबन्धान्तावयवस्य प्रबन्धार्थमगतरवमपि ।

१. गुरुपरपराशोक्षरायमाणस्य श्रीरङ्गेशयस्य श्रीवैकटेशस्य चैक्यमतुमवति उमाग्या
पद्याभ्याम् ।

कावयोः “हेमापगा” इति प्रसिद्धिमतुरुच्यार्ह—कनकनदीति । भुजङ्गे—
फणिपतिशयने । शेषे—शेषपर्यङ्कमात्र इत्यर्थः । माति—मासमाने, अशेषेऽपि दोषे—
विषयसप्तमी । निद्रामुद्राम्—अबोधमुद्राम् । दधान इत्यस्य निद्रामुद्रां चिन्तामित्युभयत्र
सम्बन्धः । निद्रामुद्रां यां चिन्तां च दधानः जगदवननयं, नय उपायः, विचिन्वन् शेषे
इति क्रियया सम्बन्धः । शेषे—स्वपिपीत्यर्थः । हे रमाकान्त कान्तां—रमणीयाम् ।
शुभान्ताम्—शुभपर्यवसानां तां चिन्तां वृषाद्रौ विरचयसि, इति सम्बन्धः ।

२. श्रीवत्सं वा विभूषाम्—मन्त्र वाच्यं द्वयर्थकः । श्रीकराविभूषणमिव । अहि-
राट्सुरिक्लृप्तापराधं व्रणकिणं—भीमदन्तपूषिमिः महातत्रावनिर्माणसमये कुशलप्रहारेण
व्रणितं व्रणकिणम् । क्लृप्तस्यप्रवासनाय श्रीवत्सविभूषणमिव भवेति सम्बन्धः । अयने

पृत्वा वात्सल्यमत्युज्ज्वलयितुमवने सक्तौ बद्धदीक्षो
बध्नन्वीयाङ्घ्रियूषे निखिलनरपशून् गौणरज्ज्वाऽसि यज्वा ॥ २ ॥

ज्वालारावप्रनष्टासुरनिबहमहाश्रीरथाङ्गाब्जहस्तं
श्रीरङ्गे चिन्तितार्थान्निजंजनविषये योक्तुकामं तदर्हान् ।
द्रष्टुं दृष्ट्वा समन्ताज्जगति वृषगिरेस्तुङ्गशृङ्गाधिरूढं
दुष्टादुष्टानवन्तं निरुपधिकृष्या श्रीनिवासं भजेऽन्तः ॥ ३ ॥

अन्तः कान्तश्चिथ्यो नस्सरुणविलसद्दृत्तरङ्गैरपाङ्गैः
सिञ्चन्मुञ्चन्कृपाभ कणगणभरितान्प्रेमपूरानपारान् ।
रूपं चापादचूडं विशदमुपनयन् पङ्कजाक्ष समक्षं
धत्तां हृत्तापशान्त्यै शिशिरमृदुलतानिर्जिताब्जे पदाब्जे ॥ ४ ॥

अब्जेन सदृशि सन्ततमिन्धे हृत्पुण्डरीककुण्डे य ।
जडिमार्त आश्रयेऽद्भुतपावकमेत निरिन्धनं ज्वलितम् ॥ ५ ॥

रक्षणरूपे—सक्तौ—समीचीने यागे बद्धदीक्षः—दीक्षित । गौणरज्ज्वा—गुणानां समूहः गौणं तद्वपया रज्ज्वा । यज्वा अमीति सम्बन्धः ।

३. ज्वालेति ॥ ज्वाला च आरावश्च ज्वालारावी ताभ्यां प्रनष्ट असुरनिबहं यथोक्तथाविधौ श्रीरपाङ्गाब्जो सुदर्शनपाञ्चजन्यो हस्तयो यस्येति धनुर्वीहिगमो बहुवीहिः ।

४ अन्तरिति ॥ सकरुणविलसद्दृत्तरङ्गैरपाङ्गैः सिञ्चन् । कृपाभ कणगण-भरितान् अपारान् प्रेमपूरान् मुञ्चन् । पङ्कजाक्षं रूपं—दिव्यमङ्गलक्षिप्रहम् आपादचूडं समक्षं विशदमुपनयन् श्रियःकान्तः—धीनिवास, शिशिरमृदुलतानिर्जिताब्जे—शैलमार्दकाभ्याम् अधरीकृतपद्मे, हृत्पुण्ड्रे पदाब्जे, कर्म) हृत्तापशान्त्यै न अन्त धत्तां निदध्यादित्यर्थः ।

५ अब्जेन सदृशि म-जावारे हृत्पुण्डरीककुण्डे हृदयकोशरूपकुण्डे । कुण्डः वैदिकस्नानस्थानम् । जडिमार्तं । जडिमा—ससारजाड्यम् । जाड्यं शैलमिति यावत् । अत्र “पद्मकोशप्रतीकञ्च, तस्य मध्ये बाहीशैला” इत्यादियुल्लेखोऽस्त्यसन्धेयः ।

सकलपापापारगीकरघनरवाकरसुदर सादरम् .

अवतु मामामाघसम्भृतमगणनोचितगुण रमेश्वर

तव कृपा पापाद्वीहतिदबहुतक्षानसमहिमा ध्रुवम्

इतरथाथाधारमस्त्यघगणविमोचनमिह न किञ्चन ॥ ६ ॥

नगधरासराधने तव घृपगिरीश्वर य इह सादर-

रचितनानानामकौसुमतस्लसन्निजवनविभागज-

सुमङ्गतां तां तां शुभस्रजमुपहरन् सुखमहिपतिर्गुरुः

अतिरयायायासदायकभवभयानकशठरिपोः किल ।

निगमगा गा गायता यतिपरिवृदेन तु रचय पूर्य

जितसभो भो भोगिराङ्गिरपतिपदार्चनमिति नियोजितः

एकप्रयत्नत्वेन च समाधेयः ; तत्पक्षे आधारमिति विमोचनक्रियाविशेषणम् । भवदीय-
रूपेभ्यश्चरणा वयमिति पिण्डितोऽर्थः ।

७. नगधरेति ॥ नगधर—गोवर्धनोद्धारक घृपगिरीश्वर यः अहिपतिः गुरुः
श्रीमान् अनन्तसुरिः अतिरयायायासदायकभवभयानकशठरिपोः । अतिरयः—
अतिवैगवान् तीव्र इति यावत् आयायासः—आयासः तददायकः यो भवः संसारः
तस्य, भयानकः यः, शठरिपुः श्रीमान् पराङ्मुखदिव्यसुरिः तस्य । निगमगाः—
दृष्टव्यं संबन्धः पद्यार्थः ; तद्वद्वेदान्तगताः सहस्रशास्त्राकक्षाविडम्बसंहितागता इति यावत् ।
गाः गिरः गायत्र्याः । गायता—तुष्टाः, व्याख्याता इति यावत् । यतिपरिवृदेन—भगवता
साध्यकारेण । भो पूरुष पूरयेति धैर्यवृत्तेन पदेन श्रीमदनन्तसुरेः संबोधनम् । जितसभः
धैर्याध्यवसायाभ्यां निर्जिता सभा अत्रगोष्ठी येन तत्राभूतस्त्वम् इह अस्यां विभूती भोगिराङ्गिर-
पतिपदार्चनं रचयेति नियोजितः सः तव आराधने आराधनार्थम् इह अस्यां विभूती ।
सादररचितनानानामकौसुमतस्लसन्निजवनविभागजसुमङ्गताम्—सादरं रचितः यः
नानानामभिः कौसुमतस्मिः पुष्पवृक्षैः उत्पन्नं प्रशस्तमानः निजवनविभागः स्वकीयपुष्पोद्यान-
विभागः चम्पकवनं मङ्गिकवनं मालतीवनं पुष्पागवनं तुलसीवनं स्थलपद्मवनं केशवनम् इति
विभागः तज्जगैः सुमेः सद्योचिन्त्यैः पुष्पैः । कृतां—अथिताम् । तांतां तत्तादृशीं
वाच्यमगोचरशोभायुताम् । शुभस्रजं मङ्गलवर्द्धां मालाम् उपहरन् परमया भक्त्या समर्पयन् ।
तदुदितम्रणचुडुकभूषणे—तस्मात् अनन्तसुरेः उदितम् उत्पन्नं म्रणं कुदालप्रहारमणकिर्णं

अत्रायमितिहासः—पुरा किल भगवान् माप्यकारः सुमेधसाम् अनन्तसूरिप्रभृतीनां छात्राणां गोष्ठीमधिष्ठाय श्रीपराङ्मुखादिव्यसूरिगाघासहस्रव्याख्यानेन कंचित्कालं यापयन्नास्त । तत्र कतिपयदिनेषु गतेषु मूलक्रमेण तृतीयशतके (முப்பில்வாண்டில்லாம்) इत्यादि तृतीयदशकस्य व्याख्यानं प्रस्तुतमासीत् । तत्र भगवतः श्रीपराङ्मुखादिव्यसुरेः श्रीवेंकटाद्री श्रीवेंकटेशस्य सर्वकालसंगोक्तासु पुण्यकैर्कर्तव्ये निरतिशयमनोरथः प्रवर्तते इति प्रथम-गाथायां ज्ञात्वा भगवत्पासुनाचार्याणामपि तत्रैव मनोरथं ज्ञात्वा तस्मिन्नेतने श्रद्धातिशयेन प्रेरितः स्वस्य कैङ्कर्योन्तरव्यग्रतया स्वशिष्यमुखेन तस्मिन्नेतने वितुकामः “अपि नाम अत्र गोष्ठ्यां यः कश्चित् छात्रः वेंकटाद्री इदं कैर्कर्यं निर्वर्तयितुं प्रभवति” इत्यप्राप्स्यति । वेंकटाद्री शीतमयेन सर्वेषु छात्रेषु अनन्तसूरिर्वर्जं मौनमास्थितेषु श्रीमान् अनन्तसूरिः सहसा उरथाय आचार्यपरि-गृहीत एव धर्मः शिष्याणामुद्देश्यतम इति दृढम् अभ्यवस्य तस्मिन् मामाज्ञापय अस्मै कैर्कर्याय इति धार्ययामास । तदा धैर्याभ्यवसाययोः परमप्रीतः भगवान् माप्यकारः कृत्यां गोष्ठ्यां त्वमेव पूरुषः इति धैर्यसूचकेन पूरुषपदेन तं समबोधयत् । तदनु तत्कैर्कर्याय आचार्यप्रेरितः श्रीमान् अनन्तसूरिः पुष्पोद्यानाय महातटाकं खजायथा सह स्वयमेव कुडालस्त्रेण नमृदपनयनादिभिः शरीरचयत् । तत्र तटाकनिर्माणसमये श्रीवेंकटेश्वरः माणवस्वरूपेण आगत्य श्रीमदनन्त-सूरिदेव्या क्रियमाणे मृदपनयनकैङ्कर्ये मध्ये स्वयं किंचिद्बहनेन साहाय्यमकार्षात् । पूर्वपिक्षया त्वरितमागच्छन्तीं देवीमवलोक्य कथमेवमित्यप्राप्स्यति । भूतार्थोवादिन्यां च देव्याम् अन्य-साहाय्यं स्वीयकैङ्कर्ये असहमानः तं कुडालेन प्रहर्तुम् अनुधावति स्म । स तु माणवकः श्रीवेंकटेशस्य आगोपुरद्वारं प्रधाव्य तत्र अनन्तसूरिणा चुपकदेशे प्रहृतोऽन्तर्दधे । तस्मिन्नेव दिने तस्य श्रीमदनन्तसूरौ पुष्पाणि समर्प्य वाराधनावसरे भगवन्तं सेवमाने लक्ष्मुष्पकपदेशे रुधिरव्रणमदाप्स्यति । दृष्ट्वा च शङ्कितहृदये भगवान् अर्चकमुखेन तस्मिन्नेव सेनैवेदं स्मरितमिति च समादिशत् । अनन्तरं तदग्रणशान्तये घनसारातुलेपनं च समादिशत् । तदनु तटाकनिर्माणपूर्वकं पुष्पोद्यानं निर्माय पुष्पकैङ्कर्ये प्रवर्त्यमाने पुनरपि वास्तव्यातिरेकेण भगवान् श्रीवेंकटेश्वरः सह श्रिया समनःकान्तया कामन निशः तत्र पुष्पोद्याने विहस्य पुष्पाणि चापचित्य निगूढं वामचारमकरोत् । पुष्पेषु न्यूनीभवत् भगवान् अनन्तसूरिः उन्निदः कस्यांचन रात्रौ समन्तादवलोकयन्नास्त, अदाप्स्यन् च यथेष्टं क्रीडमानो तौ दिव्यदम्पती ।

गतमये ये ये पदे तव रुचियुता भुवि वृषगिरीश्वर-
विदधते ते ते पदार्चनमितरथा गतिविरहिता इति
मतिमता तातायिते त्वयि शरणतां हृदि कलयता परि-
चरणया यायाऽऽयता तव फणिगणाधिपगुरुवरेण तु ।

विरचितां तांतां वनावलिमुपगते त्वयि विहरति द्रुम-
नहनगाङ्गां गामिव श्रियमरचयत्तव स गुरुरस्य च
तदनु तान्तां तां रमां परिजनगिरा द्रुतमव्यक्तो निज-
शिगुदशाशाशालिनीमपि वितरतो वर वितर शं मम ॥ ८ ॥

तदनु तत्र पुरुषे एतदवलोकनमीत्येव सरमसमपगच्छति अवला मन्दमन्दगामिनी स्त्रीरूपिणी
श्रीः अनन्तसुरिणा गृहीता बद्धा च दुमे धेनुनिव । सा तु बद्धा श्रीमन्तम् अनन्तसुरिं प्रीत्या
मीत्येव तातेत्यामन्त्रयामास । एवं निजशिगुमावं वञ्छन्तीं तां श्रियं परिजनगिरा निश्चिन्त्य
आहूय श्रीवैकटनाथमन्दिरं गत्वा तदङ्गीकारं भगवन्त ययाचे । याचमान एव तां भगवतो
वक्षसि दृष्ट्वा जहर्ष । तदामृतिं अनन्तसुरैः श्रीवैकटेश्वरश्चगुर इति प्रविदिः—इति ।
अयमितिहासः द्वितीयाष्टमबोरपि श्लोकयोरनुसन्धेयो ययाभागम् ॥

८. गतमये इति ॥ भो वृषगिरीश्वर येये (साधवः), गतमये—मयसंभावनारहिते ।
पदे पादारविन्दे रुचियुताः भवन्तीति संबन्धः ; तेते (साधवः) इतरथागतिविरहिताः
उपायान्तररहिताः ; ते तव पदार्चनं विदधते कुर्वन्ति इति मतिमता एवम् अभ्यवसाय-
युतेन तातायिते रक्षके त्वय्येव शरणताम् उपायत्वा कलयता फणिगणाधिपगुरुवरेण अनन्त-
सुरिनामकेन आचार्यशिष्यामणिना । तव त्वदर्शं परिचरणया कैङ्कर्यरूपेण आयता दीर्घा
याया वनावलिः विरचिताम् (अत्र विरचितेति पाठः साधुः) त्वयि तां तां वनावलिम् उपगते
विहरति सति (उपगम्य क्रीडमान इति यावत्) स गुरुरः तव श्रियं तव मनःशान्तां श्रियं
गामिव धेनुमिव द्रुमनहनगाङ्गां दुमे नहनं बन्धनं गच्छति प्राप्नोतीति द्रुमनहनग तादृशम्
अङ्गं यस्याः द्रुमनहनगाङ्गा तयाविधाय । अरचयत्-दुमे अवघ्नादिति यावत् । तदनु तान्तां
शान्तां निजशिगुदशाशाशालिनीं स्वशिगुमावं वञ्छन्तीमपि तां परिजनगिरा रमां द्रुतम्
व्यवतः निश्चितवतः अतएव वितरतः तुभ्यं प्रयच्छतः वरं जामातृभूत । मम शं वितर
मवाप्सररूपरूपगुणविभवं श्रीवैकटनाथमुपमवजनितासुखं प्रयच्छेत्तार्थः ॥

ममतया यायाऽऽविला मतिरुदयते मम सपदि तां हर
 करुणया याया शुभा मम वितर तामयि वृषगिरीश्वर
 सदुदयायायासमृच्छसि न दरमप्यारिविदलनादिषु
 मदुदयायायासमीप्ससि न तु कथं मम रिपुजयाय च ।
 मयि दयाया यासि केन तु न पदतां ननु निगद तन्मम
 मम विभो भो भोगिनायकशायन मे मतमरिजयं दिश
 परम याया या दया तव निरवधिं मयि झटिति तामयि
 सुमहिमा मा माधव क्षतिमुपगमत्तव मम कृतेऽनघ ॥ ९ ॥

घटितपापापारदुर्भटपरलदुर्घटनिधनकारण
 रणधरारारात्कलयननिजनिदर्शितचहुक्लयन

९. ममतयेति ॥ अथ वृषगिरीश्वर । ममतया—ममकारेण मम याया आविला मतिः
 कलुषा मतिः उदयते आविर्भवति तां सपदि सद्य एव हर अपाकुरु ; याया शुभा मतिः तां मम
 मम करुणया वितर, एवं सदुदयाय यायासम् ऋच्छसि दरमपि स्वल्पमपि भरिविदलनादिषु न
 यायासम् ऋच्छसि । (एवं स्थिते) मदुदयाय कथं नायासमीप्ससि मम रिपुजयाय च कथं तम्
 ईप्ससि ; यायासः श्वतरारादिरूपः प्रयत्नः श्वतरणादिप्रयत्नस्त्वर्षोऽपि साधुपरिश्रमार्थः,
 दुष्कृद्भिनाद्यादिकस्तुकावृत्तिकः इति हि “परिश्रमाय साधूनाम्” इत्यादौ पुराविदः ॥
 मपीति—दयायाः यासि इति श्लेदः । मयि दयायाः मद्विषयिण्या दयायाः पदताम्
 आधारतां केन हेतुना न यासि, तत् मम निगद । भो भोगिनायकशायन मम विभो मम नाथ
 मे मतम् अरिजयं दिश । परमेति—परम यायाः या दया इति श्लेदः । हे परम तव या
 दया मयि निगये, झटिति क्षिप्रं निरवधिं तां यायाः प्राप्नुहि इत्यर्थः । हे माधव क्षतघ्न
 निर्दोष तव सुमहिमा अपारकरुणाकरः अव्याजसहत् इत्यादिः शोभनो महिमा । मम
 कृते मदर्थं झटिति हानिं न्यूनतामिति यावत् मा उपगमत् न प्राप्नोतु, मदपराधानवक्ष्य मयि
 दयाया अकरणे तव महिम्नो न्यूनतैव भवेदित्यभिप्रेयः । माङ्गोपात् उपगमत् इत्यत्र
 अउभावः ॥

१०. घटितेति ॥ घटितानि यानि पापानि तान्येकापारदुर्मटाः तेषां परलम्प्य समूहस्य
 दुर्घटम् अस्मदीयप्रयत्नैः घटयितुमशक्यं यमिधनं नाद्यः तस्य धारणीभूत । वेदः कृपा
 समस्तपापविनाशकेति यावत् । रणधरति—रणधरा शुद्धभूमिः तस्य शारेण प्राप्नोतु

दरवरावरावनाशनं मधुविनाशनं मम मनोधन
 रिपुल्यायांयाहि पाहि न इदमरं मम कल्य पावन ।
 सुतरसासासारदत्ततिरतिशुभा तव निपततान्मयि
 सहरमो मोमोक्षु सन्ततमयि भवान्मयि वृषगिरावपि
 प्रतिदिनं ननम्यते मम मन उपेक्षिततदपरं त्वयि
 तदरिपापापासनं कुरु वृषगिरीश्वर सततमुज्ज्वल ॥ १० ॥

उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रं पठतां भुवाऽरिविजयश्रीः ।
 श्रीरङ्गोक्तं लसति यदमृतं सारज्ञहृदयसारज्ञे ॥ ११ ॥
 ॥ इति उज्ज्वलवैकटनाथस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

पदारात्पलायनं शत्रूणां निर्वासनं तेन निजं स्वकीयं निदर्शितं यत् बहुबलं बहु अधिकं बलं
 भुजादिवलं तस्य अयन—आधारभूत । इदं तु खरदूषणादिवधे प्रसिद्धम् । दरवरोति—
 दरवरेण पाम्बजन्नेन आरावरावनाशन—आरः अरेरयम् आरः शत्रुसंबन्धी दुर्योधनादिसंबन्धीति
 यावत् ; यः आरावः कोलाहलः तस्य नाशनं विनाशकेति यावत् । मधुविनाशनेत्यादि स्पष्टम् ।
 रिपुल्यायायाहीति—रिपुल्याय, आयाहीति छेदः । नः पाहि । इदम् अनिष्टनिवारणम्
 इष्टप्रापणं च उभयम् अरं शीघ्रं मम कल्य, हे पावन बाह्यान्वन्तरशुद्धिकर ॥ अतिशुभा
 सा कैत्यमाधुर्योदियुजविशिष्टा सारदत्ततिः—सारभूतकटाक्षपरंपरा । सुतरसा—शोभनेन
 वेगेन त्वरया मयि निपततात् । मयि वृषगिरीश भवान् मयि वृषगिरावपि सन्ततं सहरमः
 श्रिया सहितः मोमोक्षु वृक्षं मोदताम् । मम मनः उपेक्षिततदपरं तस्मात् पूर्वोक्तात्
 श्रिया सहितस्य भवतः मयि निवासात् अपरम् इतरत् वैपयिकं सुखम् उपेक्षितं येन तथाविधं सत् ।
 त्वयि भवद्विषये ननम्यते मत्तया पुनःपुनः प्रह्वीभवति । सततम् उज्ज्वल वृषगिरीश्वर तत्
 तस्मात् ; अरिपापापासनम्—अरीणां पापानामपासनं निरसनं कुरु इति संबन्धः ॥

११. उज्ज्वलेति—अरिविजयश्रीः भुवा इति संबन्धः । लसतीति—यत् स्तोत्रं
 सारज्ञहृदयसारज्ञे—सारज्ञानं हृदयरूपे सारज्ञे साराज्ञे सारज्ञचन्द्रः लक्षणया साराज्ञबोधकः ।
 अमृतम् अमृतमिव लसतीति संबन्धः, अथवा सारज्ञ एव हृदयसारज्ञः चन्द्रः तत्र यत् अमृतं
 लसति ॥

श्रीः

॥ श्रीनिवासाय नमः ॥

श्रीनिवासाचादशकम् ॥ १७ ॥

श्रीवासदेवकरुणाशिशिरालोकामृतावसेकेन ।

उपचितबहुविधपुष्पं धन्यं श्रीवेंकटाचलं वन्दे ॥ १ ॥

बहुलशिलातल्लस्ततितृणगणवीरुज्जरीमयश्शिखरी ।

यो गीयते परिघृतो योगीन्द्रैश्श्रीनिवास एवेति ॥ २ ॥

पशुपक्षिमृगवनस्पतितृणगुल्मलताशिलासु चात्मजनिम् ।

यत्रार्थयन्ति मुन्यश्चलाकारेषु निज्जीरेष्वपि च ॥ ३ ॥

परवासुदेव एव स्थिस्वासं प्राप्य यत्र सह स्मया ।

चिरमानन्दमुपैति हि परमानन्दं विहाय वैकुण्ठम् ॥ ४ ॥

मलसंकुले कलावपि फलबालान्यैहिकान्यथैह जनाः ।

स्वामीप्राणि लभन्ते यत्र श्रीवासदेवकरुणातः ॥ ५ ॥

नारायणाचलेऽसिन्नाराच्छ्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च ।

तीरालये विमान्तं नारायणमाश्रये रमाव्रन्तम् ॥ ६ ॥

अञ्जनगिरिशिखरालयमञ्जनरोचिर्निरञ्जनं धाम ।

फञ्जविलोचनर्माडे पिञ्जरवक्षश्चित्रयस्त्रिपा किमपि ॥ ७ ॥

नारायणाद्रिवासं श्रीश्रीवासं रमाक्षमावासम् ।

हरिमणिगिरिसप्रभासं सुखचिरहासं नगम्यवितदासम् ॥ ८ ॥

आश्रितफणीन्द्रशैलं हरिमणिनीलं सुवर्णसमूचेल्म् ।

घनसाराश्रितफालं कमललोचलं नमामि समशील्म् ॥ ९ ॥

श्रीहयग्रीवाय नमः

श्रीवेंकटेशतूणकम् ॥ १८ ॥

वज्रशङ्ख(वाणचापचिह्नि)ताड्घ्निपङ्कजं
नर्तितायुतास्याग्यूनिसरत्पभाकुलम् ।
वज्रपाणिमुख्यलेखवन्दितं परात्परं
सज्जनार्चितं वृषाद्रिसार्धेभौममाश्रये ॥ १ ॥

पञ्चबाणमोहनं विरिञ्चिजन्मकारणं
काञ्चनाम्बरोज्ज्वलं सचञ्चलाम्बुदप्रमम् ।
चञ्चरीकसञ्चयाभचञ्चलालकावृतं
किञ्चिदुद्धतभ्रुवं च वञ्चकं हरिं भजे ॥ २ ॥

[मङ्गलाधिदैवतं] भुजङ्गमाङ्गशायिनं
सङ्गरारिमङ्गशौण्डमङ्गदाधिकोज्ज्वलम् ।
अङ्गसङ्गिदेहिनामभङ्गुरार्थदायिन
तुङ्गशेषशैलमव्यशृङ्ग[सङ्गिन] भजे ॥ ३ ॥

कम्बुकण्ठमम्बुजातडम्बराम्बकद्वयं
शम्बरारितमेनमम्बुराशितल्पगम् ।
वम्भरार्भकालिमव्यलम्बमानमौलिकं
शङ्खकुन्ददन्तवन्तमुत्तमं भजामहे ॥ ४ ॥

पङ्कजासनार्चित शशाङ्कशोभिताननं
कङ्कणादिदिव्यभूषणाङ्कितं वरप्रदम् ।
कुङ्कुमाङ्कितोरस सशङ्खचक्रनन्दकं
वेंकटेशमिन्दिरापदाङ्कित भजामहे ॥ ५ ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशतूणकम् ॥

श्रीः

श्रीवेंकटेशविजयार्यासप्तविभक्तिस्तोत्रम् ॥ १९ ॥

श्रीवेंकटाद्रिधामा भूमा भूमाप्रियः कृपासीमा ।

निरवधिकनित्यमहिमा भवतु जयी प्रणतदर्शितप्रेमा ॥ १ ॥

ज[य जनता]विमलीकृतिसफलीकृतसकलमङ्गलाकार ।

विजयी भव विजयी भव विजयी भव वेंकटाचलाधीश ॥ २ ॥

कमनीयमन्दहसितं कञ्चन कन्दर्पकोटिलावण्यम् ।

पश्येयमज्जनादौ पुंसां पूर्वतनपुण्यपरिपाकम् ॥ ३ ॥

मरतकमेचकरुचिना मदनुज्ञागन्धिमध्यहृदयेन ।

वृषशैलमौलिसुहृदा महसा केनापि वासितं ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

पत्यै नमो वृषाद्रेः करयुगपरिकर्मशङ्खचक्राय ।

इतरकरकमलयुगलीदर्शितकटिबन्धदानमुद्राय ॥ ५ ॥

साम्राज्यपिशुनमकुटीसुघटललाटात् सुमङ्गलापाङ्गात् ।

स्मितरुचिफुल्लकपोलादपरो न परोऽस्ति वेंकटाद्रीशात् ॥ ६ ॥

सर्वाभरणविभूषितदिव्यावयवस्य वेंकटाद्रिपतेः ।

पल्लवपुष्प[विभूषित]कल्पतरोश्चापि का मिदा दृष्टा ॥ ७ ॥

लक्ष्मीललितपदाम्बुजलक्षारसरञ्जितायतो[स्के] ।

श्रीवेंकटाद्रिनाथे नाथे मम नित्यमर्पितो भारः ॥ ८ ॥

आर्यावृत्तसमेता सप्तविभक्तिर्वृषाद्रिनाथस्य ।

वादीन्द्रभीकृदाख्यैरार्यै रचिताः जयत्विष्यं सततम् ॥ ९ ॥

॥ इति श्रीवेंकटेशविजयार्यासप्तविभक्तिस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

श्रीः

वैकटेशस्तोत्रम् ॥ २० ॥

मेवे वेङ्कटनाथं, सेव्यगुणाधारं
देवेशं दनुजैरिषु देवगिरोरत्नम् ॥

प्राचीनं परमधनं प्रणिपनता लभ्यं
प्राचीने वचसि परं ब्रह्म समाग्नतम् ।
प्राचीनैरार्यवरैः प्राप्यस्तथाऽवगतं
वीचीनाममृतभुवा विजयपराजितम् ॥ १ ॥

कारुण्यामृतजलाधि कमपि महौपुस्यं
तारुण्याञ्चिततुलसीदामालङ्कारम् ॥ १ ॥
आरुण्यात्पद्मतलयोररुणितभृशम्
दारुण्याश्रयनसतो दलितहिरण्याङ्गम् ॥ २ ॥

नित्येष्टा निरुपाया निरवधिकास्पृशा-
मत्यादित्येन [श्चिथेण] तनोरन्तरिता महसा ।
सत्यां सद्गुणपूर्णा सागरसमृता-
मत्यादित्यात्मममामादधतं हृदये ॥ ३ ॥

वर्णाङ्गाकारभवाद्धारिद्रदायादं
[स्वर्णा]लङ्काररुचा सुभगतदिङ्मयम् ।
कर्णालकृतिकान्त्या कर्णरूपोलान्त
कर्णान्तायतस्पर्शान्वितुन्निपातम् ॥ ४ ॥

कार्याणां भुवनानां का[रणमा]म्नातं
 धार्याणामपि तेषां धारणपारीणम् ।
 आर्याणामनुभक्तामान्तरमानन्दं
 वार्याणां भवविपद्नां वारकनामानम् ॥ ५ ॥

स्वाधीनाशेषजगत्स्वा[मितयाऽ]वगतं
 स्वाधीनेन्द्रियमुनिभिः स्वस्वमनोगम्यम् ।
 स्वाधीनम्मन्यजनैस्सूरिभिरग्राह्यं
 स्वाधीनोदयविभवं स्वामिसरोदेशे ॥ ६ ॥

वन्दारुन्निदगवरावनतशिरो[गलितैः]
 मन्दारद्रुमकुमुमैर्महितपद्मभोजम् ।
 सौन्दर्यामृतसरिता सकलदृशां सुखदं
 सुन्दरजामातृमुनेः शुभतरमन्दारम् ॥ ७ ॥

वादिभीतिकराचार्यरचितं वेङ्कटेशितुः ।
 स्तोत्रं पठति यस्तस्य नित्यं तत्सेवनं भवेत् ॥ ८ ॥

इति वेङ्कटेशस्तोत्रं संपूर्णम्

श्रीः

श्रीवेंकटेशपञ्चकस्तोत्रम् ॥ २१ ॥

श्रीधराधिनायकं श्रिताम्नादिपकं
श्रीगिरीशमितमम्बुजंक्षणं विचक्षणम् ।
श्रीनिवासमादिदेवमक्षरं परात्परं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ १ ॥
उ-पेन्द्रमिन्दुशेखरारविन्दजामरेन्द्रवृ-
न्दारकादिसेव्यमानपादपङ्कजद्वयम् ।
चन्द्रसूर्यलोचनं महेन्द्रनीलसन्निभम्
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ २ ॥
नन्दगोपनन्दनं सनन्दनादिवन्दितं
कुन्दकुटुम्बलाग्रदन्तमिन्दिरामनोहरम् ।
नन्दकारविन्दशङ्खचक्रशार्ङ्गसाधनं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ३ ॥
नागराजपालनं भोगिनाथशायिनं
नागवैरिगामिनं नागारिशलुसुदनम् ।
नागभूषणार्चितं सुदर्शनाद्युदायुधं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ४ ॥
तारहीरक्षीरशार[तारहीरशार]दाभ्रतारकेशकीर्ति[सं]
विहार[हारहार]भादिमध्य[म]ान्तशून्यमव्ययम् ।
तारकासुराट्ठीकुठारमद्वितीयकं
नागराङ्गिरीश्वरं नमामि वेंकटेश्वरम् ॥ ५ ॥

इति श्रीवेंकटेश्वरपञ्चकस्तोत्रं संपूर्णम्.

श्रीवेंकटेश्वराय नमः. श्रीरस्तु.

श्रीः

श्रीनिवासगद्यम् (श्रीनिवासचूर्णिका) ॥ २२ ॥

मरुद्वितमरिन्दमं भद्रनकोटिलोचन्यव-

त्पुरं पुरहरार्चितं [स्फुरद्दिव्यखण्डचन्द्रा] ननम् ।

[श्रियः पतिमहं दधच्छ्रुतजनावने तत्परं]

मम प्रियतमं हरिं मनसि वैकटेशं कृने(ती) ॥ १ ॥

अ(मुं) विल सकलचराचरजन्तुसन्ताननिरन्तरान्तर्वहिन्यापि[नं], श्रिताखण्ड-
ब्रह्माण्डभाण्डप्रपञ्चं, पञ्चशरप्रपञ्चकोटिसुपमाविलासवशीकृतनिष्ठपेशकिंनरकिंपुरुषसिद्ध-
विद्याधराप्सरो(?) रगत्यक्षरक्षोर्गन्धर्वगरुडपन्नगविलासिनीगणं, गणनाथसूनुपुष्करिणी-
तीरतरुगारुणविरणविरणप्रकाशमानजातकुम्भस्तम्भगोपुरप्राकारान्तरमन्दिरान्तरमण्डपा-
न्तरप्रशस्तर्पाठसमुद्विशन्तं शन्तनुतनूभवगोगोपगोपीमुचुकुन्दमुक्तिपदं, पदारविन्दनि-
प्यन्दबुन्दारकनदीनिर्ज्जरनिमज्जज्जनाघ्रघनप्रचण्डगन्धवाहूः बाहनीकृतैरावतवाहनसा-
स्ताद्विसारस्तम्भीकृतभीतरायुधमुनेस्त्र्यंशरीरकं निजलोटिपुटविदारितकाद्रवेयप्रपञ्चस्स-
रणमालविनाशितकराञ्चवेद्यं(?) वेद्यद्विप्राज्ञानभास्करं, भास्करभास्वरकोटिखचितमणि-
दीप्तिबैभवचिललेल्याप्रतिविम्बिनिर्कृतोपान्तदीपिकाकलापिपिकपाकशासनोपलकलकाया-
नककलशायुतिरस्कृतनुवाम्बुदावृतचञ्चललतै(?) स्थितान्तनितान्तसौरभ ... वमृगमदमृग-
पदधूलिपालिपरिमे (म)ळलहरीधुमंधुमितस्ववस्त्यमध्ये, मध्यालंकृतचामीकरभुजङ्गभूषणं,
भूषणीकृतकलशनिर (नीर) निधेयनन्दनं, नन्दनीकृतमुमशिलीमुखे[खं], मुखपीठपाणि-
पद्मपरिन्यस्तपाञ्चजन्यादिप्रा(प्र)हारं, हारादिभूषणभूषितं, भूषितशौर्यजटाकलापमहावि-
तापिसेवितं, सेवितान्तर अ(रा)न्तस्वरादिपरमपद्मस्तोत्रपद्मं, उत्पद्मलोकधुर्यं,
धुर्यशौर्यलीलाखण्डितकैटमादिदैतेयनातं, जातप्रसादसुधाकलोलनीत(नितान्त)कान्त
मुखकपोल(लं), फालाम्बन्तर) कीलानललोकैधं(रा)द्यधिकारद(दं), रदावलरक्षणपरं
परादपि परं श्रीमद्वैकट्याद्रिनिकेतनं हरिं भजे ॥

श्रीनिवासगद्यं संपूर्णम्.

ऋद्धिस्तवः ॥ २३ ॥

श्रीमन्वृषभशैलेय वर्धतां विजयी भवान् ।
दिव्यं त्वदीयमैश्वर्यं निर्मयाद् विनृम्भताम् ॥ १ ॥

देवीभूषायुधैर्नित्यैर्मुक्तैर्मोक्षैकलक्षणेः ।
सत्त्वोत्तरैस्त्वदीयैश्च सङ्गः स्तात्सरसस्तव ॥ २ ॥

प्राकारगोपुरवरमासादमणिमण्डपाः ।
शालिमुद्गतिप्रदीनां शालाशैलकुलोज्ज्वलाः ॥ ३ ॥

रत्नकाञ्चनकौशेयक्षौमकमुकशालिकाः ।
शय्यागृहाणि पर्यङ्कवर्याः स्थूलास्तनानि च ॥ ४ ॥

कनकनकुम्भङ्गास्पतद्ग्रहकलात्रिकाः ।
छलचामरमुन्वाद्य सन्तु नित्याः परिच्छदाः ॥ ५ ॥

अस्तु नित्तुलमन्यग्रं नित्यैर्भूषणं तव ।
पक्षेपक्षे विवर्धन्तां मासिमासि महोत्सवाः ॥ ६ ॥

मणिकाञ्चनचिताणि भूषणान्यम्बराणि च ।
काश्मीरसारकस्तूरीकर्पूराचनुलेपनम् ॥ ७ ॥

कोमलानि च दामानि कुसुमैस्सौरभोत्तरैः ।
धूपाः कर्पूरदीपाश्च सन्तु सन्ततमेव ते ॥ ८ ॥

नृत्तगीतयुतं वाद्यं नित्यैर्मत्तं विवर्धताम् ।
श्रोत्रेषु(च) सुधाधाराः कल्पन्तां काहलीस्वनाः ॥ ९ ॥

कन्दमूलफलोदयं कालेकाले चतुर्विधम् ।
सूपापूपवृत्तक्षीरशर्करासहितं हविः ॥ १० ॥

घनसारगिलोदप्रः वसुकाष्टदलैस्सह ।

त्रिमलानि च ताम्बूलीदलानि स्वीयुक्त प्रभो ॥ ११ ॥

प्रीतिर्भीतियुक्तो भूयाद्भूयान् परिजनस्तव ।

भक्तिमन्तो भजन्तु त्वां पौरा जानपदास्तथा ॥ १२ ॥

वरणीधनरत्नानि वितरन्तु चिरं तव ।

कैङ्कर्यमखिलं सर्वं कुर्वन्तु क्षोणिपालकाः ॥ १३ ॥

धेमदिग्धदृष्टाः स्वेन प्रेक्षमाणास्त्वदाननम् ।

महान्तस्सन्ततं सन्तो मङ्गलानि प्रयुज्जताम् ॥ १४ ॥

एवमेव भवेन्नित्यं पालयन् कुशली भवान् ।

मामर्हिरमण श्रीमान् वर्धतामभिवर्धताम् ॥ १५ ॥

पत्युः प्रत्यहमित्यं यः प्रार्थयेत् समुच्छ्रयम् ।

प्रसादसुमुखः श्रीमान् पश्यत्येनं परः पुमान् ॥ १६ ॥

इति ऋद्धिस्तवः संपूर्णः

श्रीः

श्रीवेंकटेशविजयस्तोत्रम् ॥ २४ ॥

दैवतदैवत मङ्गलमङ्गल पावनपावन कारणकारण ।

वेंकटभूधरमौलिविभूषण माधव मूधव देव ज्योतिभव ॥ १ ॥

वारि[दसंनिभ]देह दयाकर शारदनीरजचास्विलोचन ।

देवशिरोमणिपादसरोरुह वेंकटशैलपते विजयोभव ॥ २ ॥

अञ्जनशैलनिवास निरञ्जन रञ्जितसर्वजनाञ्जनमेवक ।

मामभिपिञ्च कृष्णमृतशीतलशीकरवर्षिदृष्टा अगदीश्वर ॥ ३ ॥

वीतसमाधिक सारगुणाकर केवलसत्त्वतनो पुरयोत्तम ।
 भीमभवाणवतारणकोविद वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ४ ॥
 स्वामिसरोवस्तीरमावृत्तकेलिमहारसलालसमानम् ।
 सारत्तपोधनचित्तनिवेतन वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ५ ॥
 आयुधभूषणकोटिनिवेशितशङ्करथाङ्गजितामतसंगत ।
 स्वेतरदुर्धटसङ्घटनक्षम वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ६ ॥
 पङ्कजना[नीनिलया]कृत्तिसौरमवासितशैलवनोपवनान्तर ।
 मन्द्रमहास्वनमङ्गलनिर्ज्वर वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ७ ॥
 नन्दकुमारक गोकुलपालक गोपवधूवर कृष्ण [परात्पर] ।
 श्रीवसुदेवज जन्ममयापह वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ ८ ॥
 शैलपतिस्तपातकिपूतन धेनुककेशिमुखामुसूदन-
 कालियमर्दन कंसनिरासक मोहतमोपह कृष्ण जयीभव ॥ ९ ॥
 पालितसङ्गर भाग्यतप्रिय सारथिताहिततोपपृथामुत ।
 पाण्डवदूत परावृत्त[भर]पाहि परावरनाथ परायण ॥ १० ॥
 शातमस्त्रामुविभञ्जनपाटव सत्रिश्चिरःस्वरदूषणदपण ।
 श्रीरघुनायक राम रमासख विश्वजनीन हरे विजयीभव ॥ ११ ॥
 राक्षससोदरभीतिनिवारक शारदशीतभयूखमुखाम्बुज ।
 रावणदारुणवारणदारणक्रेसरिपुङ्गव देव जयीभव ॥ १२ ॥
 काननवानरवीरवनेचरकुञ्जरसिंहमृगादिषु वत्सल ।
 [श्रीवर]मूरिनिरस्तभवादर वेंकटशैलपते विजयीभव ॥ १३ ॥
 वादिसाध्वसकृत्पूरिकथित स्तवनं महत् ।
 वृणुशैलपते श्रेयस्कामो नित्यं पठेत् सुधीः ॥ १४ ॥

इति श्रीविकटेशविजयस्तोत्रम् ॥

श्रीः

श्रीवेंकटेशाय नमः

श्रीवेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रम् ॥ २५ ॥

अस्य श्रीवेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रमहामन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः
श्रीवेंकटेश्वरो देवताः। दृष्टार्थे विनियोगः ॥

नारायणो जगन्नाथो चारिजासनवन्दितः ।

म्यामिपुष्करिणीवासी ग्रहचक्रगडाधरः ॥ १ ॥

पीताम्बरधरो देवो गरुडामनशोभितः ।

चन्द्रदर्पकोटिलावण्यः कमलायनलोचनः ॥ २ ॥

इन्दिरासपतिगोविन्दः चन्द्रमूर्धप्रभाकरः ।

विश्वात्मा विश्वलोकेन्द्रो जयश्रीवेंकटेश्वरः ॥ ३ ॥

एतद्वादशनामानि त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नरः ।

दारिद्र्यदुःखनिर्मुक्तो धनधान्यसमृद्धिमान् ॥ ४ ॥

जनवश्यं राजवश्यं सर्वकामार्थसिद्धिदम् ।

दिन्यतेजः समाप्नोति दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ ५ ॥

ग्रहरोगादिनाशं च कामितार्थफलप्रदम् ।

दृष्ट जन्मनि सौख्यं च विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ६ ॥

॥ इति ब्रह्माण्डपुराणे ब्रह्मनारदसंवादे वेंकटेशद्वादशनामस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्री

श्रीवैकटेशकवचस्तोत्रम् ॥ २६ ॥

अस्य श्रीवैकटेशकवचस्तोत्रमहामन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषि गायत्री छन्द
श्रीवैकटेश्वरो देवता । ओं बीज ह्रीं गर्क्त ह्रीं कीलम् । टपार्ये विनियोग ।
ध्यानम्.

ध्यायेद्वेङ्कटनायक करयुगे शङ्ख च चक्र मुदा(गदा-)
चा(द्य)न्ये पाणियुगे वर(ऽम्बर) कस्तुरी(टे) त्रिभाणमर्कच्छविम् ।
देव देवशिखामणि श्रियमथो वक्षोन्मथान(?) हरि
भूपाजालमनेकरत्नखचित दिव्य रिरीटाङ्गदम् ॥ १ ॥
वराह पातु मे शीर्षं केजान् श्रीवैङ्कटेश्वर ।
शिखामिच्छापति कर्णौ ललाट दिव्यभिग्रहः ॥ २ ॥
नेत्रे युगान्तस्थाग्री मे कपोले ननकाम्बर ।
नासिकामिन्दिरानाथो वक्त्रं ब्रह्मादिवन्दित ॥ ३ ॥
चुबुक कामद कण्ठभगस्त्याभीष्टदायक ।
असौ कसान्तक पातु कम्पठमन्तनमण्डले ॥ ४ ॥
हृत्पद्म पात्वदीनात्मा त्रुक्षि कालाम्बरद्युति ।
कटि कोलवपु पातु गुह्य कमलमोशभृत् ॥ ५ ॥
नाभि पद्मापति पातु ऊरौ कल्पपनाशन ।
अङ्गुलीर्हर्मशैलेन्द्रो नगरानम्बरद्युति ॥ ६ ॥
ऊरु तुम्बुसगानजो जानुनी शङ्खचक्रभृत् ।
पादौ पद्मेक्षण पातु गुल्फौ चाकाशगाह्वर ॥ ७ ॥

दिशो दिक्पालवन्द्याङ्घ्रिर्भार्या पाण्डवतीर्भगः ।

अन्यात्पुत्रान् श्रीनिवासः सर्वकार्याणि गोत्रराट् ॥ ८ ॥

वैकुण्ठेशः सदा पातु मद्भाम्यं देवपूजितः ।

कुमारधारिकावासो भक्ताभीष्टाभयप्रदः ॥ ९ ॥

शङ्खाभयप्रदाता तु शम्भुमेविनपादुकः ।

• चान्छितं वरदो दद्याद्वन्द्याङ्घ्रिशिखामणिः ॥ १० ॥

श्वेतवाराहरूपोऽयं दिनरात्रिस्वरूपवान् ।

रक्षेन्मां कमलानाथ सर्वदा पातु वामनः ॥ ११ ॥

श्रीनिवासस्य कवचं त्रिसन्ध्यं भक्तिमान् पठेत् ।

तस्मिन् श्रीवैकुण्ठाधीशः प्रसन्नो भवति ध्रुवम् ॥ १२ ॥

आपत्काले जपेद्यस्तु शान्तिमायात्युपद्रवात् ।

रोगाः प्रशमनं यान्ति लिङ्गपेद्धानुवासरे ॥ १३ ॥

सर्वसिद्धिमवाप्नोति विष्णुसहस्रनाम्नयात् ।

इति श्रीमद्भाग्यपुराणे वैकुण्ठचलमाहात्म्ये वसिष्ठनारदसंवादे

वैकुण्ठेशकवचमोक्षं नाम पञ्चदशोऽध्यायः

श्रीः

श्रीपद्मावतीस्तोत्रम्

—०५६३००—

अस्तु पद्मसरोमध्यादाविर्भूतं परं महः ।
वशे यस्य परं धाम तद्गुणाचलमास्थितम् ॥ १ ॥
अनन्याधीनविभवमद्भुतं दैवतं श्रये ।
मातरं जगतां लक्ष्मीं जगन्मातुः परां प्रियाम् ॥ २ ॥
सखीमिश्रश्रुतिभिर्नित्यं यां यथावत् पनायिताम् ।
आकर्ष्य हृदये न्यस्यन् लब्ध्वात्मा श्रीनिधिः परः ॥ ३ ॥
मातुस्ते नामधेयं तत् देवतेति, हरिर्भुवम् ।
पद्मदेव्युच्यते तेन, नित्यश्लिष्टतया त्वया ॥ ४ ॥
प्रजाः पतिप्रियाः कृत्वा भोगसाम्यविधितया ।
स्वच्छायाश्रयणं तासु तनोपि कृपया रमे ॥ ५ ॥
सरोजसौरभाऽऽधायि दिव्यं लावण्यवर्षि ते ।
वशीकृतवृषाद्रीशं रूपं पाप व्यपोहतु ॥ ६ ॥
अभये कृपया देवि प्रतिज्ञाते त्वया हरिः ।
व्याजमङ्गमिया वक्ति प्रपत्तिं पाणिमुद्रया ॥ ७ ॥
यया खलु परिष्वक्तो देवो देवत्वमश्नुते ।
श्रद्धया सर्वलोकैकहितां त्वां मातरं श्रये ॥ ८ ॥
अम्बुजनिवासरसिकामम्बुजनेत्रस्य वल्लभां देवीम् ।
अनवद्यगुजगारिण्या श्रियं परां निस्समां वन्दे ॥ ९ ॥

आश्रयतु मानसं सुखमासीनामम्बुजे जगज्जननीम् ।

आश्रितरक्षणहेतोरद्वैतपद्मावतीरूपाम् ॥ १० ॥

प्रणमयति सत्यकरतो दक्षिणतो ह्य ददाति चाप्यभयम् ।

स्वार्धानलोकवृत्तिं सरोजवासां परां वन्दे ॥ ११ ॥

परया मया त्वया खलु परमोऽभूत्पुरुष एष देवि तथा ।

अपरमताऽऽपत्तिभियाऽनपायिनीमुरसि धत्ते त्वाम् ॥ १२ ॥

निग्रहनिनान्तदूरामाग्रहरहितैः प्रबुद्धविभवां त्वाम् ।

प्राप्यां प्रापकभूतां परमां विष्णोः प्रियां वन्दे ॥ १३ ॥

निखिलविभूतिनियन्ता यत्पदलाक्षाङ्गलक्षितोरस्कः ।

अत्यन्तसौम्यमूर्तिं मातरमनघां श्रियं वन्दे ॥ १४ ॥

दुष्टवृत्तकर्तृवहिष्टवृत्तिवद्धश्रद्धे परे हरौ पुंसि ।

प्रादुष्टवचनमुधां श्रियं प्रपद्ये शुभं ददतीम् ॥ १५ ॥

अखिलैराश्रितहृद्यैर्गुणैः परां त्वां निरीक्ष्य सत्रीडम् ।

विष्णुं श्रुतीध्रुवं श्रीः सखीस्त्वमादिष्टवत्प्रसि स्तोतुम् ॥ १६ ॥

पापानि वर्धयति नः परो रणं तैश्चिकीर्षुरतिवेलम् ।

रक्षोवधान्त इव ते परिरम्भं मातरद्भुतं लिप्सुः ॥ १७ ॥

अनघैरम्बुजवासिनि कटाक्षितैस्सहजशीतलैर्दिव्यैः ।

अच्युतरूपोल्लासिमिरसाकं भवुकमलं देहि त्वम् ॥ १८ ॥

शुकपुरमध्यशोभिःशुभसद्मस्सुज्ज्वलया

वृषगिरिशृङ्गासिपुरुषोत्तमसंश्रितया ।

अखिलजगद्धितैकपरया कृपया परया

मम शुभमस्तु नित्यमनयाऽनघया रमया ॥ १९ ॥

कमलकुहरदीव्यदिव्यरूपां श्रयन्तः

पुनरपि पुरुहूतोऽन्ये च यां प्राप्तसत्ताः ।

वृषगिरिवरवासी यद्वशे विश्रुतोऽसौ

सविनयमयमस्यै साधु बद्धोऽञ्जलिर्मे ॥ २० ॥

त्वायस्य मामखिलरक्षणजगत्कै

नारायणस्य हृदये विहिताधिवासे ।

पाथोजवासरसिके पदपङ्कजे ते

कारुण्यदुग्धजलधे शरणं भजामि ॥ २१ ॥

श्रीस्त्वं श्रिता शरणमीप्सुभिरमार्तरावं

श्रुत्वा श्रिता वृषगिरीशभुजान्तरालम् ।

तं श्रावयस्वथ शृणासि समस्तमेनः

श्रीणासि सर्वमपि शेषजनोचितं नः ॥ २२ ॥

मध्ये समस्तजगदीशितुरब्जगेहे

मातश्चित्तश्च भवती प्रणवे विमान्ती ।

सत्यं व्यनक्ति घटनां सरभैर्वचोभिः

शेषादिगस्य चरणे शरणार्थिना नः ॥ २३ ॥

शुकपत्तनवासतत्परां जगतां भाग्यमनुग्रहात्मिकाम् ।

सरसीरुहवासिनीमिमा शरणं याम्यहमन्वहं श्रियम् ॥ २४ ॥

अतिशायन्नुरूपदिव्यरूपा सततं त्वं श्रितरक्षकस्य शौरिः ।

दयया वृषदैलमाश्रितेऽस्मिन् कमलेऽधः कमले यदाविरासीः ॥ २५ ॥

वृषपर्वततुङ्गशृङ्गभाजा

निहिता मादृशनीचरक्षणार्थे ।

कमले मरुणारसेकसान्द्रा

म्वरुसनीक्षणसहतिर्ध्रुव त्वम ॥ २६ ॥

निरुटेऽत गिरौ समागतोऽसौ

तनया । मैवमितो विधत्त पापम् ।

इति दु सनिराचिकीर्पुस्स

त्यतिबोधार्थमिहेत्य भासि मात ॥ २७ ॥

पतिरेष पर पद विहाय

प्रथित वेङ्कटशैलमाश्रितस्सन् ।

उपतिष्ठति मे गुणीभस्तत्

न भय व श्रयतेति वक्षि मात ॥ २८ ॥

नानारूपाप्यधिगतयती नाथमेन श्रयन्ती

नाकित्व त्व जननि तनुपे नारकिण्यप्यर यत् ।

तत्कि चित्र जगति हतका कष्टगत्या तवेद

प्राप्ता पादाम्बुजमिह लस्तन्येव लब्धेष्टवर्गा ॥ २९ ॥

(टिप्पणी अर-भृश, रेफशून्यमित्यप्यर्थ ।

नारकिणा रेफशून्यत्वे नाकित्वम् ।

हतका हतककारा इत्यर्थान्तरम् । इद-इकारदम्

कष्टगतौ ककारहानौ इकारे सति इष्टगतिर्भवति)

त्वदाश्लिष्टोरस्के स्वकचरणयुग्म प्रणयत

प्रपत्तव्य देवे प्रकटयति नारायण इह ।

त्वमम्ब श्री स्वस्मिन् श्रुतिमितमुपायत्वमभय-

स्फुटीकृत्या फत्या तुलितमनुकम्प्य प्रययसि ॥ ३०

तपसा श्रीनिवासेन प्राप्तां शुकपुरे पुरा ।

श्रियं पद्मावतीमित्थं प्रणतो वीरराघवः ॥ ३१ ॥

इति तर्कार्णव पाण्डितरत्न वाक्य श्रीवीरराघव विरचितं पद्मावतीस्तोत्रं संपूर्णम्

श्रीः

अथ श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्

श्रिया परिष्कृतोरस्कं दयामय शुभाकृतिम् ।

श्रीवेङ्कटगिरिवारलं श्रीनिवास भजामहे ॥ १ ॥

सते वैकुण्ठखण्डेऽस्मिन्ननन्ताश्चर्यवैयवे ।

सुल्भाय नमः पुंसे दुर्लभात्मसमाय नः ॥ २ ॥

अञ्जनाद्रिशिरस्यात्तव्यञ्जनायाञ्जनच्छिदे ।

अञ्जनाभाय शुद्धाय रञ्जनायात्मने नमः ॥ ३ ॥

अव्यक्ताय सुसूक्ष्माय स्वयंव्यक्ताय भास्वते ।

वृषभाद्रिविनोदाय विशुद्धज्योतिषे नमः ॥ ४ ॥

तस्मै परस्मै कस्मैचित्पुंसे ससेविताङ्गये ।

सुरासुरनरैर्मुक्तैरिव नित्यश्रिये नमः ॥ ५ ॥

अद्रीकृतमहात्स्यमधिकल्पदयानिधिम् ।

आश्रितप्रार्थनाकल्पमाकल्पयतु मे मनः ॥ ६ ॥

अखर्वपूर्वदेवादिगर्वसर्वङ्गपौजसे ।

नमः श्रीशाय शर्वादिसुर्वस्तुतर्पणे ॥ ७ ॥

उत्तुङ्गाचलशृङ्गस्थो दयारङ्गराजितै ।

समानपि समान्ययन् जन्तून्, मन्तून्क्षिपेत्स न ॥ ८ ॥

आहूय भविनो व्याजे आधियायेरुगेपनम् ।

अनुभावयते रूप निधये श्रीश्री नम ॥ ९ ॥

नित्यश्रीवासनिर्दुष्टदयाय दयात्मने ।

निःशिलानुग्रहेकार्थविग्रहाय नमोऽस्तु न ॥ १० ॥

अर्चिताय नमो दिव्येभ्युमनोमिस्सुगन्धये ।

विवुधाम्रतदायास्तु वृषभाट्टिजिगोभिने ॥ ११ ॥

घनपत्रमिहाद्रिवन्च्छायेन वर्धना ।

घनाघनसमानेन जननापच्छिदे नम ॥ १२ ॥

नानाशाखोपपत्ताय सुपर्णोद्भासितात्मने ।

निःशेषफलदायास्तु नम कल्पद्रुमाय न ॥ १३ ॥

यामुनाध्वक्तोद्बोधमुमनस्सन्तुतात्मने ।

मित्यगोपजनेष्टाय गोविन्दाय नमोऽस्तु न ॥ १४ ॥

बालोपच्छन्दनन्यायकृतविश्वहित परम् ।

अवतीर्णं प्रभु तीर्णकेश कारणमाश्रये ॥ १५ ॥

कप्यासकञ्जनेत्राय नम कल्मषहारिणे ।

मन प्रग्रहरुद्धाक्षशीकार्याय विष्णवे ॥ १६ ॥

प्रशस्तनागपृष्ठेऽस्मिन्नाकपृष्ठ इव स्थितम् ।

नित्यमूर्याश्रय धाम जगत्सर्वितृ तनुम् ॥ १७ ॥

अपारविभजनेकतीर्थे दिव्ये वृषाचले ।

मभ्यलोकमहारले वसते विष्णवे नम ॥ १८ ॥

आनन्दनित्यख्यातविमानान्तर्विमृषणम् ।
 अशेषेश्वरमानन्दमयं ब्रह्म परं स्तुमः ॥ १९ ॥
 सेवे तौ दम्पती दिव्यौ यावेनांसि भवार्दितान् ।
 हरावः प्रणिपात्येति वरहक्षेत्रमाश्रितौ ॥ २० ॥
 प्रणिपात्यानुगृह्यापि पद्भ्या प्रेषितान् जनान् ।
 प्रपाद्य परमानन्दे मज्जयित्वा नमो नमः ॥ २१ ॥
 सप्तपर्वतसोपानसमारोहश्रमैर्मवान् ।
 अघानि फल्यन् श्रीश स्वस्मसात्कुरुते श्रितान् ॥ २२ ॥
 आस्त्य पर्वतानुचैः अधःस्थान् वीक्ष्य साधवः ।
 भक्ताभक्तान्तरं श्रीमन्नेतावदिति मन्वते ॥ २३ ॥
 यं त्वां मुक्तामयाकल्पं सदा मुक्तामयाः श्रिताः ।
 मुक्ता मयापि पाप्मानः येन श्रीनाथ ते नमः ॥ २४ ॥
 अदृष्टश्रीनिवासानामश्रिताहीन्द्रभूभृताम् ।
 परो दूरेऽस्ति वैकुण्ठः इति धीरस्त्यपक्विमा ॥ २५ ॥
 अमृतस्यान्दिभिर्मुक्तैर्नित्यमुक्तैस्सभक्तिकम् ।
 सुमैस्सुवर्णैस्त्वं नित्यमुक्तैश्च श्रीनिधेऽर्च्यसे ॥ २६ ॥
 चित्तभूरमृतं तेजः प्राणः स्वं ब्रह्म माधव ।
 मूलं फलं रसो वै स सुखं तत् सर्वमप्यसि ॥ २७ ॥
 घनाघनप्रभं शेषधराधरशिरःस्थितम् ।
 रमारमणमाहुस्त्वां परापरविदो गतिम् ॥ २८ ॥
 वन्दे वैकुण्ठशैलेशं वैकुण्ठं कुण्डितांहसम् ।
 ऐककाण्डं प्रमाणानां यत्र, यस्यापि च श्रिया ॥ २९ ॥

निहत्यान्तस्तमो लोकानवते नवतेजसे ।
 सर्वगन्धरसाय स्याद्विचित्र श्रीक्षे ते नमः ॥ ३० ॥
 अस्तदोषं समस्ताढ्यं शस्तं करुतं स्ववैस्तुवन् ।
 पारं द्रक्ष्यत्यतो नैष परीहासाय मे श्रमः ॥ ३१ ॥

श्रीवेङ्कटेशाय नमः

ज्ञानशीलनिधिं नौमि मुनिं श्रीरङ्गलक्ष्मणम् ।
 गुरुं, गुरोर्मुखाद्यस्य श्रीवासो भरमग्रहीत् ॥ ३२ ॥
 प्रपद्ये पञ्चसंस्कारगुरुं त्वयन्तलक्ष्मणम् ।
 नित्यश्रीवासनिध्यान्पूज्यं प्राज्ञयोगिनम् ॥ ३३ ॥
 नानाकृतिकृतक्षेमं नारायणगिरिस्थितम् ।
 प्रपत्तिदर्शिनं वन्दे देशिकं वेङ्कटेश्वरम् ॥ ३४ ॥
 शुचिचक्षुर्बलाद्योऽसौ श्रीनिधिं देवतोत्तमम् ।
 स्थापयामास योगीन्द्रदशेष एतं श्रयेऽनिशम् ॥ ३५ ॥
 बद्धाञ्जलिपुटो नित्यं प्रपद्ये सप्त पर्वतान् ।
 श्रियां विहरते सार्धं येषु नः पुरुषोत्तमः ॥ ३६ ॥
 अहीन्द्रशैलवास्तव्यमद्भुतं धाम तन्मयि ।
 अपाङ्गरिङ्गणं किञ्चिदातनोत्सुकम्पया ॥ ३७ ॥
 आनन्दात्म यदाश्रित्य सुखमिन्धे जगत्त्रयम् ।
 शेषशैलशिरोरत्नं प्रत्नं तद्वयतां मयि ॥ ३८ ॥
 महिमाऽनन्यसामान्यो मान्यं सौलभ्यमीश्वरे ।
 श्रूयतेऽस्तीति यत्तस्य देव एष निदर्शनम् ॥ ३९ ॥

कटाक्षाय नमस्तस्मै वेङ्कटप्रदाणो विभोः ।

अनुकम्पामुपाश्लिष्य जाग्रतः! वुस्ते जगत् ॥ ४८ ॥

निःश्रेयसस्थलमिवैष फणीन्द्रशैले

नाथ त्वया भवति मङ्गलविग्रहेण ।

तन्माह्वाननुगृहाण तथा यथा त्वाम्

आराधयेयुरपि तामनपेक्ष्य मुक्तिम् ॥ ४९ ॥

नूनं वसन्नपि भवानमृते विभूतौ

आत्मप्रभाभिरतसीसुममेचक्राभिः ।

व्याप्नोति वेङ्कटविभो मुयनान्यथापि

भाग्याय नस्तव तु मङ्गलविग्रहोऽयम् ॥ ४२ ॥

पितोरनुग्रहपदं न परं सुपुत्राः

दुष्टासुता अपि तदस्तु रमानिवास ।

बाढं तु विश्वसिमि हानपदं न चाहं

केवोपयोक्ष्यत इयं करुणा विना माम् ॥ ४३ ॥

याच्चे भवन्तमिह काङ्क्षितमर्पयेति

नो चेद्विभो क तव गच्छतु शेष एषः ।

त्वायस्व वा धृपगरीश दयाप्रभावात्

आहो त्यज ध्रुवमिदं शरणं त्वमेव ॥ ४४ ॥

द्विदशशतरसज्ञो नायमीष्टेऽपराधान्

मम गणयितुमेषा निष्कृतिस्ता क कोणे ।

अतिविमलधियो यां यां भुवीन्द्रास्मरन्ति

त्वयि शमयतु तवान् साञ्जलिर्मे प्रणामः ॥ ४५ ॥

सकृदपि यदि शेषशेषशैलेश्वर त्वां

नमति निहितबुद्धिः तत्प्रभृत्येव धन्यः ।

मम तु किमिह कुर्यां चञ्चलं मानसं यत्
क्षणमपि न पुनस्त्वद्यग्रतामेति कृच्छ्रात् ॥ ४६ ॥

त्वयि विनिहितबुद्धिर्नाथ जात्वेप भूयात्
भवतु मयि दया ते मा प्रतीक्षस्व किञ्चित् ।

तृणमपि न चलेत्वामन्तरेणेति सत्ये
मम कथमिह यन्नस्तिष्यतु त्वां वितैव ॥ ४७ ॥

अनुदिनमतिभाभ्यादाश्रयन्ते भक्तं
य इह विमलचित्ताः द्विष्टसंसारदुःखाः ।
न न भवति तदा नः तैस्सह तप्तवेच्छा
घृणगिरिभुवि विष्णो मां यदि त्वं दयेथाः ॥ ४८ ॥

पुनन्तु पादाम्बुजयुग्मरेणवः
फणीन्द्रशैलेधर ते प्रतिक्षणम् ।
स्मरन् भ्रुवं यान् समयेषु सादरं
मगलभते प्रार्थितलभते जनः ॥ ४९ ॥

वृषाद्रिशृङ्गे विभवं श्रियःपते
विभाव्य ते विसरतात् कथं जनः ।
मुहुर्मुहुर्यः क्रमशोऽनुसंहितो
विधास्यति त्वय्यतुल्यं दृढां मतिम् ॥ ५० ॥

श्रियःपते वैभवमेव ते महत्
यदाश्रितस्सप्त गिरीनहो जनः ।

अस्त्रिन्नादस्तुस्त्वमेव लङ्घयन्
सिसेविपुस्त्वामग्निकथं मोदते ॥ ५१ ॥

जगन्निथन्ता न भवेद्भवेद्वा
नास्ते यतो जातु न दृश्यतेऽपि ।

यद्यस्ति दृश्येत तदेति यक्षः

त्वया वृषादीन् विलीयते सा ॥ ५२ ॥

आम्नायबोद्धे जगति प्रभृते

न कश्चन त्वां ध्रुवमभ्युपैष्यत् ।

नचेद्भवान् शेषमहीप्रभूमौ

अद्योतयिष्यस्त्वमनन्यवेद्यः ॥ ५३ ॥

मन्ये य एतादृशमीश्वरं त्वां

प्रवर्तते हन्त जनो निरोद्धुम् ।

कलेस्स कोऽपि प्रभवः प्रमूढः

कथञ्च केनापि न शिक्षणीयः ॥ ५४ ॥

भोक्तव्यं कृतमिति निश्चिता भक्तिर्मे

त्वेदस्तु प्रतिदिनमप्यसह्य एषः ।

याचेऽहं वृषगिरिनाथ दीनदीनः

पापानि प्रक्षमय मे कटाक्षितैस्ते ॥ ५५ ॥

धन्यास्ते फणधरभूधरे तु वृक्षा

धन्यास्ते प्रतिदिवस तु किकरास्ते ।

धन्यास्ते विमलधियः स्तुवन्ति ये त्वां

धन्यस्यामहमिह ते कटाक्षितेन ॥ ५६ ॥

ब्रह्माद्या प्रणिहितमानसास्सुरास्ते

सन्तीति श्रितदय मा भवानुदास्त्वाम् ।

सत्यं यत्तव न सुदुर्लभाः स्ववास्ते

दिप्या तु क्षणमिह दत्तदृष्टिरसि ॥ ५७ ॥

इष्टं यद्भवति तदाप्तये जगत्यां

सुस्पष्टं वदति जनो ह्युपायभेदान् ।

सन्वेते, यदि न भवान् दयेत किं स्यात्
तद्याचे द्रुतमिह मे फलं प्रयच्छ ॥ ५८ ॥

यस्यादरेण भवतो ननु वेङ्कटास्यः
पापाप्नोदनविधौ पटुरेय शैलः ।

यस्यानुभावमनुमाय महर्षयस्ते
वाञ्छन्ति तत्तु तृणतां तमहं भजामि ॥ ५९ ॥

श्रीश त्वया किमिति वाऽऽद्रियते वृषाद्रिः
तस्याथवा फलमिदं तपसस्तु कस्य ।
ज्ञानेन वा किमथ तस्य वृषाद्रिनाथ
चित्ते तु मे यस न किञ्चन कर्तुमीशे ॥ ६० ॥

लज्जे न कर्तुमिह किञ्चन यन्निपिद्धं
बद्धाञ्जलेस्त्वयि नतिस्तु न बुद्धिपूर्वा ।
भयं तथापि भवितेति वृषाद्रिनाथ
मन्ये दयार्द्रभवदीयकटाक्षलाभात् ॥ ६१ ॥

कदाचिदासाद्य वृषाद्रिशृङ्गं
विलोक्य ते वैभवमाश्रितस्त्वाम् ।
सत्यं हरे वेङ्कटशैलनाथ
विहातुमिच्छेन्न कदापि तु त्वाम् ॥ ६२ ॥

बह्मबह्ममिच्छन्नाः सिसृक्षुर्विष्णुणां
यदि निचयं प्रतिवासरं जनानाम् ।
वृषगिरिशिखरे विलोक्य ऋद्धो-
त्यथ किमु ते पदसेविनां विचारः ॥ ६३ ॥

विसृत्वरो यस्य कटाक्ष एष
विनम्रमिष्टैरभिषिञ्चति द्राक् ।

मजे तमेतं वृषदौलदेवं

श्रियःपतिं शेखरमागमानाम् ॥ ६४ ॥

निरत्ययं खेत्तु भावना मे

यथा च ते मङ्गलविग्रहेऽस्मिन् ।

तथा दयेथाः वृषशैलनाथ

यथा च नान्यत्र गतिर्ममास्तु ॥ ६५ ॥

यस्यानुभावं स्ययमैकमत्यात्

उच्चैर्वदन्ति श्रुतयो विभिन्नाः ।

अहीन्द्रशैलस्य शिरोमणिं तम्

आश्रित्य नारायणमस्मि तुष्टः ॥ ६६ ॥

हृदयेषु सतां वृषादिशृङ्गे

निगमान्तेषु च नित्यमुल्लसन्तम् ।

कमपि श्रितवत्सलञ्च लक्ष्मी-

पदलाक्षाङ्कितवक्षसं स्मरामि ॥ ६७ ॥

अस्माकमार्तिशमनाय वृषाचलेऽस्मिन्

अध्यक्षितः कलशवारिधिकन्यवेद्यः ।

कारुण्यसारकलितेन कटाक्षितेन

श्रेयस्तनोतु शरणं जगतां तयाणाम् ॥ ६८ ॥

निरीक्षमाणः कृपयाऽर्थिनं जनं

परीक्षमाणश्च वृषाचलेऽत्र तम् ।

यथा न खेदोऽस्य भवेत्तथा भवान्

हितं वितन्मज्जसिलञ्च रक्षति ॥ ६९ ॥

रमासुखाम्बुजोद्भासवीक्षणस्मेरचक्षुषः ।

प्रसीदन्तु कटाक्षास्ते वृषशैलेशितुर्मयि ॥ ७० ॥

अर्थादौ प्रौढिमाभावेऽप्यपरित्याज्यतां विदन् ।

श्रीनिवासस्तुतिं वेगाद्यतानीद्वीरराघवः ॥ ७१ ॥

श्रीनिवासाय नमः

सम्यग्निभान्य सकलं पुनरौहिकाद्यं

मायायगेन भक्ता कमलेश सृष्टम् ।

सर्वात्मकं मुक्तमयश्च भक्तमीहे

दृष्ट्वा गुरोश्च भवति स्वयमेकतान्यम् ॥ ७२ ॥

अत्यन्तसुन्दरमुखाम्बुजमन्दहासात्

नेत्रोत्पलप्रहितनिस्तुलवीक्षितैश्च ।

क्षेमं दधत्सकललोकनिदानमेव

शेषादिशेषरमणिद्वारणं ममास्तु ॥ ७३ ॥

कलशपयोधिजाकमलसोदरनेत्रयुग-

प्रहितकटाक्षवर्षकृतनीलिममूर्तिरसौ ।

निगमशिरोभिराकलितनैजगुणोत्तकल-

कल्यस्तु मङ्गलं सततमेव वृषाद्रिपतिः ॥ ७४ ॥

पद्मयां डलङ्कृतोरस्स्थलं प्रार्थये

पूरुषद्व्योत्तमं शेषशैलेश्वरम् ।

दुःखमागन्तु मे दूरतः प्रक्षिप्त-

भूरिकल्याणकृद्दीक्षितं प्रेष्यताम् ॥ ७५ ॥

सुरमौलिमकुटमण्डनमन्दास्रङ्गमरन्दमेदुरितम् ।

सवाहितं श्रिया नः श्रियं स्मेषयतु औरिपदपद्मम् ॥ ७६ ॥

कलशाभ्युराशिकन्याकौस्तुभवनमालिकादिकलितं सत् ।

वक्षस्स्थलं विधत्तां वेङ्कटनाथस्य मङ्गलानि मम ॥ ७७ ॥

श्रीवेङ्कटेशस्तोत्रम्

दिवि तिष्ठति वृक्ष इव सत्त्व इति त्वां धरेऽव तिष्ठन्तम् ।

सकलफलकल्पवृक्षं पुराणं श्रीमन् श्रुतिस्तौति ॥ ७८ ॥

कल्याणि संततमिमं कमपि कृपावारिशोवधिं देवम् ।

विनतजनजातरक्षादीक्षं श्रीभूमिवल्लभं शरणम् ॥ ७९ ॥

वेङ्कटभूधरशिखरद्योति परं विमपि धाम निर्हेतु ।

निखिलजगदेकहेतुर्नैसर्गिकगुणगभीरमस्तु हृदि ॥ ८० ॥

आश्रितरक्षणसूचकहस्ताम्बुजमुद्रमखिलदेवमिमम् ।

शेषमहीधरभूषणमेव जनः श्रीनिधिं नमति ॥ ८१ ॥

अनिदं प्रथमानि यचांस्वशेषतो बोधयन्ति यं देवम् ।

विनतातनयमहीधरशिखरपरिष्कारमाश्रये श्रीगम् ॥ ८२ ॥

सर्वत्र जगति तिष्ठन् सर्वस्याप्यश्रयः श्रियःकान्तः ।

नारायणशिखरिशिरःपरिष्कृतिशरणमस्तु देवो नः ॥ ८३ ॥

विद्युदुदञ्चितदीप्तिस्तरुणो धाराधरो यथा देवः ।

अञ्जनगिरिमधितिष्ठन्नञ्जनमखिलं व्यपोहतु श्रीगः ॥ ८४ ॥

जगतस्सुखमेधयते मेधां भक्तिञ्च संपदं ददते ।

वृषपर्वतशिखरजुषे श्रीमण्डितवक्षसे नमस्सततम् ॥ ८५ ॥

प्रह्लादमन्यगृह्णात्पानिधिः श्रीनृसिंहमूर्तिर्यः ।

सिंहाचलशिखरगतो देवः श्रीवल्लभस्स एष गतिः ॥ ८६ ॥

सताचलाधिनाथो द्विसप्तलोकाधिराज एष हरिः ।

संख्यातीते रूपैस्समुद्भूतः श्रीपतिः परं शरणम् ॥ ८७ ॥

मस्तुल्लस्वामिने नमः

॥ श्रीमते हयवदनपरमहंसणे नमः ॥

वर्णमालास्तवः ॥

अस्तु वरित्वदमनन्तभूधरे निस्तुलद्युति समस्तदैवतम् ।

शस्तदं श्रितवतामुरस्तलन्यस्तमानितरमं परं हृदि ॥ ८८ ॥

आदरेण वृषभूधरेशितुर्भेदुरेण भयधैर्यनिश्चयैः ।

पंकजातसदृशे पदे नतिः पंकजातशमनीयमस्तु नः ॥ ८९ ॥

इज्ययाऽहमहिराजभूभृतः प्राज्यया परिवृढं प्रहर्षयन् ।

नित्यमस्य पदपद्मचित्तया कृत्यकृद्भवितुमसि कामनः ॥ ९० ॥

ईडितुं श्रुतिगणैस्सदोद्यतैः व्रीडितं हि यमनन्तभूमकम् ।

तस्य शेषगिरिशृङ्गवासिनः न्यस्य पद्मधिमुदसि मे भरम् ॥ ९१ ॥

उच्चनीचपदभेदचिन्तां व्युच्चरन्त्यविकलं विना यतः ।

पद्मवासरसिका तेर्दयासन्नो दृश इमं श्रयेऽनिशम् ॥ ९२ ॥

ऊर्जितं किमपि धाम संश्रये वर्जितं स्वयमशेषहेयतः ।

शेषशैलशिखराग्र्यभूषणं शेषभूतनिखिलं श्रियःपतिम् ॥ ९३ ॥

अस्तिदस्तु च पस्तु चार्थस्ते सिद्धिस्तत्पशुपत्कर्मणो यतः ।

व्यक्तिमेत्य वृषर्षते स्थितं सक्तिमेति तमवेक्षितुं मनः ॥ ९४ ॥

नृनंसाक्नुजिघृक्षुरादरादेनसा दिवमुपैतुमक्षमान् ।

अंजनाचलशिरः श्रितो रमारञ्जनो य इममाश्रयेमहि ॥ ९५ ॥

हस्तचेतसमदुष्टरक्षणे दृष्टदुष्टदमने च माधवम् ।

अंहसां निधिरयं जनो हरिं रंहसा शरणमेति विधसन् ॥ ९६ ॥

- एति यो गिरिमुपैति ते पदं हेतिभूषणलसद्विभूतिक ।
 स श्रयत्यभिमतानि सत्पदान्यश्रमेण भुवनेष्वपि त्रिषु ॥ ९७ ॥
- ऐन्द्रमुख्यपदचिन्तनं वृथा चन्द्रकोटिजयिनो वृषेश्वर ।
 व्याकृतानवधिनामरूपते व्याकृतेः पदमिदं परं पदम् ॥ ९८ ॥
- ओजसैष विदधद्भुवं वशे भो जनाः नस्यति शेषभूमृति ।
 विप्रतीपविधिभिः किमस्ति वः क्षिप्रमेव शरणं चिकीर्ष्यताम् ॥ ९९ ॥
- औदरैकनिरतान् धनार्थिनोप्यादरेण हरिरेव मुक्तिदः ।
 पश्यतीह वृषवल्लभो जनाः नश्यथ स्वयमुपेत्य किं परान् ॥ १०० ॥
- अंशुजाक्ष इह शेषभूधरे कम्बुचक्रलसदंसकुण्डलः ।
 प्रत्ननव्यबहुमव्यभूषणो रत्नराशिरिव राजति स्त्रियः ॥ १०१ ॥
- भः परो यदिह तत्परः स्थितः, कः परश्शुभकरश्श्रयेण तम् ।
 शेषवासरसिकेऽत्र शोप्ता शोपतापि यदशोपतस्त्रिरा ॥ १०२ ॥
- कमलदलविमलशीतलकर्णान्तविशाललोचनोदारम् ।
 कमपि कमलासनाथं कलये वृषशैलविहरणं कृष्णम् ॥ १०३ ॥
- खरशठकठोरहृदयस्वभावमेदिप्रभावभूमानम् ।
 खरकिरणकोटिभास्वरमस्तरकराह्लादमच्युतं वन्दे ॥ १०४ ॥
- गतिमन्येष्वात्मनि वा फलार्थिनामप्यनर्थिनाञ्च परम् ।
 सर्वान्तरं समेतं समया रमया दयानिधिं नौमि ॥ १०५ ॥
- धनसुकृतजूनसमार्चित धनाधनप्रार्थ्यदिव्यमन्याम् ।
 अधनोदन जीवधनात् परं श्रियस्त्वां पतिं समीक्षेय ॥ १०६ ॥
- दृष्टुर्सिनित्यविचारोऽद्रव्यगुणस्पन्दसततघोषश्च ।
 व्यर्थो वृषशैलतेस्सन्नश्चिन्नयनं सन्तनं रूमम् ॥ १०७ ॥

चरणं वृषशैलमणोस्तरणं जगतस्समाश्रये शरणम् ।

अरुणाम्बुजदलसुन्दर-करुणास्सनिर्भरायताक्ष तव ॥ १०८ ॥

छविभिस्सकलं तेजइहादयते यस्स्वयंप्रभः प्रभवः ।

तमहं तरुणपयोधरवर्णं वृषशैलविहरणं प्रणतः ॥ १०९ ॥

जगदवन-हरण भवनाद्याश्चर्यक्रीडमञ्जनापीडम् ।

रमया सनाथममलं हृदये मे प्रार्थये स्थितये ॥ ११० ॥

धर्तिरिति त्यजति भवन्तं सन्ततमभ्यस्तलोलुपं चित्तम् ।

वृषशैलशिखरविहरण विवरीतुं त्वां कदा नु ते कामः ॥ १११ ॥

वायु आविति कलहपरो भक्षे मार्जार इव जनो यत्न ।

परहानि-स्वात्मसुखप्रवणस्तस्माद्रमेश रक्ष भवात् ॥ ११२ ॥

टीकादशनं विधत्तां व्याचष्टां श्रुतिषु काममर्थशतम् ।

किं तेन यदि विरज्य न भुङ्क्ते न ध्यायतीह विष्णो त्वान् ॥ ११३ ॥

ठकिति यावत्प्राणाः न तनोर्निर्यान्ति तावदस्त्वेवः ।

परिपोषितभक्तिरसो भुवि भवति ध्यानपूजनैश्श्रीश ॥ ११४ ॥

डयत इति विहगमात्रं न कथञ्चन ते रथो यथा विष्णो ।

अहमपि तथा न विधिरिव तथापि नाथ स्तुतिप्रियेक्षस्व ॥ ११५ ॥

दङ्कादिवादनोल्बणनाश्रसेन स्तवेन भज्येन ।

अनुभूय राधयति यं जंभुस्तं सिंहशैलंगं स्तौमि ॥ ११६ ॥

ण इति हि वर्णो वाणीसिद्धेर्विष्णोश्च वर्णने हेतुः ।

नारायणसंज्ञां त्वयि नियमयति श्रीवृषाद्रीश ॥ ११७ ॥

तटिदुज्ज्वलो घनो यो वनमालाशोभनो वृषाधीनः ।

तद्दृष्ट्वा न भवेयुः केकाः कथमल पक्षिणां मध्ये ॥ ११८ ॥

स्थिरकृष्णपक्षरम्या हंसाः प्राप्ता अहं स इति यागम् ।

स्वपरभिदैकपरा इह चित्तं शुद्धाश्चरन्ति धृपे ॥ ११९ ॥

दक्षास्तन्ति गिरीशास्तदैव ते सर्वमद्भलाकाराः ।

सद्गुणपतयसुगुहाश्शेषगिरीशान भक्तौघाः ॥ १२० ॥

धावन्ति च धोरन्ति च धयन्ति च त्वां स्तवैश्च धिन्वन्ति ।

लब्धञ्च धारयन्ति श्रीशैल्यं पञ्चधा भक्ताः ॥ १२१ ॥

नारोन्द्रनगवरं यो न गतो नगतो नरस्य नास्य मिदा ।

फलदं नगस्य जन्म स्यादस्य तु निष्फलं जन्म ॥ १२२ ॥

पाणिपयोजगतस्ते शङ्खो हंसस्तुदर्शनश्लिष्टः ।

श्रीमन् पद्मपद्मसैर्हंसैर्दृष्टोऽथ मानसे लसति ॥ १२३ ॥

फलमिदमेवेति सतां फलदं त्वरयेति संसृतिं बहताम् ।

यत्र परा प्रतिपत्तिः तत् त्वद्रूपं वृषाद्रीग ॥ १२४ ॥

वेरैः पद्मभिरेतैस्सज्यूहः पर इव त्वमुलससि ।

वृक्ष इवैकस्तब्धो दिवि तिष्ठन् शेषशैलशिखरे त्वम् ॥ १२५ ॥

भवतु भगवन्मुकुन्द श्रीवल्लभ वेंकटाद्रिशृंगमणे ।

कुलदैव कल्पवृक्षेत्येवं त्वयि मे वचोऽजस्रम् ॥ १२६ ॥

भदनकद्वनैर्धनायावेताल्या पारलौकिकैर्धनैः ।

भृशमत्र कर्षितानां परायणं त्वं रसायनं भगवन् ॥ १२७ ॥

यस्याः कणास्सरन्तो भाग्यवशात्संहतास्सुखाय भुवः ।

विलसन्ति तलतल श्रीमन् वात्सल्यदीर्घिका सा त्वम् ॥ १२८ ॥

रमयितुमेवं रमां त्वं भूमिमविन्दः प्रजाश्च पासीति ।

गमयति घोषो नास्रोः कथां रमारमण गोविन्द ॥ १२९ ॥

लक्ष्मी शुकपुरि तपसा प्राप्य श्रीशैलशृंगशृंगारः ।

तपसो विदूरभविनस्तपस्विनो वीक्षसे दयया ॥ १३० ॥

वन्दारुनन्दधुवहं वृन्दावनचारि वारिजाऽऽताम्रम् ।

शुभशेषभोगवासं श्रीवास त्वत्पदं विभातु हृदि ॥ १३१ ॥

शक्तो दिवि स्थितस्त्वं सर्वत्र तथापि शेषमायातः ।

असमर्थबद्धभक्तव्रातसमाश्लेषविरहसन्तप्तः ॥ १३२ ॥

षड्गुणमन्त्रं दिव्यं त्रिगुणरतान् सादरं समास्वाद्य ।

अक्लेशतो विरक्तिं वर्धयसे वृषगिरीश त्वम् ॥ १३३ ॥

सद्यः फलं प्रयच्छति कल्पतरौ सप्तशैलशिखरस्थे ।

अनुकल्पभूतमल्पदमन्यदैन्येन किं सेव्यम् ॥ १३४ ॥

हयवदनाद्यवतारैराब्रह्ममनुप्यमान्धहर्तारम् ।

वेदगिरिशिखरशैखरमिमं नुमो भक्तिधीवृद्धौ ॥ १३५ ॥

इति वर्णमालस्तवः

कुण्डलिराजगिरिस्थः खण्डितसकलान्तराय एष हरिः

कल्पाणं कल्पयतु नः कलशाकूपारकन्यकानिलयः ॥ १३६ ॥

वृषगिरिशिखरविहारी वृषमुखविबुधाभिवन्द्यपद्मजः ।

वृषमस्त्रासु विधत्तां वीक्षावलितैर्विशिष्टकारुण्यैः ॥ १३७ ॥

पुष्पासि भोगमखिलं क्षिप्नाति न किञ्चिदाश्रित इह त्वाम् ।

तमिमं मुकुन्द वन्दे देवं त्वां वृषगिरीशानम् ॥ १३८ ॥

अञ्जनाचलविभूषणं भजे कञ्जलोचनमशेषदैवतम् ।

आदरेण निगमान्तदेशिको यो बभूव जगदुद्दिधीर्यया ॥ १३९ ॥

श्रीनिधानमनपाणि वत्सलं तन्निधानमधिशेषभूधरम् ।

साधधानमनुभोक्तुमादरात्संविधानपरमस्तु मे मनः ॥ १४० ॥

आश्रये श्रितजनावने स्थितं धाम दिव्यमनघं दयानिधिम् ।

वेङ्कटाचलविहारि वारिदश्यामसुन्दरमघाप्रनुत्तये ॥ १४१ ॥

कामये कमलकोमलं तव क्षान्तिसागर पदं परायणम् ।

काम एष मम कापथे बत प्रस्थितिं न पुनरेतु किञ्चन ॥ १४२ ॥

खेदवर्षकरकाभिराहते मोदहेतुरिह नो मनागपि ।

कापथे पुनरिदं प्रवर्तते कष्टमीश्वर मनो रग्यत्सि नो ॥ १४३ ॥

दृष्टमेतदिति वेङ्कटेश्वर स्वल्पमप्यमल नैव चिन्तये ।

पारतन्त्र्यपरिकर्मितस्य मे तत्र युज्यत इति स्थितः पुनः ॥ १४४ ॥

अञ्जनेश भुवि रञ्जयन्श्रितान् भञ्जनं न कुर्ये ममैव नतः ।

कञ्जलोचन कृपानिधे कथं कलमपक्षपणनामकीर्तन ॥ १४५ ॥

पापमच्युत कृतं पुनःपुनर्धाहरं खलु मया ऽनुभूयते ।

पुण्यमस्ति यदि मे यदृच्छया पद्मास्तरसिकेश पाहि माम् ॥ १४६ ॥

दुष्कृतस्य करणे दृढं मनः दूयते पुनरथो मनागिव ।

प्रत्यहं यदिदमीदृशं हरे कीदृशी गतिरहो भविष्यति ॥ १४७ ॥

नास्ति मे गतिरनन्यवत्सल श्रीनिधे सकललोकरक्षक ।

देहि दिव्यजलरोपमद्युते तापक्षान्तिमभयङ्करो भव ॥ १४८ ॥

यावदच्युत पवित्रमानसप्राज्ञसादरसुमापितास्पदम् ।

जीवितं सकललोकमानितं तावदस्तु न तु चेन् मृति कुरु ॥ १४९ ॥

देशिकैरनघदिव्यमानसैराहते यथि भवन्मनोहरे ।

श्रीनिवास कृपया मनाग्नतं पार्श्वगर्तपतनाच्च पाहि माम् ॥ १५० ॥

अम्बुजासनमुखैस्तुरैस्तुतं तुम्बुल्यभृतिगीतमप्यहम् ।

शम्बरारिविकशोच्युतं श्रये त्वं बलेन तव रक्ष माधव ॥ १५१ ॥

कामलेशहतचेतनो न यो माननीयविभवस्स संसृतौ ।

सर्वशेषिशुभदिव्यदम्पतिप्रीतिमात्रमपि किञ्च काम्यते ॥ १५२ ॥

सर्वकामपरिपूर्णसेवया घोरकामवशता विनश्यति ।

अद्भुतं तमिममञ्जनाचलद्योतमाश्रय मनः परां गतिम् ॥ १५३ ॥

इन्द्रियाणि न वशे मनागपि श्रीनिवास तमसा धृतोऽस्म्यहम् ।

जातु हन्त भवता भवत्प्रियैश्चेक्षितं सपदि मामुपेक्षसे ॥ १५४ ॥

रक्ष संप्रति रमानिवास मां रागसंभृतपरागपांसुलम् ।

फाल्मेध कलृणारसैश्शुभैश्शोधयन् विहितशुद्धजीवनः ॥ १५५ ॥

वेदपर्वतशिरस्थितं पदं वेद यत्तव रमानिधे जनः ।

वेदनाभिरनुपप्लुतस्तुलं वेद सोऽत्र च फलं चाखिलम् ॥ १५६ ॥

इत्थमाश्रितजनावनप्रियं देवदेवमनघं दयानिधिम् ।

श्रीनिवासमिह धीरराधवो दुष्कृतोद्यमहतीप्सयाऽऽश्रितः ॥ १५७ ॥

उपनिषद्भिरुदीरितमादरादुदयतामुपगृह्णवर्णितम् ।

सुरमहर्षिमुखस्तुतमद्भुतं मनसि सिंहमहीधरगं महः ॥ १५८ ॥

किमिह नः कथया भवितान्यया त्वनयकल्पितया कथयानया ।

अवहितं भव वेङ्कटभूधरे तव हितं निहितं महितं मनः ॥ १५९ ॥

प्रणतलोकपरायणमानसं प्रणमत प्रणयेन परायणम् ।

निखिलवेदगवेष्टितमद्भुतं वृषभहीधरदीप्तमिदं महः ॥ १६० ॥

निखिलव्यापनिवर्हणचुक्षुणा नियमितस्वकयुष्मविभृतिना ।

श्रितरमः करुणासहचारिणा दिशति यीक्षितकेन न नम्युलम् ॥ १६१ ॥

सकलहंससमाश्रयणीयतां सकलहंसमिदं मणिनूपुरैः ।

सपदि नः प्रतिपादयतीव ते कमलकान्ति पदं कमलापते ॥ १६२ ॥

हितकृते कृपयेह महीतले महितमञ्जनशैलमधिश्चितम् ।

अनघमद्भुतमङ्गलविग्रहं कमपि यामि गतिं कमलानिधिम् ॥ १६३ ॥

आश्चर्यभूतनिरपायदयामयीभि-

राद्रीकृताखिलवृषाचचलस्थलामिः ।

बद्धादराऽऽहितनिमज्जनपावनीमि-

धाराभिराढ्यमवनीधरमाश्रितोऽस्मि ॥ १६४ ॥

अमितो विशोभिगिरिकूटशेखर-

द्रुमशृङ्गतुङ्गतलशशिखीज्ज्वलैः ।

अधिनीरजातललितैरनोकहै-

र्हदि पापनाशशुभतीर्थमस्तु नः ॥ १६५ ॥

इतरततो भिन्नभिजप्रसारया

प्रभूतपापक्षयवारिधारया ।

अदभ्रवेगोत्थकणाऽऽहिताभ्रया

मनश्शरीरञ्च ममास्तु शोधितम् ॥ १६६ ॥

आकाशगं गामपि संप्रविष्टं

आकाशगङ्गासलिलं महान्तः ।

श्रेय प्रदं संचिनियोजयन्तो

भजन्ति लक्ष्मीश भवत्रियत्वम् ॥ १६७ ॥

सहस्रसूर्योज्ज्वलदिन्यतेजस-

स्सरोजवासासहधर्मचारिणः ।

सुखैस्तुशीतैर्हरितैः प्रमामरैः

धनं मुदे तद् घनफलचित्रितम् ॥ १६८ ॥

वने निवासोऽप्यवनेन जीविता
 जनेष्वसक्तिर्जनतापहारिता ।
 घने स्थितिस्त्वग्र्यघनाशशीलता
 त्वदद्रिलीनेषु हरे जनेस्ताः ॥ १६९ ॥

हरे गिरेरस्य हि सर्वतोमुख-
 प्रदानशुद्धान्तरभावशोभिताः ।

निवासिनोऽन्ते स्वयमात्तगौस्वा
 भवन्ति मान्या मुदिरा भवत्पदे ॥ १७० ॥

न श्रद्धा न मतिः न शक्तिरथ मे किं स्याददृष्टं शुभम्
 धूर्तानां मम चास्ति का खलु भिदा वेपः प्रजामोहनः ।
 हे शेषाचलशेखरेश्वर रमानाथ प्रभो आश्रित
 ज्ञानानन्दविभूतिनायक नय त्वं मां स्वयं सत्पथम् ॥ १७१ ॥

अन्तर्मे न हि मातयापि भवति प्रेम श्रियः प्रेयसि
 स्वामिन्यद्भुतनिस्समाधिकगुणग्रामे शुभालम्बने ।
 कामोऽथापि भवद्विलोकनविधौ कामैकवश्यस्य मे
 बाष्पस्वेदसगद्गदस्वरमुत्तप्राप्त्यै कथं युज्यते ॥ १७२ ॥

भक्ताः केचन पावितत्रिजगतस्त्वप्येव पातिव्रती
 विभ्राणास्तव पादपद्मान्तये शैलं समायान्ति ये ।
 तादृक्षाः मयि नित्यदुष्टहृदये नाथ प्रभो नीरद-
 श्याम श्रीधर वीक्षण सकृण याचे क्षिपन्तु स्वयम् ॥ १७३ ॥

कामार्तिन्न कथं मनो मम हरे यन्नाम नारीमर्था
 हा कष्ट प्रतिमामपीक्षणपद प्राप्ता जहात्येव न ।
 कल्याणे कमनीय उज्ज्वलतमे कालाम्बुदश्यामळे
 कांक्षाकल्पनरौ वृषाचलमणौ कुर्यात्कन्दता रतिम् ॥ १७४ ॥

भाग्यं भूरि वृषाचलेश कलये स्त्रीजन्महेतुं यतः
तारुण्योज्ज्वल तोयवाहसुभगे त्वय्यस्तु लीनं मनः ।
एतत्साम्प्रतमञ्जुजेषण यथा गोप्योऽपि कृष्णो त्वयि
प्रेमोद्गारकपायिकोमलहृदो नैवं मुनीन्द्रा यतः ॥ १७५ ॥

आचार्यैरुपदिष्टमस्ति सुहृदं संचिन्तितञ्च स्वयं
नातो बाह्यकुट्टिष्टमोहनवशं मन्ये मनो यास्यति ।
एवन्त्वेपि यदञ्जनाद्रिशिखरप्रद्योत लक्ष्मीनिधे
त्वद्रूपानुभवस्थमस्ति न मनः पापिष्ठमेतत्ततः ॥ १७६ ॥

आगत्यान्तरवेक्षणाय भवतश्चित्तं न यत्तं वत
प्रस्थाने कृपया बहिश्च मनुते प्रान्ते समायात्विति ।
ईदृक्तन्दि महाघमेतदनघं त्वाञ्चेत् दिदृक्षेत् जा-
त्वेतद्वैकटशैलनाथ भगवन् प्रयूहितं मा कुरु ॥ १७७ ॥

त्वामेष प्रणतोऽस्मि ते परिजनान् येऽन्ये त्वदीयाश्च तान्
मा मे जातु मनः क्रुधा कलुषितं भूयाद्रूपाद्रीधर ।
सह्यं सर्वमहो विचिन्त्य बहुना यज्जन्मना स्वार्जितम्
क्रोधः किन्तु महागते पुनरतश्शान्तोऽस्मि वीक्षस्व माम् ॥ १७८ ॥

बुध्या यानि कृतानि सम्प्रति कथं पापानि तानि प्रभो
न स्मर्यन्त इहाञ्जनेश्वर मनो घूर्तं मदीयं ध्रुवम् ।
स्यातल्यन्तु यथा, तथा न भवितुं यत्नो भवन्तं पुन-
स्साक्षेपं स्मर्यामि सर्वसमतां लक्ष्म्या सह त्वं हस ॥ १७९ ॥

दूरेऽपोहय दुष्कृतानि कृपया पुण्यानि चेत्सन्ति मे
तानि श्रीश चलात्समूहय मयि प्रेम स्वयं पोष्य ।
हे गोपीजनवान्धव प्रणिपताम्यन्या गतिर्नास्ति मे
तत् त्वं तच्छमनुत्तमं तव पदद्वन्द्वं सुखं दर्शय ॥ १८० ॥

आजत्पीतसुवर्णचितवसनं काञ्चीकृतालङ्कितं -
 सालग्रामसुवर्णरत्नकुसुमप्रस्त्यातमाल्याञ्चितम् ।
 कान्तं ते घनसारपुण्ड्रललितस्मेरारविन्दोल्लस-
 द्भक्तं दिव्यकिरीटमञ्जनपते रूपं स्वयं दर्शय ॥ १८१ ॥

(विस्तृतगृहस्थप्रार्थना)

श्रीमानेय वृषाचलेन्द्रशिखरप्रान्तप्रदीपायित-
 स्वैरव्यक्तसमस्तमङ्गलनिधिश्रीभूर्तिराधित्सताम् ।
 पद्मापादपयोजयुष्मविगल्लङ्काक्षपदेओज्ज्वल-
 न्मन्दस्यन्दिमरन्दमेदुरमहोरस्को विरक्तिं मम ॥ १८२ ॥

कृत्याकृत्यविवेकदुर्विधमहानर्थोपनद्धोन्मद-
 प्राज्ञमन्यकरत्यजद्वन्द्वप्रोन्माथि मन्मानसम् ।
 तन्मे संप्रति तं प्रति प्रणतयस्सन्तु प्रियो यश्चिथयः
 प्रेमाद्रं प्रणिधापयेन्मन इदं कामञ्च निर्यापयेत् ॥ १८३ ॥

शृङ्गे शेषभुजङ्गपुङ्गवगिरेस्तुङ्गे परं मङ्गलं
 शृङ्गारं तमनङ्गमङ्गविधये सौऽहं शरण्यं गतः ।
 यो लक्ष्मीमुखपद्मलम्बितमहामोदानघापाङ्कित-
 श्रेणीभृङ्गपरंपरास्वरसमस्वाङ्घ्रिप्रथितस्वागतः ॥ १८४ ॥

यत्त्वत्वाश्रममद्वितीयमनघं तत् सद्वितीयं श्रियः
 प्रेयः प्राप्तमिदं द्वितीयमिह मे धर्मः परं वर्धताम् ।
 मा भूदञ्जनशैलशेखर हरे त्वत्पादपङ्केरुद-
 प्राप्तस्यास्य कदापि कामकन्दनस्वल्पप्रसङ्गोऽपि मे ॥ १८५ ॥

इज्यौपासनबंधदेवविधिना पूर्वं परद्याश्रमं
 प्रत्यप्यवसमर्पणेन सुहितां श्रुतिं सुखं प्रेप्सतः ।

श्रीमन्नञ्जनशैलशृङ्गविलसत्सन्तान संकल्पय

स्वनैव स्वर्गकिंकरत्वविभवस्यैयं सयूथस्य मे ॥ १८६ ॥

त्वामेवानुभवन्निरन्तरमहं त्वत्पाददास्यप्रियः

त्वत्प्रीत्यै नियतं विधाय विधिवत्सर्वं गृहस्योचितम् ।

कामोद्दामकदर्थनानि कमलाकान्त प्रभावेण ते

दूरीकृत्य कृतार्थयेयमनिजं दीनं मदीयञ्च माम् ॥ १८७ ॥

यस्तु प्राथमिकाश्रमस्त भगवन् क्षिप्रं व्यतीयाय मे

वानप्रस्थ इतीदमद्य जगति प्राप्तं भृशदर्शनम् ।

संन्यासस्तु गृहस्थधर्मवहनव्याक्षिप्तनैजस्थितिः

तद्गार्हस्थ्यमिदं विधत्स्व नियतं धर्म्यं प्रियं ते मम ॥ १८८ ॥

इत्थं वेङ्कटशैलशेखरपदाम्भोजद्वयैकप्रियः

कन्दर्पोद्भटदर्पधूननकृते देवं तमेव श्रयन् ।

धर्म्ये वर्तमेनि वीरराघवकविर्वाञ्छन् शुभं वर्तनं

तत्तः प्रार्थितवानथास्य पठिताप्यस्त्वेतदीक्षापदम् ॥ १८९ ॥

(अधर्मणप्रार्थना)

श्रीकान्त श्रितसर्वलोकक्षरण श्रेयोनिधे शाश्वत

स्वाधीनास्विल शान्त वत्सल शुभप्रज्ञानशक्त्युज्ज्वल ।

देवाधीश वृषाचलेधर दृढं त्वत्पादपद्मप्रियः

त्वद्भृत्यस्ताव किंकरोऽसि किमिति प्राप्तोऽसि कष्टां दशाम् ॥ १९० ॥

वेदो मानमशेषस्तस भगवांस्त्वं दैवतं केशवः

मान्याः व्यासपराशरादिमुनयो निष्कम्पनिर्धारकाः ।

सत्येवं धृष्टशैलशेखर कथं त्वत्पादपद्मद्वयीम्

आश्रित्यापि जनोऽयमित्थमधुना कष्टस्य काष्ठां गतः ॥ १९१ ॥

उद्दिश्याद्भिप्रमुदार ते यदि भवेदेकोऽभिनीतोऽञ्जलिः

केनाप्यच्युत कृत्स्नमस्य वृजिनं मुष्णासि पुष्णासि शम् ।

तत्ताद्वयप्रथपद्मवासरसिकालङ्कास्वक्षस्थल

प्राज्ञैरित्यमुदीरितोऽसि तदिदं काले त्वया स्मर्यताम् ॥ १९२ ॥

कालोऽयं कलिरत्र कल्पितमभूज्जन्म त्वयेदं तु नः

तस्मादसदिहास्ति कर्म नतरां भूयः प्रतीक्ष्यं त्वया ।

कामं मोक्षपथस्स मास्तु सकलं त्वन्यत्तदेकोद्वयं

तर्हिक नामनि वेङ्कटेश फणितोऽप्येवं न सन्तुष्यसि ॥ १९३ ॥

नाहं संसृतिसागरान्तरमहावर्तभ्रमं प्रार्थये

नो वा त्वामपहाय दभ्रचिदनुस्वादक्षणं कामये ।

नो वा संप्रति रत्नलक्ष्मणमुनिन्यस्तात्मरक्षाभरः

त्वत्तत्स्वल्पदपद्मसेवनमहानन्दञ्च याचे स्वयम् ॥ १९४ ॥

श्रीमन्नङ्गनसैलशेखर हरे स्वामिन्निदं शिष्यते

यते पादपयोजसेवनमिहाऽऽदेहावसानेप्सितम् ।

तत्तुभ्यं मयका मदीयकयुजा निर्वर्तय त्वं स्वयं

दूरीकृत्य भयं दयाजलनिधे दौपैकराशेर्मम ॥ १९५ ॥

उत्पाद्य स्वयमुत्तमे खलु कुले विद्यासु युक्तास्त्वपि

व्यत्पाद्याद्भुतदेशिकाद्भिप्रकमलात्संपाद्य यत्सांप्रतम् ।

वात्सल्येन वृषाचलेश नयतो वर्त्म स्वयं साधु माम्

अन्ते हन्त कथं नु घोरवृजिनारण्ये विसर्गे मतिः ॥ १९६ ॥

स्थातुं युक्तमसंशयं समधिया मानावमानद्वये

नैवाथापि निदेशलङ्घनकृतं सखं सतां गर्हणम् ।

आज्ञापालनतत्परस्य यदि मे कामो न संकल्प्यते

पद्माकान्त सुपुत्रहानिविहितस्तोको भवन्तं दहेत् ॥ १९७ ॥

हा हा हन्त मुकुन्द हास्यति कदा चिन्ताज्वरो मानसं
 सर्वोप्येष वृथैव याति समयो दास्येऽपि तिष्ठासतः ।
 आकर्षन्ति यथायथं न च परीहारे मनाक् प्रामवं
 नाथ त्वां शरणं गतस्य ऋणिता श्रीकान्त नैवोचिता ॥ १९८ ॥

अद्य श्वस्तादनन्तरे दिवस इत्येवं मृषाभाषितैः
 अथपेक्षिणमुत्तमर्णनिवहं नित्यं हरे वञ्चयन् ।
 सर्वं नारकमज्जनादिशिखरालङ्कार चेत्प्राप्नुयां
 त्वत्कीर्तिर्मम दास्यवृत्तिरपि हा नूनं लयं यास्यतः ॥ १९९ ॥

श्रीमन्नीदृशसाधुवर्त्मनयनप्राप्तं यशस्ते स्मिरं
 कर्तुं किञ्च ममापि जन्म सफलीकर्तुं व्यवस्यन्निह ।
 दासे देव दयातरङ्गितशुभापाङ्गाल्पविक्षेपतः
 क्षिप्रं सर्वमृणं त्रिधूय मम देहात्यन्तदास्यं त्वयि ॥ २०० ॥

इत्थं वेङ्कटशैलशृङ्गनिलयं सर्वार्थविश्राणनं
 श्रीमन्तं हरिचन्दनं कुलधनं देवं परं संश्रयन् ।
 प्रेमोद्धारकपायितेन मनसा कैङ्कर्यविघ्नक्षयं
 काङ्क्षन्तस्तुत वीरराघवकविः क्षेमाय देवोऽस्तु सः ॥ २०१ ॥

(पाणिमुद्रास्तवः)

पार्थ पुरा प्रणयतः पुरतो निपाद्य
 पदं यदुत्तमरहस्यमसाविगासीः ।
 संमेव्य चेकटपतेऽन्न तदर्थदर्शि
 हर्तृगितं तव विमप्यमिधित्सुरसि ॥ २०२ ॥

वाचामगोचरमनन्त पदाब्जयोस्ते
 वेदेषु वैभवमशक्तमेपु वक्तुम् ।
 का नाम माहशमहाजडदुष्टवाचा
 कार्ये वृषाचल्पते ऽत्र कथा प्रवृत्तौ ॥ २०३ ॥

कामैकभोगविवशाग्निदशानुपेत्य

तेषां पशून्मक्तिमुच्छिद्य हन्त कस्मात् ।

तस्माद्वरं विविधसच्चरणार्हभूमा-

वलैव वस्तुमिति बोधयसि प्रभो त्वम् ॥ २१५ ॥

आराधनेषु विविधेष्वधिदेवमुक्ते-

प्वेतत्पदाब्जयजन परमस्ति सन्तः ।

आराधनं परस्परन्त्विदमाश्रिताना-

मित्यादरेण वृषशैलमणे ब्रवीषि ॥ २१६ ॥

एषा विभूतिरियतीदमुपर्यसौ मे

नित्या त्रिपादिति करेण परेण चोक्त्वा ।

बंभ्रम्यमाणमिह भन्यजगन्मय त्वं

लोकं निनीपुरवलोक्यसे पदं ते ॥ २१७ ॥

असुच्छ्रितः परित एष धराधरेन्द्र

पादेन पदयन् मयैवमधःकृनोऽन्न ।

इत्थं मवद्वृजिनराशिमधो विदध्या-

मातः पदं प्रणमतेति वदम्यनन्त ॥ २१८ ॥

गृह्णन्ति येऽत्र कुसुमानि कृतेषु साक्षा-

दभ्यर्चनेषु चरणैरमरा महान्तः ।

शिक्षानि तेत्विह बहन्ति त्रिरोभिरेता-

न्यर्च्य पदं तदिदमित्यधिदेव वाक्ष ॥ २१९ ॥

तैविक्रमश्चरण एष जगदधात्रारू

दजातफनमुराचिह्नविशिष्टशोभनः ।

एकातपत्रहवज्रधरादिभार-

लिप्ता यदि प्रणमतेति वदम्यनन्त ॥ २२० ॥

स्थानास्तुदूरमवतीर्णवत्तत्तस्ते

जङ्घान्तपादयुगलश्रमयापनाय ।

भक्तान्नियोजयसि, यस्य तवाद्भुतस्य

प्रेक्षालवप्रशमितश्रम एष लोकः ॥ २२१ ॥

भक्तव्रजं वृषगिरीन्द्र विमोहनं त्वां

स्त्रीभावतस्त्वनुबुभूषुमनुग्रहीतुम् ।

प्राङ्मैथिलीपरिणयात्तृन्गौतमस्त्री-

रूपं दृष्यमल लम्भयसेऽङ्घ्रिरेणुम् ॥ २२२ ॥

सा पादुकापि पद्मङ्कजधारणात्प्राक्

साकेतराजपदमुत्तममव्यतिष्ठत् ।

तस्मादिदं गिरसि धारयतां करस्थः

क्षेमस्तयोग इति वक्षि वृषाचलेन्द्र ॥ २२३ ॥

महिव्यशास्वचरणैकपरायणत्वा

च्छास्वति वीक्ष्य चरणेत्यपि च प्रसिद्धिम् ।

वेदस्स मां गिरिवपुर्वहतीह भक्तये-

त्येवं सुपर्णगिरिशृंगमणे ब्रवीषि ॥ २२४ ॥

सत्यादिलोकनिलयांस्तव सेवनार्थं

वेकुण्ठलोकगमनोद्यमिनस्सुरांस्त्वम् ।

अत्तागतोऽस्मि वृष्यैल इति ब्रुवाणो

वित्रासितासुर समाह्वयसीति मन्ये ॥ २२५ ॥

ज्ञानात्मके च भुवने जलधेश्च मन्ये

मान्येषु ते निगमराजशिरस्सु नित्यम् ।

तुल्यं त्रियःकमन निस्स्वपरार्थबुद्धि-

प्वप्याविभातमुपदर्शयसेऽग्निपद्मम् ॥ २२६ ॥

आशविशेन बहुधा विस्त्वय्य कर्मा-
 ष्याशाधिपा मदकलेषु मतङ्गजेषु ।
 न्यस्तासना इह पतन्ति जनाः ! फलं तत्
 नित्यं लभध्वमिति वक्षि करेण किं त्वम् ॥ २०४ ॥

दिव्यस्समस्त्यकृतकस्तमसः परस्ता-
 दन्यस्स कश्चिदिति किञ्चु मुधाऽभिमत्या ।
 भक्तैः प्रपत्तृभिरपि त्वपुनर्गतीदं
 प्राप्यं परं पदमिति प्रणयिन् ब्रवीषि ॥ २०५ ॥

क्षेत्रं महिष्ठमिदमादिवराहदेव-
 फरुष्यकन्दलकटाक्षविनष्टकष्टम् ।
 दत्ते स्त्रिवर्गमपवर्गमपीह तस्मात्
 वस्तव्यमित्युपदिशस्युचितं रमेश ॥ २०६ ॥

आरुह्य सप्त तव सेवनकांक्षयाऽद्रीन्
 आगच्छतः करुणया कमलेश पश्यन् ।
 अत्रैव तिष्ठत मदद्भुतदिव्यरूप-
 द्दृष्टिप्रनष्टदुरिता इति किं ब्रवीषि ॥ २०७ ॥

काकासुरेण कृतघोरविचेष्टितेन
 काले जगत्त्रयपरिभ्रमणं विधाय ।
 यस्मिन्पदे निपतितं शारणार्थिना प्राक्
 एतत्तदाश्रयत शीघ्रमिति ब्रवीषि ॥ २०८ ॥

सन्ति प्रलौभनपराः फल्गुमल्पमेव
 दक्षाः प्रदातुमधरोचरमाशु देवाः ।
 सर्वत्र तत्र भविनां न सुखावकाशः
 तन्मे पदं शरणमाश्रयतेति वक्षि ॥ २०९ ॥

तेपि त्वदीयमनघ मिम्व समीक्ष्य

वक्ष्या भवन्ति तत्र कसद्वशस्ततोऽस्तु ॥ २३२ ॥

त्वामद्वितीयमखिलाश्श्रुतयो गृणन्ति

श्रीमन् सदैव रमयापि च सद्वितीयम् ।

त्वद्भूमदर्शनसुराप्नुनिधौ निमग्ना

नैवान्यदम्बुजविलोचन लोभयन्ति ॥ २३३ ॥

हा हा मिमेतदधरोत्तरमद्य लोभ-

स्सञ्चेष्टमान इति सात्त्विक्स्सघप्राद ।

सर्गज्ञ भावि परिशील्यत कलौ ते

साधुत्वबुद्धिरिह चेत, न रमेश भीर्मे ॥ २३४ ॥

शक्तिस्तवाम्यनवधिर्हि यथा तथैव

श्रीकान्त सन्त्यनवर्ध्यानि ममप्यधानि ।

सर्वाधिकम्य तव साम्यमिदं न युक्त

तत्तत्र विचिन्त्य दययोचितमल कुर्या ॥ २३५ ॥

आमङ्गुनृपुरमहामण्डु भवन्तम्

आम्यापरेण मनसा च दृशा विलोभ्य ।

आनन्दसागरनिमज्जनभाग्यधन्या

मान्या श्रिय कमन सन्तु मयि प्रसन्ना ॥ २३६ ॥

सा सर्गलोकजननी सफलार्तिहन्त्री

सामादिभिस्त्वयि दयामभिवर्धयन्ती ।

त्वय्येक्तामुष्णता लम्पतीह यैषा

तच्च श्रियो नित्य नदशरण भवेतम् ॥ २३७ ॥

सर्गान्तरात्मभवन सकलेषु तुल्या

वृत्ति सदैव रमयापि च साहिती ते ।

ससारवारिधिरय भवतामगाधो

जङ्घामितं जलमिवास्ति स्फुरन् लंघ्य ।

मर्णदपद्मयुगलप्रणिपातमात्ता-

दित्यादरेण वदसीव वृषट्प्रिनाथ ॥ २२७ ॥

एवंविधानि विविधानि विनोध्यम्वं

विश्वं जनं निजपदाम्बुजसेवनेन ।

धन्यं तनोपि दयया वृषत्रैलशृगे

नित्य स्थितोऽस्य निरपायरमानिवास ॥ २२८ ॥

(इति पाणिमुद्रास्तवः)

नाथ श्रियो नलिनमुन्दरमाश्रयस्ते

पादं पवित्रमर्पितममस्तखेदः ।

सावेन्द्यरम्यसम्प्लङ्घुतग्रेपमृत्ति-

धन्यो बुभूषति दयाम्बुनिधे ममाऽऽत्मा ॥ २२९ ॥

नाथस्स एष नरकच्छिदपारशक्ति-

नानस्य पृष्ठ इव नः प्रकटे प्रहृष्टे ।

नारायणाचल इह स्वयमाविरात्मा

भूमा रमासहचर म्बगुणैर्ममनिधे ॥ २३० ॥

एष शिष्य सह हरिस्तुभदिन्धर्मूर्ति-

इश्रेयो जनम्य सम्प्लस्य विधिलुरसिन् ।

ग्रेषाचले ज्यति वेम्दनाथनामा

किं भो जनाम्तदितरत्न भजवमेनम् ॥ २३१ ॥

ये नाम केचन रमेश समेश कर्म-

वैचित्र्यन कलिननाखमुद्विष्टा ।

तेपि त्वदीयमनघं विभवं समीक्ष्य

वक्ष्या भवन्ति तव कतसदृशस्ततोऽस्तु ॥ २३२ ॥

त्वामद्वितीयमखिलाश्चतयो गृणन्ति

श्रीमन् सदैव रमयापि च सद्भितीयम् ।

त्वद्रूपदर्शनमुस्त्राम्बुनिधौ निमग्नः

नैवान्यदम्बुजविलोचनं लोकयन्ति ॥ २३३ ॥

हा हा निमेतदधरोत्तरमद्य लोक-

स्सञ्चेष्टमान इति सात्त्विकसंघवादः ।

सर्वज्ञ भावि परिशील्यतः कलौ ते

साधुत्वबुद्धिरिह चेत्, न रमेज भीमे ॥ २३४ ॥

शक्तिस्तवाम्यनवधिर्हि यथा तथैव

श्रीकान्त सन्त्यनवर्षानि समप्यघानि ।

सर्वाधिकस्य तव साम्यमिदं न युक्तं

तत्त्वं विचिन्त्य दययोचितमलं कुर्याः ॥ २३५ ॥

आमञ्जुनृपुरमहामकुटं भवन्तम्

आम्बापरेण मनसा च दृशा विलोक्य ।

आनन्दसागरनिमज्जनभाग्यधन्याः

मान्याः श्रियः कम्पन सन्तु मयि प्रसन्नाः ॥ २३६ ॥

सा सर्वलोकजननी सखलार्तिहन्त्री

सामादिभिस्त्वयि दयामभिवर्धयन्ती ।

त्वय्येक्तामुपमाता लसतीह यैषा

स्वच्छ श्रियो नित्य नदशरणं भवेत्तम् ॥ २३७ ॥

सर्वान्तरात्मभवनं सकलेषु तुल्यां

धृतिं सदैव रमयापि च साहिता ते ।

नारायणाचलनिवासरताभियुक्ताः

सम्यग्निभाज्य सममेव भवन्तमाहुः ॥ २३८ ॥

तद्गाम दिव्यमनघं तपसाप्यगम्यं

सकल्पितं हि भवता न ममात्र खंदः ।

यत् त्वा तथैव रमयाद्य-वृषाद्रिशृंगे

पश्यामि सादरमशेषसमन्वितोऽहम् ॥ २३९ ॥

आसेतुक्न्धहिमशैलमनन्तभेदा-

लोका भवन्तमनपायदयानिधानम् ।

आनम्रवाञ्छितविधानपरावतार-

भाराधयन्ति रमया सहितं स्वशक्त्या ॥ २४० ॥

अम्भोजनेत्रमफ्हाय रमासहाय

क भो जनाः भजथ हन्त वृथा विमुग्धाः ।

सर्वेष्टदम्सकलदेवपतिस्स एष

शेषाचले विहरतीह हि वो हिताय ॥ २४१ ॥

विश्वस्य याचतु फलं तदिहेति बुध्या

विश्वस्य विश्वमिहलोकफल दुहान ।

त्वल्लब्धभूतिविधिदशभुमुखान्यदेव-

सेवारतिं शमयसीव वृषाद्रिवासिन् ॥ २४२ ॥

बैकुण्ठतो वृषगिरि स्वयमच्युत त्वाम्

आनीय तेऽङ्घ्रियुगमाश्रयितु जनौघम् ।

या प्रेरयत्यथ इतोप्यवतीर्य तस्याः

प्रीत्यै श्रियो मयि निघेहि दयार्द्रदृष्टिम् ॥ २४३ ॥

दिव्ये प्लवे विविधवेद्युतदीपरल-

ग्न्ये भक्तमिह सम्प्रति पुष्करिण्याम् ।

श्रीशैलनाथ सहितं रमया च भूम्या
दासस्समीक्ष्य च विनम्य च धन्य एषः ॥ २४४ ॥

सुस्निग्धवृत्तरुचिरस्फटिकावदात-
स्थूणोपगोभिनि विचित्रविमानमान्ये ।
विभ्राजमानशुभवैद्युतदीपइत्तौ
स्वज्योतिषा ह्रव द्वाऽद्रिपते विभासि ॥ २४५ ॥

श्रीमन् वृषाचलवराञ्चलवल्गुंभ त्वा-
भाश्रित्य सन्ततभक्त्यदपन्नसक्तः ।
पापादपायनिचयान्निरयाच्च सम्य-
गात्मानमात्मजनमप्यघितुं प्रयाचे ॥ २४६ ॥

सर्वज्ञ ते न विदितं किमिदं मनो मे
सर्वेषु शक्तं न कुतस्तवने नियोज्ये ।
मुक्तादिनेव किमितोऽस्ति मया फलं ते
चद्रूढो यदस्मि भगवन् स परस्समाधिः ॥ २४७ ॥

आशावशाद्दृपगिरीश तथानुरूप्यात्
अज्ञातशक्तिरहमीदितुमध्यवस्यन् ।
अन्यत्र कालमखिलं सरसं क्षिपन् यत्
त्वं प्रस्मरामि तदिदं भगवन् क्षमस्व ॥ २४८ ॥

गीतोपदेशनिरतः पथनात्मजात-
केतोः पृथात्तनुभुवो रणदेशमध्ये ।
ज्यात्याङ्कशोभिकरपद्मदलस नूनं
गोविन्दराज इह वेङ्कटवल्लभ त्वम् ॥ २४९ ॥

त्वय्येव मे मतिरियं नियता विभातु
त्वत्पादपङ्कजधनेन च धन्यता स्यात् ।

त्वत्सुन्दराङ्गपरिचिन्तनलब्धभूमा

त्वत्किङ्करः कमललोचन वर्तिपीय ॥ २५० ॥

श्रीवेङ्कटाद्रिमदशं न हि किञ्चिदस्ति

श्रीवेङ्कटेशसदृशो न च जातु कश्चित् ।

तत्सादृष्यजपरागपवित्तितेन

देहेन तत्परिसरे सुकृती भवानि ॥ २५१ ॥

वज्रायुधादिविवुधव्रजवन्द्यमानं

वज्रैकभूषणविभूषितमुज्ज्वलं त्वाम् ।

वज्रात्कटोरतरमप्यतिमूर्खचित्त-

माशु द्रवं रचयितुं प्रभुमाश्रितोऽसि ॥ २५२ ॥

किं नाम चिन्तयसि दासजने न जाने

देहान्तकालपरमावधि कार्यमूर्खम् ।

शास्त्रश्रमेण विकलः कुन एव भक्तः

प्रत्यक्षितं स्वपरभावि दुतस्तरां स्यात् ॥ २५३ ॥

आलोटितानि निम्बिलान्यपि यैस्तु शान्ता-

प्याचर्यतल्लजमुवैरवधारितं त्वाम् ।

नारायण श्रितवृषाचलनुङ्गशृङ्ग

नाथं नमामि नलिनाक्षमुदारमाद्वयम् ॥ २५४ ॥

पादारविन्दयुगले बलवन्मनो मे

निक्षिप्तमन्युत निरस्तसमस्तदोषे ।

नैव गङ्गुलमनोहरदिन्यरुक्म-

मजीरयोभिनि गधुस्वदनं विभजे ॥ २५५ ॥

नाथ श्रियो नयनयोर्युगलं मदीयं

निशेषमद्रलनिधिं निधिमाश्रितानाम् ।

आपादचूडमनुभूय भवन्तमेति

साहस्रनेत्रमुखसेवित ! नैव तृप्तिम् ॥ २५६ ॥

रौप्येण मन्त्रमहसा मकुटेन मान्यं

चक्रेण ते कमललोचन कम्बुना च ।

नित्यं श्रिया विहितशोभमुजान्तरालं

रूपं प्रभो वृषगिरीश विभातु चित्ते ॥ २५७ ॥

सा मे समस्तजगतीभवमात्यभूमा

कामातिशायिकमनीयगुणाभिरामा ।

श्यामा रमारमण दिव्यसुवर्णदेवामा

क्षेमाय मूर्तिरियमस्तु वृषाद्रिधाधा ॥ २५८ ॥

सिंहाचलेश्वर दिशो विदिशश्च देव-

मिहं समार्थयितुमेत्य जना भवन्तम् ।

सिंहाद्वयादिव मृगैर्वृजिनैर्विमुक्ताः

सिंहासनेषु महितेषु सुखं जयन्ति ॥ २५९ ॥

नागा हि रत्नशिरसोऽर्धप्रायणास्ते

नागेशपर्वतनिवास तथाऽवनिस्थाः ।

धर्मे रता दिविमवा अपि कायमन्त्राः

त्रैवर्गिकेतरदिमां गमय तिलोकीम् ॥ २६० ॥

मध्येऽवनेरिह तथा पयसां निधाने

व्योमन्यपेततपसि स्फुटरश्मिचिम्बे ।

नित्यं विभान्तमनघं मस्तामघीशं

त्वां सर्वमृतनित्यं कलयेऽज्जनेद ॥ २६१ ॥

वेङ्कटमहीध्वरशेखरमिह त्वां

याचति यदेप इदमस्ति न न युक्तम् ।

दीन इह निर्गतिलब्धफल एष

त्वं तु विभुरद्भुतमहागुणनिधिश्च ॥ २६२ ॥

वेङ्कटाधीश ते वैभवं किंविधं

केन वा शक्यते ज्ञातुमत्यद्भुतम् ।

क्षेमभाजं जनं मां भवान् भूयसा

वीक्षितेन स्वयं देव नित्यं कुरु ॥ २६३ ॥

दयासिन्धुः श्रीमान् दलितनिखिलरातिरधिकं

श्रियं नः पुष्पान् यश्शरणमसि कृत्स्नस्य जगतः ।

प्रभुत्वं सौलभ्यं परमपुरुषत्वं त्वं हरे

कदा वा को वा स्याद्ददितुमिह शक्तः कियदपि ॥ २६४ ॥

असामान्यं मान्यं ह्यतिवचनसौलभ्यमधुरं

प्रभुत्वं श्लाघन्ते परमपुरुषं ब्रह्मनिस्ताः ।

अलीकस्तोत्राणामविषयमनन्ताद्भुतगुणं

तदेकस्थानं त्वां वृषगिरिपते यामि शरणम् ॥ २६५ ॥

अस्मादृशामयमनारतदुष्कृतानाम्

अव्याजवत्सलतया शमिताञ्जनस्सन् ।

शेषाचलेश भगवन् भवसिन्धुपोतः

पारे परत तनुपे परमे च साम्यम् ॥ २६६ ॥

प्रपद्येऽहं सद्यः पदयुगामविद्वैकनिलयो

निपद्या दोषाणां निरवधिगुणग्राममनघम् ।

मृगेन्द्रक्षोणीभृन्महितशिखरोद्यानविहृति-

प्रियश्रीवैवश्यस्तदुरितदृष्टेस्तव हरे ॥ २६७ ॥

सूरीन्द्रा अपि नाथयस्मन्मुनिश्रीपूर्णरामानुज-

श्रुत्यन्तार्थमुखास्तथा मम गुरुस्तय्यन्तरामानुजः ।

शिष्यस्तस्य च रत्नलक्ष्मणमुनियं श्रीनिधिं संश्रिताः

सोऽयं सर्वगुरुस्तुतोऽस्तु नियतं श्रेयःप्रदो नः प्रभुः ॥ २६८ ॥

यदायत्तं विश्वं, यदुपरि न किञ्चित् यत् इदं
निलीनं यत्तेदं यदिदमिति चाम्नायविदितम् ।

भजे तन्निर्दोषं निरवधिकनिस्तंत्यविभवं
प्रबुद्धैराराध्यं प्रपदनवशं श्रीश्रियमिह ॥ २६९ ॥

मनो मे मा किञ्चिन्मधुमथन मृद्नातु मदनो
मृष्टे वाऽन्यस्मिन् वा मम भवतु मा रक्षकमतिः ।

अशेषेशे शेषाच्छत्रनिलयिनि श्रीपरिवृढे
मुकुन्दे भावो मे भवतु मुनिलोकैकसुगमः ॥ २७० ॥

महत्यानन्देऽस्मिन्महितगुणस्मिन्धौ स्फुरति तं
विहायायं लोकः किमिति विषये हन्त सजति ।

क्षुधश्चोदन्यायाः प्रसन्नमिमं ध्यायन्त जनाः
शरीरे जीर्णेऽस्मिन्नहि भवति तातो न जननी ॥ २७१ ॥

त्वयि सति खगराजक्षमाधराधीश लक्ष्मी-
परीवृढ सकलत्रः क्षेममातन्वति द्राक् ।

किमिति कल्यतीदं मानसं त्वद्विभिन्नं
भवसि च परमस्त्वं प्रापकस्सन् फलञ्च ॥ २७२ ॥

नियन्ता व्याप्यं यन्निखिलमपि लोकेषु भवता
तदेव स्वाच्छब्दं विजहदिह जीवो नियतधीः ।

उपेक्ष्यैतद्बाह्यं निपुणमथ सर्वान्तरमिमं
भवन्तं मुञ्जीत श्रितरम दुराशाविरहितः ॥ २७३ ॥

तत्तद्वर्णाश्रमसमुचितं कर्म यस्मात्किञ्चिन्
यावज्जीवं त्वयि भगवति श्रीश भक्तो विदध्यात् ।

अर्वाचीनैर्न खलु स पुमान् लिप्यते लब्धशेष-
प्रत्यक्षोणीधरशिखरसंवास कारुण्यतस्ते ॥ २७४ ॥

पादाम्भोजयुगे प्रणम्य निहितं जह्वागतं मानसं
जानुद्वन्द्वमुपेयिवत् परिगतश्रेष्ठोरु लब्ध्वा कटिम् ।
वक्षः श्रीमणिगोमि संश्रितमथो लोलं भुजेषु क्रमा-
द्वक्त्राब्जं समवाप्य कृन्तमचिरादालम्बते श्रीपते ॥ २७५ ॥

हरथं निस्तुलतीर्थसप्तशिखरिप्रख्यातशृङ्गाटवी-
कुञ्जैकान्तरमाविहारपरमानन्दं परं पूर्यम् ।
श्रीवत्सान्वयवीरराघवकविः कालेषु यै भक्तिमान्
अस्तौपीदिह तानि संकलितवान्पद्यानि सोऽयं स्वयम् ॥ २७६ ॥

इति तर्कावनेन पण्डितरत्नेन शिरोमणिना उत्तमं ति. विरराघवाचार्येण विरचितं
श्रीपद्मावतीस्तोत्रसहितं श्रीवैकटेशस्तोत्रं संपूर्णम् ॥
॥ शुभमस्तु ॥

श्रीमान्वैकटनाथार्यः कवितार्किककेसरी ।
वेदान्ताचार्यवयो मे सन्निधत्तां सदा हृदि ॥

श्रीः

दयाशतकम्

प्रपद्ये तं गिरिं प्रायः श्रीनिवासानुकम्पया ।
इक्षुसारस्रवन्त्येव यन्मूर्त्या शर्करायितम् ॥ १ ॥
विगाहे तीर्थबहुलं शीतलं गुरुस्सन्ततिम् ।
श्रीनिवासदयाम्भोधिपरीवाहपरम्पराम् ॥ २ ॥

कृतिनः कमलावासकारुण्यैकान्तिनो भजे ।

धत्ते यत्सूक्तिरूपेण त्रिवेदी सर्वयोग्यताम् ॥ ३ ॥

पराशरमुखान्वन्दे भगीरथनये स्थितान् ।

कमलाकान्तकारुण्यगङ्गाप्लावितमद्विधान् ॥ ४ ॥

अशेषविघ्नभ्रमनमनीकेश्वरमाश्रये ।

श्रीमतः करुणाम्भोधौ शिक्षास्रोत इवोत्थितम् ॥ ५ ॥

समस्तजननी वन्दे चैतन्यस्तन्यदायिनीम् ।

श्रोयसीं श्रीनिवासस्य करुणामिव रूपिणीम् ॥ ६ ॥

वन्दे वृषगिरीशस्य महिषां विश्वधारिणीम् ।

तत्कृपाप्रतिघातानां क्षमया वारणं यया ॥ ७ ॥

निशामयतु मां नीला यद्भोगपटलैर्ध्रुवम् ।

भावितं श्रीनिवासस्य भक्तदोषेष्वदर्शनम् ॥ ८ ॥

कमप्यनवधिं वन्दे करुणावरुणालयम् ।

वृषशैलस्तटस्थानां स्वयं व्यक्तिमुपागतम् ॥ ९ ॥

अकिञ्चननिधिं सृतिमपवर्गत्रिवर्गयोः ।

अञ्जनाद्रीश्वरदयामभिष्टौमि निरञ्जनाम् ॥ १० ॥

अनुचरशक्त्यादिगुणामग्रेसरबोधविरचितालोकाम् ।

स्वाधीनवृषगिरीशां स्वयं प्रभूतां प्रमाणयामि दयाम् ॥ ११ ॥

अपि निखिललोकसुचरितमुष्टिष्वदुरितमूर्च्छनाजुष्टम् ।

सञ्जीवयतु दये मामञ्जनगिरिनाथरञ्जनी भवती ॥ १२ ॥

भगवति दये भक्त्या वृषगिरिनाथे समाप्नुते तुङ्गे ।

अप्रतिघमज्जनानां हस्तालम्बो भदागसां मृग्यः ॥ १३ ॥

कृपाजनकत्पलतिकां कृतापराधस्य निष्क्रियामाद्याम् ।

वृषगिरिनाथदये त्वां विदन्ति संसारतारिणां विबुधाः ॥ १४ ॥

वृषगिरिगृहमेधिगुणा बोधवलैश्वर्यवीर्यशक्तिमुखाः ।

दोषा भवेयुरेते यदि नाम दये त्वया विनाभूताः ॥ १५ ॥

आसृष्टि सन्ततानामपराधानां निरोधिना जगनः ।

पद्मासहायकरुणे प्रतिसङ्घस्केलिमाचरसि ॥ १६ ॥

अचिद्विशिष्टान्प्रलये जन्तूनवलोक्य जातनिर्वेदा ।

करणकलेवरयोगं वितरसि वृषशैलनाथकरुणे त्वम् ॥ १७ ॥

अनुगुणदशार्पितेन श्रीधरकरुणे समाहितस्नेहा ।

शमयसि तमः प्रजानां शास्त्रमयेन स्थिरप्रदीपेन ॥ १८ ॥

रुढा वृषाचल्यतेः पादे मुखकान्तिपत्रललाया ।

करुणे सुखयसि विन्तान्कटाक्षविटैः करावचेयफलैः ॥ १९ ॥

नयने वृषाचलेन्दोस्तारामैत्री दधानया करुणे ।

दृष्टस्त्वयैव जनिमानपवर्गमकृष्टपच्यमनुभवति ॥ २० ॥

समयोपनतैस्तव प्रवाहै-

रनुकम्पे कृतसंभवा धरित्री ।

शरणागतसस्यमालिनीयं

वृषशैलेशकृपीवलं धिनोति ॥ २१ ॥

कलशोदधिसम्पदो भक्त्याः

करुणे सन्मतिमन्यसस्कृतायाः ।

अमृतांशमवैमि दिव्यदेहं

भूतसङ्गीवनमज्जनाचलेन्दोः ॥ २२ ॥

जलधेरिव शीतता दये त्वं
 वृषशैलाधिपतेस्त्वभावभृता ।
 प्रत्यारभटीनटीं तदीक्षां
 प्रसभं ग्राहयसि प्रसत्तिलासम् ॥ २३ ॥
 प्रणतप्रतिकूलमूलघाती
 प्रतिघः कोपि वृषाचलेश्वरस्य ।
 कलमे यवसापचायनीत्या
 करुणे किङ्करतां तवोपयाति ॥ २४ ॥
 अवहिष्कृतनिग्रहान्विदन्तः
 कमलाकान्तगुणान्स्वतन्त्रतादीन् ।
 अविकल्पमनुग्रहं दुहानां
 भवतीमेव दये भजन्ति सन्तः ॥ २५ ॥
 कमलानिलयस्त्वया दयालुः
 करुणे निष्करुणा निरूपणे त्वम् ।
 अत एव हि तावकाश्रितानां
 दुरितानां भवति त्वदेव भीतिः ॥ २६ ॥
 अतिलङ्घितशासनेष्वभीक्ष्णं
 वृषशैलाधिपतिर्विजृम्भितोऽप्या ।
 पुनरेव दये क्षमानिदानै-
 र्भवतीमाद्रियते मवत्यधीनैः ॥ २७ ॥
 करुणे दुरितेषु मामकेषु
 प्रतिकरान्तरदुर्जयेषु खिन्नः ।
 कवचायितया त्वयैव शार्ङ्गं
 विजयस्थानमुपाश्रितो वृषाद्रिम् ॥ २८ ॥

मयि तिष्ठति दुष्टृतां प्रधाने

मितदोषानितरान्विचिन्वती त्वम् ।

अपराधाणैरपूर्णकुक्षिः

कमलाकान्तदये कथं भवित्री ॥ २९ ॥

अहमस्यपराधचक्रवर्ती

करुणे त्वं च गुणेषु सार्वभौमी ।

विदुषी स्थितिमीदृशीं स्वयं मां

वृषशैलेश्वरपादसात्कुरु त्वम् ॥ ३० ॥

अशियिलकरणेऽस्मिन्नक्षतश्वासवृत्तौ

वपुषि गमनयोम्ये वासमासादयेयम् ।

वृषगिरिकटकेषु व्यञ्जयत्सु प्रतीतै-

र्मधुमथन्दये त्वां वारिधाराविशेषैः ॥ ३१ ॥

अविदितनिजयोगक्षेममात्मानभिज्ञं

गुणंल्वरहितं मां गोप्तुकामा दये त्वम् ।

परवति चतुरैस्ते विभ्रमैः श्रीनिवासे

बहुमतिमनपायां विन्दसि श्रीधरण्योः ॥ ३२ ॥

फलवितरणदक्षं पक्षपातानभिज्ञं

प्रगुणमनुविधेयं प्राप्य पद्मासहायम् ।

महति गुणसमाजे मानपूर्वं दये त्वं

प्रतिवदसि यथार्हं पाप्मनां मामकानाम् ॥ ३३ ॥

अनुभावितुमधौघं नाल्मगामिकालः

प्रश्नमयितुमशेषं निष्क्रियामिर्न शक्यम् ।

स्वयमिति हि दये त्वं स्वीकृतश्रीनिवासा

शिथिलितमवभीतिः श्रेयसे जायसे नः ॥ ३४ ॥

अवतरणविशेषैरात्मलीलापदेशै-

स्वमतिमनुकम्पे मन्दचित्तेषु विन्दन् ।

वृषभशिखरिनाथस्त्वन्निदेशेन नूनं

भजति शरणभाजां भाविनो जन्मभेदान् ॥ ३५ ॥

परहितमनुकम्पे भावयन्त्यां भवत्यां

स्थिरमनुषधि हादं श्रीनिवासो दधानः ।

ललितरुचिषु लक्ष्मीभूमिनीलासु नूनं

प्रथयति बहुमानं त्वत्प्रतिच्छन्दबुद्ध्या ॥ ३६ ॥

वृषगिरिसविधेषु व्याजतो वासभाजां

दुरितकलपितानां दूयमाना दये त्वम् ।

करणविलयकाले कान्दिशीकस्मृतीनां

स्मरयसि बहुलीलं माधवं सावधाना ॥ ३७ ॥

दिशिदिशि गतिविद्भिर्देशिकैर्नायमाना

स्थिरतरमनुकम्पे स्थानलभा गुणैस्त्वम् ।

परिगतवृषशैलं पारमारोपयन्ती

भवजलधिगतानां पोतपात्री भवित्ती ॥ ३८ ॥

परिमितफलसङ्गात्प्राणिनः किमवाना

निगमविषणिमन्त्रे नित्यमुक्तानुपुक्तम् ।

प्रसदनमनुकम्पे प्राप्तवत्या भवत्या

वृषगिरिहरिनीलं व्यञ्जितं निर्विशन्ति ॥ ३९ ॥

त्वयि बहुमतिहीनः श्रीनिवासानुकम्पे

जगति गतिमिहान्यां देवि संमन्यते यः ।

स खलु विबुधसिन्धौ सन्निकर्षे बहन्त्यां

क्षमयति मृगतृष्णाधीचिकाभिः पिपासाम् ॥ ४० ॥

अपि केशुणे जनस्य तरुणेन्दुविभूषणता-

मपि कमलासनत्वमपि धाम वृषाद्रिपतेः ।

तरतमतावशेन तनुते ननु ते विततिः

परहितवर्ष्मणा परिपचेलिमकैलिमती ॥ ५३ ॥

धृनभुवना दये स्त्रिविधगत्यनुकूलनरा

वृषगिरिनाथपादपरिरंभवती भक्ती ।

अविदितवैभवाऽपि सुरसिन्धुस्वातनुते

सकृद्वगाहमानमपनापमपापमपि ॥ ५४ ॥

निगमसमाश्रिता निखिललोकसमृद्धिकरी

भजदुग्धकूलमुद्रजगतिः परितसहिता ।

प्रकटितहंसमत्स्यकमठाद्यवतारशता

विविधसरिच्छ्रयं वृषगिरीशदये बहसि ॥ ५५ ॥

जगति मितंपचा त्वदितरा तु दये तरला

फलनियमोज्झिता भवति सन्तपनाय पुनः ।

त्वमिह निरङ्कुशप्रशकनादिविभूतिमती

वितरसि देहिनां निरवधिं वृषशैलनिधिम् ॥ ५६ ॥

सकरुणलौकिकप्रभुपरिग्रहनिग्रहयो-

नियतिमुपाधिचक्रपरिवृत्तिपरंपरया ।

वृषभमहीधरेशकरुणे वितरंगयतां

श्रुतिमितसपदि त्वयि कथं भविता विशयः ॥ ५७ ॥

वृषगिरिकृष्णमेघजनिता जन्तितापहरां

त्वदभिर्गतिं सुवृत्तिमुपजीव्य निवृत्ततृपः ।

बहुषु जलाशयेषु बहुमानमपोह्य दये

न जहति सत्यथ जगति चातकवर्द्धतनः ॥ ५८ ॥

त्वदुदयतूलिकाभिरमुना वृषशैलजुषा

स्थिरचरशिल्पिनैव परिकल्पितचित्रधियः ।

यतिपतियामुनप्रभृतयः प्रथयन्ति दये

जगति हितं न नस्त्वयि भरन्यसनादधिकम् ॥ ५९ ॥

मृदुहृदये दये मृदितकामहिते महिते

धृतविबुधे बुधेषु विततात्मधुरे मधुरे ।

वृषगिरिसार्वभौमदायिते मयि ते महतीं

भवुकनिधे निधेहि भवनूलहरां लहरीम् ॥ ६० ॥

अकूपरैरेकोदकसमयवैतण्डिकजवै-

रनिर्वाप्यां क्षिप्रं क्षपयितुमविद्यास्ववडनाम् ।

कूपे त्वं तत्तादृक्प्रथिमवृषपृथ्वीधरपति-

स्वरूपद्वैगुण्यद्विगुणनिजचिन्दुः प्रवहसि ॥ ६१ ॥

विवित्सावेतालीविगमपरिशुद्धेऽपि हृदये

पटुप्रत्याहारप्रभृतिपुटपाकप्रचक्षिताः ।

नमन्तस्त्वां नारायणशिखरिकूटस्थकरुणे

निरुद्धत्वद्गोहा नृपतिसुतनीतिं न जहति ॥ ६२ ॥

अनन्याधीनस्सम्भवति परतन्त्रः प्रणमतां

कूपे सर्वेद्रष्टा न गणयति तेषामपकृतिम् ।

पतिस्त्वत्पारार्थ्यं प्रथयति वृषक्षमाधरपति-

र्व्यवस्थां वैयात्यादिति विघटयन्ती विहरसि ॥ ६३ ॥

अपां पत्युश्शालूनसहनमुनेर्धर्मनिगलं

कूपे काकस्यैकं हितमिति हिनास्ति स नयनम् ।

विलीनस्वातन्त्र्यो वृषगिरिपतिस्त्वद्विहृतिभि-

र्दिशत्येवं देवो जनितमुगतिं दण्डनगतिम् ॥ ६४ ॥

आज्ञां स्याति धनमनुचरानाधिराज्यादिकं वा
 काले दृष्ट्वा कमलवमतेरप्यकिञ्चित्कराणि ।
 पाद्माकान्तं प्रणिहितवतीं पालनेऽनन्यसाधये
 साराभिजा जगति कृतिनस्सश्रयन्ते दये त्वाम् ॥ ४१ ॥

प्राजपत्यप्रभृतिविभवं प्रेक्ष्य पर्यायदुःख
 जन्माकाङ्क्षन्वृषगिरिवने जम्बुपां तस्थुपां वा ।
 आशांसानां कतिचन विमोस्त्वत्परिष्वङ्गधन्यै-
 रङ्गीकारं क्षणमपि दये हार्दतुङ्गैरपाङ्गैः ॥ ४२ ॥

नाभीपद्मस्फुरणसुभगा नन्यनीलोत्पलाभा
 क्रीडाशैलं कमपि कलणे वृण्वती वेङ्कटाख्यम् ।
 शीता नित्यं प्रसदनवती श्रद्धधानावगाह्या
 दिव्या काचिज्जयति महती दीर्घिका तावकीना ॥ ४३ ॥

यस्मिन्दृष्टे तदितरसुखैर्गम्यते गोप्सद्वत्
 सत्य ज्ञान तिभिरवधिभिर्मुक्तमानन्दसिन्धुम् ।
 त्वत्स्वीकारात्तमिह कृतिनस्सूरिवृन्दानुमान्यं
 नित्यापूर्वं निधिमिव दये निर्विशन्त्यञ्जनादौ ॥ ४४ ॥

सारं लब्ध्वा कमपि महत श्रीनिवासाभ्युराशे
 काले काले धनरसवती कालिकेवानुकम्पे ।
 व्यक्तोन्मेषा मृगपतिगिरौ विश्वमाप्याययन्ती
 शीलोपज्ञ क्षरति भवती शीनल सद्गुणौघम् ॥ ४५ ॥

भीमे नित्यं भवजलनिधौ मज्जनां मानवाना-
 मालम्बार्थं वृषगिरिपतिस्त्वन्निदेशात्पथुंक्ते ।
 प्रज्ञासारं प्रकृतिमहता मूलभागेन जुष्ट
 शाखाभेदैस्सुभ्यगमनघ शश्वतं शम्भुपाणिम् ॥ ४६ ॥

विद्वत्सेवाकृतकनिकैर्वीतपद्माशयानां

पद्माकान्तः प्रणयति दये दर्पणं ते स्वशास्त्रम् ।

लीलादक्षां त्वदनवसरे लालयन्विप्रलिप्तां

मायाशास्त्राण्यपि शमयितुं त्वत्प्रमत्तप्रतीपान् ॥ ४७ ॥

दैवात्मासे वृषगिरितटं देहिनि त्वन्निदाना-

स्त्वामिन्प्राहीत्यवशवचने विन्दति स्वामन्यम् ।

देवः श्रीमान् दिशति करुणे दृष्टिमिच्छंस्त्वदीया-

मुद्रातेन श्रुतिपरिपदामुत्तरेणाभिमुखम् ॥ ४८ ॥

श्रेयःसूतिं सकृदपि दये सम्मतां यस्तस्मां ते

शीतोदारामलभत जनः श्रीनिवासस्य दृष्टिम् ।

देवादीनामयमनृणतां देहवत्त्वेऽपि विन्दन्

बन्धान्मुक्तो ब्रह्मभिरनघैः पूर्यते तत्प्रयुक्तैः ॥ ४९ ॥

दिव्यापाङ्गं दिशसि करुणे येषु सद्देशिकात्मा

क्षिप्रं प्राप्ता वृषगिरिपतिं क्षत्रयन्ध्वादयस्ते ।

विश्वाचार्या विधिशिवमुखास्त्वाधिकारोपरुद्धा

मन्ये माता जड इव सुते वत्सल्य मादशे त्वम् ॥ ५० ॥

अतिकृपणोऽपि जन्तुरधिगम्य दये भवती-

मशितिल्लभर्मसेतुपदवी रुचिरामचिरात् ।

अमितमहोर्मिजालमतिलङ्घ्य भवाम्बुनिधिं

भवति वृषाचलेशपदपत्तननित्यधनी ॥ ५१ ॥

अभिमुखभावसंपदभिसंभविनां भविनां

कचिदुपलक्षिता कचिदभंगुरगूढगतिः ।

विमलसावहा वृषगिरीशदये भवती

सपदि सरस्वतीव शमयत्यधमप्रतिषमम् ॥ ५२ ॥

अपि करुणे जनस्य तरुणेन्दुविभूषणता-

मपि कमलासनत्वमपि धाम वृषाद्रिपतेः ।

तरतमतावशेन तनुते ननु ते विततिः

परहितवर्ष्मणा परिपचेलिमकेलिमती ॥ ५३ ॥

धृतभुवना दये त्रिविधगत्यनुकूलतरा

वृषगिरिनाथपादपरिरंभवती भवती ।

अविदितवैभवाऽपि सुरसिन्धुरिवातनुते

सकृदवगाहमानमपतापमपापमपि ॥ ५४ ॥

निगमसमाश्रिता निस्त्रिलोकसमृद्धिकरी

भक्तद्वन्द्वकूलमुद्रुजगतिः परितस्तहिता ।

प्रकटितहंसमत्स्यकमठाद्यवतारशता

विबुधसरिच्छ्रयं वृषगिरीशदये बहसि ॥ ५५ ॥

जगति मितंपचा त्वदितरा तु दये तरला

फलनियमोज्झिता भवति सन्तपनाय पुनः ।

त्वमिह निरङ्कुशप्रशकनादिविभूतिमती

वितरसि देहिनां निरवधिं वृषशैलनिधिम् ॥ ५६ ॥

सकरुणलौकिकप्रभुपरिग्रहनिग्रहयो-

निर्यातिमुपाधिचक्रपरिवृत्तिपरंपरया ।

वृषभमहीधरेशकरुणे वितरंगयतां

श्रुतिमितसपदि त्वयि कथं भविता विशयः ॥ ५७ ॥

वृषगिरिरूप्यमेघजनितां जन्तितापहरां

त्वदभिगतिं सुवृत्तिमुपजीव्य निवृत्ततृषः ।

बहुषु जलाशयेषु बहुमानमपोह्य दये

न जहति सत्यं जगति चातक्यवर्तितनः ॥ ५८ ॥

त्वदुदयतूलिकाभिरमुना वृषशैलजुषा
 स्थिरचरशिल्पिनैव परिकल्पितचित्रधियः ।
 यतिपतियामुनप्रभृतयः प्रथयन्ति दये
 जगति हितं न नृस्त्वयि भरन्यसनादधिकम् ॥ ५९ ॥
 मृदुहृदये दये मृदितकामहिते महिते
 धृतविबुधे बुधेषु विततात्मधुरे मधुरे ।
 वृषगिरिसार्वभौमदायिते मयि ते महतीं
 भवुकनिधे निधेहि भवनूलहरां लहरीम् ॥ ६० ॥
 अकूपारैरेकोदकसमयवैतण्डिकजवै-
 रनिर्वाप्यां क्षिप्रं क्षपयितुमविद्याल्यबडबाम् ।
 कृपे त्वं तत्तादृक्प्रथिमवृषपृथ्वीधरपति-
 स्वरूपद्वैगुण्यद्विगुणनिजचिन्दुः प्रवहसि ॥ ६१ ॥
 विविक्तावेतालीविगमपरिशुद्धेऽपि हृदये
 पदुप्रत्याहारप्रभृतिपुटपाकप्रचक्रिताः ।
 नमन्तस्त्वां नारायणशिखरिकूटस्थकस्थे
 निरुद्धत्वद्ग्रीवा नृपतिसुतनीतिं न जहति ॥ ६२ ॥
 अनन्याधीनस्सन्भवति परतन्त्रः प्रणमतां
 कृपे सर्वद्रष्टा न गणयति तेषामपकृतिम् ।
 पतिस्त्वत्पाराशर्यं प्रथयति वृषक्षमाधरपति-
 र्यवस्थां वैयात्यादिति विषटयन्ती विहरसि ॥ ६३ ॥
 अपां पत्युश्चातूनसहनमुनेर्धर्मनिगलं
 कृपे काकस्थैकं हितमिति हिनास्त स नयनम् ।
 विलीनस्वातन्त्र्यो वृषगिरिपतिस्त्वद्विहितिमि-
 दिशत्येवं देवो जनितसुगतिं दण्डनगतिम् ॥ ६४ ॥

निषादानां नेता कपिकुलपतिः कापि शङ्करी
 कुचेलः कुञ्जा सा व्रजयुक्तयो माल्यकृदिति ।
 अमीषां निम्नत्वं वृषगिरिपतेरुन्नतिमपि
 प्रभूतैः स्रोतोमिः प्रसभमनुकम्पे समयसि ॥ ६५ ॥

त्वया दृष्टस्तुष्टि भजति परमेष्ठी निजपदे
 वहन्नूर्त्तारष्टौ विहरति मृडानीपरिवृढः ।
 विभर्ति स्वाराज्यं वृषशिखरिशृङ्गारिकरुणे
 शुनासीरो देवासुरसमरनासीरसुभटः ॥ ६६ ॥

दये दुग्धोदन्वद्व्यतियुतसुधासिन्धुनयत-
 स्त्वदाश्लेषान्नित्यं जनितमृतसंजीवनदशाः ।
 त्वदन्ते दान्तेभ्यः श्रुतिवदनकर्पूरगुल्फिका
 विषुष्वन्तश्चित्तं वृषशिखरिविश्वेभरगुणाः ॥ ६७ ॥

जगज्जन्मस्थेमप्रलयरचनाकेलिरसिको
 विमुक्तधेकद्वारं विघटितक्वाटं प्रणयिनाम् ।
 इति त्वयायत्तं द्वितयमुपधीकृत्य करुणे
 विशुद्धान्ना वाचां वृषशिखरिनाथः स्तुतिपदम् ॥ ६८ ॥

कलिशोभोन्मीलक्षितिकल्पकलंकपजवै-
 रनुच्छेदैरैतैरवटतटवैषम्यरहितैः ।
 प्रवाहैस्ते पद्मासहचरपरिष्कारिणि कृपे
 विकल्पन्तेऽनल्पा वृषशिखरिणो निर्झरगुणाः ॥ ६९ ॥

सिलं चेतोवृत्तेः किमिदमिति विस्मेरभुवनं
 कृपे सिंहक्षमाभृत्कृतमुखचमत्कारकरणम् ।
 भरन्यासच्छन्नप्रबलवृजिनप्राभृतभृतां
 प्रतिप्रस्थानं ते श्रुतिनगरशृङ्गाटकजुषः ॥ ७० ॥

त्रिविधचिदचित्सत्तास्थेमप्रवृत्तिनियामिका

वृषगिरिविभोरिच्छा सा त्वं परैरपराहता ।

कृपणभरभृत्किं कुर्वाणप्रभृतगुणान्तरा

वहसि करुणे चैवक्षप्यं मदीक्षणसाहसे ॥ ७१ ॥

वृषगिरिपतेर्ह्यथा विश्वायतारसहायिनी

क्षपितनिम्बिलावद्या देवि क्षमादिनिपेचिता ।

भुवनजननी पुंसां भोगापवर्गविधायिनी

वित्तमसि पदे व्यक्तं नित्यां विभर्षि दये स्वयम् ॥ ७२ ॥

स्वयमुदयिनस्सिद्धाद्याविष्कृताश्च शुभालया

विविधविभवव्यूहावासाः परं च पदं विभोः ।

वृषगिरिमुखेज्वेतेष्विच्छावधि प्रतिलब्धये

दृढविनिहिता निश्चेष्टित्वं दये निजपर्वभिः ॥ ७३ ॥

हितमिति जगद्दृष्ट्या क्लृप्तैरक्षुप्तफलान्तरै-

रमतिविहितैरनैर्धर्मायितैश्च यदृच्छया ।

परिणतबहुच्छद्मा पद्मासहायदये स्वयं

प्रदिशासि निजामिमेतं नः प्रशम्यदपत्तया ॥ ७४ ॥

वर्तिविधिशिवैश्वर्यात्मानुमूर्तिरसैर्जना-

नहृदयमिहोपच्छन्दैषामसंगदशार्थिनी ।

तृपितजनतातीर्थस्नानक्रमक्षपितैः नसां

वित्तरसि दये वीतातङ्का वृषाद्रिपतेः पदम् ॥ ७५ ॥

वृषगिरिसुधासिन्धौ जन्तुर्दये निहितस्त्वया

भवभयपरीतापच्छिन्नैः भजवचमर्पणम् ।

मुपितकलुषो मुक्तेरमेसरैरभिपूर्यते

स्वयमुपनतैस्त्वात्मानन्दप्रभृत्यनुबन्धिभिः ॥ ७६ ॥

अनितरजुषामन्तर्मूलेऽप्यपायपरिप्लवे

कृतविदनघा विच्छिन्नैषा कृपे यमवश्यताम् ।

प्रपदनफलप्रत्यादेशप्रसङ्गविवर्जित

प्रतिविधिमुपादत्ते सार्धं वृषाद्रिदितैषिणा ॥ ७७ ॥

क्षणविलयिना शास्त्रार्थानां फलाय निवेशिते

पितृसुरगणे निर्वेशात्प्रागपि प्रलय गते ।

अधिगन्तवृषक्षमाभृत्ताथामकालमशब्दा

प्रतिभुवमिह व्याचख्युस्त्वा कृपे निस्पृह्वाम् ॥ ७८ ॥

त्वदुपसदनादद्य श्वो वा महाप्रलयेऽपि वा

वितरति निज पादाम्भोजं वृषाचलशेखर ।

तदिह करुणे तत्तत्क्रीडातरङ्गपरम्परा-

तरतमृतया जुष्टयास्ते दुरत्ययता विदु ॥ ७९ ॥

प्रणिहितधिया त्वत्संप्रदत्ते वृषाद्रिशिखामणौ

प्रसृमरसुधाधाराकारा प्रसीदति भावना ।

दृढमिति दये दत्तास्वाद विमुक्तिबलाहक

निभृतगस्तो निध्यायन्ति स्थिराशयचातका ॥ ८० ॥

कृपे विगतवेल्या कृतसमग्रपौषैस्त्वया

कलिज्वलनदुर्गते जगति कालमेघायितम् ।

वृषक्षितिधरादिषु स्थितिपदेषु सानुप्लवै-

वृषाद्रिपतिविग्रहैर्व्यपगताखिलावग्रहै ॥ ८१ ॥

प्रसूय विविध जगत्तदभिवृद्धये त्व दये

समीक्षणविचिन्तनप्रभृतिभिस्त्वय तादृशै ।

विचितगुणचित्तिता विविधद्रोषपैदेशिकी

वृषाचलपतेस्तनु विशसि मत्स्यकूर्मादिकाम् ॥ ८२ ॥

युगान्तसमयोचितं भजति योगनिद्रारसं
 वृषक्षितिभृदीश्वरे विहरणक्रमाज्जाग्रति ।
 उदीर्णचतुर्णवोकदनवेदिनीं मेदिनीं
 समुद्धृतवती दये त्वदभिजुष्टया दंष्ट्रया ॥ ८३ ॥

सटापटलमीषणे सरमसाड्ढासोद्धटे
 स्फुरत्कुधि परिस्फुटद्भ्रुकुटिकेऽपि क्त्वे कृते ।
 दये वृषगिरीशितुर्दनुजडिम्बदत्तस्तना
 सरोजसदृशा दृशा समुदिताकृतिर्दृश्यसे ॥ ८४ ॥

प्रसक्तमधुना विधिप्रणिहितैः सपर्योदकैः
 समस्तदुरितच्छिदा निगमगन्धिना त्वं दये ।
 अशेषमविशेषतस्त्रिजगदञ्जनाद्रोशितु-
 श्वराचरमचीकरश्चरणपङ्कजेनाङ्कितम् ॥ ८५ ॥

परश्वथतपोधनप्रथनसत्कृतूपाकृत-
 क्षितीश्वरपशुक्षरक्षतजकुङ्कुमस्थासकैः ।
 वृषावलदयालुना ननु विहर्तुमालिप्यथाः
 निधाय हृदये दये निहतरक्षितानां हितम् ॥ ८६ ॥

कृपे कृतजगद्धिते कृपणजन्तुचिन्तामणे
 रमासहचरं क्षितौ रघुधुरीणयन्त्या त्वया ।
 न्यमज्यक्त सरित्पतिस्सकृद्वेक्षणात्तक्षणा-
 त्यकृष्टवहुपातकप्रसमहेतुना सेतुना ॥ ८७ ॥

कृपे परवतस्त्वया वृषगिरीशितुः क्रीडितं
 जगद्धितमशेषतस्त्रिजगदङ्कितमर्थप्यते ।
 मदच्छलप्रच्युतप्रणतदुष्कृतप्रेक्षितै-
 र्हतप्रचलदानवैर्हलधरस्य हेत्यशतैः ॥ ८८ ॥

प्रभूतविबुधद्विपद्मरणस्त्रिविधभरा-

भरापनयनच्छलात्त्वमतार्थं लक्ष्मीधरम् ।

निराकृतवती दये निगमसौधदीपश्रिया

गिपश्चिदविगीतया जगति गीतयाऽन्धतम ॥ ८९ ॥

वृषाद्रिहयसादिन प्रगल्भोर्मस्त्येखित-

स्त्विषा स्फुटतटिद्रुणस्त्वदवसेकसस्कारवान् ।

करिष्यति दये कलिप्रबलधर्मनिर्मूलन

पुन कृतयुगाङ्कुर भुवि कृपाणधाराधर ॥ ९० ॥

विश्वोपकारमिति नाम सदा दुहाना

मद्यापि देवि भवतीमवधीरयन्तम् ।

नाथे निवेशय वृषाद्रिपतौ दये त्व

न्यस्तस्वरक्षणभर त्वयि मा त्वयैव ॥ ९१ ॥

नैसर्गिकेण तरसा करुणे नियुक्ता

निम्नेतरेऽपि मयि ते विततिर्यदि स्यात् ।

विस्लापयेद्वृषगिरीश्वरमप्यवार्या

वेलातिलङ्घनदशेव महाम्बुराशे ॥ ९२ ॥

विजातशासनगतिर्विपरीतवृत्त्या

वृत्तादिमि परिचिता पदवी भजामि ।

एवविधे वृषगिरीशदये मयि त्व

दीने विभोऽशमय दण्डधरत्वलीलाम् ॥ ९३ ॥

मासाहसोक्तिधनकञ्चुक्वञ्चितान्य

पश्यत्सु तेषु विदधाम्यतिसाहस्रानि ।

पद्मासहायकरणे न स्पृष्टि किं त्व

घोर कुलिशशत्रुनेत्रि चोष्टि मे ॥ ९४ ॥

विक्षेपमर्हसि दये विपलायितेऽपि
 व्याजं विभाव्य वृषशैलपतेर्विहारम् ।
 स्वाधीनसत्त्वसरणिस्त्वयमत्र जन्तौ
 द्राघीयसी दृढतरा गुणवागुरा त्वम् ॥ ९५ ॥

सन्तान्यमानमपराधगणं विचिन्त्य
 त्रस्यामि हन्त भवर्ता च विभावयामि ।
 अहाय मे वृषगिरीशदये जहीमा-
 माशीचिष्यग्रहणकेलिनिभामवस्थाम् ॥ ९६ ॥

औत्सुक्यपूर्वमुपहृत्य महापराधान्
 मातः प्रसादयितुमिच्छति मे मनस्त्वाम् ।
 आलिङ्ग्य तान्निखशेषमलब्धतृप्ति-
 स्तान्म्यस्यहो वृषगिरीशभृता दये त्वम् ॥ ९७ ॥

जज्ञाद्वृषाचल्यतिः प्रतिघेऽपि न त्वां
 धर्मोपतत इव शीतलतामुदन्वान् ।
 सा मामस्तुदभरन्त्यसनानुवृत्ति-
 स्तद्वीक्षणैः स्पृष्ट दये तवकेलिप्रभैः ॥ ९८ ॥

दृष्टेऽपि दुर्बलधियं दमनेऽपि हसं
 स्नात्वाऽपि धूलिसिकं भजनेऽपि भीमम् ।
 बद्धा गृहाण वृषशैलपतेर्दये मां
 त्वद्वारणं स्वयमनुग्रहशृङ्खलाभिः ॥ ९९ ॥

नातः परं किमपि मे त्वयि नाथनीयं
 मातर्दये मयि वुरुष्य तथा प्रसादम् ।
 बद्धादरो वृषगिरिप्रणयी यथाऽसौ
 मुक्तानुगृतिमिह दास्यति मे मुकुन्दः ॥ १०० ॥

निस्सीमवैभवजुषां मिषतां गुणानां
स्तोतुर्दये वृषगिरीशगुणेश्वरीं त्वाम् ।

तैरेव नूनमवशैरभिनन्दितं मे
सत्यापितं तव बलादकुतोभयत्वम् ॥ १०१ ॥

अद्यापि तद्वृषगिरीशदये भवत्या-
मारम्भमात्मनिदं प्रथमस्तुतीनाम् ।
सन्दर्शितस्वपरनिर्वहणा सहैथा
मन्दस्य साहसमिदं त्वयि वन्दिनो मे ॥ १०२ ॥

प्रायो दये त्वदनुभावमहाम्बुराशौ
प्राचेतसप्रभृतयोऽपि परं तटस्याः ।
तत्तावतीर्णमतल्लपृशमाप्लुतं मां
पद्मापतेः प्रहसनोचितमाद्रियेथाः ॥ १०३ ॥

वेदान्तदेशिकप्रदे विनिवेश्य बालं
देवो दयाशतकमेतदवादयन्माम् ।
वैहारिकेण विधिना समये गृहीतं
वीणाविशेषमिव वेङ्कटशैलनाथः ॥ १०४ ॥

अनवधिमधिकृत्य श्रीनिवासानुकम्पा-
मवितथविषयत्वाद्विश्वमव्रीडयन्ती ।
विविधयुगलनीवी वेङ्कटेशप्रभृता
स्तुतिरियमनवद्या शोभते सत्त्वभाजाम् ॥ १०५ ॥

शतकमिदमुदारं सम्यगभ्यस्यमाना-
नृषगिरिमधिरुख व्यक्तमालोकयन्ती ।
अनितरशरणानामाधिराज्येऽभिषिञ्चे-
च्छमितमिदमपक्षा शार्ङ्गधन्वास्तुकम्पा ॥ १०६ ॥

विश्वानुग्रहमातरं व्यतिषजत्त्वर्गापवर्गा सुधा-

सग्रीचीमिति वेङ्कटेश्वरकविर्भक्त्या दयामस्तुत ।

पद्यानामिह यद्विधेयमगवत्सङ्कल्पकल्यद्रुमात्

शंशामास्ताधृतचूतनयतस्सांपातिकोऽयं क्रमः ॥ १०७ ॥

कामं सन्तु मिथः करम्बितगुणावद्यानि पद्यानि नः

कस्यास्मिञ्छतके सदम्बुकतेके दोषश्रुतिं क्षाम्यति ।

निष्पत्पूहवृषादिनिर्झरझरत्कारच्छलेनोञ्जलम्

दीनालम्बनदिव्यदम्पतिदयाकल्लोलकोलाहलः ॥ १०८ ॥

इति कवितार्किकसिंहस्य सर्वतन्त्रस्त्वन्त्रस्य श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य वेदान्ताचार्यस्य कृतिषु

दयाशतकं सम्पूर्णम्

कवितार्किकसिंहाय कल्याणगुणशालिने ।

श्रीमते वेंकटेशाय वेदान्तगुरवे नमः ॥

श्रीरस्तु

श्रीः

श्रीनिवासगुणाकरः

श्रीवरदाचार्यविरचितव्याख्यानसहितः

वादिकण्ठीरवश्रीमद्वरदार्येण धीमता ।

व्याख्या श्रीवासकाव्यस्य लिख्यते पदयोजनी ॥

श्रीवेङ्कटेश्वरस्तोत्रमारभते—

श्रीभृत्सद्वृषगोलशेखरमणे वेदप्रवक्तः शुचे
लोकास्वाद्यचरितं सुन्दरतनो धीवारिभिः क्षालिते ।

सस्रैतद्वरदक्षिणा शुभगुणा सालङ्कृतिर्विस्फुर-
त्सद्वृत्ता कविता मया तव पदे दासेन भाव्याऽर्प्यते ॥ १ ॥

श्रीभृदिति ॥ श्रियं शोभां संपत्तिं पद्मां विभर्तीति श्रीभृत्, तस्य
संबुद्धिः । 'शोभासंपत्तिपद्मासु लक्ष्मीः श्रीरिति कथ्यते' इति निघण्टुः । सतो
वृषगोलस्य वेङ्कटाचलस्य शेखरमणे, सत्(न्) वृषं(पः) सुकृतं यस्य तादृशस्य
गोलस्य शेखरमणे सत्कुल्यप्रमूतेति चार्थः । वेदप्रवक्तः वेदानां हयग्रीवरूपेण
प्रवचनकर्तृरित्यर्थः । शुचिः परिशुद्ध इत्यर्थः । लोकैः जनैः आस्वाद्यमनुभवैक-
योग्यं चरितं चारितं यस्य सः । सुन्दरा तनुर्यस्य सः । धीवारिभिः ज्ञानवारिभिः
क्षालिते शोधिते, तव भक्तः पदे पादे । स्वेन स्वीयेन सह वर्तते इति सत्त्वः ।
सचासावेप च सस्वेष एष आत्मा अहमित्यर्थः । 'स एव वरदक्षिणा श्रेष्ठदक्षिणा
यस्यास्सा सस्रैतद्वरदक्षिणा, आत्मीयसहित आत्मैव वरदक्षिणेत्यर्थः । शुभः गुणः
सौन्दर्यादिर्यस्यास्सा शुभगुणा । अलङ्कारादि (अलङ्कृतिरलङ्कारः अनुप्रासादि-)
रूपमादिश्य तेन सहिता सालङ्कृतिः । विस्फुरत् प्रकाशमानं सन् योग्यं वृत्तं
शार्दूलदिकं यस्यास्सा । कविता मया दासेन अर्प्यते समर्प्यते । अस्मिन् श्लोके

सम्बुद्धिसप्तकम् ॥ १ ॥

ब्रह्मादीनामपि स्तोतुमशक्यस्य तव पदे मम स्तोत्रप्रवृत्तिर्हेयेत्याह—

वाण्यस्योऽसमदृक् सहस्रवदनो द्योस्तपुरोधाः स्वभू-
हज्जादात्तवरः पुराणवरकृत् तत्पुत्रकस्तत्सुतः ।

सेनेशो वरभाष्यकृत् तव परा घण्टाऽहमल्पं परं
यौष्माकीन(ण)गुणादिकं कथयितुं लक्ष्मीश शक्तो न किम् ॥

हे लक्ष्मीश वाणी सरस्वती आस्ये यस्येति व्यधिकरणबहुव्रीहिः
चतुर्मुखः । असमा दृशो यस्य सः असमदृक् रुद्रः । सहस्राणि वदनानि मुखानि
यस्य सः सहस्रवदनः अनन्तः । द्योस्तपुरोधाः बृहस्पतिः । स्वस्माद्भवतीति स्वभूः
ब्रह्मा, तस्य हृत्-हृदयं तस्माज्जायत इति हज्ज. नारदः, तस्मादात्तः स्वीकृतः वरो
यस्य सः वाल्मीकिः । दैवाद्वृत्ते वरः श्रेष्ठे लिपु ह्रीवं मनाक् प्रिये इति निघण्टुः ।
पुराणवरकृत् पराशरः तत्पुत्रकः व्यासः तत्सुतः श्रीशुकः । सेनेशो विष्णुक्सेना-
शशशठकोपः । वरभाष्यकृत् श्रीभाष्य[कृत]कारः । घण्टा वेदान्ताचार्य उक्तभ्यो-
ऽन्योऽहमिति शब्दार्थः । यौष्माकीन(ण) युष्मत्संबन्धिनं परमनन्तमधिकं वा
गुणादिकं कथयितुं स्तोतुमल्पं यथातथा शक्तः समर्थः न किं शक्त एवेत्यर्थः ॥ २ ॥

एवं स्तोतुमशक्त्वेऽपि यावच्छक्तिं स्तोप्यामीत्याह—

व्योमाब्जायितसीमभूमिकमपि श्रीभृङ्गवद्वैभवं
तावचित्सुलभं धृतामृततरसं सञ्जीवनैकौषधम् ।

यावच्छक्तिं वदामि यामि सुसुखं तेनैव कात्स्न्येन कः
पानाशक्त इति प्रमुञ्चति पयो गाङ्गं सवृद्चेतनः ॥ ३ ॥

भूमिकं(मिः) सीमातिशयं(-प्रदेशः) यस्य सः(तत्) तादृशमपि यावच्छक्ति
शक्त्यनुगुणं वदामि वच्मि । सुसुखं यामि प्राप्स्यामि । तत्र दृष्टान्तमाह । सतृप्त
चेतनः जलगानोद्युक्तचेतनः तेनैव कात्स्न्येन तेन सामस्त्येनैव पाने अशक्त इति
असमर्थ इति गाङ्गं गङ्गासंबन्धि पयः प्रमुञ्चति किम्? न प्रमुञ्चतीत्यर्थः ॥ ३ ॥

ब्रह्माद्यपेक्षया मद्वाक्य एव तव प्रेमास्तीत्याह—

वाणीनाथमुखामरर्पिशठजिद्रामानुजार्यादिवा-

ग्जाले सत्यपि शब्दशक्यशुभतायुक्ते त्रयीभाविनि ।

काङ्क्षेये पितरौ ममैव मधुरं शब्दं युवां श्रीहरी

लोकेऽग्न्यात्मजवाक्चये सति शिशोरव्यक्तशक्यं(ब्दं)यथा ॥ ४ ॥

त्वय्यां वेदे भाविनि भाववतीत्यर्थः । शब्दशक्यशुभतायुक्ते शब्दश्च
शक्यं च शब्दशक्ये तयोः शुभता शुभत्वं तथा युक्ते । वाणीनाथः ब्रह्मा
मुखो(खे खं) येषां ते वाणीनाथमुखाः, अमरर्पिः नारदः, शठजित् पराङ्कुशः, रामा-
नुजः भाष्यकारः तेषां वाग्जाले वाक्समूहे सत्यपि श्रीहरी लक्ष्मीनारायणौ पितरौ
युवां भवन्तौ ममैव अत्यन्तबालकस्य मधुरं शब्दं तथा युथा काङ्क्षेये
काङ्क्षमाणावित्यर्थः । तत्र दृष्टान्तमाह-लोक इति । अग्न्यात्मजाः ज्येष्ठसुताः तेषां
वाक्चये वाक्समूहे सत्यपि अव्यक्तमशुद्धं शक्यं(ब्दं)यथा शब्दमिव काङ्क्षेये
काङ्क्षमाणावित्यर्थः ॥ ४ ॥

कर्तुमर्तुं शक्तिर्ममाप्यस्तीत्याह—

अघटितघटनायां त्वत्समोऽसि प्रसिद्धा

वृषधरधव सा ते पण्डितं मन्यतेदः ।

नुतिकृतिभरभारी दुर्घटं शास्त्रदृष्ट्या

परमिह घटयामि श्रीश शब्दार्थजालम् ॥ ५ ॥

हेवृषधरधव हेचेङ्कटाकल्पते ते भवतः सा अघटितघटना प्रसिद्धा ।

1. तेनैव यावच्छक्तिकदनेनैव शोभनं सुखं यामीत्यन्वयः स्पष्ट एव । उत्तरत्रापि
कथंचिदन्यः सुख इत्यभिप्रायेण एवं योजना ।

हे श्रीश हे स्वामिन् पण्डितंमन्यतेदः पण्डितं [आत्मानं] मन्यत इति पण्डितंमन्यः
तस्य भावस्तत्ता तया इन्द्रः दीप्तः अहम् अघटितघटनायां त्वत्तमः त्वत्तदृशः अस्मि ।
अघटितघटनासुपपादयति—नुतिः स्तोत्रं, तस्य कृतिः प्रयत्नः तस्य भरत्तं भरतीति
भारी अहं दुर्घटं घटितुमशक्यं शब्दार्थजालं शब्दार्थसमूहं शास्त्रदृष्ट्या श्रीहर्ष(रीअ)
त्रेत्यादौ^१ श्रीहर्षलेत्यादिरूपेण परमत्यन्तं घटयामि सन्धिं करोमीत्यर्थः ॥ ५ ॥

पूर्वं व्यासमनुप्रविश्य महितानुचार्यं शब्दान् स्वयं
तं पूजास्पदमातनोरसुपदे त्वं चौर्य(र)वत् कौतुकात् ।
अद्यैनं समनुप्रविश्य कुटिलान् शब्दानिमानुचरन्
मां हास्यास्पदमातनोप्यपि तथा शेषः कृतार्थोऽसि हि ॥ ६ ॥

त्वं पूर्वं द्वापरयुगे कौतुकात् विलासात् व्यासमनुप्रविश्य अनुप्रवेशं कृत्वा
महितान् पूज्यान् शब्दान् स्वयमुच्चार्य तं व्यासं पूजास्पदं पूजाधारमतनोः कृतवा-
नसि । असुपदे सुपदभिन्ने अपशब्देऽप्यित्यर्थः । (....?) अद्य कलियुगे एनं मां
समनुप्रविश्य अनुप्रवेशं कृत्वा चौर्य(र)वत् चोरो यथा, कुटिलान् इमान् शब्दानुचरन्
मां हास्यास्पदं हासास्पदम् आतनोपि कृतवानसि^२ । अपि तथा तथापीत्यर्थः ।
हास्यास्पदीकरणेऽपीत्यर्थः । शेषः परार्थत्व^३दिति सूत्ररीत्या शेषः तद यथेष्ट-
विनियोगार्हत्वात् कृतार्थः इत्यर्थः ॥ ६ ॥

निशामुखनटन्महानटकिरीटकोटिस्फुर-

त्सुधानिधिगलत्सुधामिलितगाङ्गभङ्गोपमम् ।

कृत्वित्ममिह मे भुवि त्वदनुपक्तिमद्युक्तिम-

द्विधेहि कमलानिधे युवनिपीतवालास्यवत् ॥ ७ ॥

हे कमलानिधे श्रीनिवास निशामुखे सायङ्काले नटन्महानटो रुद्रः तस्य
किरीटकोटिषु स्फुरन् यस्सुधानिधिश्चन्द्रः तस्माद्गलन्ती या सुधा अमृतं, तया
मिलिता ये गाङ्गभङ्गाः गङ्गातरङ्गाः तैस्मिन्ना यस्य तत् । त्वदनुपक्तिमत् त्वया

१. इन्द्रेद द्विचक्रं प्रष्टव्यमिति प्रकृतिभावविधानात् सन्धिरत्र दुर्घटः ।

२. मी. सू. ३ १ २.

अनुषक्तिम् त्वत्सम्बन्धवत् । अत एव यूना [तरुण]वयस्केन निपीतं यद्दालास्यं
नवोदामुखं तद्वत् युक्तिम् प्रशस्तयोगवत् । प्राशस्त्ये मतुप् । कवित्वं मे
विधेहीत्यर्थः ॥ ७ ॥

इच्छा सिद्धे न भजति जनि किंतु साध्ये ममेदं
चित्तं चित्तं स्वसहजतया शेषतामेव सिद्धाम् ।

लिङ्गद्वन्द्वस्फुरदजडिमत्वत्स्वरूपाभिनुत्यै
वाञ्छत्युच्चैर्धृपधरशिरोनीलकल्पक्षमाज ॥ ८ ॥

हे वृषधरशिरोनीलकल्पक्षमाज वृषधरशिरसः वेङ्कटाद्रिशिखरस्य नीलकल्प-
क्षमाज नीलकल्पवृक्षभूतेत्यर्थः । मम इच्छा सिद्धे ब्रह्मणि जनिमुत्पत्तिं निष्ठां न
भजति न प्राप्नोति । सिद्धेऽसिद्धे(द्वय)साधनाप्रयोगात् । किंतु तथाऽपि साध्ये
जनिं भजति । चित्तमित्याश्चर्ये । तर्हि किं वाञ्छतीत्याह—मम चित्तं स्वेन
सहजतया सिद्धां शेषतां परार्थता [फण]ध[र]राजतां च, लिङ्गद्वन्द्वेन अखिलहेय-
प्रत्यनीकत्वकल्याणगुणैकतानचरूपलिङ्गद्वयेन स्फुरत् प्रकाशमानम् अजडिम जडरहितं
ज्ञानस्वरूपं यत्त(-त् त्व-)-स्वरूपं तत्स्तुत्यै उच्चैः उन्नततया तथा वाञ्छति अपेक्षत
इत्यर्थः^१ ॥ ८ ॥

रमाऽपि कुसुमाधिकप्रदिमपाणिना सेवते
प्रमादरहितैव यत्तव नदङ्घ्रियुग्मं परम् ।
ममापि कठिने हृदि स्थिततयैव रक्तीकृतं
क्षमामिह कुरु प्रभो वृषधरेदशक्ते मयि ॥ ९ ॥

हे वृषधरेट् हे वृषाचल्पते रमाऽपि श्रीरपि कुसमात् पुष्पादपि यो(-दधिको)
प्रदिमा[यस्य]सचासौ पाणिः हस्तः तेन प्रमादरहितैव प्रमादाभावेनैव तव भवतः
यतङ्घ्रियुग्मं सेवते, परम् उल्लृष्ट तदङ्घ्रियुग्मं ममापि कठिने हृदि हृदये स्थिततया
स्थित्या रक्तीकृतम् अस्पीकृतम् । हे प्रभो इह ददानीम् अशक्ते हृत्काटिन्यनिवर्त-
नाशक्ते मयि क्षमा शान्तिम् अनुग्रहमिति भावः । कुरु कुर्याः ॥ ९ ॥

१. “चित्तं त्वा स्तोतु सहस्रमुखशेषतां वाञ्छतीत्यर्थः ।”

कठिने ते मम चित्ते

वृत्तिः शक्या न चेच्छुभं कुर्वेत्तत् ।

कुर्वन्ति तथा लोके

नेदं त्याज्यं विभो किमायासेन ॥ १० ॥

कठिने मम चित्ते ते वृत्तिः स्थितिः शक्या समर्था न चेत् न स्याच्चेत् एतत् मम चित्तं शुभं कुरु मृदु कुर्वित्यर्थः । तदि(त्वमि)ति शेषः । लोके यथा असमीचीननिवासस्थानं समीचीनं कुर्वन्ति तथा त्वमपीत्यर्थः । बहुस्यानक्त्वादेतत्त्यजामीत्यत आह—हे विभो स्वामिन् त्वया न त्याज्यं नोपेक्षणीयम् । तत्र हेतुं वक्ति—विभो इति । हे विभो हे स्वामिन् आयासेन किं किं प्रयोजनमित्यर्थः ॥ १० ॥

विष्णो त्वत्पदभाक्तरुजमितो ध्वान्तच्छलान्निष्पिबन्

धूमालि विबुधव्रजं शुचिमुखं शुद्धाः कलाः प्रापयन् ।

स्वाः पीयूषमयीर्गतात्तक्राशिमाधिवयो विशुद्धस्फुरत्

सत्सङ्गोऽङ्घ्रिरुहश्रियै चरति ते श्रीश द्विजेन्द्रस्तपः ॥ ११ ॥

हे विष्णो हे स्वामिन् त्वत्पदं विष्णुपदम् आकाशं च भाक् प्राप्तः । तदनन्तरं तरुव्रजं वृक्षसङ्घम् इतः प्राप्तः वनवासं कुर्वन् ध्वान्तच्छलात् तमोज्याजात् निष्पिबन् मित्तरां पिबन्नित्यर्थः । धूमपानं तपश्च करोतीति स्फुरति । शुचिः अग्निः मुखं यस्य तं परिशुद्धाननं च विबुधव्रजं विद्वत्सङ्घं देवतासङ्घं च स्वाः स्वीयाः पीयूषमयीः सुधामयीः मोक्षप्रदतया अमृतपूर्णाश्च शुद्धाः परिशुद्धाः कलाः षोडशभागान् वेदान्तविद्याश्च प्रापयन् दानं कुर्वन्नित्यर्थः । व्रतेन आत्तः यः कशिमा कार्यं तस्याधिवयं यस्य स । विशुद्धः परिशुद्धः स्फुरन् प्रकाशमानः सतां नक्षत्राणां सत्पुरुषाणां च सङ्गो यस्य सः । द्विजेन्द्रश्चन्द्रः ब्राह्मणश्च ते भक्तः अङ्घ्रिरुहाणां नखानां श्रियै कान्त्यै तपश्चरति आचस्तीत्यर्थः ॥ ११ ॥

अरुणतरुणतरणि[किरण]

विक्रसज्जलवर्तिजलजगर्गामम् ।

वृष[गिरि]धव तव चरणं

शरणं करवाण्यनर्घशातार्थम् ॥ १२ ॥

हे वृष[गिरि]धव हे वेङ्कटाचलपते अरुणः रक्तः तरुणः बालः तरुणिः सूर्यः तेन (तस्य किरणैः) विकसत् विकसमानं जलवर्ति उदकवर्ति यज्जलजं पद्मं तस्य गर्भः किञ्चलकः तस्यामेवाभा यस्य तत् तव भवतः चरणं पादम् अनर्घशातार्थम् अपरिमितसुखार्थम् । शर्मशातसुखानि चेत्यमरः । शरणं रक्षकं करवाणि करो-
मीत्यर्थः ॥ १२ ॥

अम्भस्सम्भरितालवालचल्यद्विधंभरारम्भव-

द्रम्भास्तम्भविभञ्जकः करिकरः शेषाद्रिचूडामणे ।

सारंसारमुरुप्रभं म्रदिमभागूरुद्वयं ते हिया

संकोचं मुहुरेति कन्दरमुखं पीत्वा विपं याति च ॥ १३ ॥

हे शेषाद्रिचूडामणे शेषाद्रेः वेङ्कटाचलस्य चूडामणे शिरोभूषणेत्यर्थः । अम्भसा उदकेन सम्भरितं पूर्णकृतं यदालवालं यस्यास्ता । अत एव बलवती या विश्वम्भरा भूमिः तस्या आरम्भवत आरम्भभूतस्य रम्भास्तम्भस्य कदलीस्तम्भस्य दिभञ्जकः नाशकः तत्सत्त्वे उरुसाग्यं प्रसजं दिति तद्विभञ्जकः करिकरः करिहस्तः । उरु अधिकं प्रभा यस्य तत् । म्रदिमानं मृदुत्वं भजतीति म्रदिमभाक् ते भवतः उरुद्वयं सारंसारं स्मृत्वास्मृत्वा हिया लज्जया विपं जलं गरलं च पीत्वा मुहुः प्रतिपदं संकोचम् एति प्राप्नोति । कन्दरमुखं गुहातुल्यमुखम् एति च प्रवि-
शतीत्यर्थः । यथा लोके कश्चिन्मानी शत्रुजितस्सन् लज्जया गुहां प्रविशति तद्वत् करिकरोऽपि भवदूजितः कन्दरमुखं प्रविशतीति भावः ॥ १३ ॥

नाभिर्नीलिमनीरनिम्नसरसी यत्पद्ममासीत्ततः

त्वच्छासा निललौल्यभाजि युवयोः पित्रोः पुरः पश्यतोः ।

यत्नानेकमुखार्मको मधुरसव्यासङ्गिभृङ्गीच्छटा-

सङ्गीतान्धितरङ्गसङ्गतमनाः प्राश्नाति डोलारसम् ॥ १४ ॥

नाभिः त्वद्वस्ति नीलिमैव नीरं जलं यस्यास्ता, निम्ना च सरसी, नीलिमनीरा च सा निम्नसरसी च अगाधसरः, अगृह्णति शेषः । यत् यस्मात् ततः

नाभ्या पद्ममासीत् उत्पन्नमासीत् अन ता सरसीत्यर्थ । तव य श्वासानिल
निश्वासमस्तु तेन लौह्य लोह्य चञ्चलत्वमित्यर्थ । तद्वजनीनि लोह्यभाजि यत्
पद्मे पितो गातापितो, पिता मातेत्येकशेष । युगयो लक्ष्मीनारायणयो
पुर पुरत पश्यनो स्तो । श्रियो वक्षस्वत्वात् युगयोरित्युक्ति । एतेन
जलमयम्भापितैकस्तम्भप्रासादसाम्य च पद्मस्य स्फुरति । अनेकानि मुखानि यस्य स
चतुर्मुख स एव शिशु । मधुसे मकरन्दरसे व्यासङ्गो यामा ता या भृङ्गीच्छटा
भृङ्गीसमूहा तासा सङ्गीताब्धि सङ्गीतसमुद्र तस्य तरङ्गा ऊर्मय तेषु सङ्गतम्
आमक्त मन अन्त करण यस्य स । डोलारस प्राशनानि अनुभवतीत्यर्थ । यथा
लोके पितरौ [' प्रेमनिपय बाल "] पिपीलीकावाधारहितडोलाया [' निवेश्य ']
[" तस्यामेव '] [गायन्ती] बालिकाश्च निवेश्य गानरसमनुभवन्त पुत्र प्रेम्णा
पश्यतस्तथाऽत्रापि प्रतिभाति ॥ १४ ॥

श्वासी मन्दमरुन्मणिस्तु मुकुरो मन्दसिन् चन्द्रिका
वेशमोरो वनमालिका वृषधरेडोला तनुत्विण्णदी ।

मघास्यादमदोत्पतन्मधुकाश्रेण्यम्बुविन्दुत्किर-

द्वार्यन्तं तत्र नाभिवारिजमिदं ली अभिक्रूष्यै श्रियः ॥ १५ ॥

हे वृषधरेट् वेङ्कटाचलते श्रिय लक्ष्म्या लीलाभिक्रूष्यै लीलार्थं तत्र भवत
श्वास निश्वास मन्दमस्तु मलयरागु, तव मणि कौस्तुभ मुकुर दर्पण ।
मन्दसिन् मन्दहास चन्द्रिका ज्योत्स्ना, वक्ष स्थल वेश्म गृहा, वनमालिका वनमाला
डोला, तनुत्विट् तनुकान्त नदी जलक्रीडानदी, इद पुरोवर्ति नाभिवारिज नाभिपद्म
मन्त्रास्वादेन मकरन्दस्वादेन यो मद गर्वे तस्मिन् उत्पतन्ती प्रतमाना या
मधुकाश्रेणी भृङ्गमाला सैन (तामेव) अम्बुविन्दून् उत्किरत् वार्यन्त जलयन्त,
तत्र अवयवादि लक्ष्म्या लीलोपकरणमासीदिति सर्वत्र सम्यक्ते ॥ १५ ॥

कुक्षिस्थलैलोक्यगलोकौघविमर्द-

प्राप्तोच्छन्नत्वोदयभाजो बलयस्ते ।

तत्सीमाकारा रलिमन्ध्यञ्चितरेखाः

शेषरूपा(क्षोणी)भृङ्ग लक्ष्मीश विभान्ति ॥ १६ ॥

हे शेषश्मा(क्षोणी)भृद्व हे वेङ्कटाचल्पते हे लक्ष्मीश हे लक्ष्मीपते ते भवतः वल्यः कुक्षिस्थं यत् त्रैलोक्यं तद्गच्छतीति त्रैलोक्यगः सचासौ लोकौघः लोकसमूहः जनसङ्घः तस्य विमर्देन संमर्देन प्राप्तं यदुच्छूनत्वं पीनत्वं, तेन उदयभाजः उत्पत्तिभाजः विभान्ति । वलिसन्धिषु वलिमध्येषु अश्वितरेखाः प्राप्तरेखाः । अञ्चु गतिपूजनयोरिति धातुः । तत्सीमाकाराः तस्य त्रैलोक्यस्य सीमाकारा अवधिभूता विभान्तीत्यर्थः ॥ १६ ॥

कुक्षिन्यस्तजगत्त्रयीजनघटासंमर्दजोच्छूनता-

संभूता वलयश्च सन्धय इमास्तत्सीमरेखा इव ।

सद्दीरोदरबन्धनं विजयते तद्धारणादक्षता

सन्देहारचितं वृषाचलशिरश्चूडामणे श्रीनिधे ॥ १७ ॥

उक्तमेवार्थं प्रकारान्तरेण विशदयति— वृषाचलस्य वेङ्कटाचलस्य शिरसः चूडामणे शिरोभूषण आनिधे लक्ष्मीपते इमाः वलयः सन्धयश्च तत्सीमरेखा इव तेषां लोकानां रेखा इव अभिज्ञा (अवधिभूता) इव । कुक्षावुदरे न्यस्ता या जगत्त्रयीजनघटा लोकत्रय (जन) समूहः तस्या यस्संमर्दः तस्माज्जाता या उच्छूनता पीनत्वं तथा संभूताः संजाताः । सन्तः प्रशस्ता हीराः यस्य तत् तथोक्तमुदरबन्धनं रशनाभरणं तद्धारणे जगत्त्रयीधारणे अदक्षता असामर्थ्यं सैव सन्देहः^१ तेनारचितं [विजयते] निश्चितं रेखा (निश्चिततया) प्रकाशते ॥ १७ ॥

श्रीवत्सचिह्नवक्षाः

श्रीवत्सलतातिशायिवात्सल्यः ।

श्रीवत्ससक्तचित्तः

श्रीवत्सजिदाकृतिर्हरिर्जीयात् ॥ १८ ॥

श्रीवत्सं चिह्नं यस्य तद्वक्षो यस्य सः । श्रियो वत्सलता वात्सल्यं [तदतिशायि वात्सल्यं] यस्य सः । [“श्रियः वत्से वक्षसि सक्तचित्तः”] । श्रियः लक्ष्म्याः वत्सः मन्मथः तं जयतीति श्रीवत्सजित् तस्याकृतिरिवाकृतिः यस्य सः । वेङ्कटेश इति शेषः ।

१. ‘सैव’ इत्यस्य स्थाने ‘तस्य’ इति पठितव्यम् । यद्वा सन्देहः सन्दिग्धोऽर्थ इति व्याख्येयम् ।

जीयात् सर्वोत्कर्षेण वर्तताम् ॥ १८ ॥

तटित्पटुकुटीरभापटलहेमपेटीरमा-

घटीकुचतटीलसत्तरपटीरपङ्काङ्कितम् ।

नमद्दय पश्यतोहरतरं तवोरस्स्थलं.

धगद्धगितसद्दृष्टपट्टपधरेश चित्तेऽस्तु मे ॥ १९ ॥

तटित् विद्युदेव पटु समर्थं कुटीरं मन्दिरं यस्य तत्तादृशं यद्भापटलं
कान्तिवृन्दं तस्य हेमपेट्याः स्वर्णपेटिकायाः रमाया लक्ष्म्याः घटीव यौ कुचौ स्तनौ
तयोः तट्यां प्रदेशे लसत्तरमत्यन्तं प्रकाशमानं यत्पटीरपङ्कं चन्दनपङ्कं तेनाङ्कितं
चिह्नितं, नमति (तः) नमस्कारं कुर्वत (तः) ह(य)त हृदयं तस्य पश्यतोहरं [नमन्-]
मनोहरं, धगद्धगितः धगद्धगायमान.(ना) सन् (ती) योग्यः (न्या) दृष्टकौस्तुभो
यस्य तत्तवोरस्स्थलं वक्षस्स्थलं मे मम चित्ते अस्तु भवत्वित्यर्थः ॥ १९ ॥

फुल्लेन्दीवरगुच्छसुन्दरशिखा प्रान्तस्फुटाब्जा ततोऽ-

धस्ताद्गुच्छयुगाश्रिताग्र(न्त)विलसन्मल्लयग्रसत्पल्लवा ।

अप्राप्तोपमगन्धकान्तिमृदुताव्योमाम्बुजम्लानता

न्यस्ता चम्पकमालिकोरसि विभो केनापि शुद्धेन ते ॥ २० ॥

हे विभो हे वेङ्कटाचलपते ते तव उरसि वक्षस्स्थले फुल्लानि विकचानि
यानीन्दीवराणि कल्हाराणि तेषां गुच्छाः स्तवकाः तैस्सुन्दराः सुभगाः शिखाः
अग्राणि यस्यास्ता । प्रान्तेषु पार्श्वेषु स्फुटानि विकचानि अम्बुजानि यस्यास्ता ।
ततोऽधस्तात् अब्जादधः गुच्छकानां स्तवकानां युगेन द्वन्द्वेन अश्रिता । नि
गतानि ? अग्राणि । ? मल्लयो मल्लिकवुसुमानि अग्रे येषां ते मल्लयग्राः अन्ते
विकसन्तो मल्लयग्राः सत्पल्लवाः यस्याः सा । अप्राप्ता अलब्धा उपमा साम्यं
यस्यास्ता गन्धश्च परिमलः कान्तिस्तेजः मृदुता मार्दवं तामिः व्योमाम्बुजस्य
आकाशपद्मस्य म्लानता यस्यास्ता । तद्ददच्छे (सत्ये) त्यर्थः । शुद्धेन केनापि
क्षीरोदेन चम्पकमालिका चम्पकमाला न्यस्ता समर्पिता । केशपाशनेत्रकुचनरवकर-
पादतनुरूपविषयाणां निगरणम् ॥ २० ॥

एका त्वत्पदजा-समुद्रमगमत्सिन्धुः परा वार्धिजा
 त्वां शेषाद्रिगृहं श्रिता चकचकन्तीरा लसच्छैवला ।
 स्वब्जेन्दीवरशङ्खचक्रमिथुनावर्ता स्फुरत्सैकता
 स्मृत्याऽप्यर्थितजीवनादिफलदा पापापनोदक्षमा ॥ २१ ॥

चकचकत् प्रकाशमानं नीस्मुदकं यस्यास्ता । चकचकदित्यनुकरणशब्दः ।
 सु शोभनमब्जमीन्दीवरं शङ्खश्च चक्रमिथुनं चकवाकमिथुनमेव आवर्ताः, स्वादावेतो-
 ऽम्भसां भ्रम इत्यमरः । पक्षद्वये केशपाशरोमराजिमुखनेत्रकण्ठस्तनद्वयावर्तसैकतानां(?)
 निगरणम् । नदीपक्षे अर्थितजीवनादिफलदा जीवनशब्देन उदकमुच्यते । आदिशब्देन
 स्वर्ग उच्यते । रमापक्षे जीवनभैश्वर्यादिकम् । आदिशब्देन मोक्षश्च । पुरुषकारेणे-
 त्यर्थः । स्मृत्या स्मरणेन पापानां दुष्कृतानामपनोदने निवारणं क्षमा समर्थेत्यर्थः ।
 “गङ्गा गङ्गेति यो ब्रूयात्” इत्युक्तेः । रमापक्षे मोक्षप्रतिबन्धकीभूतपापनिवर्तिके-
 त्यर्थः । “वेरि मारात् पूमेलिरुप्पाक् विनै तीर्कुमे” इत्युक्तेः, (तिरुवाय् मोळि
 ४. ५. ११.) एतादृशात् (एका) त्वत्पदात् चरणाज्जाता गङ्गा सिन्धुः समुद्रं वार्धि
 अगमत् प्राप्ता । परा अन्या वार्धिजा लक्ष्मीः, शेषाद्रिः शेषाचलः निवासो यस्य तं
 त्वां भवन्तं श्रिता आश्रिता ॥ २१ ॥

त्वद्दृक्पुष्पवदंशुजार्धहसनस्वापं मधुघ्राड्मा
 सोपानैर्वलिभिस्समेत्य शिशवे नाभीजुपे चारुजे ।
 दातुं स्वौपधिकाज्यमब्जमनिशं हस्ते वहन्ती भव-
 द्रक्षस्थो भवरोगिणे दिशति मे किं नामृतं सत्कृपा ॥ २२ ॥

आश्रित्य किमकरोदित्याह— सती योम्या कृपा दया यस्यास्ता । भवतः
 वक्षसि वक्षस्थले तिष्ठति वसतीति भवद्रक्षस्थो तव भवतः नाभिपद्मं भवद्रक्षस्थ-
 ल्वासिनी रमा लक्ष्मीः नाभी जुषतीति नाभीजुप् नाभीपद्मजनूपे अरुजे
 रोगनिवारणार्थं शिशवे चतुर्मुखाय वलिभिः तैरेव सोपानैः समेत्य गत्वा सु योग्यम्
 ओषधिरस्यास्तीति औपधिकमोषधिमिश्रं यदाज्यं घृतं दातुं तव भवतः दृशौ यौ
 पुष्पवन्तौ सूर्यचन्द्रौ तयोः । ‘एकयोक्त्या पुष्पवन्तौ दिवाकरनिशाकरावित्यमरः ।

अंशवः किरणाः तेभ्यः [जातं] अर्धहसनस्वापं यस्य तत् । मधु मकरन्दं धरतीति मधुधाद् । डुधान् धारणपोषणयोरिति धातुः(?) । अप्सु जायत इत्यञ्जं पद्मम् । अनिशं सर्वदा हस्ते श्ये वहन्ती विअर्ता । भवः संसारः स एव रोगः यस्य तस्मै मे मह्यं अमृतं मोक्षं न दिशति किं, न ददाति किं? दिशत्येवेत्यर्थः ॥ २२ ॥

श्रीस्त्वल्लोचनपुष्पवत्करचयैरर्धप्रबोधं मधु-

आज्यञ्जं तव नाभिपद्मशिशवे वलयाख्यसोपनकैः ।

गत्वा दातुमिवौषधोज्ज्वलधृतं शङ्खं वहन्ती भव-

द्वक्षस्त्वा भवरोगिणे दिशति मे किं नामृतं वत्सला ॥ २३ ॥

उक्तमेवार्थं 'पुनर्विशदयति । वत्सला वत्सल्यवती श्रीर्लक्ष्मीः भवद्वक्षस्त्वा भवद्वक्षस्त्वलनिवासिनी सती तव भक्तः नाभिपद्मशिशवे नाभिपद्मजनुपै चतुर्मुखाय वल्याख्यसोपनकैः वल्यभिधानसोपनैः गत्वा प्राप्य औषधेन उज्ज्वलं धृतं यस्य तं शङ्खमिव स्थितमित्युत्प्रेक्षा । तव लोचने यौ पुष्पवन्तौ तयोः करचयाः किरणसमूहाः तैरर्धप्रबोधमर्धविकसितम् । अर्धभुक्लितमित्यर्थात् सिच्यति । मधुभ्राजि मधुना मकरन्देन भ्राजि प्रकाशमानम् अञ्जं दातुमिव वहन्ती मे मह्यम् अमृतं मोक्षं न दिशति किम्? न ददाति किम्? दिशत्येवेत्यर्थः ॥ २३ ॥

पश्चाद्बाहुयुगेन पद्मयुगले लक्ष्म्या समीपं स्वकं

नीते तावकमीक्षणं दिनकरश्चन्द्रश्च गोव्यापनैः ।

एकं विस्फुटयन् परं मुकुलयन् नित्यं समृद्धस्वनं

तस्या वक्त्ररुचिं कलां कुचरुचिं किं प्रापयत्यच्युत ॥ २४ ॥

द्विमुजा हस्तस्थितपद्मा श्रीरित्यं वर्णिता । चतुर्मुजा पश्चाद्बागगतकरद्वय-
स्थपद्मद्वया वक्षस्त्वा श्रीर्वर्ण्यते—न च्यावयत्याश्रितानित्यच्युतः तस्य सवुद्धिः । स्वपद्मं
सूर्यचन्द्रपरम् । लक्ष्म्या श्रिया पश्चात् पश्चाद्बागे बाहुयुगेन बाहुद्वन्द्वेन स्वकं स्वीयं
समीपं सनिधानं पद्मयुगले पद्मद्वन्द्वे विद्याभ्यासार्थं नीते सति तयोर्मध्ये एकं
दक्षिणभागस्थं पद्मं तावकं त्वत्संन्धि [ईक्षण] ईक्षणरूपः दिनकरः सूर्यः । गोव्यापनैः

किरणव्यापनै अन्यत्र विद्याव्यापनै । एतेनाध्यापस्तुति । विस्फुटयन् प्रकासयन्
 अन्यत्र स्फुटोच्चारण कुर्वन् । भृङ्गस्वनगन्धेन पद्म प्रति अध्ययन च व्यजयते ।
 तस्या लक्ष्म्या वक्त्ररुचि मुखकान्तिरूपा कला प्रिया प्रापयति मिम्—तयोर्मध्ये
 नित्य सभृङ्गस्वन परमन्यपद्म त्वदीक्षणरूपश्चन्द्रश्च गोव्यापनैर्मुमुक्षुः सुकुलमान
 कुर्वन् कुचरुचि स्तनकान्तिरूपा कला प्रापयति किमित्युल्लेखा ॥ २४ ॥

चञ्चल्लोकजयेच्छपञ्चविशिरज्याग्राहरागानली-

स्यादुतापहमाधुरीरसपिण्डाचासुधाशीकरैः ।

जन्यान्धोमहतीसमुद्रतकलादेशैस्त्वदीशश्रुति ।

मातस्सिञ्चसि मा कथं मम कृते वीक्ष्यापि मे मदशाम् ॥ २५ ॥

हे [मे] रमे हे मात इति सन्ध । जन्य युद्धम् अन्ध अन्न यस्य तस्य
 नारदस्य । 'मिस्सा स्त्री भक्तमन्धोऽन्नमित्यमर । महती महतीनामिका या वीणा
 तस्या समुद्रताया कलाया गानविद्याया आदेशै पिरोधिभि । "शत्रुवदादेश ।"
 चञ्चती लोकाना जयेच्छा यस्य तस्य पञ्चविशिस्य मन्मथस्य ज्याग्राहयो
 'मौर्वीवाहनरूपयो, भृङ्गश्रेणीशुकयो रावागल्या ध्वनिपङ्के स्वादुत्वापहेन स्वादुत्व-
 चरेण माधुरीरसेन माधुर्यरसेन पिबन्त्या पान कुर्वन्त्या वाचाया एव सुधाया
 अमृतस्य शीकरे निन्दुभि मदशा मदवस्था वीक्ष्यापि दृष्ट्वाऽपि त्वदीशश्रुतिं
 त्वन्नाधर्णरन्ध्र मम कृते मदर्थं कथं मा सिञ्चसि' कुतो वा नोपदिशे । नारद-
 गानादपि माधुरी[भृता] वाचा मदैन्य दृष्ट्वाऽपि कथं न शससि ? अन श्रीप्र
 विज्ञापयेत्यर्थ ॥ २५ ॥

भोगी चन्दनगन्धसङ्गमृदुतावृत्तायतत्वैर्भाद-

बाहुश्रीजयदी(धी)रिनो वृषगिरि मत्वा जगद्रक्षणात् ।

ग्राहोः पोष्यघनाच्च भक्षितजगत्प्राणं घनद्वेषयु-

स्वं न्यूनं न वीक्ष्य केतनमगाद्वल्मीकरन्ध्रं भयात् ॥ २६ ॥

भोगी सर्प चन्दनवृक्षगन्धस्य यस्तद्ग सन्ध तस्मात्(?) मृदुता मार्दव

वृत्तत्वं वर्तुल्यम् आयतत्वं दैर्घ्यम् चन्दनगन्धसङ्गमृदुतावृत्तायतत्वान्वितैः (-तौ)
भवतः तव [यौ] बाहू तयोः, [श्रियः शोभायाः] जयश्रीः (-धीः) जयसंपत्तिः
(-सङ्कल्पः) [यस्य तादृशः] सन् वृषगिरिं वेङ्कटाचलम् इतः प्राप्तः; जगतो रक्षणं
यस्मात्तस्मात्, पोषयितुं योग्यः पोष्य. घना मेघा महान्तश्च यस्य तस्माद्वाहोः भुजात्,
भक्षितः अक्षितः जगत्प्राणो वायुः जगतां प्राणश्च येन तम् । धनैर्महद्भिः मेघैश्च
यो द्वेषः विरोधः तेन युज्यत इति घनद्वेषयुक् सचासौ. स्वश्च तं न्यूनं
मत्वा तव केतनं गरुडध्वजं मत्वा (वीक्ष्य) च भयात् युद्धभयात् बलमीकरन्
वामलक्ष्मिवरं; 'वामलक्ष्मश्च नावुश्च बलमीकं पुनपुंसकम्' इत्यमरः । अगात्
प्राप्तः ॥ २६ ॥

वाराशिज्जनिजनारीसमूहकुचनीरोत्थकुङ्कुमल्लागे

तारेट्कलानिकरमूरीकृतोलसनभीरञ्चितं कृतवती ।

स्फाराद्गुलिप्रततिसारप्र['सूत ']ततिराराद्धृताङ्कुशदश

क्रूरानुरेड्करिणि हा राजते नखरपांरम्परी त्व हरे ॥ २७ ॥

हरति पायनीति हरिः । 'हरिर्हरती'त्यादि । तस्य संवृद्धिः । तव

भवतः नखरपांरम्परी नखराणां नखानां पारम्परी परम्परा । वाराशिः समुद्र तस्य
(-जा) आदिर्यस्य सः । सचासौ निजनारीसमूहस्य(श्च)[तस्य]लक्ष्मीप्रमुखसमूहस्य
कुचनीरोत्थकुङ्कुमल्लागे कुचावे(चेप्वे)व स्तनावे(नेप्वे)व नीरोत्थकुङ्कुमल्लागे
पद्मकुङ्कुमल्लागे ऊरीकृता अङ्गीकृता उलसनस्य विकासस्य भी-सती (यया) भया
(तथा) सती । तारेट् चन्द्रः तस्य कलानिकरं किरणसमूहम् अञ्चितं पूजितं यथा
तथा कृतवती । स्फाराणां विस्ताराणामङ्गुलीनामेव व्रततीनां रत्नानां, 'वह्नी तु
व्रततिर्लते'त्यमरः । सारप्रसूनततिः सारयुक्तकुसुमततिः पुष्पावस्थेत्यर्थः । आरात्
समीपे । आराद्दूरसमीपयोरिति निघण्टुः । क्रूरः दुष्टः अनुरेड् राक्षसाधिप्रो
हिरण्यकशिपुः स एव करी गजः तस्मिन् क्रूरानुरेड्करिणि घृता अङ्गुशस्य दशा
यस्यास्ता । कृतान्तददयेति पाठे कृता रचिता अन्तदा नाशदा दशा यया । तस्य
नाशिकेत्यर्थः । राजते प्रकाशते । हेत्याश्चर्ये ॥ २७ ॥

अन्यात्रार्यातिभीमप्रतिकलरहितापारपाप्मासदीक्षा
दोषातौ पुष्पवन्तावरिदरकपटौ त्वन्मुखेनेक्षणोत्कौ ।

इच्छन्तौ साक्षितां स्वां मदितरविषयां पापनुत्तिं नु नात्त-
प्रत्युत्ती त्वत्कुतो वा परमिह वसतः किं वृषक्षमाधरेश ॥ २८ ॥

हे वृषक्षमाधरेश वैकटाचल्पते अयानि लोकविलक्षणानि अवार्याणि
निवारयितुमशक्यानि अतिभीमानि अतिभयङ्कराणि प्रतिकलेन प्रत्यन्तरेण रहितानि
अपाराणि अनन्तानि यानि^(१) पाप्मानि येषां तेषामस्माकमीक्ष्या वीक्षणेन यो
दोषः प्रत्यवायः तेनातौ पीडितौ । मदीक्षेति वक्तव्येऽपि स्वकार्यनिन्दाभिप्रायेणा-
स्मदिति बहुवचनोक्तिः । अरिश्च (-रि च) दरश्च अरिदरौ शङ्खचक्रे इति कपटो
व्याजो ययोस्तौ । कपटोऽस्त्री व्याजदम्भेत्यमरः । पुष्पवन्तौ चन्द्रसूर्यौ त्वन्मुखमेव
त्वद्वक्त्रमेव इनस्सूर्य तस्य दर्शने इक्षणे उत्कौ यत्नवन्तौ मदीक्षणपापनिवृत्त्यर्थं
त्वन्मुखसूर्येक्षणोत्पावभृदि(तामि)ति भावः । 'सूर्योऽपि सूर्यान्तर मित्यादि ।
सूर्यावलोकनार्थगमनेऽपि तत्रैव स्थितिः कुत इत्यत्राह—इच्छन्ताविति । स्वां
स्वीयां सूर्यचन्द्रसबन्धिनी साक्षिता साक्षित्वम् । 'आदित्यचन्द्रा'विति चतुर्दशानां
नववृत्तान्तसाक्षित्वात् तेप्वेतयोरपि प्रवेशादिति भावः । मत्तः इतरः अन्यः विषयः
यस्यास्तां, पापनुत्तिं नु मत्पापनाशं नु इच्छन्तौ काङ्क्षमाणौ कुतो वा हेतोः त्वत् त्वत्तः
नात्तप्रत्युत्ती नञर्थस्य नशब्दस्य सुप्सुपेति समासः । अस्वीकृतप्रत्युत्तरौ इह
त्वत्सन्निधावेव परमत्यन्तं वसतः, विमितिं प्रदने । एतद्दर्शनपापं त्वद्दर्शनान्निवृत्तम् ।
पुनर्दर्शने पापं स्यादिति अत्रैव वसतः किमित्यर्थः^१ ॥ २८ ॥

1 "पूर्वं एतस्य दर्शनेन जातं पापं त्वन्मुखसूर्यदर्शनाच्चित्तम् । पुनर्गमने पुनस्त-
दर्शनान् आदयो पापं स्यात् । एतदन्यविषये आक्यो. साक्षित्वाधिकारं देहि । नोचेत् अस्य
पापं निदर्तव्यं । नो चेत् गच्छाव इति प्रार्थितवन्तौ । 'एताभ्यां त्यक्त्वा एतस्य पुण्यपाप-
साक्षित्वाधिकारं च कुर्यात् । एतस्य पापं मयाऽपि धारयितुमशक्यम् । अतः किं कुर्यात् ।'
इति [इति] स्तम्भ्यतामूढतया वा, परत्वेन अनादरेण वा, केनापि हेतुना भगवता प्रत्युत्तरं
दत्तम् । अतः अत्रैव वसतः किमित्यर्थः ।"

धराधरधराधरं तत्र सुधाशरीमाधुरी-

निराकृतिधुरंधरं दृढतरं निपीयाहवे ।

दरस्तत्र सुहृद्विपोर्ध्वनिमिषेण हि श्रोत्रयोः

सुधागरलवृष्टिकृद्भवति पुष्टिनष्टयो कृते ॥ २९ ॥

धराधर गोवर्धन धरतीति धराधरधर तस्य सवुद्धि । आहवे युद्धे तत्र
दर शङ्ख । 'दरोऽस्ती शङ्खभययोरीपदर्थेऽपि चाव्ययम्' इति निघण्टु ।
सुधाशरीमाधुरीनिराकृतिधुरधर, सुधा अमृत तस्या शरी प्रवाह तस्या माधुरी
माधुर्यं, तस्या निराकृतौ निवारणे धुर भार वहतीति । तस्या गर्वनिरासकमित्यर्थ ।
तत्र अधरमधरोष्ठम् अत्यन्त दृढ दृढतस्म । 'उत्तरदृढमौ प्रत्यया'विति तरप्प्रत्यय (१) ।
तरप्तमपाविति घप्रत्ययश्च(१) । निपीय पीत्वा । सुहृच्च द्विट् च सुहृद्विपौ
मित्रशत्रू तयो श्रोत्रयो श्रवणयो पुष्टिनष्टयो लाभालाभयो कृते ध्वनिमिषेण
ध्वनिव्याजेन सुधागरलवो अमृतविषयो वृष्टिं वर्षं करोतीति सुधागरलवृष्टिकृद्भवती-
त्यर्थ । द्विषा नाशार्थं सुहृदा पुष्ट्यर्थं ध्वनि करोतीत्यर्थ । "स घोषो
धार्तराष्ट्राणां"मिति । मेघस्तु सामुद्राम्भ पीत्वा कुल्यासु मधुर वर्षति । तदाकस्थं
जलमादाय क्षेत्रे वर्षति । शङ्खस्तु अधरामृत पीत्वा शत्रुर्गणे विपात्मना सुहृत्कर्णे
अमृततात्मना एकदैव वर्षति अहो इत्यर्थः ॥ २९ ॥

स्यालं श्रीश दिनेदिने ऽक्षतजलद्युत्पत्तिमस्तोपम

त्वद्वत्तृभिर्मवेच्छयाऽऽगतमथ त्वत्पद्मखेन क्षतम् ।

हीतं पीतकलङ्कदुर्भरगरं हा कालचक्रे विधुं

विन्यस्य भ्रमयस्यजेन विगरं कर्तुं रवात्तत्पितुः ॥ ३० ॥

हे श्रीश श्रिय पते दिनेदिने प्रतिदिनम् अक्षतानित्यादि(अक्षता नित्या) जलधे
समुद्रात् उत्पत्तिर्जन्म यस्य तम् । लङ्योरभेदाद्दिनेदिने मन्दबुध्युत्पत्तिमन्तम् ।
तदेव दर्शयति— अस्तेति । अस्ता निस्ता उपमा सादृश्य यस्य[तस्य]त्वद्वत्तृस्य

1 'त्रेधासुरयुद्धे दवेषु मूर्तिषु भगवता जगत्त्रयं शङ्खे पुरिते तत्रैव 'स घोषो
धार्तराष्ट्राणां' इति शीला दैत्या मूर्तिना मृताश्च भवन्ति । देवास्तु जीवन्तीत्यर्थः । "

स्वन्मुखस्य अभिभवे तिस्कारे इच्छया यत्नेन आगतं प्राप्तम् । अथ आगमनानन्तरं
त्वत्पन्नस्वेन त्वत्पादनस्वेन क्षतम् महात्मनो धिक्कुर्वतां पादताडनमेव निश्चितमित्यर्थः ।
स्याल्लवात् पादताडित इति स्फुरति । नखसाम्यमेव नास्ति, कुतो वक्तृसाम्यमिति
भावः । हीतं लज्जावन्तम् अत एव पीतं कलङ्क एव दुर्भरं भरणायोग्यं गरलं यस्य
तम् । स्यालं भावुकं विधुं चन्द्रं तत्पितुस्समुद्रस्य स्वात् पुत्रमरणं स्यादिति
भयकृतान्निनादात् ["चन्द्रोदयसमये समुद्रधोषो महान् । विगरं वीतगरलं
कर्तुम् । गरलनिवर्तने श्रीशत्वस्यालत्वश्चशुरनिनादा हेतवः"] अजेन चतुर्मुखद्वारा
कालचक्रे शिशुमारचक्रे विन्यस्य स्थापयित्वा भ्रमयसि । भ्रमितं करोतीति वा
पाठः^१ । हेत्याश्चर्ये^२ स्वेदे वा ॥ ३० ॥

मत्वाऽऽस्याक्रमणोत्कमक्षियुगलं त्वच्छमश्रुरेखा नता
तन्मध्यं तत्र चोन्नतानुनयने(कृत)नासा जगाम श्रुतिः ।

स्वानुलङ्घनधीः समीपमलिकं भ्रूसीमलोलीकृते
मूर्धन्यञ्च कचं स भागमपरं भीत्या किमु श्रीनिधे ॥ ३१ ॥

हे श्रीनिधे लक्ष्मीनिवास अक्षियुगलं नेत्रद्वन्द्वम् आस्यस्य मुखस्य आक्रमणे
आक्रान्तौ उत्कमुत्सुकं मत्वा स्वनिराकरणभीत्या त्वच्छमश्रुरेखा नता नम्रा किमिति
सर्वत्र संबध्यते । मृद्वी स्मश्रुरेखा नमनेन काल्यापनं कृतवती किम् ।
स्वाभाविकमनस्य भीतिहेतुकत्वमुल्लेख्यते । उन्नता नासा नासिका स्वनिराकरण-
भयेन अनुनयने निमित्ते सति । अनुनयनशब्दोऽनुनयनजन्यप्रसादपरः, नेत्रद्वन्द्व-
प्रसादनार्थमित्यर्थः । तन्मध्यमक्षियुगलमध्यं जगाम । नासेति स्त्रीलिङ्गात् स्त्री
व्यज्यते । महत्या स्त्रिया अनुनयने कृते अवश्यमनुगृह्य निराकरणं न
करोतीति भावः । अनुनयकृदिति वा पाठः । अनुनयनं वुर्चती सती जगामेत्यर्थः ।
एकनेत्रसमीपगमने अपरस्य कोपः स्यादिति तन्मध्यगमनम् । श्रुतिरपि श्रोतमपि
अनुनयनार्थं स्वानुलङ्घने स्वस्यातिक्रमणे धीर्यस्यास्सा स्वानुलङ्घनधीः । चक्रपाणिव-

1. "लोके कृतगरत्पान जन साधिवर्तनाय वुच्यल्लयके भ्रमयन्ति । तद्वत् ।"

2. "हीत्याश्चर्ये" इत्यन्यत्र ।

व्याधिकरणसप्तमी । श्रुत्युल्लङ्घनस्यायुक्तत्वादिति भावः । समीपं^१ जगाम । अलिकं फालम् । भूरेव सीमा । नयनफालयोरान्तरालिकसीमा । तस्याः अक्षियुगलेन चक्षलीकरणात् । अक्षिचलने अचलनादिति भावः । तद्वृत्तां मर्यादां (तामर्यादां?) कथयितुं भूर्यन्यं मूर्ध्नि मवं सर्वोत्कृष्टं च कचं प्रति जगाम । स कचोऽपि भयेन स्वस्य मृदुत्वात् स्वतिरस्कारे किं स्यादिति भयेन अलिकस्य वचनमनादरेणाशृण्वन्निव अपरं भागं पश्चाद्भागं प्रति कार्यान्तरासक्त्येव जगाम किमित्यर्थः ॥ ३१ ॥

न्यकृतकमलोलसितं

श्रुत्यन्तानिपक्तमस्तमिथ्यादृष्टि (क्?) ।

दृष्ट्वेव भक्तवृन्दं

दृग्द्वयमासीत्तथा वृषाद्रीश ॥ ३२ ॥

हे वृषाद्रीश । न्यकृतेत्यादिविशेषणानि दृग्द्वयपक्षे प्रथमान्तानि(?) । भक्तपक्षे द्वितीयान्तानि । तव दृशोः दृष्ट्योः द्वयं द्वन्द्वम् इदं कर्तुं । न्यकृतं तिरस्कृतं कमलाया लक्ष्म्याः संपदः उल्लसितमुल्लासो यस्य तत्, संपद्यनासक्तमित्यर्थः । श्रुत्यन्तेषु वेदान्तेषु निपक्तमत्यन्तासक्तम् अस्तमपगतं(?) मिथ्यादृष्टिः देहात्मज्ञानं यस्य तत् देहात्मभ्रमरहितमित्यर्थः । तव भक्तवृन्दं भक्तसमूहं दृष्ट्वेव स्वयमपि तथा न्यकृतेत्यादिविशेषणविशिष्टमासीत् अवभवत् । न्यकृतं तिरस्कृतं कमलस्य पद्मस्य उल्लसितं विकासो यस्य तत्, कर्णान्तव्यापि, भ्रमरहितं, भगवद्दृष्टेर्भ्रान्त्यसंभवादिति भावः ॥ ३२ ॥

आघ्रातुं मुखमीश किंनु भवता कुन्दव्रजः प्रापितः

किं कारुण्यमुघाब्धिफेनपटली चित्ताद्वहिर्निर्गता ।

लग्ना त्वद्वदनेन्दुपानसमये माधुर्यलोभाद्वरात्

किं लक्ष्मीरथवा (-रदभा) मुकुन्द किमिदं मन्दसितं तेऽथवा ॥ ३३ ॥

हे ईश भवता कुन्दव्रज^१ मलिकासमूहः आघ्रातुमाघ्राणं कर्तुं मुख वक्तुं

मिति प्रापितं किम् । चित्तादन्त करणाद्वहिर्निर्गता तव कारुण्यमेव त्वद्वयैव
 सुधाब्धे क्षीरसमुद्रस्य पेनपटली विम् पेनतति किम्? लक्ष्मी (क्ष्म्या) कर्त्री (त्र्या)
 त्वद्वदनेन्दु त्वन्मुखचन्द्र तस्य पानसमये वरात् श्रेष्ठात् माधुर्यलोभात् माधुर्य
 लौभ्यात् रम्भा सक्ता लक्ष्मी अथवा(लक्ष्मीरदमा) [श्री]दन्तकान्ति किम्? अथवा
 नो चेत् मन्दस्मित वा मन्दहासो वा? इतीत्यमिति निश्चयाभावात् [अ]निश्चि
 ता(श्चया)न्तस्सन्देहालङ्कार ॥ ३३ ॥

बन्धूकाम्बुजकुन्दचम्पकसुमान्योष्ठाक्षिदन्तावली-

घ्राणं मुख्यरचीहया समभवन् युग्मं तु सारङ्गयोः ।

शाख्यन्तस्पृहयाल्वदभ्रमहिमश्रीदृक्त्वमाश्रित्य किं

तत्त श्रीप्रिय सर्वगन्धरससल्लब्ध्या सदा मोदते ॥ ३४ ॥

हे श्रीप्रिय लक्ष्मीप्रिय बन्धूक बन्धुजीवक, बन्धूको बन्धुजीवक इत्यमर ।
 अम्बुज पद्म कुन्द मल्लिकाचम्पकसुमानि(?) एतेषा द्वन्द्व बन्धूकाम्बुजकुन्द-
 चम्पकसुमानि । मुखे भया मुख्या भवन्मुखसन्धिकान्तिमनुभ्रितुमिच्छयेत्यर्थ ।
 ओष्ठ अधरोष्ठ अक्षिणी नेत्रे दन्तावली दन्तपङ्क्ति घ्राण नासिका ओष्ठा(ष्ठो)क्षि-
 (णी) दन्तावली घ्राण चेति द्वन्द्व । प्राण्यङ्गत्वादेकग्रहान् । समभवन् समभूवन् ।
 सारङ्गयो भृङ्गयोर्युग्म द्वन्द्वम् । 'सारङ्गश्चातके भृङ्गे' इत्यमर । शाख्यन्तस्पृ-
 हयाल्वदभ्रमहिमश्रीदृक्त्व शाख्यन्तेषु वृक्षाग्रेषु वेदान्तेषु च स्पृहयालु स्पृहायुक्तम्
 अदभ्रौ(भ्रौ) अधिकौ(को) महिमानौ(मा) [ययोस्ते] श्रियो लक्ष्म्या दृशौ तयो-
 र्भावस्तत्त्वम् । यद्वा अदभ्रमहिमान श्रिय पश्यतीति अदभ्रमहिमश्रीदृक् तस्य
 भावस्तत्त्व पुरुषकारभूतलक्ष्मीध्वनासक्तत्वं प्रार्थ्यते । आश्रित्य तत्त त्वन्मुखे
 सर्वगन्धाना सर्गेरसाना सल्लब्ध्या सौन्दर्यप्रशस्तलामेन(?) अन्यत्र चम्पकगन्धरसानु-
 भवो नास्ति । अन्येषा तु एकदा एकैस्स्य । स्वन्मुखे तु चम्पकगन्धरससहिताना
 सर्गेरामेकदैव लाम इत्यर्थ । सर्वगन्धसर्गेरस इति श्रुत्युक्तस्य सच्छब्द[वाच्य]म्य
 लामेन चेत्यर्थ । सर्वगन्धाना (सर्गेरगन्ध सर्गे) रसो यस्य स । सचासौ(?)
 सच्च सर्वगन्धरससत् परब्रह्म तस्य लब्ध्या लामेन सदा सर्गेदा मोदते किम् ॥ ३४ ॥

आराध्याराधन(क)परि-

शोधकवेदावलीधियै भवतः ।

छन्दःप्रवक्तुरास्ये

विमले रदमालिके भवतः ॥ ३५ ॥

छन्दसां वेदानां प्रवक्तुः प्रवचनकर्तुः भवतः तव आस्ये मुखे विमले स्वच्छे रदमालिके दन्तपङ्क्तिः, आराधयितुं पूजयितुं योग्यमाराध्यम् । आराधयतीत्याराधकम् । स्वार्थे कः(?) पूजायोग्यपदार्थः (यज्ञादिः) एतेन आराध्यं चाराधनं चाराध्याराधने तयोः परिशोधकः विमर्शको यो वेदः आम्नायः । ‘श्रुतिस्त्वी वेद आम्नाय’ इत्यमरः । तस्यावली(ल्यौ) पङ्क्तिः(ङ्की) । आराव्यभूतब्रह्मस्वरूपप्रतिपादकोत्तरभागः आराधनभूतयज्ञादिस्वरूपप्रतिपादकः पूर्वभागः [इत्येवं द्वेधा स्थितौ] पूर्वोत्तरभागौ कर्मकाण्डब्रह्मकाण्डौ विमिति धियै बुध्यै भवत आस्तामित्यन्वयः । अत्र ‘वेदास्सर्वे पङ्क्ताः’ इत्यादिश्लोकोऽनुसन्धेयः ॥ ३५ ॥

अघटितघटनालक्ष्यं

वक्तेन्दौ इमश्रुतिमिरमेतत्तत् ।

नासाचम्पकनिकटे

भ्रूमृङ्गश्रेणिकेव लक्ष्मीश ॥ ३६ ॥

हे लक्ष्मीश ते तव वक्त्रं मुखमेव दन्दुष्वन्त्रः तस्मिन् [एतत् इमश्रुत्येव तिमिरम्] नासैव चम्पकं चम्पकस्तुम् तस्य निकटे [भ्रू] भृङ्गाणां भ्रूमराणां श्रेणिकेव पङ्क्तिरिव अघटितघटनालक्ष्यम् । [चन्द्रतिमिरयोर्विरोधात्] चम्पकभ्रम-
रयोः विरोधाच्च ॥ ३६ ॥

जित्वा प्राकृतसाधनैर्जगदथो साध्येतरांस्तैर्मुनीन्

दिव्ये ते धनुषी भुवौ रतियुतस्तूष्णौ च जह्वे सरः ।

वर्ष्मेन्दीवरजालमङ्घ्रिकरदम्बकं च पद्मान्यहो

यत्नैः प्राप्य चकार पूरुषमणे नैर्वल्लवीस्त्वद्विटाः ॥ ३७ ॥

हे पूरुषमणे पुरुषश्रेष्ठ [सरः] [“धनुर्द्वयसम्पादनप्रयोजनलाभाय

रतियुत इति विशेषणम् । अत एव 'धुनुषी रतिपञ्चबाणयोः' इति नैषधः^{१]}
 प्राकृतैः प्रकृतिविकारैः साधनैः इक्षुधनुःपद्मबाणाद्यैः । 'अरविन्दमशोकं चे'
 त्यादि । जगत् मुनिव्यतिरिक्तं कृत्स्नं जगज्जित्वा ब्रह्मादिकृत्स्नं जगत् कामवशं कृत्वा
 अथो जनन्तरं तैः प्राकृतसाधनैः साध्याज्जगतः इतरानप्यतिरिक्तान् मुनीन् कर्म,
 दिव्ये अप्राकृते ते तव भ्रुवावेव धनुषी । दिव्यपदं यथायोग्यं तूण्यादिष्वपि
 संबध्यते । जङ्घे एव तूण्यौ । वर्म शरीरमेव इन्दीवरजातं कुवलयसमूहम् ।
 अङ्घ्री पादौ करौ हस्तौ दृक् नेत्रं वक्त्रं चेति अङ्घ्रिकरदम्बकूमिति द्वन्द्वः । प्राण्यङ्ग-
 त्वादिकवद्भावः । यत्नैः ["तपः प्रभृतिभिः प्राप्य तैः^{२]} पूर्वोक्तैः दिव्यैस्साधनैः
 त्वमेव विटो यासां तास्त्वद्विटाः बल्लूवीर्गोपिकाः चकार कृतवान् । तदामोहकं
 सर्वावयवसौन्दर्यमिति भावः ॥ ३७ ॥

साराचिरद्युतिकनीराभिरामतरधाराधराधिपघटा-

दोराह्वप्रचयधीरानुशासितभगोराशिजायुततनो ।

स्वाराण्मुखाग्निमुखहीरालियुद्धमकुटभाराजिदीपपटली-

नीराजिनाङ्घ्रियुगं नारायणाद्यपरमारादशर्म हर मे ॥ ३८ ॥

सारं सारयुक्तं चिरा[त]द्युतिर्यस्य न भवतीति अचिरद्युतिकम् अस्थिरकान्ति-
 कमित्यर्थः^{१]} । यन्नीरं जलं तेन अभिरामतराः सुन्दरतराः ये धाराधराधिपघटाः
 मेघसमूहाः । 'धाराधरो जलधर' इत्यमरः । ताभिः दोराह्वप्रचये बाहुयुद्धोपचये धीरा
 दृढा अनुशासिता शिक्षिता भा कान्तिर्यस्यास्सा गोराशिजा लक्ष्मीः तया युक्ता तनुर्यस्य
 तस्य संबुद्धिः । स्वाराण्मुखानामिन्द्रप्रमुखानाम् अग्निमुखानां देवानां हीरालियुजां
 वज्रपङ्क्तियुक्तानां भकुटानां भाराजिभिः कान्तिपङ्क्तिभिरेव दीपपटलीभिर्दीपसमूहैः
 नीराजितं नीराजनीकृतम् अङ्घ्रियुगं पादयुग्मं यस्य तस्येति संबुद्धिः । अद्य
 इदानीम् । आद्येति वा पदविभागः । आदिभूतेत्यर्थः । हे नारायण सकल-
 जनाधार मे मम आराद्धम्, अशर्म दुःखं हर परिहर^{२]} ॥ ३८ ॥

१. "सारविद्युजलभिराम" इत्यन्यत्र

२. श्लोके 'परमाराट्' इत्यत्र 'परम रावोत्पट्ट' इति विभज्य व्याख्येयम् । 'परम्'
 इति विभज्य 'अद्य परं अद्यैव' इति च, 'परं आराट् अत्यन्तदूरे' इति वा ।

वृन्दीभूततमिस्रबुद्धिकलयच्चण्डांशुभामण्डली-

शङ्कामङ्कुरयत्सुरत्नरुचिरं शेषाचलावीधर ।

वद्धं मूर्द्धजकुड्मलं कवलयन्नप्राधराश्यागिरत्-

त्वत्कारुण्यकलामिव प्रकटयत्येतत् किरीटं तव ॥ ३९ ॥

हे शेषाचलावीधर हे वैकुण्ठाचलावीधर तव भवतः अबुद्धं बुद्धं संपद्यमानं भूतं वृन्दीभूतम् । अभूततद्भावे चिः । समूहीभूतमित्यर्थः । यत्तमिस्रमन्धकारः तस्य बुद्धिं मनीषां कलयन् निराकरिष्यन् । कलिः कामधेनुः । यश्चण्डांशुः सूर्यः तस्य भामण्डली कान्तिसमूहः तस्याः शङ्कां सन्देहमङ्कुरयन्ति उत्पादयन्ति यत्सुरत्नानि यच्छोभनरत्नानि तैः रुचिरं सुन्दरम् । वद्धं पुञ्जीभूततया समीचीनतया कृतं मूर्द्धजाः शिरोरुहा एव कुड्मलं, कुड्मल्यकारकेशसमूहमित्यर्थः । कवलयत् आक्रममाणम् । एतत् दरीदृश्यमानं किरीटं नम्राणां नमस्तुर्वताम् अधानां पापानां राशिं समूहम् आसम्भतात् गिरत् भक्षयत् यत्कारुण्यं त्वदीयदया तस्य कलां पापभक्षणरूपविद्यां प्रकटयतीव प्राकट्यं करोतीवेत्यर्थः ॥ ३९ ॥

अलिजलधरबलभिदुपल-

तिमिरलघिमकलनसवलकवररुचः ।

जनदगगुणैरिहतिमति-

कृतपरिवृति भवति तव नु सुम मकुटम् ॥ ४० ॥

हे सुम शोभमाना प्रकाशमाना मा लक्ष्मीः यस्य तस्य संबुद्धिः श्रीश, तव मकुटं किरीटम् अलिर्भ्रमरः जलधरः मेघः बलभिदुपलः इन्द्रनीलः तिमिरमन्धकारः एतेषां लघिमा लघुत्वं तस्य कल्ने संपादने सवलायाः बल्युक्तायाः तज्जयिन्या इत्यर्थः । कवररुचः कवचान्त्याः जनानां दगगुणस्य दृष्टिदोषस्य परिहृतिमत्या परिहारेच्छया कृता परिवृतिरावरणं यया (यस्य) तत्तादृशं भवति अमविष्यन्नु(१) । अतिसुन्दरकचान्निकृष्टमकुटस्य कचालङ्कारत्वासंभवात् दृष्टिपरिहाराय कचमावृणोति

किमित्यर्थः ॥ ४० ॥

श्रीभृद्रुद्रकचं श्रमैकफलदं किं ते किरीटं महत्
चित्तं मन्मकुटं शिरस्स्थमपि मे विभ्रद्भरं भासयत् ।

सद्गम्यं परमं पदं त्ववति ते प्राचीनमप्युत्तरं
सर्वसात्परिपूरयत्युत्तराः स्वाशा महद्दर्शयते ॥ ४१ ॥

हे श्रीभृत् हे लक्ष्मीभृत् रुद्रः प्रतिरुद्रः कचः केशपाशो यस्य तत्
कचकान्त्याच्छादकत्वात् शोभाकरत्वाभावात् श्रमैकफलदं श्रम आयासः एको मुख्यः
यस्य तत् तच्च तत्फलं च तद्दातीति श्रमैकफलदं तद्धारणात् श्रमात्मकफलमेव
शिष्यत इत्यर्थः । ते तव किरीटं मकुटं किं महत् किमधिकम्? मत्किरीटम्,
त्वत्पादुकारूपमिति गूढाभिप्रायः । चित्तं विचित्रम् । चित्तत्वमेवाह—मन्मकुटं मत्किरीटं
शिरस्स्थमपि मे मम भरं भारं विभ्रत् भासयत् तद्धारणमारभ्यैव जीवस्य स्वरूप-
प्रकाशात् तत्पूर्वमसत्प्रायत्वान्मामाभासयदित्यर्थः । “असन्नेव स भवति असद्ब्रह्मेति
वेद चेत् अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद सन्तमेनं ततो विदुः” रित्युक्तेः । सतां सत्पुरुषाणां
नक्षत्राणां च गम्यं प्राप्यं लभ्यं च ते भवतः परमम् उत्कृष्टं पदं वैकुण्ठमार्काशं च
अवति रक्षति, वैकुण्ठं रक्षतीत्यर्थः । पादं लीलाविभूतिमवतीति च । पादोऽस्य
विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवीति श्रुतेः । अनेन पादरक्षाशब्दार्थ उक्तः ।
किं च प्राचीनं प्राग्देशस्थं पुरातनं च सर्वावयवनिर्कृष्टत्वादस्य सर्वसादुत्कृष्टत्वं
सर्वावयवैभ्यः उत्तरमुत्तरभागस्थमुत्कृष्टम् । सर्वे वेदा यत्पदमाप्नुवन्तीति श्रुतेः ।
उत्तरा अधिकतराः सुयोग्याः आशा दिशः मनोरथांश्च परिपूरयति । अतश्चित्त-
मिदं महत् । एतन्महत्त्वं वर्ण्यते । त्वत्किरीटं तु तव भारभूतं केशपाशच्छादकत्वात्
प्रकाशकम् । कम्पाप्यप्राप्यत्वात् अरक्षकत्वात् अनभीष्टत्वाच्च । तस्मान् किं महत्?
एतादृशत्वत्किरीटवर्णनेन मम किं प्रयोजनम्? मम प्राप्यप्रापकभूतं मन्मकुटमेव
वर्ण्यते इत्यर्थः ॥ ४१ ॥

∴ साक्षिण्यास्तमा दयां तव गता सर्वार्थविन्माधुरी-
युक् श्रुत्यन्तपदाभिरामनिनदा सर्वैस्त्वदीयैस्सह ।

त्वद्वष्टैव सहस्रधा निकटभाग्नूते जगद्ब्रूवहं

त्वद्भृन्मन्मकुटप्रसिद्धिमधिकां श्रीवल्लभ श्रूयताम् ॥ ४२ ॥

तन्मकुटे को वा साक्षीत्यत आह—हे श्रीवल्लभ वैकटाचलपते [साक्षिणी]

साक्षिभूता आस्तमा अत्यन्तमासा तव भवतः दयां गता दयाविषयभूता दयाशतकवक्त्री
च सर्वार्थवित् सर्वज्ञा सर्वतन्त्रस्वतन्त्रा च । उक्तं हि वादिभीकरगुरुभिः—* अवि-
तत्सहधर्मिणीकृपात्ताखिलतन्त्रप्रमुताक एष सूरिरिति । [माधुरीयुक्] श्रुतिः वेदः अन्ते
यस्य तत् श्रुतेराद्यमित्यर्थः । तच्च तत् पदं च प्रणवमोङ्कारः तेनाभिरामः सुन्दरो निनदः
‘वनिर्यस्यास्सा ओमिति नादं कुर्वतीत्यर्थः । यद्वा माधुरीयुक्श्रुत्यन्तपदेन वेदान्ताचार्य-
शब्दो विवृतः । उक्तं हि सप्तत्याम्—* “इहरङ्गपतिप्रसादलब्धे”त्यादि । सर्वैस्समस्तैः
त्वदीयैस्त्वत्संग्रन्धिभिः शठकोपादिरूपैः अवतीर्णैः विष्वक्सेनादिभिस्सह तैरपि तत्रतत्र
मन्मकुटवर्णनं कृतमित्यर्थः । त्वद्वष्टैव घण्टाघिघानदेवता नित्यसूरिवेदान्ताचार्य
इत्यर्थः । उक्तं हि तैरेव संकल्पसूर्योदये—* “वित्तासिनी विबुधवैरिवरूथिनी-
ता”मित्यादिना । सप्तत्यां च—* भाद्रपदमासेत्यादिना । चण्डमारुते च—*
तुरगवदनहेपाजृम्भितेत्यादिना । जगतां लोकानां धुरं भारं वहतीति जगद्ब्रूवहं त्वां
विभर्ताति जगद्ब्रूवहत्वद्वत् तच्च तन्मकुटं यत्किरीटं तस्य प्रसिद्धिं निकटभाक् सती
सहस्रधा पादुकासहस्ररूपेण भूते वदतीत्यर्थः । श्रूयतां त्वयेति शेषः । विष्वक्-
सेनादिभिस्तत्रतत्र पादुकावर्णनात् तेषां सहोक्तिः^१ ॥ ४२ ॥

शेषत्वेन निरूपितं गुरुवरैस्तच्छेषतामाश्रितैः

स्यामित्वं निरुपाधिकं भजदहो निर्दोषमत्स्वत्वभाक् ।

लक्ष्मीभागधरीकृतं तु भक्ता लोकानुकूलं पुरा

त्वामुद्वास्य तव प्रभुत्वमकरोन्नो वेत्ति किं तत्प्रभो ॥ ४३ ॥

अचेतनघण्टायाः कथं साक्षित्वम्^२ तत्राह । लक्ष्मी श्रियं भजतीति

लक्ष्मीभाक् तस्य संबुद्धिः नित्यश्रीरिति वा पाठः । नित्याः श्रियः शोभा संपत्तिः पद्मा (शोभासम्पत्तिपद्माः) यस्य तस्य संबुद्धिः । बहुवचनान्तसमासत्वान्नित्यश्रीकेति न प्राप्तम् । तस्य मन्मकुटस्य शेषतां शेषभूततामाश्रितैः प्राप्तैः गुरुवरैः विष्वक् सेनादिभिः शेषत्वेन स्वशेषभूतत्वेन *निवासश्रयासनपादुकेत्याद्युक्तरीत्या फणि- राजत्वेन निरूपितं निरुपाधिकम् *दासभूताः स्वतस्सर्वे इत्यादिना उपाधिरहितं स्वामित्वं मत्स्वामित्वं भजदपि भजमानमपि निर्दोषं चोरादिबाधारहिततया निर्दोषं मत्स्वत्वं मत्स्वामित्वं मद्भनत्वं च भजतीति निर्दोषमत्स्वरम्भाक् भवता त्वया अधरीकृतं तिरस्कृतं पादस्याधस्ताच्च कृतं सत् क्रियमाणं सत् लोकानुकूलं जनानुकूलं यथातथा त्वां भवन्तम् उद्गास्य निराकृत्य पुरा त्वेतायुगे तव प्रभुत्वम् अकरोत् कृतवान् (वत्) । लोके कश्चन पुरयस्तिरस्कृतस्सन् समयं प्रतीक्ष्य तत्पदमनुमुङ्क्ते तद्वदिति भावः । रामवन्वाससमये पादुकायाः पट्टाभिषेको द्रष्टव्यः ॥ ४३ ॥

गात्रो यत् निरूप्यमाणविलसद्रूपानुगच्छद्ददः

सोत्कण्ठा विचरन्त्यहो सुमनसां यद्वाऽप्यजानां गवाम् ।

शीर्षेषु प्रतिभाति निर्मलदशां त्वद्गत्युपायात्मता

यस्मिन्नेव विभाति तेन सदृशं लक्ष्मीश किं वर्तते ॥ ४४ ॥

इदमपि विरुद्धभाषणम् । एतादृशं न जानामीत्यत आह । हे लक्ष्मीश लक्ष्मीपते सुमनसां देवानां त्रिदुषां च पुष्पाणां च । स्त्रियः सुमनसः पुष्पमित्यमरः । निरूप्यमाणं युक्तिभिर्निर्णीयमानं विलसत् प्रकाशमानं रूपं यत् तदनुगच्छन्ति हृन्दि हृदयानि यासां तास्सत्यः । स्वान्तं हृन्मानस मन इत्यमरः । निरूप्यमाणं विलसच्च रूपं यासां ताः अनुगच्छन्ति जनानां हृदयानि यासां ताश्च सुशब्दतया रूपनि- प्पत्तियोगाः अत एव मनोहराश्चेत्यर्थः । मुमनःपक्षे भायुक्तनया मनोहराश्चेत्यर्थः । उत्कण्ठया अभिलाषया(पेण) सहिताः सोत्कण्ठास्सत्यः यत् यन्मकुटे विचरन्ति संचरन्ति मन्मकुटं स्तुवन्तीत्यर्थः । अन्यत् प्रकाशयन्तीत्यर्थः । अहो आश्चर्यम् । यद्य मत्किरीटम् अजानां छागानां गवां घेनूनां च वाचामित्यर्थः । अन्यत्र पूजार्हत्वान्(?) शीर्षेषु शिरस्सु प्रतिभानि प्रकाशते । नञायन्त इत्यजानां नित्यानां गवां वाचां वेदानां शीर्षेषु प्रतिभाति वेदान्तवेद्यमित्यर्थः । निर्मला मलरहिता

दृक् ज्ञान येषां तेषां सम्यक् परिशीलकानां इत्यर्थः । त्वं गतिं कर्ता यस्य ॥ यस्मिन् त्वत्कर्तृकगमने त्वां प्रति गतिं प्राप्तिं त्वत्कर्मकप्राप्तौ च उपायभूत साधनम् आत्मा स्वरूप यस्य स तस्य भाव उपायात्मता यस्मिन्मन्मकुटे विभाति प्रकाशते तेन मन्मकुटेन सदृशं ममानं किं वर्तते न किञ्चिदपीत्यर्थः । किमिति प्रश्ने ॥ ४४ ॥

गेहादेर्मनुजास्त्रिविष्टपमदस्तेषां पयोजासनः

तेषां तस्य च वेंकटाचलपते श्रीशस्य (ते श्रीश) पादद्वयम् ।

यत्तस्यापि हि पादुकामणिमयं संरक्षकं पुंमणि

व्याकीर्णं तदनन्यरक्षककथं मां सर्वदा रक्षतु ॥ ४५ ॥

इदमत्यन्तविरहभाषणमित्याशङ्क्या तद्विवृण्वन् तस्य भगवतः चरणापेक्षयाऽप्युत्कृष्टत्वमुपपाठयति—गेहादेरिति । हे वेंकटाचलपते गेहादे गृहादे । गृह-गेहोदवसितवेश्मसम्पन्निकेतनमित्यमरः । मनुजा मनुष्या रक्षका इत्यर्थः । तेषां मनुजानां त्रिविष्टपे स्थगे सीदन्तीति त्रिविष्टपसदो देवा रक्षकाः । तेषां देवानां पयोजं पद्मासनं यस्य स चतुर्मुख रक्षक इत्यर्थः । हे श्रीश ते तव पादद्वयं तस्य च चतुर्मुखस्य च संरक्षकम् । सर्वेषामपि शिरोधार्यत्वात् सर्वावयवेषु सत्त्वपि आश्रयणयोग्यत्वात् विष्वधिष्ठानकत्वाच्चेति भावः । तस्यापि पादद्वयस्यापि [संरक्षकं] पादुकामणिमयं पादुकाश्रेष्ठरूपम् । स्वार्थे मयट् । पुमण्य हीरा पुत्र्यश्रेष्ठाश्च तैर्न्याकीर्णं व्याप्तम् । न विद्यते अन्यो रक्षकोऽस्तीति कथा यस्य तत् रक्षकान्तररहितमित्यर्थः । तत् वस्त्विति शेषः । मां सर्वदा सर्वकालेषु रक्षतु लोक रक्षणहेतुभूतपादद्वयस्यापि रक्षकत्वात् पादुकाया सर्वोत्कृष्टत्वमिति भावः ॥ ४५ ॥

स्तोत्रं गोत्रापतीनां न कुरु मुप मुघा स्वाय ते ज्ञा यदि स्युः

नो जानन्त्युत्ति शक्तिं त्रिचतुरपदधीलोलमाचो यदि स्युः ।

दुर्गारारवर्गर्गाः परिभवचतुरास्त्रिद्वयो यद्यलभ्याः

नात्मश्लाघा सहन्ते न तत्र फललजस्तद्भज श्रीनिवासम् ॥ ४६ ॥

राज्ञा कर्मिणामभिज्ञानां श्लाघानर्हत्वात् तत्र फललेशो नास्तीत्याह—हे मुख

हे वक्तुं स्वाय धनाय गोत्रापतीनां राज्ञां मुधा व्यर्थं स्तोत्रं न कुरु राजविषयकस्तुति ।
 न कुर्वित्यर्थः । गोत्रापत्यः जानन्तीति ज्ञाः ज्ञानवन्तः स्युर्यदि ते प्रभवः ।
 [“ उक्तिशक्तिं कवितासामर्थ्यं ” न जानन्ति । अथ यदि त्रिचतुरपदलोचनाः स्युः
 कवने अत्यल्पपरिचयवन्तो भवेयुः] वारयितुमशक्यो दुर्वारः खर्वः स्वल्पः स न
 भवतीत्यखर्वः किञ्च गर्वोऽहङ्कारो येषां ते दुर्वाराखर्वगर्वाः । परिभवे तिरस्कारे
 चतुराः समर्था भवन्तीति शेषः । यदि यद्यपि सिद्धयः कार्यसिद्धयः अलभ्याः
 दुर्लभाः । कथञ्चिन्नभ्याश्चेदपि आत्मश्लाघां तद्विषयकश्लाघां [न] सहन्ते अयं
 पण्डित इति श्लाघां न कुर्वन्तीत्यर्थः । अतस्तेष्वपि विषयेषु तव फलत्वः फलले-
 शोऽपि नास्ति । तत् तस्मात्कारणात् श्रीनिवासं वैकटाचल्पति भज सेवस्व भज
 सेवायामिति धातुः ॥ ४६ ॥

नो गच्छेः कविते सुते क्षितिपति त्वं चन्दनद्रुं धने
 गन्धे लोलतया ससंशयबुधकूराहयस्तत्र हि ।

अन्योन्यैक्यगलत्कुदूपगविपाः साध्वोपधिस्पर्शतोऽ-

प्यग्रे त्वां वत मारयेयुरचिरात् तत् पत्रिपत्रं भज ॥ ४७ ॥

संप्रति कवित्वं क्षितिपतिं प्रति नो गच्छेरिति वारयति । हे कविते सुते
 कविताकन्यके त्वं भवती क्षितिपतिं राजानं प्रति नो गच्छेः । राजानमेव चन्दनद्रुं
 चन्दनवृक्षं धन एव गन्धे परिमले । विमर्दोत्थे परिमले गन्धो जनमनोहर
 इत्यमरः । लोलतया आशया । लोलश्चालसतृष्णयोरिति निघण्टुः । नो गच्छेः
 न प्राप्नुहि । गमने दोषमाह—कूरेति । तत्र हि चन्दनवृक्षे हि संशयैस्तद्व
 वर्तन्त इति ससंशयाः विशिष्टज्ञानेन गर्विताः ते च ते बुधाश्च त्रिद्वीपसंश्रुत एव
 कूराहयः क्रूरसर्पाः अन्योन्यैक्येन परस्परैक्येन गलन्ति, प्रसरन्ति कुदूपणान्येव
 कुत्सितदूषणान्येव विपाणि येषां ते तथोक्ताः । युकाः(?) साधव एव सत्पुरुषा एव
 ओपधयः तेषां स्पर्शतोऽपि स्पर्शादपि अग्रे पुरत एव अचिराच्छीघ्रं त्वां मारयेयुः
 मारणं कर्तुं व्रतेति खेदे । तस्मात्पूर्वमेव [स-]संशयबुधकूराहिसर्पात्पूर्वमेव पत्रिपत्र
 पक्षिवाहनं भज । पत्र वाहनपक्षयोरिति निघण्टुः । मारयेयुरित्यनेन कार्यहानि

कुर्युरिति भाव । विषदष्टानां गारुडभ्यानद्योतनार्थं पतिपत्नमित्युक्तम् ॥ ४७ ॥

बोद्धारोऽपि समिद्धमत्सरतया नाद्धावहित्थाचणाः

शुद्धोक्तिः प्रविशुद्धबुद्धिजननश्रद्धालुतात्त्युद्धताः ।

सद्धीकानपि विद्वयन्ति कविते श्रद्धत्स्व ते(मे)ऽद्वायचोऽ

वद्वक्ष्येशगुणा जगद्वचपदे नद्धा समृद्धा भव ॥ ४८ ॥

अभिजा अपि प्रभुसमीपे मात्सर्याद्विद्वयन्तीत्याह बोद्धारोऽपीति द्वयेन ॥

हे कविते किञ्च बोद्धारोऽपि जानवन्तोऽपि समिद्धो दीप्तो मत्सरो मात्सर्यं येषां
तेषां भावस्ततया समिद्धमत्सरतया अद्धा सत्यं न भङ्गीति नाद्धा असत्यमित्यर्थः ।
नशब्देन नजर्थेन सुप्पुपेति समासः । तस्य ('असत्यस्य') अवहित्था आकार-
गोपनं तेन चणासमर्था चणप्पत्ययः । अवहित्थाऽऽकारमुक्तिरित्यमरः । स्वदौ-
र्जन्यगोपनेना (गोपनसमर्था) इत्यर्थः । शुद्धासु परिशुद्धासु उक्तिषु वाक्येषु विषये
अविशुद्धा दुष्टा या बुद्धिः इयमुक्तिर्युक्तेति बुद्धिः तस्या जन्मे प्रभोत्पादने श्रद्धा
आसक्तिरेषामस्तीति श्रद्धालुत्वं तेषां भावः श्रद्धालुता तया अत्युद्धता अति
धूर्तास्सन्तः । सती योग्या अवञ्चिकेत्यर्थः धीं बुद्धिर्येषां तान्, स्वार्थं कः ।
विद्वयन्ति विद्वान् कुर्वन्ति येन केनाप्युपायेन राज्ञा स्वविषये स्वारस्य ('कविता
विषये अस्वारस्य') उत्पादयन्ति । मे मम अद्धावच सत्यवाक्यं श्रद्धत्स्व
मद्वाक्ये आदरं कुर्वित्यर्थः । वद्धा न भङ्गी(न्ती)त्यनद्धा असंयोजिता ( ) क्षेमेशस्य
राजं गुणा यस्यास्ता अवद्वक्ष्येशगुणा जगता लोकानां धव प्रभु विष्णु तस्य पादे
पादपद्मे नद्धा सती वद्धा सती पादं प्रतिपादयन्ती सती समृद्धा गेहिकामुष्मिक्स-
मद्भिस्ती भव ॥ ४८ ॥

विद्वद्द्वेषभृतो मुधापदगणाः प्रोचैस्स्वरा निस्त्रपाः

संकेतेन परस्परं स्वविजये साक्षित्वमप्याश्रिताः ।

मद्वुद्धीनपि वञ्चयन्ति विबुधान् भूपान्तिके नास्तिका

त्रिधाविचविधातुका मुनि कृते लक्ष्मीशमेवाश्रय ॥ ४९ ॥

पुनरपि मुरान्तरेण शिक्षयति—विद्वदिति ॥ हे [कृते] कविते विद्वद्भि

द्वेष विरोध (त) विभ्रतीति विद्वद्वेषभृत । विदुषा वेष । [त विभ्रतीति च]
 मुधा व्यर्थं पदानां गणो वाक्यानां समूह येषां ते मुधापदगणा । उच्चैरुच्चारित-
 व्यमित्यादिप्रकारेण प्रकर्षेण उच्चैः उन्नत स्वर येषां ते प्रोच्चैस्स्वरा । निर्गता
 नष्टा (लपा)लज्जा हीयेषां ते निरुपा 'मन्दाक्ष हीक्षपा व्रीडा लज्जा साऽपलपाऽन्यत'
 इत्यमर । परस्परमन्योन्यम् संकेतेन तवाह साक्ष करोमि ममापि त्वया कर्तव्यमिति
 संकेतेन स्वयिजये स्वेषां विजये साक्षित्वमपि साक्षिभाष्यमपि आश्रिता । किंच
 भूपान्तिके राजसमीपं नास्तिका 'वादेन ब्राह्मणं जित्वा कङ्कगृध्रोपसेवित' इति
 श्लोकं ज्ञात्वा निरस्तपरलोका दृष्टातिशया सद्वुद्धान् योग्यान् बुधान् विदुषः
 वञ्चयन्ति । निघ्नैः वित्तं द्रव्यं तस्य मिघातुकास्तन्त । अतः लक्ष्मीशं वेकटाचलपति-
 मेव आश्रय सर्वोपद्रवनिवर्तनत्वादिति भावः ॥ ४९ ॥

गौर्गा गवा गवे गोगोर्गवि गौर्यस्य पाति यः ।

वराय पीडकान् व्याप्तान् दत्ते तं श्रीनिधिं भज ॥ ५० ॥

यस्य श्रीनिधे गौर्ह्यष्ट गवा दृष्ट्या रश्मिना वा कटाक्षेणेत्यर्थः । गा भुवः
 भूमिं पाति रक्षति । यः श्रीनिधिं गवि दिशि दिक्ष्वित्यर्थः । व्याप्तान् गो-
 स्वर्गस्य पीडकान् असुरानित्यर्थः । गोर्नज्रादपि वराय श्रेष्ठाय गवे बाणाय दत्ते स्व-
 बाणनिहतान् करोतीत्यर्थः । तं श्रीनिधिं भज स्तुहीत्यर्थः । हे गौरिति सबुद्धिः ।
 "स्वर्गेषु पशुनाम्ब्रदिद्वन्द्वेषु भूजले । लक्ष्यदृष्टयो स्त्रिया भूग्नि गौ" इत्यमरः ।
 "गौर्नाके वृषमे चन्द्रे वाग्भूदिभ्येनूपु स्त्रियाम् । द्वयोस्तु रश्मिद्वयगणम्वर्गवज्राम्ब-
 लोमसु" इति रत्नमाला । "गौर्नाऽऽदित्ये चलीवर्दे क्रतुमेवार्पणेदयो । स्त्री तु
 म्यादिदिशि भारत्या भूमौ च मुरभाषि । गृह्णियो म्वर्गं वज्राम्बुनाणद्वन्द्वेन लोमसु"
 इति हलायुधः ॥ ५० ॥

वृषाचलेशितुः पटाश्रिताः कुम्भमुदाऽऽपन-

त्फलादिवन्महाफलार्थिनोऽप्यनन्तरं फलम् ।

अकाङ्क्षितामपि श्रिय प्रयान्ति जेपवृत्तिन

तफला परेरितां मही पुरेन तस्य पादुका ॥ ५१ ॥

श्रीशपदाश्रिता मस्त्रयाजी पशुपुत्राद्यन्तरफलमिव भूपदत्तग्रामाद्यन्तर-
फलमपि लभन्त इत्याह—वृषेति ॥ वृषाचलेशितु श्रीनिवासस्य पदाश्रिता पाद-
पद्ममाश्रिता महत् अधिक फल मोक्षरूपफलम् अर्थयन्त इति महाफलार्थिनोऽपि
अन्तरफलम् अवान्तरफलरूपा श्रिय तुच्छत्वादप्रार्थितामित्यर्थ । ज्योतिष्टोममध्ये
पशुपुत्राद्यन्तरफलवन् अनपक्षिता श्रिय सपद् कुम्भतो भूभृत, 'गोत्रा कु पृथिवी
पृथ्वी'त्यमर । मुदा सतोपेण आपत्त प्राप्त यत्फल ग्रामादिफल यथा तथा
जेपवृत्तिरेव सत्फल प्रशस्तफल यस्यास्ता तस्य हरे पादुका पादरक्षा पुरा त्रेतायुगे
तदीरिता तेन रामरूपेण हरिणा इरिता प्रेरिता दत्तामित्यर्थ । महीमिव भूमिमिव
प्रयान्ति लभन्ते ॥ ५१ ॥

आराद्वेगादरिष्ट भजति बहुतर यत्पदाब्जानतानां

सन्ध्यौ भागौ यदीयौ निरवधिकरुची चारुमाभ्यां च माभ्याम् ।

निभ्राजत्पुष्पनद्गापरिहसनचणे यत्कराम्भोजहेती

श्रीनाथः श्रेयसी सोऽप्रतिमजलमवासङ्गयधीने करोति ॥ ५२ ॥

भगवानेव स्वपादासक्ताना मसारनिगृत्ति कृत्वा मोक्ष ददातीत्याह—आरा-
दिति ॥ यस्य तत्र पदाब्जे पादपद्मे आनताना नमस्कुर्वता वेगात् बहुतरमधिकम्
अरिष्टमप्रिय दु ख वा आरात् दूरे भजति, यत्पदाब्जे अनतानामनमस्कारिणाम्
अरिष्टमप्रियम् आरात् समीपे भवति । यदीयौ यत्सन्धिर्नौ सन्ध्यौ भागौ दक्षिणवाम-
भागौ । सन्ध्य दक्षिणवामयोरिति निघण्टु । चारु सुन्दर भा कान्ति ययोस्ते
ताभ्या चारुमाभ्या माभ्या श्रीभूमिदेवीभ्या, 'मा विश्वा पृथिवी क्षमे'ति विश्व
प्रकाश । 'इन्दिरा लोकमाता मा क्षीराब्धितनया रमे ति चामर । निरवधिका
अवधिरहिता रश्मि कान्तिर्ययोस्तौ निरवधिकरुची अत्यन्तकान्तियुक्तावित्यर्थ ।

1 "कुम्भतो भूपस्य मुदा आपत्ता पलादिना तुल्यम् ग्रामादिमहाफलार्थिभ्य
तद्वाकुलनेन प्रमुण्य भ्ये श्रीला दत्तफलादितुल्य यथा तथा' इत्यन्यत्र पाठ ।

यस्य भवत कराभोजयो हस्तपद्मयो विद्यमाने हेती चक्रशङ्करूपे आयुधे
विभ्राजन्तो विशेषेण भ्राजमानौ यौ पुष्पवन्तौ सूर्यचन्द्रौ तयोर्भास कान्तय तासा
परिहसने परिहासे चणौ समर्थौ तदतिरिक्तकान्ती इत्यर्थः । अनेन विरोधिनिरासक
परिकरसंपत्ति सूचिता । उक्त हि मट्टमूर्तिना—* पुष्पवद्विग्न त्विति । स
श्रीनाथ वैकटाचलपति अप्रतिम समानरहित बल सामर्थ्य यस्य स सचासौ
बलवाश्च (भवश्च) तस्मिन् [आ]सङ्गो यस्य स अप्रतिमबलवत्स(-भवास)ङ्गी
[तस्मिन् असङ्गो यस्य सोऽपि अप्रतिमबलभवासङ्गी] सन् । तयो श्रेयसी । (सुकृत)
मोक्षरूपश्रेयसी अधीने करोति । [ससारसङ्गिने स्वर्गपशुपुत्रादिरूप श्रेयो ददाति ।
तदसङ्गिने] मोक्षरूपश्रेयो ददातीत्यर्थः ॥ ५२ ॥

वनचर राम पुष्टवरगो द्रुहिणार्थनो

विरचितसूत्रवेदमयकाव्यपुराणतते ।

परमपयोधिजीवशुभदेशनिनासरते (-पर)

मयि च वमस्यहो सकृप वत्सल माधिपते ॥ ५३ ॥

व्यूहपद्धते वर्तमानस्त्वम् अत्यन्तनिकृष्टे मध्यपि वर्तस इत्याह—वनेति ॥

वन जल कान्तार च । 'जीवन भुवन वनम्,' 'गहन कानन वनम्,' 'कान्तार
वर्म दुर्गम'मित्यमर । वनचरशब्देन वने उदक जरण्ये च चरन्ति सचरन्तीति
वनेचराणा मस्यकूर्मवराहनरभिहाना ग्रहणम् । हे वनचर ! हे राम ! रामशब्देन
परशुरामदाशरथिबलरामाणा ग्रहणम् । पुष्टा सपूर्णा वरा श्रेष्ठा प्रशस्ता वा गौर्वाक्
वेदो यस्य तस्य सबुद्धिः पुष्टवरगो साङ्गवेदाध्ययनशील इत्यर्थः । वामनब्रह्मचारिन्नित्यर्थः ।
पुष्टा वरा गाव धेनवो यम्येति गापालकृष्णेत्यर्थः । पुष्टो वर प्रशस्तो गौ
पशुर्धो यम्येति अश्वसादिन् कल्प्यवनारेत्यर्थः ।* अपशवो वा अन्ये गो अश्वेभ्य
इति श्रुतेर्गवाश्चाना प्रशस्तपशुत्वम् । द्रुहिणार्थनो द्रुहिणस्य धातु आर्या पूज्या
तनुर्यस्य तस्य सबुद्धिः । धातुर्देवोपदेष्टृत्व ह्यग्नीवरूपेणेत्यर्थः । विरचिता कृता
सूत्राणा ब्रह्मसूत्राणा वेदमयाना वेदप्रचुराणा भास्तात्मककाव्याना विष्णुपुराणाद्य-
ष्टादशपुराणाना तति समूहो येन तस्य सबुद्धिः । अनेन व्यासाभारोक्तिः । पर
न्त्स परमाकाश इत्यर्थः । परमपदमित्यर्थः । पयास्यस्मिन् धीयन्त इति पयोधि

क्षीराब्धिः । जीवाश्चेतनाः । शुभदेशाः श्रीरङ्गादिदिव्यदेशाः, तेषां द्वन्द्वः, तेषु निवासे स्थितौ पर आसक्तेति संबुद्धिः । कृम्या दयया सहितस्सकृपेति संबुद्धिः । वत्सला गौस्तद्वद्वात्सल्ययुक्तेति संबुद्धिः । माया लक्ष्म्याः अधिपते * भर्तः इति संबुद्धिः । मा न विद्यते अधिपतिर्यस्येति वा संबुद्धिः । अत्र माशब्दस्य नञर्थकत्वम् । मयि च मय्यपीत्यर्थः । चकारस्य अप्यर्थकत्वमव्ययानामनेकार्थत्वात् । मय्यपीत्यनेनात्यन्तनिकृष्टत्वं द्योत्यते । वससि वर्तसे । अहो इत्याश्चर्यम् ॥ ५३ ॥

उद्यत्सूनसमीपभाक् परभृता दष्टं द्वितीयक्षण-

प्राप्तमार्दवं मृदुत्वाभायो जयकृदन्तावलीसङ्गिनः ।

लक्ष्म्यास्वाधरसस्य नित्यमृदुतारुण्यस्य चाटीकते

शेषाद्रीश तवाधरस्य किमु भासंपल्लवं पल्लवम् ॥ ५४ ॥

तवाधरस्य पल्लवमपि न समानमित्याह—उद्यदिति ॥ हे शेषाद्रीश वेंकटाचल्यते उद्यत् जायमानं यत्सूनं पुष्पं तस्य समीपं सान्निधानं प्राप्नोतीति उद्यत्सूनसमीपभाक् । परैर्विमर्तीति [परभृत् तेन] परभृता कोकिलेन दष्टं स्वादितं द्वितीयक्षणे दृष्टानन्तरक्षणे प्राप्तमार्दवं मृदुत्वाभायो यस्य तत् । पल्लवं किसलयः । पल्लवोऽस्त्री किसलयमित्यमरः । कर्तुं । इदं प्रकाशमानं यत्सूनं पुष्पं तस्य जयं करोतीति या दन्तावलिर्वन्तपङ्क्तिः तया सङ्गोऽस्यास्तीति इद्वसूनजयकृदन्तावलीसङ्गिनः, लक्ष्म्या श्रिया आस्वादितुमनुभवितुं योग्य आस्वाद्यः रसः यस्य तस्य, नित्यं सर्वदा मृदोर्भावः मृदुता (अ)रुणस्य भावस्त । (आ)रुण्यं यस्य तस्य । तव भक्तः अधरस्य अधरोष्ठस्य भासः कान्त्याः संपदः लवं लोचनमपि आटीकते किमु अङ्गीकरोति प्राप्नोति किमिच्छति । न प्राप्नोत्येवेति भावः ॥ ५४ ॥

गौर्यस्यामरवैरिनाशनपटुस्तत्कर्णनाथाचलो

धामैतन्निधिभानुकुब्जिदलयुग्मेहाविहारास्पदम् ।

वत्सं तत्पदवैरिहेतिकपटग्राहिच्छिदावर्णितः

कामस्तच्छतजित्तनुस्तदितरा श्रीः पातु देवस्त नः ॥ ५५ ॥

वत्सासुरादिनिवर्तकः कृष्णः पातित्याह—गौरिति ॥ यस्य देवस्य

गौशर अमरवैरिणा राक्षसाना नाशने ध्वसने पदुस्समर्थ यस्य धाम स्थान
 तत्रैत कर्ण श्रवो यस्य स चक्षु श्रवा सर्प तेषा नाथ शेष सचासावचलश्च
 शेषाचल ईत्यर्थ । तच्छब्दो गोवाचक । गोशब्दान्न बाणो ग्राह्य नितु नेतपर ।
 यस्य वत्स वक्षः । अत एतच्छब्दो धामपर । एतस्य धाम्न तेजस निधि
 सूर्य । तस्य भानु किरण एव कुञ्ची क्वाटोद्धाटनी । यस्य तद्गुल पद्मरूपदल
 (दलरूप) तेन युज्यत इति पद्म गेहो यस्यास्सा तस्या श्रियो विहारस्य विहरणस्य
 आस्पद स्थानम् । यम्य काम इच्छा सकल्प इत्यर्थ । तत्पठ वत्सपद, वत्सस्तर्णक
 इति निघण्टु । तत्पठ चिह्न यस्य स । तस्य वैरी शत्रु वत्सासुर इत्यर्थ ।
 तेनैव वत्सासुरहेतिना आयुधेन कपट व्याज गृह्णातीति कपटग्राहिण मिथ्याकपित्थस्य
 कपित्थासुरस्येत्यर्थ । छिदया छेदनेन वर्णित स्तुत । विस्तरस्तु सिद्धाञ्जने
 द्रष्टव्यम् । यस्य तनु शरीर तस्य कामस्य शत जयतीति तच्छतजित मन्मथशत-
 जिदित्यर्थ । यस्य श्री सपत् तस्मात् तनो इतरा अनल्पेत्यर्थ । स देव
 वैकटाचल्पनि पातु रक्षतु ॥ ५५ ॥

कामो यस्य जगज्जनिस्थितिलयव्यग्रस्तनुस्तच्छतो-

१६ त्कृष्टा श्रीरितरा ततो हि हृदय तन्मित्ययोगोज्ज्वलम् ।

भोगस्तत्पथदूरवर्तिमहिमा तद्वद्वराद्रिः पद

नित्य धाम तदेकनग्नसुलभं तद्वान्मुदे सौऽस्तु नः ॥ ५६ ॥

उक्तमेव प्रकारान्तरेण वक्ति-काम इति ॥ यस्य देवस्य कामस्तन्मूल्यः जगता
 जनिर्जन्म स्थिति पालन लय सहार जगज्जनिस्थितिलया इति द्वन्द्वः तेषु व्यग्र
 त्वरावान् । यस्य तनु शरीर नाम तच्छतात् कामशतात् उत्कृष्टा । यस्य श्री सपत्
 तत सूक्ष्मात् इतरा अधिक्त्यर्थ । यस्य हृदय वक्ष तस्या श्रिय लक्ष्म्या देव्या
 नित्ययोगेन नित्यसन्धेन उज्ज्वल प्रकाशमान । यस्य भोगम्मुरा तत्पथस्य हृदयपथस्य
 चित्तमार्गस्य दूरवर्ती दूरस्थत महिमा अतिशयो यस्य स । मन्मोऽप्यवेद्यमहिमे-
 त्यर्थ । यस्य पद स्थान तद्वान् भोगवान् फणवाध्यासौ वराद्रि श्रेष्ठाद्रिश्चेति
 विशेषणमास । यम्य नित्य शश्वत धाम परमपद तदेकनग्राणा पादानताना

मुल्लभं, तद्वान्नित्यधामवान् नित्यतेजदशालीत्यर्थः । ॥ देवः नः मुदे मन्तोपायः अस्तु
भवत्वित्यर्थः ॥ ५६ ॥

तत्कैङ्कर्यार्थदिव्यामिततनुजननीं श्रीश शक्तिं न कुर्वन्
वित्ताशां वर्धयेद्येत्सुचिरमनुसृतैर्नैकदेशैर्धनाढ्यैः ।

भर्तृवर्ण्येव दत्तं किमपि परिमितं माम्बु कृच्छ्राद्ग्रहीतुं
बह्नीर्मे पार्थिवीर्चा सपदि दिश तन्वैधैर्न्येऽपि मान्याः ॥ ५७ ॥

तत्कैङ्कर्यार्थमप्राकृततनू प्राकृतननूवां देहीत्याह—तदि ॥ हे श्रीश
लक्ष्मीपते तव कैङ्कर्यं किङ्करभावः तदेव प्रयोजनं यासां ताः । परमेष्ठी
पुमान्विधो निवृत्तस्सर्व एव हीत्याद्युक्तरीत्या(?) दिव्या प्रकृतिरहिता पञ्चोपनिषत्स्व-
रूपा, अमिता अनन्ता यास्तान्व, शरीराणि ता जनयति उत्पादयतीति तां शक्तिं
मामर्त्यं मे मम * स एकधा भवति द्विधा भवतीत्यादिश्रुत्युक्तरीत्या अनेकशरीरपरि-
ग्रहरूपमामर्त्यं न कुर्वन् न दास्यन् वित्ताशां द्रव्येच्छा वर्धयेद्येत् वृद्धिं करोपि चेत्
मया सुचिरमनेककालम् अनुसृतै एकदेश्या ते न भवन्तीति नैकदेश्याः अनेक-
देशस्थाः । सुप्नुपेति समासः । धनाढ्यै धनिकैः सत् प्रशस्तं च तत्, एवं च
सत्पर्वतसिन्धेव उपरागादिष्वित्यर्थः । दत्तं दापितं किमपि परिमितम् अत्यन्तस्वल्प-
मित्यर्थः तदपि साम्बु उदकमिश्रं किमपि द्रव्यमिति शेषः । सर्वान्युदकपूर्वाणि
दानानीत्युक्ते । कृच्छ्रात् कष्टात् ग्रहीतुं स्वीकर्तुमित्यर्थः । द्वारनिरोधपरिहारपूर्वक-
मिति भावः । वैधैर्न्येऽपि विधिभोक्तृन्मानसन्व्यादिकर्मपरित्यागेऽपि मान्याः पूज्याः
[वह्नी] पार्थिवीः पृथिवीविकारा तनू शरीराणि सपदि दानसमय एव दिश
वितर । अन्यथा एककालीनानेककालव्यभिचरप्रसङ्गः । वैधानुष्ठानभयात् द्रव्यपरित्यागे
अपरिमिततनू सद्यो देहि । देहानां चिरस्थायित्वे तत्प्रापेणार्थमनेकद्रव्यनाशः
स्यात् । अतः शीघ्रं त्वत्सायुज्यं देहीति भावः (?) ॥ ५७ ॥

नार्गं पुष्करपुष्करहृदगतं नक्रास्यरुद्धाङ्घ्रिकं

भ्राजत्पुष्करपुष्करं स्मृतजगन्मूलं त्वरथो जवात् ।

तं त्वां पुष्करपुष्करायितसमोत्कृष्टं मणीन्द्रप्रभा-

स्फूर्जत्पुष्कर पुष्करप्रभुमहातल्पाश्रये श्रीनिधे ॥ ५८ ॥

गजेन्द्रक्षणादह त्वत्पादारविन्दमाश्रित इत्याह—नागमिति ॥ हे श्रीनिधे

लक्ष्मीनिधे मणीन्द्राणां रत्नश्रेष्ठानां प्रभाभिः कान्तिभिः स्फूर्जत् प्रकाशमान पुष्कर
खङ्गो यस्य तस्य सबुद्धिः । पुष्करप्रभुरनन्त महातल्पो यस्य तस्य सबुद्धिः ।
रत्नयोरभेदात् पुष्कर पुष्कल पुष्कर जल यस्य स सचासौ हृदश्च जलाशय इत्यर्थः ।
तत्र गतम् । नक्र मकर तस्य आस्ये मुखे रद्वौ बद्धौ अङ्घ्री यस्य तम् ।
* गज आकर्षते तीरे ग्राह आकर्षते जले । तयोर्युद्धं समभवद्विव्यर्पसहस्रकम् ॥
इत्युक्ते । आजत् प्रकाशमान पुष्कर पद्म यस्य तादृश पुष्कर हस्ताग्र यस्य त
वृर्णमानहस्तमित्यर्थः । स्मृत व्यात जगन्मूल जगत्कारण येन त नाग गजेन्द्र
जवात् वेगात् यस्त्वमिति शेषः । रक्षितवानसि रक्षामददा । पुष्करपुष्करायितौ
गगनारविन्द्रायितौ तद्वदप्रसिद्धावित्यर्थः । समोत्कृष्टौ समातिशयो यस्य त त्वामाश्रये
अहमिति शेषः । “पुष्कर करिहस्ताग्रे बाधभाण्डमुखे जले । व्योम्नि त्वङ्गे फले
पद्मे सर्पौषधिविशेषयो” इत्यमरः । विस्तरस्तु सिद्धाजने द्रष्टव्य ॥ ५८ ॥

१ दीनं मां कमलासमाश्रित नतं त्राहीति वाचं मम

श्रुत्वा किं न करोषि सुन्दर शिरःकम्पं समन्दसितम् ।

महीनत्वतमश्छटाप्रतिभटस्फूर्जत्किरीटाग्रणी-

प्रत्युत्थोपलफालफलयचपलामालासमुद्भासितम् ॥ ५९ ॥

मद्याच्चा श्रुत्वाऽपि किं न करोषीत्याह—दीनमिति । हे सुन्दर सौन्दर्य-

विशिष्ट कमलया लक्ष्म्या समाश्रित दीनमुपायान्तररहितं नतं नमस्कृन्त मा त्राहि
रक्षस्वेति मम वाचं मद्याच्चा श्रुत्वा महीनत्व महेन्य तदेव तमश्छटा तमस्समूह
[तस्या] प्रतिभटाभिर्विरोधि[नी]भिः स्फूर्जन्ति प्रकाशमानानि किरीटाग्रणीषु मकुटश्रेष्ठेषु
प्रत्युत्थानि खचितानि उपलानां रत्नानां फालफल्यैरेव दलदलायमानैरेव(-यितैरेव)
चपलामालाभिः विद्युत्पङ्क्तिभिः । चञ्चला चपला विद्युदित्यमरः । समुद्भासित
मम्यक् प्रचितं समन्दमिनम् ईषत्सितमहितं यथानथा शिरःकम्पं किं न करोषि

किमर्थं न करोषीत्यर्थः । मद्गुणमवश्यं कर्तव्यमिति भावः ॥ ५० ॥

चित्रं रमाधव यशोमुक्ता रन्ध्रोज्जितास्तवानन्तैः ।

परिगुम्फिता गुणौघैः सुदृशां हृदयंगमा विभान्ति ॥ ६० ॥

यशोमुक्ताः कल्याणगुणैः साकं रन्ध्रोज्जिता भन्तीत्याह— चित्रमिति ॥ हे रमाधव हे लक्ष्मीपते रन्ध्रैः छिद्रैः उज्जिता रहिताः दोषरहिताश्च तव भवतः यशोमुक्ताः कीर्तिमुक्ताः अनन्तरपरिमितैः अग्ररहितैश्च तव गुणानां दयादीनामोघैः समुदायैः तन्तुसमूहैश्च परिगुम्फिता[ः] परितो मिश्रिता[ः] सुदृशां स्त्रीणां विदुषां च हृदयंगमाः मनोहराः वक्षस्थलभाजश्च विभान्ति विशेषेण प्रकाशन्ते । चित्र-
माश्रयम् ॥ ६० ॥

अनर्घ्यफलदायके प्रणतिमात्रसाध्ये त्वयि

स्थितेऽपि धनकाङ्क्षया चिरमुपास्यमानार्थिनः ।

मदान्धतदुपेक्षया धनलवं च नोपश्यतोऽ-

प्यहो तदुपसेविनी भवति धीर्मम श्रीनिधे ॥ ६१ ॥

समस्तफलदायके भगवति सति क्षुद्रप्रभुसेवा ममाधिकेत्याह—अनर्घ्ये-
ति ॥ हे श्रीनिधे लक्ष्मीनिधे अनर्घ्यमियत्तानवच्छिन्नं यत्फलं मोक्षरूपफलं
तद्दातीति अनर्घ्यफलदायकः । तस्मिन् प्रणतिमात्रेण साध्ये साधनीये त्वयि
भवति स्थितेऽपि विद्यमानेऽपि धनकाङ्क्षया द्रव्याकाङ्क्षया चिरम् अनेककाला-
दारभ्य उपास्यमानाः सेव्यमानाः अर्थिनो धनक्तो येन तस्य मदान्धानां
धनमदान्धानां तेषां धनिनामुपेक्षा तदुपेक्षा तिरस्कारतर्जनमर्जनं(‘मर्त्सनं’ ‘मर्जनं’ वा)
रूपा अनिर्वचनीयेति भावः । धनलवं च धनलेशमपि नोपश्यत इति समस्तं पदम् ।
मम तदुपसेविनी धनिकसेविनी धीर्बुद्धिः भवति अहो आश्चर्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

सेच्छं मामवितुं पदे तव सुखे विचे च दुःखात्मके

त्वं शास्त्रेण दृगादिना च सुगुणं दोषं च मे दर्शयन् ।

ज्ञात्वाप्यर्थिनिषेविणे विघटयन् लाभं पुनश्चार्थभाक्-

काङ्क्षस्योद्धरणाभ्युपायमधिकं श्रीभृद्धिभो पश्यसि ॥ ६२ ॥

इदानीं मद्रक्षणोपाय पश्यसीत्याह—सेच्छमिति ॥ श्रीभृत् लक्ष्मीभृत् हे भिभो हे प्रभो तत्र भक्त पदे पादपद्मे इच्छया सहित सेच्छ, सर्वमुक्ति-प्रसङ्गपरिहारार्थमिदं विशेषणम् । मामवितु रक्षितु सुखे सुखम्परे दुःखं दुःखात्मके दुःखस्वरूपे वित्ते च द्रव्ये च त्वं भवान् शासनाच्छास्त्रमिति वेदरूपशास्त्रेण दृग्गादिना दृष्ट्यादिना च अर्थिनं द्रव्यवत् निषेवन्त इत्यर्थि-निषेविणं द्रव्यजन्तुसरणोद्युक्तस्य पदेपदे अर्थभाक् द्रव्यभाक् काङ्क्षा मनोरथो यस्य मे मम सुगुण शोभनगुण दर्शयन् दोष ज्ञात्वाऽपि विघटयन् निवारयन् उद्धरणस्य रक्षणस्य अभ्युपायमधिकं लाभं पश्यसि^१ ॥ ६२ ॥

शस्त्रक्षारामिकर्माण्यतिहितमनसा सूनवे त्वं पितेवा-

नन्वे दुःखानि कुर्वन् नृपसुतरचिताकृत्यदण्डागुरुणि ।

दत्त्वा हेतून् गतेरप्यवसि हिततमं त्वामुपेक्ष्योत्कटाघ-

व्याप्त्या दुःखैकभाजो वरकृप सुमति देहि मे श्रीनिवाम ॥ ६३ ॥

लोके पितादिकं स्वपुत्राय शस्त्रक्षारादिकं यथा करोति तद्वदेव मा निष्कलङ्कं कृत्वा रक्षसीत्याह—शस्त्रेति ॥ हे श्रीनिवास हे लक्ष्मीनिवास त्वं भवान् अतिहितमनसा अत्यन्तप्रेमयुक्तमनसा शस्त्रं च क्षारं च अमिकर्म च द्वन्द्वं शस्त्रक्षारामिकर्माणि पितेव जनक इव सूनवे पुत्राय आनन्त्रे नमनशीलाय दासायेत्यर्थः । [रघुर]दण्डं प्रपन्नस्य राजपुत्रापराधा(घ)[वदित्या]दिप्रकारेण नृपसुतेन राज-पुत्रेण रचितं यदकृत्यमपराधं तस्य दण्डं तद्वदगुरुणि अनधिकानि दुःखानि

१ 'त्वया' रक्षितो भवेयमिति च्छामि । तथा इच्छतो मे कल्याणं त्वं सुखात्मके तव पदे शास्त्रेण सुगुणं दर्शयामि । दुःखात्मके वित्ते च प्रत्यक्षादिना दोषं दर्शयसि । एवमन्यथा दर्शितं गुणं दोषं च ज्ञात्वाऽपि बहु धनिकानव निषेवे । त्वं तु मद्वचनावैव तत्र मे हितस्य लाभं विपश्यसि । तथापि पुनरपि अथदिपयिष्येव वरक्षा भवति । तद् दृष्ट्वा त्वं अस्योद्धरणाय गुणदोषदर्शनापेक्षया अग्रे वरिदुपायं कर्तव्यं इत्यालोचयसि इति अस्य श्लोकस्य भावो भाति ।

कुर्वन् गतेः त्वत्प्राप्तेः हेतून् मक्तिप्रपत्त्यादिरूपकारणानी(नि) वास्य(स्व)
प्रदक्षिणादिकं वा दत्त्वा संकल्प्य अवसि रक्षसि । हिततमम् अत्यन्तहितं
त्वामुपेक्ष्य अनाहत्य हे वरकृप श्रेष्ठकृप उत्कटानामधिकानाम् अघानां पापानां
व्याप्त्या व्यापकत्वेन दुःखैकं दुःखमेव भाजः मजमानस्य मे मम सुमतिं
शोभनमतिं देहि ॥ ६३ ॥

रूपेणाललितेन मन्दविभवैरक्षैरनन्यस्थया

घृत्त्या चाचलता मया सकमल त्वं सूत्रधारो हरे ।

रम्यप्राणिसुभूमिके बहुरसैः पूर्णे जगन्नाटके

चित्तं हास्यरसं किरस्यलघुभिर्वेद्यं हि सामाजिकैः ॥ ६४ ॥

तव हास्यरसः नित्यसुरिभिर्ग्राह्य इत्याह—रूपेणेति ॥ हे सकमल
सलक्ष्मीक हे हरे सूत्रधारः त्वम् अललितेन असुन्दरेण रूपेण आकारेण मन्द।
क्षीणः विभवोऽतिशयो येषां तैः अक्षैरिन्द्रियैः चक्षुरादिभिः अन्यस्था अन्यनिष्ठा न
भवतीत्यनन्यस्था तथा घृत्त्या व्यापारेण मया अचलता चाञ्चल्यरहितेन अनपेतेने-
त्यर्थः । मया सह^१ रम्याः सौन्दर्यविशिष्टाः प्राणिनो जीवाः सुभूमिकाः शोभनवेपाः
यस्मिंस्तस्मिन् बहुरसैः शृङ्गारादिरसैः पूर्णे संपूर्णे जगन्नाटके जगदाख्यनाटके अलघु-
भिः पूर्णैः गुप्तभिरित्यर्थः । * यत्पर्ययः प्रथमजा ये पुराणाः, सदा पश्यन्ति सूरयः
इत्याद्युक्तः(क्तैः) सामाजिकैरनन्तगरुडाविष्वक्सेनादिभिः वेद्यं ज्ञातव्यम् । इतरैर्ज्ञातु-
मशक्यत्वात् ब्रह्मरुद्रादिकर्मदेवैरिति भावः । हास्यरसं किरसि व्याप्तीकरोषि^२ ।
चित्रमाश्चर्यम् ॥ ६४ ॥

चित्ताकर्षिगुणं भुजङ्गजयकृदोपं प्रदानस्पृहा-

दीनारिप्रकाराग्रनर्तितसुगुं भक्तैकसत्ताशयम् ।

1. "मया चित्रं हास्यं [इत्युत्तरत्र] ... सम्बन्धः" ।

2. "प्राणिभूमिकाः शृङ्गारादिरसपूर्व (रि) वाः । सहं तु हास्यरसपूरक इत्यर्थः"
इत्यन्यत्र स्थितं भाववर्णनं शोभनम् ।

उद्वेह्यत्कनकाचलादरमितं वैकुण्ठगोष्ठ्यस्पृहां

सर्वाशानिलयात्मकं नतनिधे त्वत्तुल्यमीक्षस्व माम् ॥ ६५ ॥

त्वत्तुल्यं मामीक्षस्वेत्याह—चित्तेति ॥ नतानां नमस्तुर्वतां दासानामित्यर्थः ।

निधे निधिभूतेति संबुद्धिः । चित्तं चेतः आकर्षन्तीति चित्ताकर्षिणः । चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हन्मानसं मनः इत्यमरः । चित्ताकर्षिणो गुणाः सौन्दर्यादयः अन्यत्र चित्ताकर्षिणः मनःकर्षणपराः शब्दादिविषया यस्य ते(तं) त्व(त)देकवश्य-मित्यर्थः । 'गुणस्त्वावृत्तिशब्दादिज्येन्द्रियामुत्पन्नान्तु' प्वित्यमरः । भुजैर्गच्छन्तीति भुजगाः सर्पाः तेषां जयं कुर्वन्ति दोषो बाहवो यस्य तम्-। भुजङ्गशब्देन कदा(द्व)नुचरशङ्खचूडश्चोच्यते(?) । 'भुजङ्गो विटसर्पयो'रिति निघण्टुः । मत्पक्षे भुजङ्गजयकृदौ(तः दो)षाः पापाः(नि) यस्य तम् । सर्पादपि क्रूरा इत्यर्थः प्रकर्षेणातिशयेन खण्डयन्तीति[प्रदानाः ।] दो अवखण्डन इति धातुः । स्पृहया इच्छया दीना अशक्ता न भवन्तीत्यदीनाः ते च ते अरयः शत्रवः तेषां प्रकराः समूहाः तेषामग्रे पुरतः नर्तिताः शोभना गावः बाणाः यस्य तम् अनायसेन शत्रुनाशकमित्यर्थः । अन्यत्र प्रदानस्पृहया दातृत्वापेक्षया दीनाराः सुवर्णमुद्रिका एषां सन्ति इति दीनारिणः । तेषां प्रकराणां समूहानाम् अग्रे पुरतः नर्तिताः स्तुत्यर्थं प्रतिपादिताः शोभना अलंकारादियुक्ता गावः वाचो यस्य तम् । भक्तेषु स्वाश्रितेषु एकं भुक्त्यं यथा तथा सक्त आश्रयो यस्य तम् । अन्यत्र भक्ते अग्रे एकं यथातथा सक्त आश्रयो यस्य तम् । 'भिस्ता स्त्री भक्तमन्धोऽन्न'मित्यमरः । उद्वेह्यन् उज्जृम्भन् कनके सुवर्णे अचलो निश्चल आदरो यस्य तम् । वैकुण्ठगोष्ठ्यां वैकुण्ठलोकस्य गोष्ठ्याम् अगृह्यामनिच्छाम् इतं प्राप्तम् । 'मायावी परमानन्द' इत्यादिवदिति भावः । अन्यत्र वैकुण्ठप्राप्तीच्छारहित इ(मि)त्यर्थः । सर्वास्मस्ता दिशो निलया आश्रया यम्य तादृश आत्मा म्बरूपं यस्य तं विभुमित्यर्थः । यद्वा आशाशब्देन दिगन्तव्रतिपदार्थश्चोपलक्ष्यते । ततश्च सर्वाधारभूत इ(मि)त्यर्थः । अन्यत्र सर्वाशानां बहुमनोरथानां निलय आधार आत्मा मनो यस्य तं मां त्वत्तुल्यं

1. "मायावी परमानन्दस्त्वत्प्राप्तं वैकुण्ठमुत्तमम् । स्वाभिपुष्पविनीतीरे रमया मद् मोदते"

त्वत्सदृशम् ईक्षस्व । ईक्ष दर्शनाङ्कयोरिति धातुः । विशेषणसाम्यात् सदृशं विद्मीत्यर्थः । यथा त्वत्सदृशः स्यां तथा कुर्यात्यर्थः ॥ ६५ ॥

श्रीभृत्पुण्यजनान्निहन्ति तव गौस्तान्नेक्षते मे पुनः

त्वं चेज्जिह्वगभोगसङ्गतितरतोऽहं चेत्तपस्वी महान् ।

अव्यक्तारिदरोऽसि वेद्मि न परं लोकं कुतस्तद्भयं

भेदे त्वत्सदसन्मयात्परमसद्रूपस्य साम्यं क्रमे ॥ ६६ ॥

परमनिकृष्टस्य मम कथं साम्यापत्तिरित्याह—श्रीभृदिति ॥ हे श्रीभृत् तव गौर्बाणः पुण्यजनान् राक्षसान् पुण्यात्मनो दक्षादाश्च निहन्ति हिनसीत्यर्थः । दक्षाध्वरे रुद्राद्यन्तर्यामितयेत्यर्थः । 'लोकवत्तु लील्य कैवल्यमित्युक्तेः । मे पुनः मम तु, गौरित्यनुवर्तते । बाग्बाणस्तु तान् पुण्यजनान् पुण्यात्मनः न निहन्ति न प्रसरतीत्यर्थः । यद्वा तान् सुकृतिनः नेक्षते न स्तौतीत्यर्थः । देशिकादिवदिति भावः । त्वं चेत् भवांश्चेत् जिह्वं कुटिलं यथास्तथा गच्छतीति जिह्वगः सचासौ भोगश्च सर्पः तस्य सङ्गतौ सहवासे रतः आसक्तः । यद्वा स्वयादिभ्यो भोगसङ्गतः । अहं चेत् अहं पुनः तपस्वी मुनिर्दोषश्च । मुनिदीनौ तपस्विनाविति निघण्टुः । त्वम्, अव्यक्तमरिदरम् अरिभयं येन सः । यद्वा अव्यक्तौ अरिदरौ शङ्खचक्रौ(?) येन सः । अहं परं लोकं शत्रुजन लोकान्तरं च न वेद्मि न जानामीत्यर्थः । तद्भयं शत्रुभयं परलोकभयं च कुतः? नास्त्येवेत्यर्थः । त्वत् त्वत्सदृशत्वात् समीपात् सदसन्मयात् समीचीनासमीचीनस्वरूपात् परममुत्कृष्टं सत् योम्यं रूपं यस्य तस्य अन्यत्त परमत्यन्तमसद्रूपम् अयोम्यस्वभावो यस्य तस्य मे मम पूर्वोक्तधर्म(मैः)वै-
लक्षण्ये सति साम्यं सामानाधिकरण्यं(सादृश्यं) क कुतः? नास्त्येवेत्यर्थः । एवं परमनिकृष्टस्य मम कथं त्वत्साम्यापत्तिरिति भावः ॥ ६६ ॥

महोपग्रजमाश्रयव्ययकरं लक्ष्मीधर त्वद्गुण-

व्रातं लोकहिते रतं च मनसा जानन् भयामीतिभाक् ।

दावव्याप्तमुखद्रुकोटरगतस्वामीष्टवातापत-

द्वर्पत्सन्निहिताम्बुभृद्गणशुकन्यायेन वर्ते हरे ॥ ६७ ॥

दवानल्ल्याप्तशुकन्यायेन जीवामीत्याह—महोप इति ॥ हे हरे हेल्क्ष्मीधर

मम दोषाणां पापानां ब्रजं समूहम् आश्रयभूतस्य आत्मनः व्ययकरं नाशकरम् ।
 "स्वदोषानुसन्धानं भयहेतु" रित्युक्तेः । त्वद्गुणव्रातं तव गुणानां कल्याणगुणानां
 व्रातं समूहं लोकहिते जनहिते रतमासक्तमिति, 'भगवद्गुणानुसन्धानमभयहेतुरिति
 च' [उक्तेः] मनसा ज्ञानन् अध्यवसायाभावात्(-यं कुर्वन्) भयम् अभयं भयाभावं च
 भयामीती तद्भाक् प्राप्तस्सन् दावेन दावानलेन व्यासमाक्रान्तं मुखं पुरोभागो यस्य
 तादृशं यत् द्रुकोटरं वृक्षस्थदीर्घकोटरं तस्मिन् गतः प्राप्तः यः शुक^१ तस्यामीष्टः
 यो घातः तेनापतन्नागच्छन् वर्षन् वर्षमाणः सन्निहितः समीपमागतः अम्बु भृतां
 मेघानां गणस्संघो यस्य सः । सचासौ शुकश्च तस्य न्यायेन वर्ते वर्तामी
 (स्थितोऽस्मी)त्यर्थः ॥ ६७ ॥

आचक्राम जगन्ति ते पदमिति स्यात्किंवदन्ती मृषा

नैवं चेन्मितमावृणोतु मम हृद्भूयोऽपि नैव त्यजत् ।

स्थाल्यन्धःकणनीतितोऽर्थयुगथो निधीयते सा मया

सर्वे श्रीभृदवेत्य शक्तिममितां त्वामाश्रयेयुस्ततः ॥ ६८ ॥

तल्लोकाक्रमणं स्थालीपुलकन्यायेनाह—आचक्रामेति ॥ हे श्रीभूत ते
 तव पदं पादपद्मं कर्तुं, जगन्ति भुवनानि आचक्रामेति आववारेति किंवदन्ती
 लोकाण(लोके)वात् ॥ 'किंवदन्ती जगन्ति' रित्यणः । मृषा मिथ्या स्यात् मृषा
 भवतीत्यर्थः । एवं न चेत् मृषा न चेत् सा सत्या चेदित्यर्थः । ते पदं मितमल्पं
 मम हृत् चित्तं भूयोऽपि पुनः नैव त्यजत् नैव परित्यजत् सदेव आवृणोतु
 आक्रामतु । पुनस्त्यागः सर्वेषां प्रदर्शनार्थम् । एवमपि चित्ता("एवं अल्पमञ्जित्")
 क्रमणे सति अथो अनन्तरं स्थाल्यां पात्रविशेषे अन्धः[कणः] अन्नकणः तस्य

1. स्वामीष्टत्वञ्च स्वस्त्यादौऽप्यम् । ".. कोटरगतः स्वामीष्टः .. अम्बुभृद्गो
 जगत्सङ्घो यस्य तादृशश्च यः शुकः तन्न्यायेन" इत्यन्वयः ।

नीतितः न्यायादित्यर्थः । जगत्याचक्रामेति जनश्रुतिः अर्थयुक् अर्थेन सहिता
निश्चीयते । ततः अनन्तरं सर्वेऽपि समस्ता अपि ते जनाः अमितामियत्तारहितां
शक्तिं जगदाक्रमणशक्तिमवेत्य दृष्ट्वा त्वामाश्रयेयुः आश्रयणोद्युक्ता भवेयुरित्यर्थः ।
रक्षणापेक्षयेति भावः ॥ ६८ ॥

कुल्यायां सगरात्मजैः कररुहैरुत्पादितायां क्वचित्
सेतुं किञ्चिदकारयो वनचरैः पूर्वं किलैतत्कियत् ।

उत्ताराय भवाम्बुधेरपजने रत्नैर्गुणैस्तैर्हरे

सेतुं मे प्रतिपाद्य दर्शयसि चेच्छक्तो विनिर्णयिसे ॥ ६९ ॥

पूर्वं वनचरैस्समुद्रे सेतुं कृतवानहमिति मा संतुष्यथाः । इदानीं भवाम्बुधौ
सेतुं कृत्वा मां रक्षसि चेत् शक्त इति निश्चिनोर्मात्याह—बुल्येति ॥ गरेण
गरलेन सहितस्सगरः तस्यात्मजाः पुत्रास्तैः । करे रोहन्ति हस्ते रोहन्तीति
कररुहा नखा इत्यर्थः । तैरुत्पादितायां खनितायां कुल्यायां कृत्विमसरिति ।
भवाम्बुध्यपेक्षया कुल्याप्राप्त्यत्वमस्येत्यर्थः । पूर्वं त्वेतायुगे यस्त्वं(यत् त्वं)(?)वनचरैः
सुग्रीवादिभिर्बानरैः क्वचित् क्वचित्स्थले किञ्चित् निश्चिन्मालं सेतुमकारयः किल
कृतवान् किल । किलेति वार्तायामलीके वा । एतत् किञ्चिन्मालसेतुमकारयितृत्वं
कियत् कियन्मात्रम् । अपगता निरस्ता जनिर्जन्म यस्य तस्य अनादेर्भवाम्बुधेः
संसारसमुद्रान्ममोत्ताराय उत्तारणाय हे हरे ते तव गुणैरेव रत्नैः सेतुं प्रतिपाद्य कृत्वा
दर्शयसि चेत् शक्तः समर्थ इति विनिर्णयिसे विशेषेण निश्चीयसे । तदा
निश्चिनोमीत्यर्थः ॥ ६९ ॥

अप्रकृतिवद्धमपि सु-

प्रत्ययमनवधमपि लसदोषम् । .

कमलाप्रियमपि कुपतिं

गिरिस्थ(स्थित)मपि श्रये नियन्तारम् ॥ ७० ॥

वैकटाचलवासिनं त्वां श्रय इत्याह—अप्रकृतीति ॥ जीववत् जीवस्येवेति

वतिः । प्रकृत्या प्रधानेन बद्धत्वं नास्तीत्यप्रकृतिबद्धमपि सुप्रत्ययं भगवत्पक्षे
 सुज्ञानश्चेति विरोधपरिहारः । प्रत्ययोऽधीनक्षपथज्ञानविश्वासहेतु'प्वित्यमरः ।
 अवयवं दोषः तत्रास्तीति अनवयवं तस्य दोषवत्त्वं विरोधः । लसद्दोषं लसद्वा-
 हुमि[त्य]र्थात् परिहारः । कमलाप्रियमपि लक्ष्मीप्रियमपि कुपतिं कुत्सितपतिमिति
 विरोधः । भूपतिमित्यर्थात्परिहारः । गिरिस्थमपि गिरि वाचिस्थ(स्थित)मपि
 नियन्तारं नियामकं ["आज्ञावर्तिनः" न "नियतृत्वम्"] विरोधात् । गिरौ
 वैकटाचले स्थितमित्यर्थात् परिहारः । एवं भूतं त्वां श्रये आश्रये ॥ ७० ॥

सुरासुरार्याञ्चितपार्श्वराका-

विलक्षणेन्दूपमितं रमेश ।

एकैकमुक्ताफलकर्णभूषं

मुखं मुहुस्ते कुरुते मुदं मे ॥ ७१ ॥

ते मुखं मम संतोषं करोतीत्याह—सुरासुरेति । हे रमेश लक्ष्मीश
 सुरासुराणां देवासुराणामार्यो पुरोहितौ गुरुशुक्रौ ताम्भ्यामञ्चितमुद्रासितं पार्श्वद्वयं
 यस्य सः । सचासौ राकाया पूर्णिमायां यो विलक्षण इन्दुश्चन्द्रः अग्रसिद्धचन्द्र
 इत्यर्थः । तेनोपमितं निदर्शनीकृतम् । एकैकमुक्ताफले एकैकमुक्तास्वरूपे कर्णभूषे
 कर्णभूषणे यस्य तत् ते मुखं मे मम मुहुः पौनःपुन्येन मुदं सन्तोषं कुरुते
 करोतीत्यर्थः ॥ ६१ ॥

दुर्वारोग्रमहाघजालयुगसौ किञ्चित् कथञ्चित्काचित्

कुर्याच्चिच्छरणागतिं कथमभुं रक्षिष्य इत्यात्तभीः ।

अभ्यस्तं शरणागतावनवचः कृत्वाऽभ्रचितं गिरौ

दुर्गे श्रीशफणीशभृद्विपभिपग्वेपी निगृहोऽसि किम् ॥ ७२ ॥

मद्रक्षणभिया त्वया गिरौ लीनं किमित्याह—दुर्वारेति ॥ हे श्रीश,
 फणीशभृत् नागामरण. अत एव धृतभिपग्वेषः धृतवेषवेषः त्वं दुर्वाराणां

निवारयितुमशक्यानामुग्राणां कूराणां महाघानां महामापानां बालं समूहः तेन युज्यत इति युक् युक्त इत्यर्थः । असौ चेतनः जीवः कश्चित् * 'स्थिते मनसि सुस्वस्थ' इत्यादिप्रकारेण स्वस्वस्थकाले कथञ्चित् अतिप्रयासेन शरणागतिं शरणवरणं कुर्याच्चेत् करिष्यति चेत् अमुं शरणागतं कथं रक्षिष्ये केन प्रकारेण रक्षिष्य इति आत्तमोः स्वीकृतमीस्सन् अभ्यस्तं पुनः पुनरुक्तं शरणागतानां भग्न्यासनिष्ठानामवने रक्षणे रक्षणविषये यद्वचः यद्वाक्यं तत् अभे आकाशे चित्तम् आकाशलिखितं कृत्वा दुर्गे गन्तुमशक्ये गिरौ पर्वते निगूढः प्रच्छन्नस्सन् असि किम् आसीत्किं(आस्ते किं)मित्यर्थः ॥ ७२ ॥

गिरिच्छलविलेशयप्रवरमूर्धनैल्यस्फुर-

न्मणिर्नरपतन्मृगाकिमिदृशां च वीक्ष्यस्सदा ।

यदीक्षितनतस्पृहः कृतविलम्बनो वर्तसे

तदा त्वनृतमद्विरा समयभाक् त्वमेवाव माम् ॥ ७३ ॥

नाहं भीतः । सर्वमुक्तिप्रसङ्गपरिहारार्थं * 'रक्षापेक्षां प्रतीक्षते' इति श्लोकसार्थव्याय प्रतीक्षामी(?)त्याह—गिरीति ॥ हे श्रीश गिरिच्छलस्य पर्यंतव्याजस्य विलेशयप्रवरस्य सर्पश्रेष्ठस्य मूर्धनि शिरसि भवं मूर्धन्यं तस्मिन् (विद्यमानः) नैल्येन नीलमणित्वेन स्फुरन् प्रकाशमानो यो मणिर्निद्रनीलमणिरित्यर्थः । 'द्रुहिणयजनेत्यादिवत्' । त्वं भवान् नराः मनुष्याः पतन्तः पक्षिणः सृगा व्याघ्रादयः किमयः कीटाश्चेति द्वन्द्वः । तेषां दृशां दृष्टीनां सदा सर्वकालेऽपि वीक्ष्यः वीक्षायोम्यः ईक्षिता दृष्टा नतानां प्रपन्नानां स्पृहा येन सः कृतविलम्बनः कृतालस्यः वर्तसे यदि तिष्ठसि चेत् तदा तस्मिन् काले अनृतमद्विरा लोकवञ्चनार्थं शरणागतो जस्मीत्युक्तया[मम गिरा]समयभाक् सर्वमुक्तिपरिहाराय मच्छरणवरणोक्तिमवलम्बकः (-भवं कृत्वा) त्वमेव माम् अव रक्षेत्यर्थः ॥ ७३ ॥

1. "क्षेपस्य मूर्धनि दिशमाना नीलमणिरित्यर्थः । 'द्रुहिणयजनवेदां द्यामलो हन्यवाहः' इतिष्व. 'इत्यन्यत्र । 'द्विरदशिक्षरिसीम्ना सद्यवान् पद्योनेत्तुरगसवनवेदां द्यामलो हन्यवाहः' इति श्रीनिममान्वदशिक्षकृतौ वरदराजपद्यासति प्रथमश्लोकस्य पूर्वार्धम् ।

भीकरकाञ्चनलोचन-

घूकदिवाकरमभीरुमनेकम्^१ ।

नाकपशोकविमोक्ष

श्रीकर सूकरविभो नौमि त्वाम् ॥ ७४ ॥

सूकराद्यनेकावतारं त्वां नमामीत्याह—भीक्रेति ॥ नाकपस्य स्वर्गपालकस्य शोकं दुःखं विमोचयति । नाशयतीति श्रीकर लक्ष्मीकर सूकरविभो वराहावतार । भीकरः भयङ्करः यः काञ्चनलोचन हिरण्याक्षः स एव घूकः दिवान्धः तस्य दिवाकरं सूर्यम् अभीकं भयरहितम् एकं कारणावस्थायामेकस्वरूपमित्यर्थः । तद्विभक्तमनेकं कार्यावस्थायामनेकं महीमहीधरादिरूपेणानेकविधमित्यर्थः । एतादृशं त्वां भवन्तं नौमि नमस्करोमीत्यर्थः ॥ ७४ ॥

दुस्त्यजफलीकरण सु-

श्रीः कनकाद्रिस्थितोऽपि विचार्यी ।

पुरतो निपतितमशरण-

मनवधिकार्तस्वरं त्यज न मां त्वम् ॥ ७५ ॥

यदाकदाऽपि मां न त्यजेत्याह—दुस्त्यजेति ॥ दुःखेन[त्यज्यते दुस्त्यजं] त्यक्तुमशक्यं फलीकरणं येन तस्य संबुद्धिः । फलीकरणं तण्डुल्लुपाः । अत्यन्त-लुब्ध इति भावः । शोभनाः श्रियो यस्येति संबुद्धिः । कनकस्य कनकमयस्य(ये?) अद्री पर्वते स्थितोऽपि विचार्यी द्रव्यार्थी पुरतः अग्रतः निपतितं दण्डवदिति भावः । अशरण रक्षकान्तरशून्यम् अनवधि अवधिरहितं कार्तस्वरं सुवर्ण(र्णं)[‘मां’] लक्ष्मीस्वरूपं, कार्तस्वरविशेषणम् । अनवधिक आर्तस्वरो यस्य तं मामिमं दासं च न त्यज त्यागं न कुरु ॥ ७५ ॥

१ अत्र वृत्तभङ्गः । ‘अभीरुमनेकम्’ इति पठित्वा ‘अभीकरं अभयदम्’ इति ध्याख्याने तस्य परिहारी भवति । उत्तरार्धेऽपि नौमीत्यत्र नमामीति युक्तम् । यद्वा गीता-यांयामपि पष्ठो गणो एकलघुमात्ररूप इति मतेनेदम् ।

मा ते स्ताद्रुद्धदेयतान्तसुम मय्यर्थित्वतस्तज्जग-

त्संसर्गान्नतु मत्स्वभावजनितं नायाचथाः किं बलिम् ।

वित्तार्थी कनकाद्रिभागसि ततो याच्यानिवृत्त्युज्झितं

लोकं मां नय वीतदेहिबचनः स्यां किङ्करस्ते सदा ॥ ७६ ॥

याच्याज्ञस्य तव मद्याच्याकरणं युक्तमित्याह ॥ अदेयं दानानहं तान्तं
प्लानं सुमं पुणं यस्येति संबुद्धिः । ग्लानपुष्पमपि न ददासीति लौभ्यातिशयक-
थनम् । कुसुमानां कूपनिक्षेपादितरेषामदानाच्चेति भावः । अर्थित्वतः याचक्-
त्वाद्धेतोः मयि दासमूत इत्यर्थः । ते तव रुद् प्रतिघा । 'प्रतिघास्तृकुधौ स्त्रिया,
मित्यमरः । मा स्तात् माऽस्तु । तत् याचकत्वं जगत्संसर्गात् लोकसंपर्काद्वागतं
प्राप्तमित्यर्थः । मत्स्वभावेन जन्तुमुत्पादितं न भवतीत्यर्थः । जीवस्य ज्ञानानन्दादि-
स्वरूपत्वात् याचकत्वाभावः । प्रत्युत त्वय्येव वर्तत इत्याह त्वं चेति । त्वं बलिं
वैरोचनिं नायाचथाः किम् न याचितवानसि किम् ? याचितवानेवेत्यर्थः । तर्हि
देवकार्यार्थं न स्वार्थं याच्चेत्याह—वितेति । त्वं कनकाद्रिभागपि वैकटाचलमागपि
वित्तार्थी द्रव्यार्थी असि वरदानादिद्वारा धनं काङ्क्षस इत्यर्थः । तत जगत्सं-
सर्गाद्धेतोः । याच्यानिवृत्तिभ्यां याच्यापुनरावृत्तिभ्यामुज्झितं त्यक्तं वैकुण्ठं
मां नय । * न च पुनरावर्तत इति श्रुतेः । वीतं विगतं देहीति वचनं प्रदिशेति
वचनं कर्मवृत्तदेहवानिति वचनं च यस्य तादृशस्तन् ते तव सदा सर्वकालेऽपि
किङ्करः दासः स्यां भवामीत्यर्थः ॥ ७६ ॥

भक्तैस्त्वार्थपरैरकार्यपकृतिः का वेति तान् रक्षसि

त्वद्वात्सल्यदयाक्षमाद्युपचयव्यग्रं परार्थं रतम् ।

कसान्नावासि मामधौघनिस्तं स्वीयं प्रमो श्रीनिधे

घण्टाकर्णमुखानादपि यशो मद्रक्षणे स्यान्महत् ॥ ७७ ॥

इतः परं घण्टाकर्णमुखरक्षणादपि मद्रक्षणमेव तव यशस्करमित्याह—
भक्तैरति ॥ श्रीनिधे स्वार्थः स्वप्रयोजनं परो येषां तैः मोक्षं लब्धुकामैरित्यर्थः ।

भक्तैः [का वा कियती]¹ उपकृतिरूपकारः अकारि व्यधायि पापक्षयादिभिरित्यर्थः । अन्यथा रक्षणे बह्वायासः स्यात् [इति तान्] मनःपरिपाककाले अत्यन्तं रक्षसि । रक्षणं करोषीत्यर्थः । हे प्रभो तव वात्सल्यं वत्सलत्वम् । दोषादर्शित्वं वात्सल्यमिति निगमान्तगुरवः । दोषभोग्यत्वतिति लोकाचार्याः । दया कृपा । [पर-]दुःखदुःखित्वं दयेति लोकाचार्याः । परदुःखासहिष्णुत्वं दयेति निगमान्तगुरवः । क्षमा शान्तिः । आदिशब्देन महतो मन्दैस्सह नीरन्ध्रेण संश्लेषः सौशील्यम् । आदयो येषां गुणानामित्यर्थः । उपचये वृद्धौ व्यग्रं त्वरमाणं परस्य उत्कृष्टस्य तवार्थे प्रयोजने रतमासक्तम् अघेषु पापेषु एकं मुख्यं यथातथा निरतं निष्ठं स्वीयं त्वद्भासं मां कस्मात् कुतो वा हेतोः नावसि न रक्षसि । मद्रक्षणात्तव वात्सल्यादयः प्रकाशन्त इत्यर्थः । त्वद्रक्षणे किं फलम् । आह—घण्टाकर्णेति । घण्टाकणमुखानां घण्टाकर्ण-प्रभृतीनाम् अवनात् रक्षणादपि मद्रक्षणे महत् अधिकं यशः कीर्तिः स्यात् ; अन्धकारे हि दीपस्य प्रकाशः । तथा मद्रक्षणात्तव प्रकाशः । भक्तास्तु स्वार्थपराः अहं तु त्वत्कार्यैकपरः । मया पापे कृते वात्सल्यादिगुणाः प्रकाशन्त इत्यर्थः ॥ ७७ ॥

श्रीनाथ स्वापहारान्मयि तव रुडभूदण्डयस्येतमस्मात्

मां त्वत्कूरप्रकृत्या स्वविभवपरया प्रेरिता धीर्ममेत्यम् ।

चक्रे नाहं तदेनां निगलय तु पदे स्वं हतं ते गृहाण

त्वं दूरे मे कुरुष्व प्रकृतिमपि पुनर्नापहारः प्रसीद ॥ ७८ ॥

त्वदीयां प्रकृतिं दूरीकुरुष्वेति प्रार्थयते—श्रीति ॥ हे श्रीनाथ तव एतस्मात् स्वापहारात् तव द्रव्यभूतात्मापहारात् । आत्मापहारः* त्वं मेऽहं मे कुतस्तत्तदपि कुत इदमिति स्वतन्त्रोऽहमिति बुद्धिः । *योऽन्यथा सन्तमा-त्मानमन्यथा प्रतिपद्यत इत्युक्तेः² । मयि तव रुट् क्रोपोऽमृत । एतं मां दण्डयसि

१. का वा उपकृतिरच्यतीति मत्वा तान् रक्षसि । तर्हि कचिदुपकृतिस्ते कृता । तस्मात् तद्रक्षणं न तव यशसे । इति युक्ततरम् ।

२. 'किं तेन न कृतं पापं धोरेणात्मापहरिणा' ॥ इत्युत्तरार्थम् ।

दुःखं दापयसीत्यर्थः । स्वस्य विभवः संसाराभिवृद्धिः परा प्रधाना यस्यास्ता [तदा]
तव दुष्टया प्रकृत्या मूलप्रकृत्या । अनेन प्रकृतेर्भगवत्कार्यसाधकत्वान् मन्त्रित्वं गम्यते ।
प्रेरिता नियमिता मम धीः धर्मभूतज्ञानमित्यर्थः इत्थं चक्रे एवं चक्रे आत्मापहारं चक्र
इत्यर्थः । अहम् आत्मपदार्थोऽहं न कृतवानित्यर्थः । तत् तस्मात्कारणात् एनां मम
धियं ते पदे स्थाने चरणे निगल्य तु बन्धनं करोतु ('कुर्वेव') । निगल बन्धन
इति धातुः । तुरवधारणे । तुःस्याद्भेदेऽवधारण इति निघण्टुः । हतमपहतं ते
तव स्वं स्वत्वभूतं मामित्यर्थः । त्वं गृहाण गृहीप्तेत्यर्थः । आत्मसमर्पणं
करोमीति चार्थः । त्वत्संबन्धिना प्रकृतिमपि दुष्टमन्त्रिणं मे मम वृत्ते कुरुष्व
प्रकृतिसंबन्धं निवर्तयेति चार्थः अपहारः आत्मापहारः पुनर्न [यथा] भवति तथा
प्रसन्नो भवेत्यर्थः । प्रकृतित्यागे स्वास्तन्यधीर्न भवति, तदभावे आत्मापहारो[न]
भवतीति भावः ॥ ७८ ॥

‘रत्नैरितराप्रमेघपटुतैस्त्वासादिदोषोज्झितैः

शुद्धैः काञ्चनभूषणालिममितामुद्गासयद्भिः परम् ।

त्वत्सायुज्यमुपागतैस्तव वपुर्हारैर्जरीजृम्भ्यते

विष्णो त्वत्पदमप्रमेयमहिम श्रीनाथ सद्भिर्नृप ॥ ७९ ॥

वज्राङ्गिसेवाप्रकारमाह—पुंरत्नैरिति ॥ हे श्रीनाथ अप्रमेयः महिमा

प्रभावो यस्य तस्य संबुद्धिः^१ । हे विष्णो इतरैरन्यैः आयसैः अप्रमेया भेदयितु-

मशक्या पटुता पाटवं येषां तैः । वज्रं वज्रेण भिद्यत इति न्यायत् ।

(“ कामक्रोधाद्यवश्यैश्च ”) त्वासादिदोषैः पटलादिदोषैः मयादिभिश्च रहितैर्मुक्तैः ।

‘त्वासो भीमणिदोषे चे’ त्यमर । शुद्धैः धवलैः प्रकृतिरहितैश्च अमितामपरि-

मितामित्यर्थः । काञ्चनभूषणानां सुवर्णभूषणानाम् आलिं पङ्क्तिम् उद्गासयद्भिः

प्रकाशयद्भिः सुवर्णस्वचित्तभूषणैश्च परमुत्कृष्टं त्वत्सायुज्यं त्वत्साम्यमुपागतैः प्राप्तैः

पुंरत्नैर् हरैर्वज्रैः मुक्तस्वरूपपुण्यश्रेष्ठैश्च त्वद्वपुः शरीरं कर्तुं, त्वत्पदं विष्णुपद-

१. एतदनुरोधेन ‘—महिमन्’ इति पठनीयमिति भाति । “अप्रमेयमहिमेति पदविशेषणम्” इत्यन्यत्र । अत्रापि च तयोत्तरत्र योजना दृश्यते ।

माकाशः वैकुण्ठश्च अप्रमेयो मानानहो महिमा यस्य तत् सद्भिर्ग्रथा नक्षत्रैरिव
सत्पुरुषश्रेष्ठैः नित्यमुक्तैरिव च जरीजृम्भ्यते प्रकाशते । अतः सायुज्यं तावत्समान-
गुणयोगित्वं न त्वैक्यम् । अन्यथा * आदित्यस्य सायुज्यं गच्छतीत्यादावतिव्याप्तेः ।
वज्राणि भूषणद्वारा वपुर्निष्ठा मुक्ताश्च परितो वेष्टयन्ति । * अज्ञान्यन्या देवता
इत्युक्तेश्च असदुक्तमेवं रमणीयम् ॥ ७९ ॥

संख्यावद्भिरपि व्यपेतगणनैर्गन्धोज्झितैरप्यलं

सामोदैर्विगतोग्रतैरपि मनस्संभूतधिकारिभिः ।

शेषाद्रीडसदृशैरपि सदा त्वदर्शनप्रोज्ज्वलैः

सद्भिस्सेवितमादरात्तव कदा पश्येम पादद्वयम् ॥ ८० ॥

कुलशेखरादिभिः सद्भिस्सेवितं त्वत्पादद्वयं कदा पश्येमिति प्रार्थयते—

‘संख्यावद्भिरिति ॥ हे शेषाद्रीश्वर व्यपेता रहिता गणना संख्यां येषां तैः ।
संख्यावत्त्वे संख्यारहितत्वं विरुद्धमिति भावः । संख्यावद्भिः पण्डितैरिति परिहारः ।
संख्यावान्पण्डितः कविरित्यमरः । गन्धः परिमलः आमोदः परिमलः ।
गन्धरहितत्वे गन्धवत्त्वं विरुद्धम् । गन्धोज्झितैः गर्वोज्झितैः सामोदैः सानन्दैरिति
परिहारः ।

“ गन्धो गन्धक आमोदे लेशे संबन्धिगर्वयोः ।

मुत्पीतिः प्रमदो हर्षः प्रमोदामोदसंमदाः ॥ ”

विगतमुग्रत्वं शिवत्वं येषां तैः । मनस्संभूतो मन्मथः धिक्कुर्वन्ति तिरस्कुर्वन्तीति
धिकारिभिः । शिवभिन्नत्वे कामदाहकत्वं विरुद्धम् । विगततीक्ष्णत्वेः कामादि-
दोषरहितैश्चेति परिहारः । दृशोर्नेत्रयोः बलं दृग्बलं दृग्बलेन सह वर्तन्त इति
सदृशत्वात् ते न भवन्तीत्यसदृशत्वात् अन्धाः तैः । अन्धानां त्वद्वीक्षकत्वं विरुद्धम् ।
असदृक् असदृशं बलं ज्ञानादिकलं येषां तैरिति परिहारः । तव दर्शनेन सेवया
प्रोज्ज्वलैः प्रकाशमानैः सद्भिः सत्पुत्रैः आदरात् अल्पमत्यन्तं सेवितं तव पादद्वयं
पादयुग्मं कदा पश्येम सेवेम ॥ ८० ॥

हरिणा रिपुकरिणामुरुकरुणावितकरिणा

शरणागतिकरणामरतरुणाऽऽदिमगुरुणा ।

दरिणाऽम्बुजशरणाशरदरुणाम्बुजहरिणा

हरिणा कृतभरणा वयमरुणालिजिदरिणा ॥ ८१ ॥

विष्णुना वयं कृतभरणा इत्याह—हरिणेति ॥ रिपूणां शत्रूणामेव करिणां राजानां हरिणा सिंहेन । उरुकरुणया अधिकदयया अवितः रक्षितः करी गजो यस्य तेन । शरणागतिर्भस्यासः करणं साधकतमं येषां तेषाम् अमरतरुणा कल्पवृक्षेण । आदिमगुरुणा प्रथमगुरुणा । दरः शङ्खः अस्यास्तीति दरी तेन । अम्बुजं शरणं भवनं यस्यास्सा लक्ष्मीस्तैव शरदरुणाम्बुजं शरत्कालरुणपत्रं तस्य हरिणा सूर्येण । अरुणाक्षीनां सूर्यावलीनां जित् जेतु अरि चक्रं यस्य तेन हरिणा विष्णुना वयं कृतं भरणं येषां ते कृतभरणाः कृतरक्षणा इत्यर्थः ॥ ८१ ॥

तुल्योत्कृष्टविवर्जितो यदि गुणैस्त्वं चेत्त(णैः स्वं ते त) दन्यैरहं

तादृङ्मानतमा तयी यदि ततः शुद्धस्य मत्सङ्गतः ।

नावद्यं तव किं भवेदिति पुरा दृष्टं न चेन्मादृशाः

किं दृष्टः कचनापितत्कुरु भवच्छुध्यै विदोषं तु माम् ॥ ८२ ॥

[यदि] मत्प्रशंसितव दोषः स्यात्तर्हि मां विदोषं कुर्वित्याह तुल्येति । [गुणैः] तुल्यं च (श्च) उत्कृष्टं च (श्च) तुल्योत्कृष्टे(षौ) अतिशय(ः) समानाधिकरणे (-गुणौ), ताभ्यां विवर्जितः तव स्वं चेदिति (यदि) घनं यदि [“अहं तदन्यैः दोषैः तुल्योत्कृष्टविवर्जितः”] तयी वेदः ‘तादृङ्मानतमा स्वतः प्रमाणतया प्रमाणतमा यदि । वेदविरुद्धापवृन्दमहमेव करोमीत्यर्थः । ततस्तस्मात् मत्सङ्गतः मत्संसर्गात् शुद्धस्य परिशुद्धस्य तव अवद्यं दोषः न भवेत् किम् न स्यात् किम्—स्यादेवेत्यर्थः । पुरा पूर्वकाले इति एवंप्रकारेण अपरिशुद्धजीवसंसर्गात् दोषवत्त्वं

1. ‘अहं दोषैः तादृक् तुल्योत्कृष्टविवर्जित त्रयी मानतमा यदि’ इति योजनं शुक्लम् ।

न दृष्टं चेत् मादृश मत्सदृशः महापापयुक्तः क्वनापि क्वचिदपि दृष्टः किं न दृष्ट
एवेत्यर्थः । मत्सदृशोऽहमेवेति भावः । एवमत्यन्तपापसंसर्गवशात् तवापि दोषः
स्यादेवेत्यर्थः । तर्हि किं कुर्म इत्यत्राह—तदिति । तत्तस्मात् भवतः तव शुद्धौ
मां विदोषं दोषरहितं कुरु कुरु । पयःपानस्य पाषाणधारणवदिति भावः ॥ ८२ ॥

वैकुण्ठे परतैव वैभववती सौशील्यमुख्यास्त्वह-

दीपास्तद्वृषशैलभाङ्गरमृगव्योमाद्द्रुमाद्यैरपि ।

सेव्योऽस्यद्य बहुक्षुधस्तव चिरादेते गुणाः प्रस्फुर-

द्द्वारामितपापराशिममितं संप्राप्य तुष्यन्तु मे ॥ ८३ ॥

एते सौशील्यादयः मे पापराशिमनुभूय तुष्यन्त्वित्याह—वैकुण्ठलोके
परतैव परत्वगुण एव वैभवोऽ(-वम)स्यास्तीति वैभववती द्रव्य(१)प्रकर्षवतीत्यर्थः ।
सौशील्यमुख्याः सौशील्यप्रधानाः गुणा इह लोके अहदीपाः दिवारोपितदीपाः
अल्पप्रकाशा इत्यर्थः । तत्तस्माद्धेतोः वृषशैलं वृषाद्रिं भाङ्गं सन् प्रतिपद्यमानस्सन्
नरा मनुष्याश्च मृगा हरिणादयश्च ज्योम्नि आकाशे अटन्तीति ज्योमाटः पक्षिणश्च
द्रुमाश्च वृक्षाश्चेति द्वन्द्वः । तैरपि अद्य इदानीं सेव्यः सेवार्हः अन(सि) । चिरात्
बहुकालात् तव एते गुणाः सौशील्यादिगुणाः बह्वी अधिका क्षुत् येषां ते
बहुक्षुधः मे मम अमितं मानरहितं यथा तथा दुर्वारं वारयितुमशक्यम् अमितं
परिमितरहितं पापराशि पापसमूहं संप्राप्य लब्ध्वा संतुष्यन्तु संतोषं प्राप्नुवन्तु ।
सौशील्यमुख्या इत्यत्र मुखे भवं मुख्यं, सौशील्यं मुख्यं येषां ते सौशील्यमुख्या
इति स्वार्थे व्यञ्ज(१) ॥ ८३ ॥

पददर्शकोल्योजित-

हस्ताभ्यां निजपदान्ज्जनप्राणाम् ।

1. अस्मि आन्त्रेषु कश्चिदाभाणक यस्यायमर्थः— 'पयस कृते पायागो धर्तव्य'
इति । एवमेव पयोषट् संवधेन बोधयिष्यन् वैश्विक. एवमस्मिन् पार्श्वे तं घटं पार्श्वान्तरे
तत्तुल्यभरे पायाणं च निवाय वदति । तस्य तदपाणधारणमपरिहार्यम् । तथा प्रकृतेऽपीति ।

भवजलधिरुद्गमः

स्यादिति सूचयसि ननु वृषाद्रीश ॥ ८४ ॥

मत्पादसेविनां मुक्तिरतिखुलमेति हस्तः सूचयतीत्याह—पदेति ॥ हे वृषाद्रीश पदं पादं दर्शयतीति पददर्शकः दक्षिणहस्तः ऊरौ योजितः वामहस्तः ताभ्यां हस्ताभ्यां कराभ्यां निजे ये पदाब्जे स्पर्शये पादपद्मे (तयोः) नम्राणां [ते] नमस्कृत्वतां भवजलधिः संसारसमुद्रः ऊरुदमः ऊरुप्रमाणं(णः) स्यात् इति एवं-प्रकारेण सूचयसि ननु सूचनां करोषि किम् । नन्विति प्रश्ने । *मत्पादसेविनां पुंसां विरजा कटिदम्बिका । इतीव दर्शयन् दोर्भ्यामास्ते वैकटनायकः ॥ इत्यादि ॥ ८४ ॥

चञ्चदारमरीचिकाविषयदुर्वीरुद्गदव्याघ्रयुक्-

कुब्जदावावृतिभीमसंसृतिवनीदग्धात्मसंजीवनीम् ।

सारासारभवत्कथारसमुधां पीतां सदा कुर्वतां

शेषाद्रीश सुधा सुधाऽब्धिजनिता सा शर्करा शर्करा ॥ ८५ ॥

भवत्कथामृतं दृष्वतां सुधा मुधैवेत्याह—चञ्चदिति ॥ हे शेषाद्रीश चञ्चन्तः प्रकाशमानाः ये दारा भार्याः त एव मृगतृणिकाः मरीचिकाः । मृगतृण्या मरीचिकेत्यमरः ताभिः । विषयाः शब्दादयः त एव दुर्वीरुधः दुष्टगुल्माः तैः । वीरुधो गृहगुल्मिन्य इत्यमरः । गदा रोगाः त एव व्याघ्राः तैः । रोगव्याधिगदामया इत्यमरः । युनक्तीति युक् तथा । कुट् क्रोधः तस्यैव दावस्य दावानलस्य आवृत्या आवरणेन भीमायां भयह्वरायाम् । संसृतिः संसार एव वनी वनसमूहः । वन्या वनसमूहे स्यादित्यमरः । तस्यां दग्धानां भस्मीकृतानां । दह भस्मीकरण इति धातुः । आत्मना जीवानां संजीवनी सम्यग्जीवनीमित्यर्थः । सारः सारांशः आसारो धारासंपतो यस्यस्तां भवतः कथारसः रामकृष्णादिवृत्तान्तः स एव सुधा तां सर्वकालेऽपि पीतां पानकर्मोद्यतां कुर्वतां सदा दृष्वतामित्यर्थः । सुधा अमृतम् अवधौ स्मृदे जनिता उत्पादिता । सा सिद्धा सुधा अमृतं सुधा

शिलाचूर्णप्रकृतिकं द्रव्यं [‘आन्ध्रभाषायां’] (गत्सु) । सा शर्करा गुडविशेषः ।
(चीना पञ्चदार) । शर्करा शिलाविशेषः (पिण्डिरायि) ॥ ८५ ॥

कान्त त्वन्मतिकान्तिशान्तिकरणप्रकान्तविक्रान्त्यस-

द्भ्रान्तिध्वान्तदुरन्तदुष्पथगतिश्रान्तिप्रतान्तान्तरम् ।

शान्तस्यान्तकृताच्छचिन्तनसुधासिक्तत्वदङ्घ्रिद्वयाः

सन्तो मां विनिवेशयन्तु सद(मन)सि स्वीये कटाक्षेण ते ॥ ८६ ॥

त्वद्वक्तेष्वन्त्यतमं मां कुर्वित्याह—कान्तेति ॥ हे कान्त हे सुन्दर ।
पतिरिति वा । कान्तायाः सुन्दरायाः त्वन्मतेः त्वत्स्मृतेः । त्वत्स्मृतीति वा पाठः ।
कान्तेः प्रकाशस्य शान्तिकरणे शान्तिक्रियायां प्रकान्ता आरम्भिता(ब्धा) विक्रान्त-
विक्रमणं यस्यास्तस्याः(तया) असद्भ्रान्त्यैव असद्विषयकप्रमैव (“अमेणैव”) ध्वान्तेन
अन्धकारेण दुरन्तया अन्तरहितया दुष्पथगत्या दुर्मार्गगत्या या श्रान्तिः आयासः
तया प्रतान्तं प्रकर्षेण तान्तमान्तरं मनो यस्य तं मां, शान्ते शान्तिगुणयुक्ते स्वान्ते
मनसि कृतेन अच्छचिन्तनेन स्वच्छविचारणेनैव सुधया अमृतेन सिक्तमाद्रीकृतं
त्वदङ्घ्रिद्वयं पादद्वयं येषां ते, सन्तः सत्पुरुषाः ते तव कटाक्षेण स्वीये स्वकीये
मनसि मां निवेशयन्तु प्रवेशयन्तु ॥

पाठान्तरम्— एनःकृन्तनसन्ततोल्बणभवद्भृत्तान्तचिन्तासुधा-
सन्तुप्यन्तमिमं कुरु श्रितनिधे श्रकान्त चिन्तापह ॥ ८६ ॥

पाठान्तरे—श्रितानामाश्रितानां निधे श्रीकान्त लक्ष्मीकान्त चिन्तामितर-
चिन्तां हिनस्ति छिनत्तीति चिन्तापह चिन्तानिरासकेति संबुद्धित्रयम् । इमं माम्
एनःकृन्तने पापच्छेदने सन्ततोल्बणस्य सर्वकालोत्कटस्य भवद्भृत्तान्तस्य *जन्म कर्म
च मे दिव्यमित्युत्तरहितस्य(जन्मकर्म) ज्ञानस्य चिन्तैव (न्तयैव) विचारणैव
(-णयैव) सुधायां(-धया) सन्तुप्यन्तं सन्तोषन्तं कुरु त्वमिति शेषः ॥ ८६ ॥

किं चामराणि धवलातपवारणानि
 सिंहासनानि शयनानि पदासनानि ।
 पीताम्बराणि यदि वाऽत्र यथोचितं ते
 सर्वोपचारकरणानि वृषाचलेश ॥ ८७ ॥

इतः परं चामराद्युपकरणानां प्रार्थयते—किं चामराणीति ॥ हे वृषाचलेश
 किं चामराणि चामरवदाचराणि किम्? चामरं भवामि किमित्यर्थः । धवलात-
 पवारणानि धवलातपवारणवदाचराणि किम्? श्वेतच्छत्रं भवामि किमित्यर्थः ।
 सिंहासनानि सिंहासनं भवामि किमित्यर्थः । शयनानि शयनवदाचराणि किम्?
 शयनं भवामि किमित्यर्थः । पदासनानि पादपीठवदाचराणि पादपीठं भवामि
 किमित्यर्थः । पीताम्बराणि पीताम्बरवदाचराणि पीताम्बरं भवामि किमित्यर्थः । अत्र
 कैङ्कर्यविषये यदि वा यद्वा एकैकप्रार्थनेन किं प्रयोजनमिति भावः । यथोचितं
 यथायोग्यं ते सर्वोपचारस्य करणानि साधनानि सर्वाणि च तान्युपचारकरणानि च
 [सिद्धदाचराणि किम्] सर्वोपचारकरणानि भवामी[मि किमि]त्यर्थः । सर्वविधकैङ्कर्य-
 प्रार्थनामात्रेण तृप्त्यभावात् सर्वाणि कैङ्कर्यमाधनान्यपि अहमेव स्यामिति वाचा
 प्रार्थितम् । अस्मिन् श्लोके सर्वाणि वाक्यानि आचारार्थकिञ्चिन्तोत्तमपुरुषैक-
 वचनानि ॥ ८७ ॥

सिद्धान्तार्थविरुद्धवद्वकुहनावौद्धप्रबन्धच्छटा-

श्रद्धासिद्धदुरध्ववाधितभवननिर्धारणाधारणम् ।

मा त्वं मा कुरु मासमाश्रित सुधामाधुर्यमाधुर्यवाग्-

गुम्भे त्वद्गुणयुक्प्रबन्धनिकरे संबन्धयासन्मनः ॥ ८८ ॥

त्वद्गुणैकप्रतिपादके श्रीमाध्यादिग्रन्थे मम मनः संबन्धयेति प्रार्थयते—
 सिद्धान्तेति ॥ त्वं मां सिद्धान्तार्थस्य श्रीरामानुजमिद्धान्तार्थस्य विरुद्धं यथा तथा
 वद्धायां रचितायां कुहनाः(?) कपटः चौद्धः प्रच्छन्नवौद्धः मायावादिनः ।

*मायावादमसच्छास्त्रं प्रच्छन्नं बौद्धमुच्यते इत्यादि । तेषां प्रबन्धच्छटायां प्रबन्धसमूहे श्रद्धया आसत्तया सिद्धेन दुरध्वेन विषयेन । व्यध्वो दुरध्वो विपर्ययः कदध्या कापथस्समा इत्यमरः । बाधिता पीडिता भवतः निर्धारणा नितरां धारणा भवद्विषयकस्वरूपपरिष्कार इति यावत् । तस्याः धारणा स्थापनं यस्य तं मां त्वं भवान् मा कुरु एवंविधं मा कुर्वित्यन्वयः । माशब्दौ द्वितीयानिषेधवाचकौ । हे मासमाश्रित लक्ष्मीसमेत सुधाया अमृतस्य माधुर्यस्य मधुरत्वस्य माया लक्ष्म्याः धुर्यो धुरंधरो वाग्गुम्भो वाग्रचना यस्मिस्तस्मिन् । तव गुणा वात्सल्यादयः तैर्युज्यन्ते इति युजः ते च ते प्रबन्धाश्च श्रीभाष्यादयः तेषां निकरे समूहे असन्मनः समुदाय-
विवक्षया असच्छब्दः अस्माकमित्यर्थः । संबन्धय संबन्धं(द्वं)कुरु ॥ ८८ ॥

वक्षो दक्षिणमीक्ष्यतेऽक्षततटिल्लक्ष्म्या हि लक्ष्म्या जग-

द्रक्षादक्षकटाक्षयाऽक्षयभवत्स्वातन्त्र्यहृद्दीक्षया ।

माता मे सतताश्रितं तव ततो मा त्रासमात्राऽसकृ-

द्गाढप्रेमकृतागसोऽप्यतिशिशोः क्षान्त्येकरक्ष्यस्य मे ॥ ८९ ॥

लक्ष्मीकटाक्षापहतस्वातन्त्र्यस्त्वं मां क्षम(क्षाम्य)सीत्याह—वक्ष इति । ते तव दक्षिणं दक्षिणभागस्थं वक्षस्स्थलम् । अक्षता प्रकाशमाना तटितः शम्पायाः लक्ष्मीः शोभेव लक्ष्मीर्यस्यास्तया । जगतां लोकानां रक्षायां रक्षणे दक्षः समर्थः कटाक्षो यस्यास्तया । अक्षयीभवत् प्रवर्धमानं यत् स्वातन्त्र्यं *क्षिपामीति स्वातन्त्र्यं हरतीति हृत् वीक्षा कटाक्षो यस्यास्तया मे मम माता सततमाश्रितं ईक्ष्यते दृश्यते । ततस्तस्मात् कारणात् अतिशिशोः अत्यन्तानभिज्ञस्य असकृत्पुनः पुनः गाढप्रेम्णा पुहानुपुह्नीकृतानुरागेण कृतम् आगः अपराधो यस्य तस्यापि, तव क्षान्त्येकरक्ष्यस्य क्षान्त्या एक प्रधानं यथा तथा] रक्ष्यस्य मे मम त्रासमात्रा भयलेशोऽपि मा नास्तीत्यर्थः । लक्ष्मीकटाक्षापहतस्वातन्त्र्यस्त्वं ममापराधान् क्षम(क्षाम्य)सीत्यर्थः ॥ ८९ ॥

अभ्राम्भोजसुखस्सदैव निरयत्राते स्वतन्त्रधरन्

प्राप्तं मद्ग्रहणेच्छया स्थित्सुखं त्वां मत्पुरे दुःखिनम् ।

रुद्धं चाकरवं परास्ति यदि ते शक्तिर्हरे त्वत्पुरे

नोभूयश्च्युतिदे निधेहि सुखदे मां श्रीनिधे सद्विधे ॥ ९० ॥

जीववशीकरणार्थमेव व्यूहविभवादिरूपेण भगवतो वर्तनमित्याह—अत्रेति ॥

हे सन् प्रशस्तो विधिर्व्यापारो यस्य तस्य सम्बुद्धिः । हे श्रीनिधे हे हरे इति सम्बुद्धित्वम् । अत्राभ्योर्जं गगनारविन्दभूतं सुखं यस्य सः सुखलेशरहित इत्यर्थः । सदैव सर्वदैव निरयत्राते नरकसमूहे स्वतन्त्रः अर्गलरहितश्चरन् संचरन् स्वाभाविकदुःखीत्यर्थः । मम ग्रहणं मदग्रहणं तस्य इच्छया मां गृहीतुमिच्छयेत्यर्थः । स्थिरमुखं स्थिरानन्दं त्वां मत्पुरे मच्छरीर इत्यर्थः । दुःखिनं दुःखवन्तं रुद्धं वद्धम् अकरवं कृतवानस्मि । अभक्तमनसि भगवतः कण्टकाग्र इव स्थितिरिति भावः । परा उत्कृष्टा ते शक्तिरस्ति [यदि] । भूयश्च्युतिं ददातीति भूयश्च्युतिदं नाशदं तन्न भवतीति नोभूयश्च्युतिदं तस्मिन् त्वत्पुरे वैकुण्ठे सुखदे सौख्यदे मां निधेहि निक्षिपस्व ॥ ९० ॥

रक्षतु लक्ष्मीशो मां रक्षितरक्षोऽनुजादिहितपक्षः ।

कुक्षिसुनिक्षिप्तजगल्लक्ष्मणमुनिदत्तलक्ष्मसल्लक्ष्यः ॥ ९१ ॥

श्रीरामानुजमुनिना दत्तशङ्खचक्रो वेंकटेशो मां रक्षत्वित्याह—रक्षत्विति ॥

रक्षितः संरक्षितः रक्षोनुजो विभीषणः आदिर्येषां तेरक्षोनुजादयो भक्ताः आदिशब्देन प्रह्लादः तेषां पक्षो येन स । कुक्षौ उदरे [सु]निक्षिप्तं न्यस्तं जगत् येन सः । लक्ष्मणमुनिः रामानुजाचार्यः तेन दत्तं यल्लक्ष्मशङ्खचक्ररूपं तेन सतां भगवच्छाल-निष्ठानां लक्ष्यः ज्ञेयः नोचेत् सात्त्वता न सेवन्त इति भावः । लक्ष्मीशः श्रियः पतिः मां रक्षतु ॥ ९१ ॥

शब्दादिदुर्विषयतापकयुग्मभवेऽस्मिन्

घोरज्ज्वलज्ज्वलनत इवाम्बरीये ।

व्रीहि पुराणमप्यः(शं) पटुतोऽज्झितं मां

कालं क्रियन्तमभिभर्त्स(र्ज)यसे रमेश ॥ ९२ ॥

क्रियन्तं कालं आष्ट्रे मामभिभर्त्सयसीत्याह—शब्दादीति ॥ हे रमेश लक्ष्मीश अस्मिन् शब्द आदिर्येषां ते ये दुर्विषयाः दुष्टविषया एव तापका बाधकाः तैर्युनक्तीति युक्, सचासौ भवस्संसारः तस्मिन् घोरं कठिनं यथातथा ज्वलता दहता ज्वलनेन अग्निना तप्ते तप्यमाने अम्बरीषे आष्ट्रे, अगमन्तं नष्टं [अं मुखं] यस्य तत्(म्) पुराण प्राचीनम् अत एव पटुतया पाटवेन उज्झितं त्रीहिमिव धान्यमिव मां क्रियन्तं कालं क्रियन्त्यन्तमित्यर्थः । अभिमर्त्सं(र्जं)यसे मर्जितं करोषि ॥ ९२ ॥

केचित्पुण्यदिनेष्वनल्पयतना जिह्वाग्रमात्रे क्षणं

स्वाद्वल्पं गदकृच्च वस्तु समुदो यद्भुजते तत्क्रियत् ।

पूर्णा सर्वरसैः समस्तगदभिर्निर्यत्नलभ्यामिता

लक्ष्मीनाथकथासमुज्ज्वलसुधा स्वाद्यास्ति(स्तु) मे सर्वदा ॥ ९३ ॥

केचित्पुण्यदिनेषु बहुप्रयत्नात् यत्किञ्चिद्रसमनुभवन्ति । वयं तु सर्वरसपूर्णं गदच्छेदक लक्ष्मीनाथकथामृतमनुभवाम इत्याह—केचिदिति ॥ अनल्पमधिकं यत्नं प्रयत्नो येषां ते केचिज्जना जिह्वाग्रमात्रे रसनेन्द्रिय इत्यर्थः । क्षण क्षणमात्रं स्वादु सरस, तथाऽपि अल्प स्वल्प गदकृत् रोगकृत् समुदस्सन्त सन्नोपयुक्तास्सन्तः यद्वस्तु भुजते अनुभवन्तीत्यर्थः । तद्वस्तु क्रियत् क्रियन्मात्रम् न किमपीत्यर्थः । मे मम तु सर्वदा सर्वकालेऽपि सर्वरसैः समस्तरसैः पूर्णा संपूर्णेत्यर्थः । समस्त-गदमित् समस्तरोगमित् निर्यत्नेन यत्नराहित्येन लभ्या लब्धुं योग्या अमिता इत्यतारहिता लक्ष्मीनाथस्य नारायणस्य कथा चरितं तथा समुज्ज्वला प्रकाशमाना या सुधा सा स्वाद्या आस्वादनाहं अस्तु भवतु ॥ ९३ ॥

सौम्यामेककलां शुचि च दधतः सर्वज्ञशब्दं शुद्ध-

क्षमाभृच्छब्दमिवावमत्य निपुणो यत्सेयया प्राप्तवान् ।

निर्दोषाः सकलाः कलाः श्रयति तं शब्दं यथार्थं नम-

च्छीर्षालंकृतिपादुकोऽस्तु सत्ततं देवतुरङ्गाननः ॥ ९४ ॥

रुद्रो भवत्यादसेवया सर्वज्ञत्वं प्राप्तवान् तं तुरङ्गाननं भज इत्याह—
 सौम्यामिति ॥ सोमस्य चन्द्रेत्येमां सौम्यां शुचिं धवलां परिशुद्धाम् । अप्यर्थ-
 कश्चकारः । शुचिमपीत्यर्थः । एका च सा कला च एककला । षोडशांशं(शः)
 कला । कला तु षोडशो भाग इत्यमरः । एककलामेकविधां च । सर्वं जानातीति
 सर्वज्ञशब्दं गुडक्षामृच्छब्दमिव गुडपर्वतमिव दधतः^१ निपुणः समर्थः रुद्र इत्यर्थः ।
 अवमत्य निरर्थकतया तिरस्कृत्य यस्य भगवतः सेवया परिचर्यया निर्दोषाः
 दोषरहिताः सकलास्समस्ताः कलाः प्राप्तवान् लभमानः तं शब्दं सर्वज्ञशब्दं यथार्थं
 यथातथा श्रयति आश्रयति, नमतां नमस्कुर्वतां शीर्षेषु शिरस्सु अलङ्कृतिरलङ्कारभूता
 पादुका यस्य सः तुरङ्गस्याश्वस्य आननं मुखं यस्य सः देवः हयग्रीवः सततं सर्वदा
 अस्तु भवतु । मत्क्षेमायेति भावः । पुरा किल त्रिपुरविजयकाले असुरैर्निराकृतो
 रुद्रः अहं मरणं प्राप्स्यामीति दक्षिणाभिमुखः प्रायोपवेशं चकार । परब्रह्मभूतो
 नारायण आगत्य विष्णुपद्माक्षरमुपदिष्टवान् । अनन्तरं त्रिपुराणि जितवानिति
 प्रसिद्धिः । उक्तं हि शङ्करसहस्रनामभाष्ये— * यस्य शिष्यो महादेवो दक्षिणा-
 मूर्तिसंज्ञितः । भारती च तथा शिष्या तं वन्दे तुरगाननम् ॥ इति ॥ ९४ ॥

यत्पादामृतमादराच्छिरसि यन्नामामृतं चानने

विभ्रत्प्राप शिवत्वमिन्दुमकुटः सर्वज्ञतां चोज्ज्वलाम् ।

धाता सोमकनीतवेदनिकरः संग्राप यस्मात्रयीं

तं शुभ्रांशुविशुद्धबाहवदनं श्रीवेंकटेशं भजे ॥ ९५ ॥

ब्रह्मरुद्राद्याः अग्राद्याच्छुद्धाः तं वेंकटेशं भज इत्याह यत्पादेति ॥ इन्दुध्वन्द्रः
 मकुटे यस्य सः रुद्रः यस्य भवतः पादे पादपद्मे अमृतं गङ्गाम् आदरात् गौरवात्

१. पठ्यन्तं मृदं व्याख्यातं चानन्दिकं भाति । 'शुचिं च दिदधतः' इति प्रथमान्तं
 युक्तम् । तत्र च सौम्यां शुचिं च अग्राग्रीं दधतः, निपुणो रुद्रः सर्वज्ञमर्दं गुडक्षामृच्छब्दमि-
 पन्नमत्य यत्सेवयो दन्त्यो गुणः । 'सौम्यां शुचिं च अग्राग्रीं दधतः' इत्यस्य गम्यन्तिनं सर्व-
 ज्ञशब्दं गुडक्षामृच्छब्दमिव दधतः निपुणो रुद्रः यत्सेवया... इति च योजनया स्थितस्य
 गतिर्वैचल्यम् ।

शिरसि मकुटे, धानने मुखे यत्रामामृत यस्य तत्र नामामृत रामनामामृत नित्रत
भरमाणस्सन् शिखत् मङ्गलत्वम् उज्ज्वला सर्जिता सर्जित्व च प्राप प्रातवान् ।

* गङ्गा धृत्वा शिवदिशम् इत्युक्ते ,

हस्तेऽक्षमाला हृदि रामतत्त्व जिह्वाग्रभागे वरराममन्त्र ।

यन्मस्तके केशजपादतोय शिव महाभागयत स्मरामि ॥

इत्युक्तेश्च । सोमकेन सोमकासुरेण नीत प्रापित वेदनिकर वेदसमूह
सस्य स धाता ब्रह्मा यस्मात् हयग्रीवात् त्वर्या वेद सप्राप प्रातवान् । शुभ्राशुश्चन्द्र ।
विधुस्सुधाशुशुभ्राशु इत्यमर । तद्वत् निशुद्ध श्वेत य बाह्व हय तस्य वदन
मुख यस्य त श्रीवैकुण्ठेश भवे सेवामि ॥ ९५ ॥

पूतास्त्वद्वचनाननाः क्षितिर्हः शेषाद्रिशीर्षस्थितान्

आरुह्य क्रतवे तत्रोडु सुमनोबुद्ध्याऽपचिन्वन्त्यहो ।

तद्बुद्ध्या मुहुरुत्सृजन्ति कुसुमान्युच्चैस्त्वराराशालिनः

प्रत्यूषेऽद्य भज प्रमोघममलस्फूर्ते रमानल्लभ ॥ ९६ ॥

भक्तास्त्वा पूजयितु कुसुमान्यपचिन्वन्तीत्याह—पूता इति ॥ अमला
स्वच्छा स्फूर्ति प्रकाशो यस्य सगुद्धि । रमावल्लभेति सन्नुद्धिद्वयम् । त्वद्वचन
भगवद्गीता आनने येया ते गीतापारम्यणपरा इत्यर्थः । यद्वा त्वा वक्तोति त्वद्वचन
त्वद्विषयकस्तोत्रपारायणपरा इत्यर्थः । अत एव पूता परिशुद्धा भक्ता इति शेषः ।
शेषाद्रिवैकुण्ठाचलस्य शीर्षे शिरसि स्थितान् क्षितिर्ह वृक्षान् आरुह्य तत्र भवत क्रतवे
आराधनाय उद्दिनि^१ नक्षत्राणि सुमनोबुद्ध्या पुष्पबुद्ध्या अपचिन्वन्ति आर्जयन्ति ।
अहो आश्चर्यम् । तद्बुद्ध्या उडुबुद्ध्या उच्चैस्त्वराराशालिनः [अधिकत्वराराशालिनः]
कुसुमानि पुष्पाणि मुहु पदेपदे उत्सृजन्ति त्यजन्ति । प्रमोघम् उन्मीलनम् अद्य
प्रत्यूषे भज प्राप्नुहि ॥ ९६ ॥

सत्तेजांसि सुमानि नन्दनवनादानीय देवाधिपैः

त्वत्पादद्वितयेऽर्पितानि सुधिषां कुर्वन्ति लक्ष्मीपते ।

त्वत्पूजापरतुङ्गवैकटाशिरोरुद्धद्रुमाग्रश्रित-

प्रभ्राजत्सुमवुद्धिभागपचितानीतार्पितोडुभ्रमम् ॥ ९७ ॥

भक्तैस्त्वत्पादेऽर्पितानि सुमानि उडुभ्रमं कुर्वन्तीत्याह—सदिति ॥ हे लक्ष्मीपते हे रमापते सतां नक्षत्राणां तेजांसि येषां तानि, यद्वा अम्लानत्वात् कल्पवृक्षकुसुमानां योम्यतेजांसि सुमानि पुष्पाणि नन्दनवनात् देवाधिपैर्देवाध्यक्षैः आनीय आहृत्य तव पादद्वितये पादद्वये अर्पितानि समर्पितानि सन्ति सुधिषां विदुषां तव पूजापरैः आराधनपरैः तुङ्गः यो वैकटाचलः तस्य शिरसि मूर्ध्नि रुद्धाः जाता ये द्रुमाः तेषामग्रेषु अन्तेषु श्रितानि आश्रितानि प्रभ्राजन्ति प्रकर्येण प्रकाशमानानि सुमानीति पुष्पाणीति कुद्धिं भजन्ति प्राप्नुवन्तीति भाजः तैः अपचितानि जातानि (तत् आ)नीतानि अर्पितानि समर्पितानि उडुनि नक्षत्राणि सु(इ)मानीति भ्रमं भ्रान्तिं कुर्वन्ति । पूजार्थं वृक्षारुद्धभक्तैः पुष्पवुद्ध्या अपचितार्पितोडुनि किमिति भ्रमं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ ९७ ॥

त्वत्संप्राप्तविभूतिरक्षणभरः कारुण्यपूर्णो यति-

हमाभृत्पदयोः प्रपत्तिमकरोत्स्वीयार्थमप्यादरात् ।

इत्थं तद्वचने च दर्शितमभृदायैस्ततो मामचित्-

कल्पं वाऽप्यव वैकटाद्रिधव तत्संवन्धतः श्रीनिधे ॥ ९८ ॥

त्वत्संवन्धतः मामवेत्याह—त्वत्संप्राप्तेति ॥ हे श्रीनिधे वैकटाद्रिधवेति संवुद्धिद्वयम् । वैकटाद्रेर्धवः पतिरित्यर्थः । त्वत् त्वत्तः सकाशात् संप्राप्तः विभूत्योः नित्यविभूतिलीलाविभूत्योः रक्षणस्य भरो भारो येन सः, कारुण्यपूर्णः दयापूर्णः यतिहमाभृत् यतिराजः तव पदयोः पादयोः स्वस्य इमे स्वीयाः दासाः तेषामर्थं तन्निमित्तमित्यर्थः । आदरात् प्रेमवशात् प्रपत्तिं क्षणागतिम् अकरोत् वृत्तवान् ।

इत्थं तत्प्रवृत्तेः स्वीयार्थत्वमपि तद्वचने भाष्यकारवचने गद्यत्रये आर्यैः पूर्वाचार्यैः
वेदान्ताचार्यश्रीकृष्णपादादिव्यास्यातृभिर्दर्शितं प्रकटीकृतमभूत् । ततो हेतोः
अचित्कल्पमचित्स्वरूपं मां प्रपत्तिकरणादावसमर्थमित्यर्थः । तत्संबन्धतः रामानुज-
संबन्धतः *पितामहं नाथमुनिमित्यादिवत् माम्(?) अव रक्षेत्यर्थः ॥ ९८ ॥

दैन्योक्तिर्मम सुप्तपादविनतिर्जाता तवाग्रे कुतः

कारुण्याम्बुनिधे रमेश विदितं नो पूर्णकामान्तिके ।

स्वान्तं तन्नवनीतकोमलतमं हेतुर्विधोरात्मभू-

वह्निप्रोज्ज्वलगोपिकाकुचतटीलभं विलीनं क्षणात् ॥ ९९ ॥

नदैन्योक्तिः सुप्तप्रणतिर्जातेत्याह-दैन्येति ॥ कारुण्याम्बुनिधिः दयासमुद्रः ।
पूर्णः कामो यस्य सः । रमेशः लक्ष्मीशः । संबुद्धितयम् । तव भवतः अग्रे पुरतः
मम दैन्योक्तिः दीनवाक् सुप्तस्य निद्रालोः पादयोश्चरणयोः विनतिर्नमस्कारः कुतो
जाता कस्माद्वेतोर्जाता । कारणं नो विदितं न ज्ञातं मयेति^१ शेषः । हे पूर्णकाम
स्वान्तं हृत् हृदयम् अन्तिके समीपे नो नास्तीत्यर्थः । नवनीतवत्कोमलतमम्
अत्यन्तं मृद्वित्यर्थः । विधोश्चन्द्रस्य हेतुः कारणं *चन्द्रमा मनसो जात इति चन्द्रस्य
समुद्रनवनीतत्वप्रसिद्धेश्च । तत् हृदयम् आत्मभुवो मन्मथस्य वह्निना अग्निना
प्रोज्ज्वलायां प्रकाशमानायां गोपिकाकुचतट्यां गोपाङ्गनाकुचप्रदेशे लभं सत् सक्तं
सत् क्षणात् तत्काल इत्यर्थः । विलीनमन्तर्गतमासीदित्यर्थः । द्रुतमासीदिति
यावदिति(?) वा । नोचेत् कथं सा प्र(सुप्त)पादविनतिः स्यादिति भावः ॥ ९९ ॥

फुल्लाक्षिद्वितयेन ते मयि कथाः शृण्वत्यमर्यादतां

श्रुत्यादीनि दृशोर्विलोक्य करणान्यल्पेतरांस्त्वद्गुणान् ।

शब्दादीनविभागतोऽनुभवितुं वाञ्छन्ति शक्तस्समः

त्वं चैवं कुरु मापते विभजनं स्तोकेऽपि दायेऽयुधि ॥ १०० ॥

1. “विदितं कारणं विदितम्” इत्यन्यत्र ।

एकेन्द्रियेणैव सर्वेन्द्रियग्राह्यपदार्थमनुभङ्गितुं प्रार्थयते—फुल्लेति ॥ हे मापते
लक्ष्मीपते मयि दासभूते । फुल्लं विकसने इति, फुल्ले विकसिते निश्चले अक्षिणी
तयो द्वितयेन द्वयेन शृण्वति अत्यादरेण शृण्वति सतीत्यर्थः । लोके अत्यादरेण
श्रवणकाले नेतयो विस्तृतनिश्चलत्वस्यानुभवसिद्धत्वाच्चयोक्तिः । श्रुति श्रवण-
मादिर्येषां तानि करणानि इन्द्रियाणि दृष्टोर्नैवयो न विद्यते मर्यादा ययोस्ते
अमर्यादे तयोर्भावस्तथा ताम् अमर्यादता^१ विलोक्य दृष्ट्वा, अल्पात् स्वल्पात्
इतरानधिकान् शब्दादीन् त्वद्धर्मभूतशब्दादीन् अग्निभागत अमेदेन अनुभवितुं
वाञ्छन्ति अपेक्षन्ते । शक्तिं समर्थं सम सर्वसम त्वं च त्वमपि एव कुरु तेषामनु-
ज्ञां देहि कुरु अविभज्ज कुरु । विभक्तस्य मिश्रणं न युक्तमित्याह विभजनमिति ।
स्तोके स्वल्पे दाये द्रव्ये अयुधि युद्धामावाय भवतीति शेषः । अत्र गुणाना-
मपरिमितत्वात् एकत्वं सर्वैरनुभवयोग्यत्वात् । *^२त्वक् च इक् चेत्यादिप्रकारेण
मुक्तौ सर्वेन्द्रियग्राह्यसमप्राप्तं मुक्तिप्रार्थनं सिद्धं भवति ॥ १०० ॥

भूमृद्भिद्वज्रमाल्यस्फुरदमररिपुस्वामिवक्षोभिदस्ते

रेखामालेण नम्राः सरयुधि नखरा येषु संपीडनोत्काः ।

गोपीवक्षोजशैलेवसकृदकरुणोद्धट्टनैस्तैः किणत्व

प्राप्तं गच्छेन्मृदुत्वं हृदयमिह कथं श्रीशं मन्याकुलेऽपि ॥ १०१ ॥

गोपीवक्षोजैरस्(कि)ण ते हृदयं वक्षं चित्तं च आपन्ने मयि कथं मृदुत्वं
भजेदित्याह—भूमृदिति ॥ हे श्रीशं भूमृता पर्वतानां मित्रा छेदकेन वज्रेण
यज्रायुधेनैव माल्येन पुष्पमालिकया स्फुरत् प्रकाशमानम् अमररिपूणां देवशत्रूणां
दैत्यानामित्यर्थः स्वामिनं हिरण्यकशिपो उरं वक्षं तद्भिदस्तद्देवकां ते तव
नखरा नखा सरयुधि मन्यथयुद्धे संपीडने सम्यक्पीडने उत्कासन्तं कामयमाना
सन्तं येषु गोपीनां अजङ्गनानां वक्षोब्जा (जेषु) स्तना ए(नेनैव)व शैलेषु पर्वतेषु

१ “स्वविषयभूतस्पर्शमहणमात्रव्यापृतत्वं विहाय श्रीनिवासभूतशब्दग्रहणेऽपि
व्यापृतत्वस्यासममर्यादाम्” ।

रेखामात्रेण रेखाकरणमात्रेण एवमतिकठिना अपि नम्रा अभूवन्निति शेषः । असकृत्पौनः पुन्येन अकरुणं दयाहैन्यं (होनं) यथा तथा उद्धट्टनैः गोपीभिः कण्डूतिनि-वृत्त्यर्थम् उद्धट्टैः किणत्वं किणीभूतत्वं प्राप्तं हृदयं वक्षश्चित्तं च आकुले व्याकुलेऽपि मयि मृदुत्वं मार्दवं कथं गच्छेत् कथं भजेत् । कथमपि न भजतीत्यर्थः ॥ १०१ ॥

लङ्कायां प्राप्य वन्दीं स्वयममरवधूर्वातवन्दीर्व्यधाः श्रीः

आर्द्रागोराक्षसीश्च प्लवगवरभयादध्यरक्षः कृपार्ता ।

वन्दीञ्चे कर्मवन्दीविकलमनुकलं सागसं वा त्वदङ्घ्रयोः

लभं कस्मान्न पासि स्ववशवृषधरे अ(ङ्)म्व मां वत्सलाऽपि ॥ १०२ ॥

इदानीं वेंकटेशो न रक्षतीति भिया स्वयं कारागृहे उपित्वा सकलरक्षणो-
द्युक्तायाः भगवद्भारुपायाः सीतायाः पादयोः पतति—लङ्कायामिति ॥ हे श्रीः
त्वं लङ्कायां लङ्कापत्ने स्वयं वन्दी कारागृहं प्राप्य लब्ध्वा अमरवधूः देवतास्त्रियः
वीता निवृत्ता वन्दी कारागृहं यासां ताः तथोक्ताः तादृशीर्व्यधाः कृतवती । त्वम्
आर्द्रं तात्कालिकम् आगोऽपराधो यासां तास्तादृशीः राक्षसीश्च एकाक्ष्यैककर्णी-
प्रभृतिस्त्रियः प्लवगवरस्य मर्कटश्रेष्ठस्य वायुसूनुर्भयात् कृपार्ता दयार्ता सती अध्यरक्षः
रक्षितवती खलु । प्रकृते किमायातमत आह । *विद्वानेव विजानाति विद्वज्जन-
परिश्रममित्युक्तरीत्या तव वन्दीज्ञत्वात् मत्कर्मवन्दी लुनीहीत्याह—वन्दीज्ञ इति ।
वन्दी कष्टं जानातीति वन्दीज्ञाः (सम्बुद्धिः) स्ववशः स्वाधीनः वृषधरो(रेट्)वेंकटेशो
यस्याः सा, सा च सा अम्वा (सम्बुद्धिः) (-पि)वात्सल्यवत्यपि अनुकलं प्रतिक्षणं
कर्मैव वन्दी वन्दिखाना तद्विकलं रहितमित्यर्थः । आगोऽपराधः तेन सहितं
त्वदङ्घ्रयोः त्वत्पादपद्मयोः लभं मां कस्माद्धेतोर्न पासि न रक्षसि ॥ १०२ ॥

खद्योतभावं मधदीयतेजः-

प्रद्योतनाग्रे तपनस्समेत्य ।

1. “कर्मवन्द्या विकलं सागसं वा सापराधमपि” इत्यन्यत्र । अनेन विकलमित्यस्य
हतराक्षिकं दीनामित्यर्थ इति भाति ।

खद्योतनाम प्रययौ त्रिलोकी-

विद्योतमानप्रथ वैकटेश ॥ १०३ ॥

श्रीनिवासकल्याणगुणाम्बुधेः पुवभूतां लक्ष्मीं स्तुत्वा पुनरपि स्तोतुमारभते—
—खद्योतेति ॥ त्रिलोकां विद्योतमाना प्रकाशमाना प्रथा प्रसिद्धिर्यस्य । सचासौ
वैकटेशश्चेति तस्य संबुद्धिः । भवदीयस्य भवत्संबन्धिनः तेजसः प्रतापस्यैव
प्रद्योतनस्य सूर्यस्याग्रे पुरतः तपनः सूर्यः समेत्य प्राप्य खद्योतभावं [‘ज्योतिः’]
रिङ्गणत्वम् । खद्योतो ज्योतिरिङ्गण इत्यमरः । अप्रकाशत्वमिति यावत् । खे
आकाशे द्योतते प्रकाशत इति खद्योत इति नाम प्रययौ प्रापेत्यर्थः ॥ १०३ ॥

सत्संघातमहोसहे कुवलयप्रद्वेपिवृत्त्यञ्चिते

नित्यं पङ्कजनीष्टकारिणि कदाचित् प्राप्य वा दक्षिणाम् ।

भूयोऽप्युत्तरयाशया प्रचलिते प्रायो विसर्पत्करे

सर्वतैव कठोरगौ मयि कथं लक्ष्मीश नो तिष्ठसि ॥ १०४ ॥

सूर्यान्तर्वर्ती त्वं तत्सादृश्यात् कथं मयि न वससीत्याह—सदिति ॥ हे
लक्ष्मीश सतां नक्षत्राणां सत्पुष्पाणां च संघातस्य संघस्य महसः तेजसः असह
ती(इ)ति सत्संघातमहोसह इति सप्तमी । कुवलयस्य कुसुदस्य मूल्यस्य च
प्रद्वेपिण्या वृत्त्या अञ्चिते पूजिते । अन्यत् सकलजनविरोधिनीत्यर्थः । नित्यं
प्रतिदिनं पङ्के कर्दमे पापे च जनिर्जन्म येषां पद्मानां पापिष्ठानां च इष्टकारिणि
कदाचित् कदाचित्काले दक्षिणां दिशं दक्षिणदिशमित्यर्थः । अन्यत् द्रव्यं प्राप्य
या प्राप्यैव भूयोऽपि पुनरपि उत्तरया उत्कटया आशया वाञ्छया प्रचलिते गच्छति ।
अन्यत् तत् संचरति सति । सर्वतैव सर्वदिक्षु धनिकानां समीपे च प्रायः प्रायशः
सर्पन् प्रसार्यमाणः करो हस्तः किरणः यस्य तस्मिन् । करो(ठोरा)गौः किरणो
वाक् च यस्मिन्[तस्मिन्] सूर्य इव (इत्यर्थः) मयि च । सूर्यान्तर्वर्ती त्वं सकल-
विशेषणात् सूर्यस्वरूपे मयि कथं न तिष्ठसि न वससि । मय्यपि वसेत्यर्थः ॥ १०४ ॥

वैकुण्ठादवतीर्य चौर्यनियतं जारत्वमभ्यस्तवान्

श्रीश त्वं नवनीतगोपवनिताः स्तेयानुपक्तीः श्रयन् ।

शब्दादौ विषये चिरान्मम रुचिं पातिव्रतीं विभ्रतीं

हत्वोत्कां त्वयि चेत्परे तु पुरुषे कुर्याः कृती स्यास्तदा ॥ १०५ ॥

वैकुण्ठे चौर्यजारत्वयोरभावात् तदभ्यासार्थं भूमावतार इत्याह—वैकुण्ठेति ॥

हे श्रीश त्वं वैकुण्ठात् वैकुण्ठलोकात् अवतीर्य स्तेयानुपक्तीः स्तेयसंबन्धेन अनुपक्तीः संबन्धवत्यः (तीः) चौर्यसहिता इत्यर्थः । नवनीतगोपवनिताः^१ नवनीतचौर्यं गोपवनितासङ्गं च श्रयन् आश्रयन् चौर्यनियतं चौर्यसहचरितं जारत्वं च अभ्यस्तवान् अभ्यासं कृतवान् । अभ्यस्तविद्यापरीक्षां देहीत्याह—शब्दादाविति ॥ शब्दादौ विषये चिरात् अनेककालमारभ्य पातिव्रतीं पातिव्रत्यं विभ्रतीं शब्दाद्येकप्रवृत्त्यां मम रुचिमासक्तिं हत्वा परे तु पुरुषे अन्यपुरुषे परमपुरुषे च त्वयि उत्कामुत्सुकां कुर्याश्चेत् करिष्यसि चेत् कृती कृतार्थः सम्यक् लब्धविद्य इत्यर्थः स्याः भवामी(वसी)त्यर्थः । पतिव्रतायाः मदीयरुचेः स्ववशीकरणात् परस्वहरणाच्च जारत्वसिद्धिः कार्यसिद्धिश्च । रुचिविषयशब्दगतस्त्रीलिङ्ग[पुलिङ्ग]स्वारस्यात् स्त्रीपुरुषप्रतीतिः ॥ १०५ ॥

शेषाद्रौ कुसुमं भवेयमपि तद्यत्स्वल्पमेकं फलं

नश्यद्द्रुमसंगतं न जनयन्लूनं करेणादरात् ।

त्वद्भक्त्या फलान्यदृष्टविलयान्यच्छान्यनेकान्यलं

सूते त्वत्पदगन्धकान्तिमृदुताश्चाप्नोति सार्थोदयम् ॥ १०६ ॥

इदानीं शेषाद्रौ कुसुमतां प्रार्थयते—शेषाद्राविति ॥ यत्कुसुमं यत्पुष्पं द्रुमसङ्गतं वृक्षसङ्गतं सत् स्वल्पमत्यन्तसूक्ष्मं द्राक् द्रुतम् । द्राड्मड्क्षु सपदि द्रुतमित्यमरः । नश्यत् नाशं प्राप्नुक्त् एकं फलं न जनयत् नोत्पादयत् करेण

१. 'नवनीतगोपवनितास्तेयानुपक्ती' इत्येक द्विवचनान्तं पदम् । नवनीतस्य स्तेयं गोपवनितामनुयाचिरिति यथासंख्यमन्वय इति व्याख्यानतरात् प्रतिभाति ।

हस्तेन आदरात् प्रेमवशात् लज्जं छेदितं लज्जु छेदने । त्वद्भक्ताय त्वद्दासाय अदृष्टः
अदर्शितः विलयो नाशः येषां तानि अच्छानि स्वच्छानि अनेकानि अपरिमितानि
फलानि सृते । अलमत्यन्तं त्वत्पादे गन्धः परिमलः कान्तिः मृदुता मार्दवं तां
चा(ताश्चा)नुभवति । अतः सार्थः सप्रयोजनः उदयो यस्य तत् तत्सुखं शेषाद्रौ
भवेयं भवानीत्यर्थ इति प्रार्थना ॥ १०६ ॥

जेतुं त्वां सज्जान्तरस्सनिनदो मेघो वृषाद्रिं गतो

नित्यश्रीयुत साचिरद्युतिरिलां कुर्वन् सपङ्कां स्वतः ।

पङ्कध्वंसक शुद्धसेवित शुचित्यक्तो नमोगस्सुखिन्

लज्जाभागशनीद्रुतापविकरो मुञ्चत्यहो जीवनम् ॥ १०७ ॥

मेघस्त्वां जेतुं समागतस्सन् अनन्तरं लज्जावशात् जीवनं मुञ्चतीत्याह—
जेतुमिति ॥ जलेन उदकेन सहितं सजलम् आन्तरमन्तः प्रदेशो यस्य सः
जडेनान्तरेण मनसा सह वर्तत इति सज्जान्तर युक्तायुक्तविवेकद्वय इत्यर्थः ।
निनदेन ध्वनिना सहितः सनिनदः वीरालापसहितश्च मेघस्त्वां जेतुं वृषाद्रिं गतः
श्रितस्सन् नित्यया सततवर्तिन्या श्रिया लक्ष्म्या शोभया च युत युक्तेति संबुद्धिः ।
अचिरद्युत्या विद्युता सह वर्तत इति साचिरद्युतिः अचिरन्तनकान्तिश्च स्वतः
स्वसंपर्कात् इलां भूमिम् । गौरिला कुम्भिनी क्षमेत्यमरः । सपङ्कां कर्दमसहिताम् ।
पङ्कोऽस्त्री शातकर्दमाक्रियर्थः । सपापां च कुर्वन् पङ्कं पापं ध्वंसयतीति पङ्कध्वंसक ।
हे शुद्धैः परिशुद्धैः सेवित । शुचिना आपाढमासेन ग्रीष्मर्तुगतेन त्यक्तः शुचिभिः
परिशुद्धैस्त्यक्तश्च नमसा आकाशेन गच्छतीति नमोगः न विद्यते भोगः सुखं यस्य
सः इति चार्थः । हे सुखं सौख्यमस्यास्तीति सुखिन् । एवं परस्परतारतम्यं
विचार्य लज्जां मन्दाक्षम् । 'मन्दाक्षं द्वीरुपा व्रीडा लज्जा साऽपत्रपाऽन्यत' इत्यमरः ।
भजति प्राप्नोतीति लज्जाभाक्सन् अशनिना वज्रेण दम्भोलिना । दम्भोलिरशनि-
र्दयोरित्यमरः तेन । इद्वेन दीप्तेन तापेन बाधया विकरः विकलस्सन् रलयोरभेदः
बाधितस्सन्नित्यर्थः । जीवनमुदकं जीवितं च मुञ्चति त्यजति अहो इत्याश्चर्ये ॥ १०७ ॥

समीरणसमीरणथितसुधन्यवन्यस्फुरत्-

सुमप्रकरतत्परभ्रमरमण्डलीवेष्टितम् ।

हिमाहिमभयादिवाधवलगाढवस्त्रावृतं

विमानमुपमानवाग्रहितमाश्रितं त्वाश्रये ॥ १०८ ॥

तैलवस्त्रावृतमिव स्थितं विमानमुपयामीत्याह—समीरणेति ॥ समीरणस्य वायोः समीरणेन सम्यक् प्रेरणेन वायुकृतप्रेरणेनेत्यर्थः । श्रितेषु आश्रितेषु सुधन्येषु सुष्ठु यथातथा धन्येषु तद्विमानालङ्कारणाद्धन्येषु कृतार्थेषु वने अरण्ये भवानि वन्यानि । तेषु स्फुरस्तु प्रकाशमानेषु सुमानां पुष्पाणां प्रकारेषु समूहेषु तत्पराभिः पुष्पप्रधानाभिः आसक्ताभिरित्यर्थः । भ्रमरमण्डलीभिः बम्बरसमूहैः वेष्टितमावृतम् ; हिमाहिमयोः हिमात्पयोर्भयात् अधवलेन नीलेन गाढेन वस्त्रेण आवृतमिव स्थितम् अत एव उपमानवाचा सादृश्यवाचा रहितं विमानम् आनन्दविमानम् आश्रितं त्वा त्वां श्रये आश्रयामीत्यर्थः । हिमशब्देन वर्षस्याप्युपलक्षणम् । हिमभीता वर्षभीताश्च वस्त्राच्छादनं कुर्वन्ति । कालत्रयेऽपि विमाने कुमुमपातो भवतीति च ध्वन्यते ॥ १०८ ॥

प्रयाति मुखतां विधौ तव कलङ्कहानेच्छया

भजालमभिजिद्युतं प्रियवियोगदुःखासहम् ।

चतुर्युगलमौक्तिकश्रवणभूषणत्वं तथा

नखप्रततितामपि स्वयमगाद्रमावल्लभ ॥ १०९ ॥

अत्र चन्द्रः मुखसादृश्यं नक्षत्राणि नखसादृश्यं भजन्तीत्याह—प्रयातीति ॥ विधौ चन्द्रे कलङ्कस्य मालिन्यस्य हानेच्छया हातुमिच्छया तव भवतः मुखतां मुखत्वं प्रयाति सति प्राप्नुवति सति प्रियस्य स्वभर्तुश्चन्द्रस्य वियोगात् विरहात् यद्—स्वं बाधा तदसहम् असहमानम् अभिजिद्युतं ज्योतिश्शास्त्रप्रसिद्धाभिजिज्ञामनक्षत्रेण सहितं भजाल नक्षत्रसमूहः चतुर्णां युगलं द्वन्द्वं चतुर्युगलं मौक्तिकानि मुक्ताफलानि प्रयोस्ते तादृश्योः श्रवणभूषणयोर्भावस्तत्त्वं तथा तेन प्रकारेण विंशतिनक्षत्राणि हे रमावल्लभ नखप्रततितां नखसमूहतां स्वयं साक्षात् अगात् प्रापेत्यर्थः । अश्विन्याद्य-

ष्टाविंशतिनक्षत्राणां मध्ये विंशतिनक्षत्राणि नखा अमृवन् अवशिष्टान्यष्टौ कर्णा-
भरणान्यासन्निति भावः ॥ १०९ ॥

मद्रक्षैककृतक्षणेन भवता दत्तेन चित्तादिना

सेवायै करणेन साधु गुण्या गोवालसंछेदनम् ।

छित्त्यै शिष्य इवैधसः कुचरितं कुर्वेऽतिदुर्वारधीः

मामीदृग्गुणमीश रक्षसि कथं शेषाचलाधीश्वर ॥ ११० ॥

मद्रक्षां कथं करोषीत्याह—मदिति ॥ मद्रक्षायां मद्रक्षणे एकं मुख्यं यथा
तथा कृतः क्षणः उत्तमो येन तेन भवता सेवायै तत्सेवार्थं दत्तेन चित्तादिना
करणेन चित्तादीन्द्रियैरित्यर्थः । दुःखेन वारयितुं शक्या दुर्वारा धीर्यस्य
सोऽहं एधसः समिधः छित्त्यै छेदनाय गुण्या आचार्येण दत्तेन करणेन लवित्रादिना
करणेन शिष्यः गोवालानां धेनुवालानां संछेदनमिव खण्डनमिव कुचरितं कुत्सितव्या-
पारं साधु सम्यक् कुर्वे करोमि । हे ईश ईदृशा(शो)गुणाः दुष्टगुणा यस्य तं मां
कथं रक्षसि केन प्रकारेण रक्षसि । ईशत्वात् त्यक्तमजक्तोऽपि कथं रक्षिष्य-
सीत्यर्थः ॥ ११० ॥

शाटीभास्यत्कटीत्विट्फणिपतिफणिति चाल्टीकासुकुञ्ची

युष्मत्सर्वस्वपेटी रुचिरविरचितां शुद्धगोराशिरत्नैः ।

वित्ताशायत्तचित्ते मयि वरदयया सन्निधे त्वं निधेहि

त्वद्वस्त्रोऽवश्यतःस्यां तदनु त्वं वदं न त्यजेयं भजेयम् ॥ १११ ॥

लत्कल्याणगुणपेटी फणिपतिफणिति द्रव्याधीनचित्ते मयि निधेहीत्याह

शाटीति—हे सन्निधे हे स्तां निधे हे वरद (वरः) अपौरुषेयत्वात् शुद्धेषु
परिशुद्धेषु वाग्राशिषु रत्नैः श्रेष्ठैः । 'रत्नं श्रेष्ठे मणवर्णी' त्यमरः । वेदान्तवाक्यैः ।
शुद्धैः परिशुद्धैः जलप्राशिमूतसमुद्ररत्नैश्च रुचिरं सुन्दरं यथा तथा विरचितां
विशेषेण निर्मितां भावप्रकाशिकास्यचावीं(रु)टिप्पणीय-(मीम-)तया सम्यगर्थ-

बोधस्त्वेन चार्गं च सा टीका च श्रुतप्रकाशिकास्ययास्या सैव मुशोभना कुञ्ची
पेयुद्धाटनसाधन यस्यास्ताम् । शान्धा कापायेण भास्वती प्रकाशमाना कटीत्यिट्
कटीकान्तिर्यस्य तादृश स चासौ फणिपति शेष । यतिराङ्गपेणावततारैत्यर्थः ।
तस्य फणिति श्रीभाष्यरूपश्रीसूक्ति तामेव युष्मत्सर्वस्वपेटी युष्माक तत्र श्रीभूम्यादीनां
महिषीणां दिव्यायुधादीनां अनन्तगरुडादीनां च सर्वस्वस्य समस्तधनस्य पेटी
पेटीभूताम् । मायिमि [अ]पारमार्थिकत्वेन निराकृतानां त्वदृष्टभूषणमहिष्यनन्ता-
दीनां पारमार्थिकत्वेन श्रीभाष्येणैव सिद्धे । अत एव युष्मत्सर्वस्वपेटीत्युक्तम् ।
एवम्भूता पेटीकाम् । विचाशायत्त द्रव्याशायत्त चित्त चेतो यस्य तस्मिन् मयि हे
वरद यया (वरदयया) निर्हेतुकदृष्ट्या निधेहि निक्षिपस्व । तत किं क्रियन् इत्यत्राह
त्वद्वदय इति । हे सन्निधे सता निधे अग्नयत्त अग्नय त्वद्वदय तव स्वाधीन
स्या भजामि । तदनु निक्षेपानन्तरं तत्र पठ त्वत्पादपद्म न त्यजामि । परन्तु भनैव
भजामीत्यर्थः ।

“ प्रयाति मुखतां विधौ तत्र कलङ्कहानेच्छया
प्रियाविरहगूढधीर्भगदुरःस्थिताया गलम् ।

ननान्दुरिव रागतोऽश्लिषदन्धर्षभासोज्ज्वला

वृषक्षितिभृदीश्वरामितकिरीट तारावलिः ॥ १११ ॥

तारावलि लक्ष्मीकण्ठ आश्लिषदित्याह—हे वृषक्षितिभृदीश्वर हे
असित^१ विधौ चन्द्रे कलङ्कहानेच्छया स्वमुखनिष्ठकलङ्कस्य हातुमिच्छया तव
भवत मुख वक्त्र प्रयाति प्राप्नुवति सति ताराणां नक्षत्राणां आवलि पङ्क्ति
अश्विन्यादिनक्षत्रसमूह प्रियस्य मर्तुश्चन्द्रस्य अविरहे निश्चेषाभावे गूढा प्रच्छन्ना
धीर्बुद्धिः यस्या सा प्रियसान्निध्य काङ्क्षमाणा सतीत्यर्थः । अनर्घभासा अपरि-

१ किरीटपद क्वापि न याच्यते । असितेति पदावभागे तद्योजनमशक्यम् ।
'वृषादयस्य त्रिभिर्भृदाश्वरस्य पवतश्रष्टस्य आसत नीलवर्ण किरीट शिरोभूषणम् । भगवन्त
मेव एव किरीटवेनाप्यवसाय सम्बोधनं क्रियत' इति याचनमु चेत् माति ।

मितकान्त्या उज्ज्वला प्रकाशमाना तारागलि 'नक्षत्रपङ्क्ति' ['सप्तशति']
मुक्तारचिता मालिका सती भवत उर स्थिताया वक्ष स्थलग्रासिन्या श्रिय लक्ष्म्या
ननान्दु गल कण्ठम् । 'ननान्दा तु स्वसा पत्यु' स्तिमर । रागादिव
अनुरागादिव अक्षिपत् 'आश्लेष' कृतवती । लोके चिरागता तथा कुर्वन्तीति
भाव ॥ ११२ ॥

आसेटोत्कं वृषाद्रिप्रभुमतिजग्न श्रीशमानीय देव

चारचारं पुरो मे विसदृगुपकृते कीर्तनासत्प्रमाप्तम् ।

मां तत्पदादेऽभिराजद्गुणगण विनतं वीथरानन्दयित्वा

कर्माजन्याभयस्पृग्भर भज विनतानन्दनाल्यां शुभार्थाम् ॥ ११३ ॥

मा रक्षसि चेद्विनतानन्दन इत्याख्या प्राप्यत इत्याह आसेटोत्कमिति ॥
हे अतिजग्न महावैग हे विसदृक् असदृश उपकारो यस्य स । [तथा भूत]
अभिराजत्प्रकाशमान गुणाना गण समूहो यस्य तस्य सम्बुद्धि । हे वीना पक्षिणा
ईश्वर नायक । हे कर्मणा प्राकृतेन श्रजन्त्य अनुद्भव । मम ससार स्पृशन्तीति
भवस्पृश ते न भवन्तीत्यभवस्पृश नित्यसुरस्य तेषा वर श्रेष्ठेति सम्बुद्धि ।
'सदा पश्यन्ति सूरय' इत्युक्ते । आसेटे मृगयाया उक्त उत्सुकम् । 'आसेटो
मृगया स्त्रिया' मिति निघण्टु । श्रीय वेङ्कटेश आनीय आनाय मे मम पुर
अग्रे चारचार चरित्वा चरित्वा, विक्रयार्हो यो दासस्तस्य भावस्तत्त्व प्राप्तम् ।
तत्पदादे तव पादपद्मे विनत मा आनन्दयित्वा स्तुतोपयित्वा(?) शुभ रमणीय
अर्थो यस्यास्ता विनतानन्दनाल्या विनताया नन्दन पुत्र दाक्षायणीपुत्र इत्याख्या -
भज प्राप्नुहि । तव विनतानन्दनत्वमैच्छिक न कर्मजन्यमिति भाव । विनतान्

1 तारागलिरित्येति श्रयोक्तिरभ्य एवार्थ पुनस्तत्पदादेन विशदीकृत इति ज्ञेयम् ।

2 यद्यपि 'रक्षय गालिन' इति सूत्रेण बलिष्ठदिनि भाव्यम् तथापि 'समाश्रित्य,
उज्ज्वल कण्ठम्' इति वर्धनान्तरात्वादेव रुमिति ज्ञेयम् ।

दासान् नन्दयतीति च^१ ॥ ११३ ॥

काश्चिद्रक्षसि मां कुतो न कमलेष्णिर्हेतुकारुण्यभारु

सेच्छास्ते यदि मां तथा न कुरुषे कस्मान्न यादृच्छिकम् ।

पुण्यं मे यदि तत्कुतो न तनुषे चित्कृत्यमेतत्तु चेत्

अन्तः किं कुरुषे ह्युदास्ते इह चेच्छक्तः समो वा न किम् ॥ ११४ ॥

यादृच्छिकादिसुकृत कल्पयित्वा मा रक्षेत्याह काश्चिदिति—कमलाया लक्ष्म्या ईदृ पतिरिति समुद्धि । ‘लक्ष्मी पद्मालया पद्मा कमला श्रीर्हरिप्रिये’ त्यमर । निर्हेतुकारुण्यभागिति समुद्धि । सृष्टिकाल इति भाव । ‘अचिदविशेषितान् प्रलयेसीम्नि करणकलेवैरै घटयितु इयमानमना’ इत्युक्ते । काश्चित् पुरुषान् पराङ्मुखादीन् रक्षसि । मा कुतो हेतोर्न रक्षसि न पासि । ते त्वया रक्ष्यमाणा पुरुषा सेच्छा मोक्षेच्छया सहिता यदि कस्माद्धेतो तथा मा तथा सेच्छ इच्छासहित न कुरुषे न करोषि । अत (थ) इच्छाहेतुभूत यादृच्छिक पुण्य मे न यदि नास्ति यदि तत् यादृच्छिक पुण्य कुत कस्माद्धेतोर्न तनुषे न करोषि । एतत्तु यादृच्छिक सुकृत तु चित्कृत्य चेतनकृत्य सर्वमुक्तिप्रसङ्गपरिहारार्थं सम्पाद्यमिति चे[दि]ति^१ वदसि चेदित्यर्थ । अन्त किं कुरुषे अन्तर्यामितया वर्तमान यादृच्छिकं सुकृत कुतो न कास्यसीत्यर्थ । इह यादृच्छिकमुकृताशे उदास्ते चेदुदासीनो वर्तसे चेत् तत्साधनार्थं मम प्रेरणे शक्तो न(?) वा सर्वसमो न(?) वा किं न भवसि किम् । शक्त एव । [सम एव च] । अत मा रक्षेत्यर्थ ॥ ११४ ॥

अग्रे तेऽपि विवादतत्परममुं किं पातयस्युग्ररुद्र

दुःखे त्वत्पुत्र आ(कुत्र पुरा)स्थितोऽसि सहज भूयोऽस्तु का मे क्षतिः ।

१ “विनताया नन्दन पुत्र विनतानन्दन इत्याख्या तव समाचीनार्थिका न भवति । कमजन्मे प्रसिद्धामुत्पत्तिं वाधितार्थकतया निराकृत्य इच्छान्याविर्भाव त्वय्युपपाद्य विनतानन्दन इति शब्दस्त्वयि निर्वाह्य । अत श्रीशामानीय मे दर्शयित्वा त्वत्पादे विनत मामानन्दयसि च^१ विनतानानन्दयतीति विनतानन्दन इति रमणीयाधिका विनतानन्दनाय्या भवतीत्यर्थ ।”

कुर्वे साधु विवादमेव यदि वा नित्ये पदे चैद्यवत्

घण्टाकर्णवदप्यये क्षिपसि चेत्स्याः सार्थकोपस्तदा ॥ ११५ ॥

चैद्यघण्टाकर्णाविव मामपि वैकुण्ठे क्षिपसि चेत्तदैवावयोः सौख्यमित्याह
अत्र इति—ते भवतः अग्रे पुरतोऽपि विवादे निविधो वादो विवादः नानावि-
धकुयुक्तिघटितप्रश्नः तस्मिन्स्तत्परमासक्तमित्यर्थः । अमुं मां विवादपरमित्यर्थः ।
उमा भयद्वरी रुद् कोपो यस्य सः सन् पातयसि किम् । दुःखपरिपातनं करोषि
किम् । पुरा एतादृशविवादात् पूर्वं स्थितोऽस्मि(?) कुत स्थितोऽस्मि ? दुःख एव
निमग्नः स्थितोऽसीत्यर्थः । 'स्वभावो दुरतिक्रम' इति न्यायात् सहजं यावदात्म-
भावि दुःखं भूयः पुनरपि अस्तु भवतु । मे मम का क्षतिः को नाशः । दुःख-
स्यासहजत्वे अनिष्टत्वं स्यात् । सहोत्पन्नत्वान्निष्टत्वमित्यर्थः । साधु सम्यक्
विवादमेव कुर्वे करिष्ये । यदि वा अथवा नित्ये पदे । त्रैकालिकावाध्यत्वं
नित्यत्वम् । तादृशो वैकुण्ठे अये वेङ्कटेश चैद्येन शिशुपालेन तुल्यं चैद्यवत् ।
घण्टाकर्णेन तुल्यं घण्टाकर्णवत् क्षिपसि चेत् मां, क्षेपणं करोषि चेत् तदा क्षेपणसमये
सार्थकोपः सप्रयोजनकोपः स्या भविष्यसीत्यर्थः । 'अये रामस्वामिन् जनकतनया-
वल्लभ' इतिवदत्तापि अये इति पदप्रयोगः । तव विवादकारी नास्ति मम दुःख-
निवृत्तिश्च भवतीति भावः ॥ ११५ ॥

आरान्मङ्गलतुङ्गभृङ्गशशभृङ्गावस्रवद्गानिशा-

सिद्धासेकमहालज्वालतरुजैर्नानास्फुरत्सौरभैः ।

विभ्राजन्मकरन्दकैः सुमरुता विक्षिप्यमाणैः गुम्भैः

आक्रान्तालयमिन्दिरासहचरं वन्दे महानन्ददम् ॥ ११६ ॥

मोक्षदं देवं चन्द इत्याह—आरादिति ॥ आरात् समीपे स्थितेषु
मङ्गलानि भद्राणि तुङ्गानि उन्नतानि यानि शृङ्गाणि सिस्तराणि तेषु । 'कूटोऽस्त्री
सिस्तरं शृङ्ग'मित्यमरः । स्थितेभ्यः शशं विमर्तीति शशभृत् [चन्द्रः तस्य] ग्रावभ्यः
चन्द्रक्रान्तनामकशिलातलेभ्यः स्रवद्भिः स्रवमाणैः वारिभिरुदकैः निशासु रात्रिषु सिद्ध

आसेक सेचन येपा तानि तादृशानि महालवालानि येषां तेभ्यः तरुभ्यो जायन्त
इति तथोक्तेः । नानाग्रिधानि स्फुरन्ति प्रकाशमानानि सौरमानि येषां तैः ।
विभ्राजन् प्रकाशमानो मकरन्दो मधु येषा तैः । स्वार्थे कः । सुमस्ता योग्यमायुता ।
सुपदेन वात्याव्यावृत्तिः । निक्षिप्यमाणैः द्रतस्ततः क्षेपणं निक्षेपण तादृशैः मुमैः
पुष्पैः आक्रान्त आवृतः आल्यो मिमान यस्य तम् । महानन्दं मोक्ष ददातीति
महानन्ददम् । इन्दिरया लक्ष्म्या सह चरतीति इन्दिरासहचरं वेङ्कटेशं वन्दे
सेवे ॥ ११६ ॥

तिष्ठन् वेङ्कटशैलमूर्ध्नि पुरतः कृत्वा पतङ्ग शुचि-

स्तोमेन स्फुरताऽऽवृतो ननु धरन् सव्ये पवित्रं करे ।

वारस्त्रीजननृत्तमीक्षणमपि त्यक्त्वाऽद्वितीयो हरे

गोपीजारतया समागतमघं माष्टुं तपस्तप्यसे ॥ ११७ ॥

गोपीजारतया प्राप्तमघं माष्टुं तपस्यसे नन्वित्याह तिष्ठन्निति—हे हरे वै
पापानि कटतीति वेङ्कट स चासौ शैलश्च वेङ्कटशैलः । 'वेङ्कार पापघात्री
स्यात्कटस्तद्वाह उच्यते' इति स्मरणात् स्थलप्रानल्यमुक्तम् । तस्य मूर्ध्नि शिरसि
तिष्ठन्नुपविशन्नित्यर्थः । पुरतः अग्रे पतङ्ग गरुड सूर्य च स्फुरता प्रकाशमानेन
ज्वलता च शुचीना परिशुद्धाना भक्ताना अमीना च स्तोमेन समूहेन आवृत
आक्रान्त सव्ये दक्षिणे करे हस्ते पवित्र चक्र दर्भपवित्र च धरन् धरमाण वारस्त्री-
जनाना वेद्यास्त्रीणा नृत्तस्य नाट्यस्य वीक्षामपि दर्शनमपि त्यक्त्वा हित्वा ।
सलापादिक दूरतो निरस्तमिति भावः । श्रीवेङ्कटेशसन्निध्ये वेद्या न नृत्यन्तीति
प्रथा । अपगत द्वितीयो यस्य स समानद्वितीयरहितः । एकाकी च । 'एकस्तपो
द्विरध्यायी' [इति] प्रयोगात् । गोपीना जार पातिनृत्यमञ्जक तस्य भावस्तथा ।
तया समागत सम्यक् प्राप्त अघ पाप माष्टुं शुद्धिं कर्तुम् । मृजु शुद्धौ ।
तपस्तप्यसे ननु तप करोषि किम् ? नन्विति प्रश्ने ॥ ११७ ॥

शब्दादिप्रवणांस्त्वदङ्घ्रिजलजातु(?) द्वन्द्व तृणीकुर्वतः

पश्यन्तो मनुजान् विसृष्टविषयाः सन्तोऽपि लक्ष्मीपते ।

प्राप्यप्रापकशोधकाः परिहृतौ भक्तेरपि प्रोत्सुकाः

नत्तत्पद्मसद्वनं तृणमिव प्रेक्षन्त इत्यद्भुतम् ॥ ११८ ॥

तृणं यथा प्राप्यं प्रापकञ्च भवति तथा मगक्षपदद्वयमर्पात्याह शब्दादीति ॥ हे लक्ष्मीपते शब्दादिविषयेषु प्रवणान् आसक्तान् मनुजान्मनुष्यान् तव अङ्घ्रिजल-
जात् त्वत्पादपद्मात् द्वन्द्वं मुखदुःखद्वयं तृणीकुर्वतः^१ अलक्ष्यतया तिरस्कुर्वत
इत्यर्थः । [पश्यन्तः] विसृष्टस्त्यक्तो विषयो यैस्ते विसृष्टविषयाः सन्तः सत्पुरुषाः
विषयानासक्ता इत्यर्थः । प्राप्यप्रापकयोः उपायोपेययोः शोधकाः परिशोधकाः
भक्तेरपि भक्तिशास्त्रस्य परिहृतौ परिहारे आसक्ताः । भक्त्यपेक्षया उत्कृष्टोपायला-
भादिति भावः । [सन्तोऽपि] [तत् तादृशं] तव पद्ममेव सद्वनं शरणागतिं
तृणमिव तृणवदुपेक्षन्त इति विरोधः । गोः तृणं प्रदर्श्य यथा गां स्वाधीनां कुर्वन्ति
तथा शरणागतिं प्रदर्श्य चरणं दासानामनुभावयतीति तद्वत् स्वाधीनं करोतीत्यर्थः ।
प्रेक्षन्त इत्यद्भुतं आश्चर्यम् ॥ ११८ ॥

शेषाद्रीश्वर मामकं दृढपदं बह्वर्थसन्धायकं

गोजालं ब्रजवासिनामिव भवद्गीतामृतासारतः ।

व्यावर्त्यामितदुष्टसत्त्वविषयात् त्वत्सन्निधौ चारयन्

रक्ष क्षेमद किञ्चिदान्तरधनं गोपालक स्वीकुरु ॥ ११९ ॥

चित्तमपि त्वदधीनं कुर्वित्याह शेषाद्रीति—हे शेषाद्रीश्वर मामकं दृढं
दृढतरं पदं सुसिद्धन्तं पदं यस्य तत् । बहूनामर्थानां सन्धायकं अनेकार्थसन्धायकं
अनेकदाक्यं च । गवां पशूनां वाचां च वृन्दं ब्रजवासिनामिव भवद्गीतामृतासारतः
अमिताः अपरिमिताः ये दुष्टसत्त्वाः दुष्टजन्तवः व्याघ्रादयो यसिन् तस्माद्विषयात्
वनप्रदेशात् । 'सन्धयमखी तु जन्तुषु' इत्यमरः । व्यावर्त्य व्यावर्तनं कृत्वा

१. इदमनन्वितम् । 'त्वदङ्घ्रिजलजद्वन्द्वं तृणीकुर्वतः' इति मूलं पठित्वा व्याख्ये-
यमिति भावि ।

त्वत्सन्निधौ तव सन्निधौ चारयन् । नो चेद् व्याघ्रादिभयं स्यात् । वाक्पशे
मनुष्यस्तुतिः स्यात् । अतस्तत्परिहृत्य त्वत्सन्निधौ चारयन् रक्ष रक्षतात् । हे क्षेमद
सौख्यद गोपालक आन्तरं अन्तःस्थं किं [चित्] धनं किञ्चित् (चित्तं) दास्यामि ।
तव गोपालकत्वात् चेतन[दातृ]रक्षैकपरत्वाच्च दास्यामीत्यर्थः ॥ ११९ ॥

आर्यानार्याशयाम्भोभवमवनशिरश्छेदपापोग्रताप-

व्यग्रस्योग्रस्य भिक्षां प्रतिदिशमटनः पाणिलग्नं कपालम् ।

भ्राजतेजा व्यधास्त्वं स्फुटितमज यदा पार्थरक्तप्रसृत्या

पारम्यं रम्यं सम्यक्तत्र जगद्वदत्त(त्स)[त्त]र्दिवादिदेव ॥ १२० ॥

रुद्रकपालं मोक्षितवानसीत्याह आर्येति—भ्राजत् प्रकाशमानं तेजः [यस्य
स त्वं] यदा यस्मिन् काले आर्यायां पार्वत्यां अनार्यः अपूज्य आशयो यस्य तस्य
पार्वत्यां मोहितस्येत्यर्थः । अम्भस उदकस्य(कात्) भव उत्पत्तिर्यस्य तत् अम्भो-
भवं पद्मं भवनं मन्दिरं यस्य तस्य चतुर्मुखस्य शिरसः कन्धरस्य च्छेदः तस्माद्यत्
पापं तेन उप्रेण भयङ्करेण तापेन बाधया व्यग्रस्य परवक्षस्य प्रतिदिशं दिशि-
दिशीत्यव्ययम् । भिक्षामटनः जीवनाथमरटमानस्य । ‘अट पट गता’ विति धातुः ।
उग्रस्य रुद्रस्य । ‘उग्रः कपर्दी श्रीकण्ठ’ इत्यमरः । पाणौ हस्ते लग्नं सक्तं
कपालं शिरःकपालं पार्श्वे पार्श्वभागे रक्तस्य प्रसृत्या प्रसरणेन स्फुटितं विशीर्णं
यथा तथा व्यधाः कृतवान् । हे अज जन्मरहित विष्णो । ‘अजा विष्णुविधि-
च्छागा’ इत्यमरः । हे रम्य रमणीय हे आदिदेव तदैव कपालनाशकाल एव सत्
प्रदास्तं तव पारम्यं परमत्वं कर्म जगत् कर्तुं सम्यग्वदत् प्रकटीचकारेत्यर्थः ।
विस्तरस्तु हरिवंशे द्रष्टव्यः ॥

‘यस्मादनपराधस्य शिरश्छिन्नं त्वया मम ।

तस्माच्छापसमायुक्तः कपाली त्वं भविष्यसि ॥

त्र्यक्षं रक्षकमाहवे विवशयन् रक्ष्यस्य वाणस्य च

त्वत्पौत्राय निजात्मजां कलयितुं द्वौ द्वौ समाश्लिष्य च ।

स्वेशं क्रन्दितुमात्मनोर्ननु दशां त्यक्त्वाऽवशिष्टान् भुजान्

छित्त्वा रक्षकतां त्वदेकनिलयां लक्ष्मीनिवासाकरोः ॥ १२१ ॥

वाणासुरं भुजचतुष्कावधि कृतवानसीत्याह—त्र्यक्षमिति ॥ हे लक्ष्मीनिवास लक्ष्मीपते त्वत्पौत्राय तव पौत्राय अनिरुद्धाय निजात्मजां उपां कलयितुं दातुम् । कलिः कामधेनुः । रक्षितुं योग्यस्य रक्ष्यस्य वाणस्य वाणासुरस्य रक्षकं स्वामिन-मित्यर्थः । श्लिष्यक्षाणीन्द्रियाणि यस्य तं त्र्यक्षं रुद्धं आहवे युद्धे विवशयन् समोहनाखेण विवशं दुर्वन् द्वौ भुजौ स्वेशं स्वस्य आत्मनः ईशं रक्षकं शिवमाश्लिष्य आश्लिष्य आत्मनोः शिववाणयोर्दशां क्रन्दितुं तवेदशीयं ममेदशीयं दर्शेति आश्लिष्य क्रन्दितुं द्वौ भुजौ चेति भुजचतुष्कं हित्वा अवशिष्टान् वाणस्य भुजान् चतुष्काति-रिक्तान् सहस्रभुजान् छित्त्वा द्विधा कृत्वा । ‘छिदिर द्वैधीकरणे’ । रक्षकतां रक्षकत्वं त्वदेकनिलयां त्वमेक एव निलय आश्रयो यस्यास्ताम् । ‘निकाप्यनिलया-ल्या’ इत्यमरः । अकरोः कृतवान् ननु । डुकृञ् करणे ॥ १२१ ॥

न जाने श्रीजाने हितमहितमप्याहितमहर्-

विमोहो मोहोद्यद्विषमविषयासक्तिविवशः ।

निहन्ताऽहन्ताया भवति न विवेको भवति धीः

स्वपन्नं पद्माङ्घ्री कथमिव लभेयं समगुणं ॥ १२२ ॥

त्वत्पादपद्मे केनोपायेन लप्स्यामीत्याह—न जान इति ॥ हे श्रीजाने श्रीलक्ष्मीर्जाया भार्या यस्य तस्य सम्बुद्धिः । ‘वर्ज्यायां स्तुषा मायै’ त्यमरः । जायाशब्दस्य निहादेशः । हे समगुण सत्त्वगुणप्रधान आहितः प्राप्तः महान् विमोहो मिथ्याज्ञानं यस्य सः । ‘अविवेको विमोहश्चे’ ति निघण्टुः । ॥ चा(यश्चा)सौ मोहः तेन उद्यन्ती उदयमाना विषया निम्नोन्नता विषयेषु शब्दादि-

निपयेषु आसक्ति प्रेमातिशय तथा निवश परवश सन् हितमपि प्रियमपि
अहितमपि अप्रियमपि न जाने न जानामि । अहन्ताया जहमित्यभिमानम् ।
ममताया अपीदमुल्लक्षणम् । निहन्ता नाशक निवेक स्मरज्ञान न भवति
नोदेति । भवति त्वद्विषये । धीर्जानम् । 'धी प्रजा शेमुषी मनि' रित्यमर ।
रूपम् गगनारविन्दतुल्यम् । 'अनन्त सुखार्त्तम्' मित्यमर । 'वा पुमि पद्म
नलिनमरविन्द महोत्तल' मिनि चामर । पद्माङ्गी पद्मनृत्यपादौ । 'पद्मङ्घ्रि
श्वरगोऽस्त्रियां' मित्यमर । 'रुधमिव केनोपायेन स्मेयं लप्स्यामि' कथय ॥ १२२ ॥

कदा वा जेपाद्रौ तुलितनिरजस्वामिसरसी-

जले स्नात. पृत्तो भुवनभवन त्वद्भवनभार ।

अये लक्ष्मीनाथासुरनिमगनासद्धननिधे

प्रसीदेति क्रोशन्निमिषमित्र नेप्यामि दिवसान् ॥ १२३ ॥

स्वामिपुष्करिणीतीरनिवासी सन् कदा वा दिवसावेप्यामीत्याह—कदावेति ॥
शेपाद्रौ वेङ्कटाद्रौ भुवन लोक भवन गृहा यस्य तस्य सम्बुद्धि । समस्तजगदा-
धारित्यर्थ । 'निष्ठप भुवन जगत्' 'भवनागारमन्दिर' इति चामर । तत्र
भवत भवन गृह त्वद्भवनभार सन्, तुलिता समानीकृता विरजा निरजानदी
यस्या सा सा च सा स्वामिसरसी च स्वागिपुष्करिणी तस्या जले उदके स्नात
अत एव पूत परितीकृत अये लक्ष्मीनाथक असुरान् विमम्राति नाशयतीति
असुरविमथन अस्माक धननिधे निधिभूत प्रसीद प्रसन्नो भवेति क्रोशन् एव प्रकारेण
क्रोशन् निमिषमिव क्षणमित्र दिवसान् दिनानि कदा वा नेप्यामि नयामी
त्यन्वय ॥ १२३ ॥

कदा वा पङ्कच्छिञ्जनयदमृतं निर्मलनय

श्रिया पङ्कोत्पन्न विपनिलयमब्ज हसदिह ।

न ते राग स्वीय प्रकटयदिवालोहिततया

रमेश त्वत्पादद्वितयमज पश्येयमसकृत् ॥ १२४ ॥

अद्वितीय त्वा कदा पश्येयमित्याह—कदावेति ॥ पङ्क पाप कर्दम च
छिनत्तीति पङ्कच्छिच्छत् । 'पङ्क कर्दमनापयो' रिति निघण्टु । जनयत् जनकं
अमृत यस्य तत्^१ गङ्गोत्पादक मोक्षद च निर्मलया मलरहितया नराश्रिया नख-
शोभया । पङ्कोत्पन्न कर्दमोत्पन्न पापजन्य च । विष जल गरल च निलयो यस्य
तत् । 'विष जले गरे चे'ति निघण्टु । एतादृश अञ्ज पद्म हसमानमिग स्थित
आलोहिततया आसमन्ताद्वृत्ततया नते नमस्कार कुर्वति पुरुषे प्रिये स्त्रीय स्वकीय
राग अनुराग प्रकटयदिव स्थितम् । अनुरागस्याख्य कप्रिसमर्थसिद्धम् । तस्याद्वितीय
वत्त्वाद्वन्द्व कर्म । हे रमेश हे अञ्ज अजन्य असृष्ट् पुन पुन कदा वा
पश्येयमित्यन्वय ॥ १२४ ॥

कदा वा दातार्षिःपरिभ्रमभ्रमद्वैभ्रमभ्र-

च्छिद्धम्भोभृद्भोहृमनहसनप्रोज्ज्वलतनो ।

सुसारासाराभाशरणकृष्णादृष्टिरमिता

प्रसन्नाऽऽसन्नार्ता मयि परिपतेद्वेङ्कटपते ॥ १२५ ॥

तव कृष्णा मयि कदा पतेदित्याह—कदा वा दावेति ॥ दातार्षिण्य
दायानलज्वालाया । 'दवो वनहुताशन' इत्यमर । परिभवे तिरस्कार भ्रमत्
समर्थ वैभव यस्य त भ्रम ससार छिनत्तीति तथोक्ता । अम्भाभृतो मेघस्य
दम्भोलसनस्य गर्गातिशयस्य हसने हास्ये प्रोज्ज्वला प्रकाशमाना तनु शरीर यस्य
तस्य सन्बुद्धि । ससारस्य दावानलादपि वृत्त्वात् त्वत्कटाक्षनादयत्वात् दावनाश-
कमेघ तदीयतनुर्हसतीत्यर्थ । ते तत्र सुसारस्य सम्यक्ससारस्य आसारस्य धारासम्पात-
स्य 'धारासम्पात आम्पार' इत्यमर । माया कान्त्या शरण स्वरूपं कृष्णादृष्टि
कृष्णादृष्टि । आसास्तुल्या दृष्टिरित्यर्थ । 'शरण गृहरक्षित्रो' 'कृष्णा
स्याद्या कृपा' 'दृष्टिर्नेवचक्षुषी' इति चामर । अमिता इयत्तारहिता सती
आसन्नाना प्रपन्नाना विषये आर्ता पीडिता सती बाधिता सता प्रसन्ना अनुग्रहवती,

१ 'अमृतं गङ्गा माक्ष च जनयत् उत्पादयत्' इत्यवोचितम् ।

२ 'मन्दिरमूला' इत्यन्यत्र ।

वेङ्कटं वेङ्कटाचलं णातीति वेङ्कटपतिस्तस्य सम्बुद्धिः । मयि कदा परिपतेत्
कसिन्काले प्रसरेदित्यन्वयः ॥ १२५ ॥

धारकपोषकभोग्यत्वत्कः परमो गुरुर्दयालुर्नः ।

अस्मभ्यं त्वयि रचितन्यासोऽयं तत् सुमात्र सम्बन्धात् ॥ १२६ ॥

श्रीरामनुजसम्बन्धान्नामचेत्याह—धारकेति ॥ धारयति मनुष्यानि धारकमन्नं,
पोषयति जलेन(?) मनुष्यानि पोषकं जलं, भोग्यं भोगार्हं तान्मूलादि । (உணர் ஊர்
உணர்' இத்தியாதி) धारकपोषकभोग्यतानि त्वमेव यस्य सः धारकपोषक-
भोग्यत्वत्कः । दयालुर्दयाशीलः नः अस्माकं परमो गुरुः उत्कृष्ट आचार्यः ।
'गुरुस्तु गीष्पतौ श्रेष्ठे गुरुः तिपरि दुर्भर' इत्यमरः । परमौदार्यमित्युक्तरात्या
परमाचार्यभूतः अस्मभ्यं प्रपत्तिकरणेऽप्यशक्तानामस्माकं निमित्तमेव त्वयि भवद्विषये
अयं गुरुः रचितः कृतः [न्यासः] प्रपत्तिः शरणागतिर्येन सः (அகலகல்லைன்)
इत्युक्तरात्या अभूदिति शेषः । तत् तस्मात्कारणात् सु शोभमाना मा लक्ष्मीर्यस्य
सः । 'इन्दिरा लोकमाता मा' इत्यमरः । सम्बन्धाद्रामानुजसम्बन्धात् मामव
रक्ष । अव रक्षणगतिर्हिंसादिष्विति सूत्रात्(?) ॥ १२६ ॥

अनेकैः स्वै रूपैर्धरति मम रूपाण्यनुदिनं

श्रमो भूयानासीदिति फणिपतेस्तानि कृपया ।

दधन्तीं (न्ति) श्रीभर्तर्निजपृथुकलक्ष्मीमनुपमां

शिरोबाहामध्ये वहसि किमु शेषत्वकुतुकी ॥ १२७ ॥

त्वं शेषत्वकुतुकी सन् अनेकशेपरूपाणि धरसि किमित्यत्राह—अनेकैरिति ॥

हे श्रीमर्तः लक्ष्मीपते । 'भृञ् भरणे' । 'भमेति पदं भगवत्परं मम सकल-
जगदेककर्तुः रूपाणि दिव्यविग्रहादीनि निजस्य स्वस्य पृथुक्ताः शिशवः ।
'पृथुकः शिवकः शिशु' रित्यमरः । अनुपमां उपमारहितां सादृश्यरहितामित्यर्थः ।
पृथुकानां शिशूनां लक्ष्मी शोभा शिरोवाहामध्ये । प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः । शिरसि
वाहाया चेत्यर्थः । 'भुजवाह प्रवेष्टो दो' रित्यमरः(?) । यथा लोके अनुरागवशात्
शिरोबाहुप्रभृति धारयन्ति तद्वदित्यर्थः । शेषत्वकुतुकी सन् परार्थत्वे उत्सुकः सन्
बहसि किमु धरमि किम् । किम्विति प्रश्ने । शेषस्यैवानेकविग्रहत्वेनोत्प्रेक्षा ।
अनेकैः अपरिमितैः स्वैः स्वकीयैः रूपैः नागादिरूपैः अनुदिन मम यानि रूपाणि
नागादिरूपाणि । फणिपतिः शेष । मूयानधिक श्रमः स भगवत आसीदिति
धराचितानि रूपाणि कृपया दयया दधन्ती धरमाणाम् ॥ १२७ ॥

सुगन्धपरिबन्धुरं सविधसेविनां साम्यद

लसद्विटपसद्भुजं किसलयामदन्तच्छदम् ।

अदभ्रमलय गिरिं श्रितममेयलक्ष्म्याश्रितं

भवन्तमभजन्त किं पटुपटीरवुच्चोत्साः ॥ १२८ ॥

[उरगाः] पटीरवुच्चा भवन्तमभजन्त(न्त) किमित्याह—सुगन्धेति ॥ सुगन्धेन
शोभनगन्धेन परिबन्धुरं व्याप्तम् । चन्दनस्य गन्धप्रधानत्वात् परिबन्धुरमित्युक्तम् ।
सविधे समीपे सेवन्त इति सेविनः । तेषां साम्यं ददातीति साम्यदम् । भगवतः
मुक्तौ साम्यदत्त सिद्धम् । लसन्त प्रकाशमानाश्च ते विटपाश्च शाखाः त एव सन्तः

1. अत्र सर्वनाकुलमस्फुटमनक्तिमिति व्याख्यानान्तरमिह द्रष्टव्यम् । "अनेकैरिति ।
[श्रीमर्तः] भृञ् भरण इति धातु । भमेति पदं भगवत्परम् । मम रूपाणि दिव्यविग्रहादीनि ॥
निजपृथुक्लक्ष्मी दधन्ति । दुधान् धारण पोषणयोरिति धातु । निजशब्दो भगवत्परः ।
पृथुकः शिवः । स्वपुत्रतुल्यान् इ(नी)त्यर्थे फणिपते तानि रूपाणि शरीराणीत्यर्थः ।
शिरोबाहु(हा)मध्ये [शिरः बाह्य च मध्य च तस्मिन्] प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भावः । शिरसि वाहाया
मध्ये चेत्यर्थः । भुजवाह प्रवेष्टो दो (?) । बहसि किम् । पृथुकान् प्रेमास्पदभूतान् शिरः-
प्रभृतिषु यथा धरति तथा शेषस्य रूपाणि धरति किमित्यर्थः । भगवदभरणभूतेषु नागेषु श्रेष्ठ-
त्वस्यैव (शेषस्यैव) अन्यैकविग्रहत्वेनोत्प्रेक्षा ॥ "

योग्याः भुजा यस्य तं, विटपवत् प्रशस्तभुजं च । क्सिलयैः क्सिलयैः ।
 'क्सिलय क्सिलय' मिति द्विरूपकोशः । आभेवाभा यस्य मः आभः समानः
 दन्तच्छद अधरो यस्य तं, क्सिलया एवामः अधरो यस्य तं च(?) । अदभ्रं
 अधिकं मलयं मल्यास्यं गिरिं मलयपर्वतमित्यर्थः । श्रिनं आश्रितमित्यर्थः ।
 'अदभ्र बहुल बहु' इत्यमरः । हे अदभ्र सर्गोत्कृष्टेति संवुद्धिः । अदभ्रं
 अधिकं अलयं नाशरहितं गिरि वेङ्कटाचलं श्रिनं च अमेयया अपरिच्छिन्नया
 लक्ष्म्या शोभया देव्या च अञ्चितं पूजितम् । 'अञ्चु गतिपूजनयो' रिति धातुः ।
 भवन्तं, पटु. समर्थश्चामौ पटीरश्चन्दनवृक्षः स इति बुद्ध्या अभजत(न्त)
 किमित्यन्वयः । उरगाश्चन्दनवृक्षमाश्रयन्तीति प्रसिद्धिः । पटु यथा तथेति
 वा ॥ १२८ ॥

त्वां वल्मीकगतं पुराऽतिमुरमे संवेष्टयन्तः फणि-

श्रेष्ठाः शीर्षभुजावलग्ननिलया गन्धैकग्रस्यान्तराः ।

गोक्षीरच्युतवामल्लरूकभयप्रत्यक्तवन्तः(द्भ्यः) परे

भान्तीमे किमु वेङ्कटाचलपते श्रीवासवाहन्तरम्(र) ॥ १२९ ॥

सर्पा त्या त्यक्त्वा न गच्छन्तीत्याह—त्वामिति ॥ हे अतिमुरमे अत्यन्त-
 गन्धपूर्णं हे वेङ्कटाचलपते पुरा पूर्वं कदाचित् 'पुरा पुराणे निकटे प्रवन्धातीत-
 भाविनो' रिति(पु'इति) विश्वः । वल्मीक वामल्लरूक गतं प्राप्तं त्वां शीर्षं शिरः भुजाश्च
 वलग्नश्च मध्यं निलयो येषां ते । गन्धैकस्य गन्धस्यैव वक्ष्य स्वाधीनं अन्तरं मनो
 येषां ते फणिश्रेष्ठाः सर्पश्रेष्ठाः संवेष्टयन्तः संवेष्टमानाः । हे श्रीवासवाहन्तरं श्रियो
 लक्ष्म्या वासं निवासभूतं वाहो अन्तरं मध्यं यस्य स । गोक्षीरेण गोपयसा
 च्युतं द्रवीभूतं वामल्लरूकान्कुर्येण ते गोक्षीरच्युतवामल्लरूकाः । अत एव भया-
 त्प्रत्यक्तवन्तः भगवद्विग्रहं त्यक्तवन्तः ['ये तेभ्यः'] परे अन्ये इमे नागाः
 अपलायिताः सर्पाः भान्ति किमु प्रकाशन्ते किमु । 'वामल्लरूकं नाकुश्च वल्मीकं
 पुनपुसकं' इत्यमरः । केचिद्गन्धलोभादापादचूडं वेष्टिताः केचित् पलायिताः
 भयादित्यर्थः ॥ १२९ ॥

निर्हेत्वप्रतिषेधमादग्वनं हर्याखुर्वैर्यर्भक-

न्यायाभ्यां न भवत्यथापि अक्रनादुद्धा निषेधेऽपि मे ।

पट्पत्कीटनयेन देहि समतां कः किं स्वतन्त्रं वदेत् ।

मर्यादा, क्वचिदुज्झिता जयतु वा नित्या विभूतिः परम् ॥ १३० ॥

मर्कटकिशोरमार्जारकिशोरन्यायाभ्यां मद्रक्षाणासम्भवात् अमरकीटन्यायेन मामवेत्याह—निर्हेत्विति ॥ हेतुश्च कारणं च अप्रतिषेधनं(धः) निषेधाभावः[च] निर्गते (तौ) हेत्वप्रतिषेधने(धौ) यस्मात्तथोक्तस्य मादगः मम अवनं रक्षणम् । हरिर्मर्कटः । आखुर्भूपिकः तस्य वैरी मार्जारः । हर्याखुर्वैरिणोरर्भकौ तयोर्न्यायः मर्कटकिशोरन्यायः मार्जारकिशोरन्यायश्च ताभ्यां न भवति न घटते । हेत्वप्रतिषेधयोस्मावादित्यर्थः । 'हरिर्मर्कटसूर्ययोः' 'उन्दुर्भूपिकोऽप्याखुः' 'पृषदंशक आखुमुक्' इति चामरः । अथापि हर्याखुर्वैर्यर्भकन्यायासम्भवेऽपि शक्यत् तव शक्त्या रुद्धा मां निरुध्य निषेधेऽपि निषेधमानाय मे मह्यं पट् पदानि यस्य सः पट्पत् स चासौ कीटश्च(?) तस्य नयेन न्यायेन अमरकीटन्यायेनेत्यर्थः । समतां साम्यम् । यथा अमरः कीटं रुद्धा स्वसाम्यं ददति तद्वदेव त्वमपि मम त्वत्साम्यं देहि ददस्व । तर्हि सर्वमुक्तिप्रसङ्गः स्यादित्यत आह क इति । कः स्वतन्त्रं त्वां कः कः पुरुषः किं वदेत् । स्वातन्त्र्यस्य नियोगानर्हत्वात् अन्यतन्त्रः किमिति वदेदित्यर्थः । ["ननु हेत्वप्रतिषेधन्यतरन्यन्तमेव रक्षामीति मर्यादा"] मया निबन्धितेत्यत्राह—मर्यादा क्वचित् दामवोपादौ उज्झिता त्यक्ता । चैद्यादेः कारणान्तरमस्तीत्याह जयत्विति । नित्या विभूतिः परमपदं परमत्यन्तं उज्झितं वा(?) सर्वोत्कर्षेण वर्ततां अतः स्वरक्षणं मतमिति भावः ॥ १३० ॥

मन्निन्दास्पृहयालुतालुरिह निर्वीजं कृपालुर्मया

गुप्तं वाङ्मनसापदं म(च) मदघव्रातं स्वयं कीर्तयन् ।

1. "ननु चैद्यादेः कारणान्तरवशादेतज्जन्मनि द्वेपेऽपि पूर्वजन्मनि हेत्वादिक-मस्तीत्यत्राह—अयत्विति । कारणं विना लीलाविभूतिस्यान्ना सर्वेषां रक्षणेन लीलाविभूते-र्नाशेऽपि एतेषां नित्यविभूतिगमनात् सा परं वर्धत एव । अतस्ते हानिर्नास्ति । मयं सदा सुखिताश्च भवन्ति । अत इदंशस्यापि मम रक्षणमुचितमेवेत्यर्थः ।"

आदत्ते समुद्रग्रमुत्तय च मत्पापापनुत्तिश्रमं

के (किं)चित् कुञ्चयति प्रपञ्चजननोदञ्चद्विरिञ्चेदिति ॥ १३१ ॥

मत्पाप निर्मोज कुर्विति प्रार्थयते—मन्निन्देति ॥ प्रपञ्चस्य लोकस्य जनने उत्पादने उदञ्चन् व्यग्रायमाणो यो निरिञ्चश्चतुर्मुग । 'विरिञ्चोऽजो विरिञ्चन' इत्यमर । तेन ईडित स्तुत स्तस्य सम्बुद्धि । इह इदानीन्तनजन्मनि त्व(?) मन्निन्दास्पृहयालुतालु मम निन्दाया दूषणे स्पृहयालु स्पृष्टान्तो ताळू तालुप्रदेशौ यस्या सा(?) । लळयोरभेदात्तालुशब्दस्थाने ताळुरिति प्रयोग । अन एव कृगालुर्दयालु । दोषादर्शित्वान् । वाङ्मनसयो अत्र अविषय [अ]गोचरमित्यर्थ । इयत्तारहितत्वात् । मया गुप्त रक्षित मदघमात् मम अघाना पापाना ज्ञात समूह निर्मोज कारणरहित यथा तथा सङ्कीर्तयन् तत्र भवन समुद्रग्रा सम्पूर्णा च मुच प्रीति समुद्रग्रमुत् । 'मुच्येति प्रमदो हर्ष' इत्यमर । मम पापाना अपनुत्ते अपनोदान् परिहारादित्यर्थ । य श्रम आयास त च स्वय कीर्तयन् विमर्शीतुर्न किञ्चिदीपत् कुञ्चन्ती सङ्कुञ्चन्ती सती(?) आदत्ते स्वीकरोति । मामिति शेष । सङ्कोचस्तु रक्षयक्षक्योरसदृशफलकत्वादिति भावः ॥ २३१ ॥

रक्ता इव स्वगुणेन ते हृदकरोद्रक्तं त्रियः सङ्गतेः

त्वद्दृष्टनीत् तमा तु रक्तमकरोत् हृत्ते विचित्रं त्विदम् ।

स्वातन्त्र्यं गुणमग्रहीत्तत्र ददौ स्वं पास्तन्त्र्यं च ते

भाग्यं मे पितरेतदत्यघयुजो माता त्वलं वत्सला ॥ १३२ ॥

1 कृत्स्नमिदं व्याख्यातमाकुलम् । व्याख्यानान्तरमत्र न दृश्यते । एवं तु युक्तम् । मनिन्दनकुलहली गत एव निर्बोज कारण विना । हेतुर्ना कारण बीजमित्यमर । कृपाळु दयालु । जन इति वा दुजन इति वा विपरीतलाक्षणिकतया मुचन इति वा शेष । मया गुप्त यत्नन गुह्य रक्षितमात्र वाङ्मनसयोरगोचर मपापरानि स्वय समुद्रग्रमुत् अम्यधिकप्रमोद सन् आदत्ते स्वीकरोति । किं कुञ्चन् । तादृश मदघमात् कीर्तयन् । 'शप्यमानस्य यत्पाप शपन्तमधिगच्छति', 'द्विपन्त पापकृलाम्' इति हि प्रसिद्धम् । किञ्च तत्र मत्पापापनुत्तिश्रम किञ्चित् कुञ्चयति सङ्कोचयति हासयति । प्रपञ्चेत्यादिसम्वाधन यथाव्याख्यानमेव ।

पापात्मनो मे तव पारतन्त्र्यस्वातन्त्र्ययोः विनिमयेन एतद्रक्षणमेवात्मित्याह(?)
—रक्तेति ॥ हे पितः हे जनक ते भक्तः हृक् हृष्टिः स्वगुणेन स्वनिष्ठगुणेन रक्त-
रक्तगुणविशिष्टा अनुरागविशिष्टा च । पुण्डरीकाक्षत्वात् । कप्यासमित्युक्तेः ।
श्रियः लक्ष्म्याः हृत् हृदयं रक्तं अनुरक्तं सङ्गतेः संसर्गवशाद् अकरोत् कृतवती ।
स्वसंसर्गवशादित्यर्थः । नीलतमा अत्यन्तनीला कुवल्याक्षित्वात् । तत् तस्याः
लक्ष्म्याः हृक् ते तव हृत् हृदयं रक्तमनुरक्तं अकरोत् रक्तत्वविशिष्टमिति विरोधः ।
इदन्तु रक्तत्वकरणं विचित्रम् । वत्सला वात्सल्यवती माता तु तव स्वातन्त्र्यं गुणं
'क्षिपामि' 'न क्षमामीत्युक्तं(?) गुणं अग्रहीत् गृहीतवतीत्यर्थः । स्वं स्वीयं
पारतन्त्र्यं पराधीनत्वं ते ददौ दत्तवतीत्यर्थः । अत्यवयुजः अत्यन्तपापयुक्तस्य मे
मम एतत् भाग्यं एतादृशसम्पत् अलं पर्याप्तम् । 'अलं पर्याप्तभूषणे' इत्यमरः ॥

रम्यस्यन्दमरन्दविन्दुसुमनोवृन्दत्वदङ्घ्रयम्बुज-

द्वन्द्वास्कन्दननन्दनीयविभवाः कुन्देन्दुमन्दसित ।

वन्दारुग्रजचन्दिरानन सुधानन्दाश्रुसन्दोहिनः

सुस्पन्दाः पद्मनाः त्वदङ्घ्रपवनाद्भूपावनाः वान्त्विति ॥ १३३ ॥

त्वद्विस्थितवायवः भूपावनाः सन्तो वान्त्वित्याह—रम्येति ॥ कुन्दं माध्य-
कुसुमं '....माध्यं कुन्दकुसुम' मित्यमरः । इन्दुश्चन्द्रः ताविव मन्दं मृदु
स्मितं हासो यस्य तस्य सम्बुद्धिः । कुन्देन्दुमन्दसित । रम्यं रमणीयं यथा तथा
स्यन्दी स्रवमाणः यो मरन्दविन्दुर्मकरन्दशीकरः येषां तानि सुमानि कुसुमानि तेषां
वृन्दानि समूहाः येषां तानि त्वदङ्घ्रयम्बुजानि त्वत्पादपद्मानि । 'सहस्रशीर्षा
पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपा' दित्युक्ते (?) । तेषां आस्कन्दनेन आक्रमणेन नन्दनीयः
सन्तोष्टव्यः विभवः अतिशयो येषां ते । वन्दारुग्रजानां नमस्कुर्यज्जनानां भक्तानामिति
यावत् । चन्द्रा(न्दिरा)ननस्य चन्द्रतुल्यमुखस्य सुधा सुधातुल्यानि आनन्दाश्रूणि

१. 'अलं भूषणपर्याप्तशक्तिदारणवाचकम्' इति तत्र दृश्यते ।

२. 'माध्यं कुन्दं रक्तमस्तु वन्धुको वन्धुजीवक' इति तत्र दृश्यते ।

३. द्वन्द्वपदे श्रूयमाणे कर्त्तुं बहुत्वमुच्यते इति चिन्त्यम् ।

आनन्दवाप्याणि तेषा सन्दोहः समूहो येषा ते । नुसुन्दा योम्यचलना न
वात्यादिवहुश्चलना । त्वद्वद्वि वेङ्कटाचल तस्य उपपत्ते ममीपत्ते सञ्चरण येषा ते
त्वद्वद्वपत्ता^१ त्वद्वद्वौ सञ्चरमाणा इत्यर्थः । अन एव भूपात्रना भूषणिना पत्ता
वायन इति एवप्रकारेण वान्तु प्रसरन्तु ॥ १३३ ॥

जीनाः पात्राणि माया विपुलयनिका सूत्रजालानि कर्म-

त्राता मायाविकारा उपकरणपदं यान्ति पेट्यो पेटिष्ठे ।

श्रीवत्सः कौस्तुभश्चाप्रकृतिपरवशा वीक्षणोत्का नटी श्रीः

लीलादीन्^२ सूत्रधारः त्वमखिलभुवनं नाटकस्ते रमेश ॥ १३४ ॥

ते जगन्नाटकत्वं इत्याह—जीवा इति ॥ हे रमेश जीवा प्राणिन पात्र
स्थानीयानि । माया प्रकृति । ‘माया तु प्रकृतिं विद्यान्मायिन तु महेश्वर’
मित्युक्ते । विपुलयनिका विस्तारीभृताच्छादनपट । कर्मनाता कर्मसमूहा
सूत्रजालानि सूत्रसमूहा । मायाविकारा हि प्रकृते विकारा महदादय उपकरण
(णपद) उपकरणशब्द यान्ति प्राप्नुवति । उपकरणशब्दवाच्या भवन्तीत्यर्थः ।
श्रीवत्स लङ्घन कौस्तुभमणिश्च पेटिष्ठे पटुतरे पेट्यो पेटिकाभूते । यत
प्रलयसमये श्रीवत्से प्रकृते कौस्तुभे जीवाना च लयश्रवणादि(णमि)ति भावः ।
ईक्षणे दर्शने उत्का कद्रमाणा प्रकृतिपरवशा न भवन्तीति अप्रकृतिपरवशा
प्रकृत्यनधीना इत्यर्थः । सदा पश्यन्ति सूरय’ इत्युक्ते । नित्य(त्या)मुक्ताच(श्च) ।
श्रीलक्ष्मी नटी नटीस्थानीया । त्व भवान् सूत्रधार असि अभवत्(व) विल ।
अखिलभुवन अखिललोक ते नाटक (१) नाटकस्थानीय । सर्व नाटकस्थानीय
मासीदिति भावः ॥ १३४ ॥

१ त्वद्वद्वपत्तादौ वाच्येति भूले पञ्चम्यन्तता दृश्यमाना वरमिति भाति ।

२ अस्य पदस्य व्याख्यानं न दृश्यते । ‘लीलार्थो’ इति युक्तमिति भाति । नन्वासी’
इति वा ।

सममसममनन्तं मङ्गलं मङ्गलानाम्

अमलममलभासा भासयन्तं जगन्ति ।

हृदयहृदयमुष्णघोतहृष्यन्नशुष्य-

३१

त्कमलकमलनेत्रं स्तोत्रपात्रं करोमि ॥ १३५ ॥

अहं तं (स्तो)त्रपात्रीकरोमीत्याह—सममिति ॥ मया लक्ष्म्या सह वर्तत इति समः तं असमं सदृशरहितं अनन्तं अन्तरहितं 'सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म' इति श्रुतेः । मङ्गलानां शुभानां मङ्गलं मङ्गलभूतं अमलया स्वच्छया भासा स्वतेजसा जगन्ति लोकान् भासयन्तं प्रकाशीकुर्वन्तम् । 'तस्य भासा सर्वमिदं विभाति' इत्युक्तेः । हृत् मनोहरः अयं शुभावहो विधिर्यस्य तं (तस्य) [हृत्] हृदयं अयः प्रायं (प्राप्यं) [स्थानं] यस्य तम् । उष्णप्रकाशेन सूर्येण हृष्यत् विकसत् नशुष्यत् नशब्देन समासः । कमलं जलं यस्य तत् । 'कमलं जलपद्मयो' रित्यमरः । तच्च तत् कमलं पद्मं तदिव नेत्रं यस्य तम् । सूर्यकिरणविकसज्जलमध्यस्थितकमलनेत्रं अविष्णुं । 'अ इति भगवतो नारायणस्य प्रथमाभिधानं,' 'अकारो विष्णुवाचक' इति श्रुतिस्मृत्योश्च । अलमत्यन्तं स्तोत्रस्य पात्रं करोमि स्तोत्रस्य विषयीकरोमीत्यर्थः ॥ १३५ ॥

प्रीतः श्रीश वपुःश्रमेण सुमदे भूरङ्गदासे धन-

च्युत्या प्रीततरः सुवर्णसुमदे तोण्डप्रभौ निर्व्यये ।

नाथ प्रीततमः कुलालजरठे मृत्सूनदे तत्सुमे

प्रीतिस्ते सुलभे ममाद्य सुलभं हृत्पद्ममङ्गीकुरु ॥ १३६ ॥

मम हृत्पद्ममङ्गीकुर्वित्याह—प्रीत इति ॥ वपुषः शरीरस्य श्रमेण आयासेन सुमदे पुष्पदायके उद्याननिर्माणे चे(ने)त्यर्थः । भूरङ्गदासे भूरङ्गनामके गोपीशे गोपीनाथे [प्रीतः] । धनच्युत्या काञ्चनधनच्युत्या सुवर्णसुमदे सुवर्णपुष्पदायके तोण्डप्रभौ तोण्डमानचक्रवर्तिनि (Gopālakṣmī) प्रीततरः अत्यन्तप्रीतियुक्तः । नाथ भगवन् । निर्व्यये धनव्ययरहिते मृत्सूनदे कुलालजरठे कुलालवृद्धे तत्सुमे

तत्पुष्पे प्रीततम प्रीतिनिशिष्ट । तत्तस्मात्कारणात् सुलभे सुमे तत्र प्रीतिः । मम
सुलभ देहायासाद्यभागात् सुरेण लभ्य हृत्पद्म हृदयकमल अङ्गीकुरु गृह्णीष्वेत्यर्थः ।
पूर्वजन्मनि गोपीशो मूरङ्गनाथ इदानीं तोण्डप्रमुर्जात कुलालसम्बन्धात्परमपद
जगामेत्यर्थः ॥ १३६ ॥

नायं शीतकरो जगत्सु विहरच्चत्कीर्तिलक्ष्म्याः करे

श्वेताब्जं न च लक्ष्म वम्भरकुलं नो कौमुदी तारकाः ।

शीतत्विट्पटवासजातिकुसुमव्राताः सुरस्त्रीकर-

क्षितास्तचनुसङ्गतास्तदनिशं ते हि भ्रमन्त्यम्बरे ॥ १३७ ॥

कीर्तितनुसङ्गता जानिसुमनाता भ्रमन्तीत्याह—नायमिति ॥ अयं दरीदृश्य-
मानश्चन्द्र शीतकरो न भवति । परन्तु [जगत्सु विहरत्]त्वत्कीर्तिलक्ष्म्या तत्र
कीर्तिर्यश एव लक्ष्मीस्तस्या करे हस्ते श्वेताब्ज श्वेतकमलम् । ‘पद्महस्ते’ ति
प्रयोगात् । लक्ष्म कलङ्क न च न भवतीत्यर्थः । परन्तु वम्भरकुल भ्रमरकुलम् ।
एते कौमुदीतारका कौमुदीतारकाणि नो न भवन्तीत्यर्थः । परन्तु तत्तनुसङ्गता
तस्या कीर्तिलक्ष्म्या तनुसङ्गता शरीरसङ्गता सुरस्त्रीणा करै हस्तै क्षिता
शीतत्विट् कर्पूर कर्पूरस्य चन्द्रसङ्गत्वात् । कर्पूरमय पटवास इत्यर्थः । ‘घनसा-
रश्चन्द्रसङ्ग’ इत्यमरः । जातिरुसुमव्राता । मालतीसमूहा ‘सुमना मालती जाति’
रित्यमरः । तत् तस्मात्कारणात् अनिश सर्वदा ते सुमादय अम्बरे आकाशे
भ्रमन्ति भ्रमण कुर्वन्ति ॥ १३७ ॥

रूपि स्व गुणमादधाति निकटे स्वच्छेऽन्यरूपास्पदे

दृष्टान्तस्फटिके जपासुममिह प्राप्त विचित्र महत् ।

३. श्यामोऽप्यात्मगुणेन कामगतनोः श्यामाः पुरा गोपिकाः

रक्ता नन्दतपोविपाकजनने शेषाचलाधीश्वर ॥ १३८ ॥

तद्गुणेन गोपिका रक्ता करोपीत्याह रूपीति—हे शेषाचलाधीश्वर रूपि

रूपविशिष्टवस्तु जपाकुसुमं जपापुष्पं निकटे समीपस्थे स्वच्छे निर्मले परिशुद्धे
इत्यर्थः । दृष्ट अन्तो यस्य तस्मिन् दृष्ट[ान्त]स्फटिके अन्यरूपस्य जपाकुसुमनिष्ठा-
स्यस्य आस्पदे स्फटिके सान्निध्यवशादिति भावः । स्वं स्वकीयं गुणं रक्तगुणं
आदधाति जासज्जनं करोति । इह त्वयि तु महत् अधिकं विचित्रं आश्चर्यं प्राप्तं
लब्धम् । तदेवाह श्यामेति । पुरा पूर्वं नन्दस्य तपसः कृच्छ्रचान्द्रायणादिकस्य
विपाकजनने परिपाकजनने कृष्णावतारे त्वं नमःश्यामोऽपि नीलोऽपि आत्मगुणेन
स्वकीयनीलत्वगुणेन सौन्दर्यादिना गुणेन च श्यामाः नीलाः यौवनमध्यस्थाश्च
'श्यामा यौवनमध्यस्था' इत्यमरः । गोपिकाः वल्लवाङ्गनाः काममत्यन्तं रक्ताः
अरुणा इति विरोधः । अनुरक्ताश्च । अतनोः अकरोः कृतवानसीत्यर्थः ॥ १३८ ॥

ब्रह्माण्डे सरसि स्फुटोडुकुमुदे द्युर्वा(द्योत्रा)रि ते मेरुणा

क्रीडामण्डपिनीनचन्द्रिरमिणेणौजोयशस्सम्पदौ ।

पश्यन्तीप्वमरीप्वपक्ष्मचलनास्याराद्विसर्पत्करे

सान्योन्यग्रहणस्पृहे भ्रममितः शेषाद्रिचूडामणे ॥ १३९ ॥

तव ब्रह्माण्डपूर्णे प्रतापकीर्ती इत्याह—ब्रह्माण्ड इति ॥ हे शेषाद्रिचूडामणे
स्फुटानि प्रकाशमानानि उडूनि नक्षत्राण्येव कुमुदानि उत्पलानि यस्मिंस्तस्मिन् ।
द्यु(द्यौ)राकाशमेव वाः वारि (उदकानीत्यर्थः) यस्मिन् तस्मिन्(?) मेरुणा
मेरुपर्वतेन क्रीडार्थं विहारार्थं मण्डपेऽस्यास्तीति क्रीडामण्डपिनि । मेर्वभिन्न-
क्रीडामण्डपयुक्तमभ्यमणे । ब्रह्माण्ड एव अण्डकटाह एव सरसि तटाके । 'इनः
सूर्यश्चन्द्रिरश्चन्द्रः तयोर्मिणेण व्याजेन ते तव ओजोयशस्सम्पदौ प्रतापकीर्तिसम्पदौ
अपक्ष्मचलनासु पक्ष्मचलनरहितासु जलक्रीडादर्शनार्थमित्यर्थः । अमरीषु देवतास्त्रीषु
पश्यन्तीषु सतीषु । जलक्रीडायाः स्त्रीभिरेव दृश्यत्वादिति भावः । आरात् दूरं यथा
तथा विसर्पन्तः व्यापनशीलाः कराः क्लृप्ता एव हस्ताः यथोक्ते । अन्योन्यग्रहणे
परस्परग्रहणे स्पृहया इच्छया सह वर्तते इति सान्योन्यग्रहणस्पृहे सत्यौ
भ्रमं भ्रमणं इतः प्राप्तुतः । यथा परस्परस्पर्शो न स्यात्तथा जलक्रीडां कुस्त
इत्यर्थः ॥ १३९ ॥

नेत्रास्त्र्यमिषेण वेङ्कटपते युष्मत्स्वरूपादिके

सत्त्वासत्त्वदृशोरुपर्यनुसृ(-चलि-)-तस्योद्देश्यभेदं परम् ।

भूपास्त्रत्ययुतत्वदायुधममं प्रह्लाददैत्येन्द्रयोः

सन्दृष्टं युगपत्प्रदर्शयसि किं मद्रागस्त्वत्त्व पदम् ॥ १४० ॥

आश्रितानाश्रितेषु [रागरूपौ] भगवान् नेत्रास्त्र्यव्याजेन प्रकटयति किमित्यन्ताह
—नेत्रेति ॥ हे वेङ्कटपते हे वेङ्कटाचरपते नेत्रास्त्र्यमिषेण नेत्रयोर्दृशोर्यद्वाराभ्य
अस्त्रत्वं तस्य मिषेण व्याजेन युष्माकं लक्ष्मीनित्यसुरिप्रभृतीनामप्युपलक्षणम् ।
विषये स्वरूपादिके सत्त्वासत्त्वदृशोर्ययोस्तयो (-गो यौ तयो) [उपरि] अचलित (त)
सोद्वेगश्च(स्वोद्देश्य-)-भेद अचलित अन्यक्त स्तोद्देश्ययो इष्टानिष्टस्वरूपस्वमिष-
ययोर्भेदो यस्य तत्तादृश भूपास्त्रचयुतत्वदायुधसम भूपास्त्र भूषणत्व अस्त्रत्वं आयुधत्वं
च ताभ्या युतै युक्ते त्वदायुधैस्तुल्य सम प्रह्लादश्च दैत्येन्द्रश्च प्रह्लाददैत्येन्द्रौ
प्रह्लादहिरण्यकशिपू तयोर्विषये प्रसादकोधत्वाश्रयतया च (स) दृष्ट सत्प्रशस्त रागश्च
अनुरागश्च हृद् च रोषश्च रागरूपौ तयोर्भावस्तत्त्व रागस्त्वत्त्व यन्म तत्तादृश पर
उत्कृष्ट पद वल्लु युगपत् एकदैव प्रदर्शयसि किं दर्शयसि किम् । उभयोरैकदैव
नृसिंहरूपनस्तु दर्शितवानित्यर्थ ॥ १४० ॥

रमाऽरुणपयोर्हृदप्रतिमयत्करैर्लोहिता

त्वमप्यधनलोत्पलप्रभवदीक्षणप्रेक्षणैः ।

गतोऽस्यसिततां ध्रुव तव तदक्षियुग्मं सदा

मयि प्रसरतु प्रभो वृषधराधराधर ॥ १४१ ॥

त्वमपि लक्ष्मीवोक्षणै नैत्य गतोऽसीत्याह—रमेति ॥ वृषधराधरस्य वेङ्कटाचलस्य
धाराधर नीलमेघेत्यर्थ । रमाऽपि लक्ष्मीरप्यस्त्र रक्त यत् पयोर्हृद पद्म तेन प्रतिम
समान यदक्षियुग्म तस्य करै करिणै लोहिता अरुणा । त्वमपि भवानपि अधवल्लै
यौ नीलोत्पलौ कुमुदे ताभ्या प्रभज्यो(तो) उत्पन्नयो 'ईक्षणयो प्रेक्षणे ईक्षणौ

1 प्रभतदीक्षणप्रेक्षणै इति पाठ कृत्वा तस्या रमाया इक्षणयो 'इतीवान्यत्र
व्याख्यायते ।

असिततां नैत्यं गतः प्राप्तः असि अभवः । ध्रुवं निश्चयः । हे प्रभो तन् तव
अक्षियुगं नेत्रयुगं सदा सर्वदा मयि दासभूत इत्यर्थः । प्रसरतु प्रसरतात् ॥ १४१ ॥

दातृत्वोपकृतिप्रियोक्तिरहितान्नोद्यदयान् प्राभव-

स्फीतान् दर्शितदन्तपङ्क्ति धनिनः संसेव्यमानान्मया ।

मन्ये हृद्युपकारकान् धनलवालाभाकुलं मां यतः

ते श्रीवेङ्कटशैलनाथ सदयं त्वां स्मारयन्त्यञ्जसा ॥ १४२ ॥

धनाभावत्वां स्मारयतीत्याह—दातृत्वेति ॥ हे वेङ्कटशैलनाथ वेङ्कटाचल्यते
दातृत्वमेव वदान्यत्वमेव उपकृतिरूपकारः प्रियोक्तिः प्रियवचनं ताभ्यां च रहितान्
विहीनान् । यद्वा दातृत्वं वदान्यत्वं उपकृतिः धनिकस्थले वाक्सहकारेण प्रदापयितृत्वं
प्रियोक्तिरादरवचनं तै रहितान् । नोद्यन्ती(?) अनुदयमाना दया येषां तान् ।
सुप्युपेति समासः । प्राभवेन प्रभुत्वगर्वेण स्फीतान् विस्तृतान् अतिगर्विष्ठानित्यर्थः ।
दर्शिता दन्तपङ्क्तिर्दन्तसमूहो यस्मिन् कर्मणि तद्यथा भवति तथा । मया
संसेव्यमानान् सम्यक् सेव्यमानान् अनुसियमाणानित्यर्थः । धनिनः धनिकान् हृदि
हृदये उपकारकान् उपकारशीलान् मन्ये । यतः यस्मात्कारणात् ते धनिकाः
धनलवस्य द्रव्यलेशस्यालामे अप्राप्तौ आकुलं व्याकुलं मां सदयं दयायुक्तं त्वां
भग्नं अञ्जसा शीघ्रं स्मारयन्ति स्मरणयुक्तं कुर्वन्ति । धनिकानादरः मम
उपकारकोऽभूदिति भावः ॥ १४२ ॥

उष्णानुष्णसहिष्णुरेव विचरन्नुष्णांशुतेजश्चयं

भूष्णं जिष्णुमजं च विष्णुमसुखं मुष्णन्तमर्थिस्थितम् ।

रैत्प्यामृगतृष्ण्या परवशो दुष्टाघ्वनिष्पातघीः

श्रीशं कृष्णरुचिं विहाय नरमाः स्तौम्येप पुष्पात्विति ॥ १४३ ॥

कञ्चन मनुष्यं इन्द्रादिष्वन्यतमावेन कथं स्तौमीत्याह—उष्णेति ॥ उष्णं च
आतपं अनुष्णं हिमं ते सहत इति उष्णानुष्णसहिष्णुः । इदं वर्षस्याप्युपलक्षणम् ।

रैतृष्ण्या धनाशयैश्च मृगतृष्ण्या मरीचिक्या । 'मृगतृष्णा मरीचिके' त्यमरः ।
 परवशः पराधीनः । दुष्टाब्जनि दुष्टमार्गे निष्णाता निष्ठिता धीर्बुद्धिर्यस्य सः । एष
 नरः मां पुष्णातु पोषयत्विति बुद्ध्या कृष्णा नीला रुचिः कान्तिर्यस्य तं नीलमेघदया-
 ममित्यर्थः । श्रीशं लक्ष्मीपतिं विहाय त्यक्त्वा नरं मनुष्यं उष्णाः तीक्ष्णाः अंशवः
 किरणाः यस्य सः सूर्यः । तस्येव तेजश्चयः तेजस्समूहः यस्य तम् । भूष्णम्
 'वर्धिष्णुम्' 'भूष्णुर्भविष्णुर्भविते' त्यमरः । जिष्णुम् जयशीलं इन्द्रं अजं जन्मरहितं
 चतुर्मुखं विष्णुम् श्रियः पतिं असुखं दुःखं मुष्णन्तं हरन्तं अर्थिस्थितं
 याचरुक्कष्टनिवर्तकत्वेन कथं स्तौमि केन प्रकारेण स्तोत्रं करोमि । आ इति
 खेदे ॥ १४३ ॥

वृत्तिर्मे न सतीति चेत्तव कुतः सर्वान्नभुक् सा सती

मिल्लीशेषफलाद जारनृपते दस्योऽङ्गनाध्वंसक ।

सूते पापमसौ ममैव यदि तत्किं निग्रहस्ते यदि

त्वद्वद्वीक्ष्य तदुज्झितः शिशुमिमं श्रीशिव मां तावकम् ॥ १४४ ॥

मिल्ल्याद्युच्छिभुष्ट् त्वं मामवेत्याह वृत्तिरिति—हे ईश नाथ मे मम
 वृत्तिर्व्यापारः न सतीति चेत् योम्या न चेत्तव भक्तः सा वृत्तिः कुतः सती योम्या
 कुतः । तदेवाह—सर्वान्नं सर्वैर्निवेदितान्नं भुङ्क्त इति सर्वान्नभुक् तस्य सम्बुद्धिः ।
 वर्णाश्रमविभागमन्तरेण सर्वभक्षकेत्यर्थः । मिल्ल्याः शबर्याः शेषफलं भक्षितोऽजित-
 शेषफलम् अतीति मिल्लीशेषफलादेति सम्बुद्धिः । जारनृपते जारप्रेसर । हे दस्यो
 नवनीतचोर । हे अङ्गनाध्वंसक पूतनाताटकादिध्वंसक । ममैव असौ दुर्वृत्तिः
 दुर्व्यापारः पापं सूते यदि अघं जनयति यदि तत्किं पापं नाम किमित्यर्थः । तव
 भवतः निग्रह एव शिक्षैव पापं यदि पापं स्यात् [चेत्] हे श्रीश मामपि त्वद्वत्
 त्वया तुल्यं वीक्ष्य तदुज्झितः निग्रहोऽजितस्सन् शिशुमज्ञं तावकं त्वत्सम्बन्धिनं इमं
 मामव रक्ष । आत्मवत्सर्वभूतानीति न्यायादिति भावः ॥ १४४ ॥

1. अर्थिषु स्थितम् । कथं स्थित इत्यत्राह याचकेति । तत्कष्टनिवारकत्वेन तेषु
 स्थितमिति भावः । 'अर्थिषु स्थितमसुखं मुष्णन्तम्' इति ॥

स्वातन्त्र्यप्रबलाघवीक्षणभिया त्वज्जीवयो(?)वत्सला

श्रीरास्ते रुचिरोरसि प्रतिकलं स्वातन्त्र्यमङ्गात्तनः ।

वात्सल्यादिगुणा जयन्ति शरणं, त्वं भीर्न न छिष्टता

सौख्यं तूत्कटमित्थमप्यरुचयो न त्वां भजन्ते जडाः ॥ १४५ ॥

जडास्यान् न भजन्त इत्याह—स्वातन्त्र्येति ॥ वत्सल्यवात्सल्यवती 'रुचिरा'
सुन्दरा श्रीः लक्ष्मीः त्वं च जीवश्च त्वज्जीवौ तयोः, तव जीवस्य चेत्यर्थः ।
स्वातन्त्र्यं स्वतन्त्रत्वं प्रबलाघं प्रबलप्रापं तयोर्व्यद्वीक्षणं तस्माज्जन्यया भिया भयेन
प्रतिकलम् प्रतिकक्षणम् उरसि वक्षःस्थले आस्ते निवसति । तव स्वातन्त्र्यस्य मङ्गात्
श्रीसन्निधानादिति भावः । वात्सल्यादिगुणाः सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते । त्वं शरणं
मोक्षोपायभूतः । अतः भीर्भयं न भवतीत्यर्थः । छिष्टता च नास्ति क्लेशोऽपि
नान्तीत्यर्थः । भक्त्यादिवन् इति भावः । सौख्यं तु उत्कटं सर्वोत्कृष्टं आनन्द-
रूपत्वादिति भावः । इत्थमपि पुरुषकारवलायातफलसत्त्वेऽपि जडाः पापिष्ठाः
अरुचयः रुचिरहिताः सन्तः त्वां भवन्तम् न भजन्ते न सेवन्ते ॥ १४५ ॥

चोरः कोऽपि वृषाचले वत महामायो जरीजृम्भते (?)

आराध्यप्रजवप्रसारितगुणाकृष्टाः प्रमोदाञ्चिताः ।

तत्सात्कृत्य समग्रवञ्चितवियः स्वं सर्वमन्यानपि

स्वं सर्वं तदधीनमेव कुरुतेत्येवं भणत्यन्वहम् ॥ १४६ ॥

चोरादिकं (-धीनं) कुरुतेति वदन्तीत्याह—चोर इति ॥ महती अधिका
माया प्रकृतिर्ज्ञानं वा । 'मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनं तु महेश्वरम्' 'माया तु
वयुनं ज्ञान' मिति गीतानिषण्डोश्च(?) । आश्चर्यशक्तिरित्यर्थः । कोऽपि अनिर्वाच्यः
चोरः कृष्णः वृषाचले वेङ्कटाचले जरीजृम्भते प्रकाशते । आराधयितुम् योग्य
आराध्यः । तेन चोरेण प्रजवं प्रकर्षेण वेगं यथा भवति तथा प्रसारितैः
व्याप्तीकृतैः अन्यत्वादीर्घाकृतैः रज्जुभिः कल्याणगुणैश्च आकृष्टाः आकर्षिताः अत

एव प्रमोदेन सन्नोपेण अञ्जिता युक्ता सन्त । सत्पुरुषा इति शेष । स स्वम्बरूप
सर्प समस्त स्व स्वकीय तत्सात्कृत्य तस्य चोरस्य सान्द्रन्य आत्मात्मोये [तद्-]अग्नीन
कृत्वेत्यर्थे । अन्यानपि स्तेतरानपि समग्र सम्पूर्णं यथा तथा वञ्चिनधिय वञ्चिता
बुद्धिर्येषान्ते । स्व स्वकीय तदधीनमेव चोराधीनमेव कुरुत कुरुष्वमिति एव
वदन्ति । वतेत्याश्रये । स्वानुष्ठानमितरेषामप्युपदिशन्तीयि भाव ॥ १४६ ॥

मच्चक्षुःपरिपेयकौस्तुभमणे नावेक्ष्य मत्पानकं

रक्षायै हृदये निवेशितममुं मां शोभमानाञ्जलिम् ।

मह्य दर्शयसे भय मम परं हर्तुं कृपाम्भोनिधे

श्रीशेषक्षितिभृन्निवास कमलाशुद्धान्तवक्षःस्थल ॥ १४७ ॥

भगवानपि मा मह्य दर्शयतीत्यनुसन्धये—यदिति ॥ मम चक्षुर्भ्यां परिपातु
योम्य परिपेय कौस्तुभमणि कोस्तुभमाणिक्य यस्य तस्य सम्बुद्धि मम । पातक
मत्पाप नावेक्ष्य अदृष्ट्वा रक्षायै रक्षणाय शोभमान प्रकाशमान अजरित्यस्य तम् ।
हृदये निवेशित निक्षिप्त अमु मा मम द(प)र भयं हर्तुं मह्य दर्शयसे । हे
कृपाम्भोनिधे दयाम्भोनिधे । हे शेषक्षितिभृन्निवास शेषाचलनिवास । कमलाशुद्धान्त-
वक्षःस्थल लक्ष्म्या अन्त पुरभूतवक्षस्थलेति सम्बुद्धित्वय आदौ पठनीयम् ॥ १४७ ॥

स्वप्राणोच्चण्डपत्रोद्दलितनिजपदोद्यद्रजोवैभवेन

स्वास्यास्यभ्राट् स्वनाभिं श्रवणमपि निज स्व च कृच्छादयाद्भिः ।

भ्राजत्सचैस्तमोभाविवरणपटुभिर्जन्यसक्तैः स्वकृतैः

मिन्नाक्षो नखगी.स्यैः सहृदयशरण चात्पुर्मा(र्माः) पुनातु ॥ १४८ ॥

भक्तरक्षक मा पुनात्वित्याह—स्वप्राण इति ॥ स्वस्य भगवत प्राण वायु
तद्वत् उच्चण्डा अनीका (उच्चण्डानि) पत्राणि वाहनानि तै उद्दलितात् अत्यन्त
भग्नात् निजपदात् स्वकीयपदात् पृथिव्या उद्यता उद्गच्छता रजसा परागाणां
वैभवेन प्रभावेण स्वस्य नाभि आकाश निज स्वकीय श्रवणमपि श्रवणस्थानीय

दिश दिशश्चेत्यर्थ । स्वस्य अक्षिणी नेत्रस्थानीयौ सूर्यचन्द्रौ आस्य स्वमुखं अग्निं मुखस्थानीय इत्यर्थ । तै आद् प्रकाशमान स्व स्वकीयै क निर अन्तरिक्षं च उदयद्वि रजोमि उदयद्वि अत एव तमस अन्धकारस्य भास भाया कान्त्या इत्यर्थ । विवरणे विपुलीकरणे पटुमिं समर्थं आजत् प्रकाशपान सत्त्व शरीरबल येषा तै जन्ये युद्धे सक्तै आसक्तै स्वेन भगवता कृत्वा खण्डितै स्वस्य भगवता गिरि वाचि तिष्ठन्तीति स्वगी स्या ते न मवन्तीति नस्वगी स्या । नशब्देन समास । भगवदाज्ञोल्लङ्घिमि असुरै भित्ताक्ष भित्तनेल भित्त-सूर्यमण्डल इत्यर्थ । तथापि चारु सुन्दर गु(गो)नेत्र यस्य स । सहृदयानां भक्तानां शरण रक्षक ज विष्णु मा मा पुनातु पवित्रीकरोतु । 'अकारो ब्रह्मविष्णुवीशकमलेष्वङ्गणे गण' इति निघण्टु । अत्र स्वपदानि भगवद्वाच-कानि ॥ १४८ ॥

श्रीभृन्मामन चक्षुषोश्च हृदये विन्यस्य मे सर्वदा

त्वां वर्ते विशयोऽस्ति ते यदि परित्यजे तग्नत्ययः ।

त्वत्कार्ण्यदृग्मापतत्तरलसद्गौरैकपातं तु मा

कृत्वा तत्र विलोक्योज्ज्वलमते मा मघ्नवाच्यादरः ॥ १४९ ॥

मच्चक्षुषि हृदये च त्वा विन्यस्य वर्ते इत्याह — श्रीभृदिति ॥ हे श्रीभृत् एवमीभृत् सर्वदा सर्वकाले मे मम चक्षुषोर्नेत्रयो हृदये स्वान्ते च 'स्वान्त हन्मानस मन' इत्यमर । त्वा भवन्त विन्यस्य [अव]स्थाप्य वर्ते स्थितोऽस्ति । अत मा दासमित्यर्थ । अत्र रक्ष । उक्तार्थे विशयं सशयं अस्ति यदि तिष्ठति यदि परित्यक्तं विसृष्ट इतरेषु त्वदन्येषु प्रत्ययो विश्वासो यस्य स सन् । 'प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासदेतुषु' इति निघण्टु । मा तव भक्त कार्ण्यदृग्मया दयाधीनदृग्मया । 'अधीनो निम्न आद्यत्' इत्यमर । आपतत्तराया अतिशयेनापतन्त्या आगच्छन्त्या लसन्त्या प्रकाशमानाया धाराया दृष्टिधाराया एकपातं मुख्यविषयं कृत्वा हृदयस्यातिमूढमत्वात् सम्यग्दर्शनीयमित्यर्थ । हे उज्ज्वलमते प्रकाशमानबुद्धे

तल हारे विलोक्य दर्शय । भगवतः प्रतिविम्बास्त्रित इति दृश्यत इति तात्पर्यम् ।
तर्हि मत्प्रतिविम्बं वर्तते नाहमित्याह मेति । मध्यस्य आनन्दतीर्थस्य वाचि वाक्ये
आदर. विश्वासः मा मास्तु । तन्मते विम्बप्रतिविम्बयोर्भेदाङ्गीकारात् तद्वाक्यं न
विश्वसनीयमिति भावः । विस्तरस्तु सिद्धाज्जने द्रष्टव्यः ॥ १४९ ॥

एहत्त मन्येऽद्य हरिप्यसे हृद्गृपाद्रिनाथेन हृतं तदासीत् ।

शब्दादिमेवं विषयं हसद्भिर्नतिर्गृहीता मम सद्भिरस्तु ॥ १५० ॥

सद्भिर्नतिर्धृतास्त्विति प्रार्थयते—एहीति ॥ अत्र अस्मिन् लोके अद्य इदानीं
हृत् हृदयं हरिप्यस इति मन्ये मन्यध्व इत्यर्थः । एहि आगच्छ । गृपाद्रिनाथेन
वेङ्कटेशेन तन् हृदयं हृतं अपहृतं आसीदिति । शब्दादि विषयं एवं एतादृश-
प्रकारेण हसद्भिः परिहसद्भिः सद्भिः सत्पुरुषैर्नतिर्नमस्कारः गृहीता अङ्गीकृता अस्तु
भवत्वित्यर्थः ॥ १५० ॥

हृदो हरिप्यध्व इतीव मन्ये गृपाद्रिभर्तृव हृतं पुरा तत् ।

इति प्रकृष्टान् विषयान् हसद्भिर्नतिर्गृहीता मम सद्भिरस्तु ॥ १५१ ॥

इममेवार्थं पुनर्विशदयति—हृद् इति ॥ इह अस्मिन् लोके वः युष्माकं हृत्
हृदयं कर्म हरिप्यध्वे हरिष्यामहे इति मन्ये मन्यध्व इत्यर्थः । तर्हि पुरा पूर्वं
गृपाद्रिभर्तृव वेङ्कटेश्वरेणैव तत् हृदयं हृतं अपहृतं इति प्रकृष्टान् प्रकृष्टान् विषयान्
शब्दादिविषयान् प्रति हसद्भिः हसद्भिरिति वा पाठः । सद्भिः सत्पुरुषैः
गुरुभिरित्यर्थः । मम मे नतिर्नमस्कारः गृहीता अङ्गीकृता अस्तु भवतु । हरिप्यध्व
इत्यत्र 'प्रहास' इति सूत्रात् हरिप्यध्व इति मध्यमपुरुषः । मन्य
इत्युत्तमपुरुषैकवचनम् ॥ १५१ ॥

श्रुत्याद्यवगत्याहतवृत्त्या जडमत्या

ऽधृत्याऽधृतिमत्या परमत्या जनतत्या ।

सत्या चिदुपेत्या क्षितिभृत्यापरवत्या (ततनित्या)

प्रीत्या भगवत्याविरभृत्याज्यकुमात्या ॥ १५२ ॥

आदरयुक्तसकलमनुजसेवार्थं ब्रह्म वेङ्कटाचले आविरभूदित्याह—श्रुतीति ॥
श्रुत्यादीनां वेदशास्त्राणां अवगतौ परिशीलने आहता समन्तात्पराहता वृत्तिर्व्यापारो
यस्यास्तया । धृतिमती धैर्यवती न भवतीत्यधृतिमती तथा जडा मन्दा मतिर्बुद्धिर्य-
स्यास्तया । अधृत्या अधैर्ययुक्तया त्याज्या त्यागार्हा कुगतिः कुस्तिम(ग?)तिः यस्याः
सा । परवत्या पराधीनया जनतत्या जनसमुदायेन उपेता(त्या) सती (उपस्तु)
युक्ता सती । आतता विन्धी व्यासेत्यर्थः । नित्या त्रैकालिकी भगवती पङ्कणसम्पन्ना
सत्या सत्यशब्दवाच्या चित् संवित् । सत्यं ज्ञानमित्युक्तं परं वक्ष्येत्यर्थः । क्षितिभृति
वेङ्कटाचले प्रोत्या सन्तोषेण आविरभूत् आविरभूतमित्यर्थः । असमर्थजनानामपि
रक्षणार्थं वेङ्कटाचले प्रादुरभूदिति भावः । श्रुत्याद्यवगत्येत्यनेन वेदार्थविचारास-
मर्थत्वं [अ]धृतिमतीत्यनेन उपासनाद्यसमर्थत्वमित्यादिकं विवक्षितम् ॥ १५२ ॥

श्रीभूमीद् कुभ्रंभृदशुद्धवशिवेदुल्लादिलेखेज्यप-

च्छार्ङ्गच्छन्नरिपुच्छिद्विशिखाच्छन्नच्छविद्विद्विद्विराः ।

कार्तार्थ्यान्ग्रहसंस्फुरत्सदद्यधक्छेपक्षितिध्रक्षयो

दद्यात्सस्त्यदरी दरीलसदरी नीलस्सनीलस्स नः ॥ १५३ ॥

हरिः स्वस्तिदद्यादित्याह—श्रीति ॥ श्रीलक्ष्मीर्भूर्भूमिश्च श्रीभुवौ तयोरीद्
पतिरित्यर्थः । १. कुं भूमिं धरन्तीति कुप्राः पर्वता । तान् विमर्तीति कुभ्रभृत्
गोवर्धनमन्दरधर इत्यर्थः । अप्सु उदकेषु रोहतीति अद्भुद् पद्मं तस्मादद्भुव
उत्पत्तिर्यस्य स चतुर्मुखः । शिवायाः पार्वत्याः ईद् पतिरित्यर्थः । शक इन्द्रः ते
आदौ येषां तैः लेखैः देवरीष्वस्त्यः पद् पादो यस्य सः । रिपुच्छिदः
शत्रुच्छेदकाः इन्द्रा दीप्ताः विशिखा बाणाः येषां ते । छन्ना न भवतीत्यच्छन्ना ।
जाज्वल्यमाना छविः कान्तिर्येषां ते । तादृशानां द्विपां शत्रूणां शिरांसि शीर्षाणि
शार्ङ्गेण धनुषा छिन्नानि । शार्ङ्गविमुक्तवाणच्छिन्नानि रिपुच्छिद्विशिखाच्छन्न-

च्छत्रिद्विद्विशिरासि येन स तथोक्त । इत अर्थ प्रयोजन यस्य तस्य भाग
कार्तार्थ्यं इत्यर्थत्वं अगाप्तसमस्तकामत्वं तेन अन्वत् सर्वत्र सम्फुरन सत्ता मत्पुरुषाणां
अथ पाप दहतीति अधधक् स चागौ श्रेयक्षितीध्र स क्षयो नित्रागो यस्य स
तथोक्त । दर भय अम्यानीति दरी स न भवतीत्यदगी । दर अम्यानीति दरी
शस्त्रवान् । 'दरोऽस्त्रिया भये श्रम' इत्यमर । अराण्यस्य सन्नीत्यरी(रि) चन ।
लसप्रकाशमान अरिर्य(रि य)स्य स । नील इयामल । नील्या नीलादेव्या सह
वर्तत इति सनील । स प्रसिद्ध हरि न स्वन्नि शुभ दद्यात् ददातु ॥ १५३ ॥

तत्र मुखरुचिमातु सहजक्त्या ममाञ्जो

नरामिपदशरम्भा पादयोस्तं पपात ।

अथ तद् सहमज्जं ज्ञदयत् तं मगन्धं

स्वयमपि बहुसंरय तत्फलार्थं तथाभूत् ॥ १५४ ॥

सहस्ररुमलै चन्द्र(न्द्रेण) मुख(र)रुचिमातु पूजा कृतेत्यत्राह—तत्रेति ॥
मया लक्ष्म्या सह वर्तत इति समस्तस्य सम्युद्धि । अप्सु उदकेषु जायत इत्यञ्ज
श्चन्द्र । 'अञ्जो जेधातृक सोम' इत्यमर । सङ्गे समूहे शक्त्या सामर्थ्येन
'सङ्गे शक्ति क्लो युगे' इत्युत्तरीत्या सहदर्शनेऽनुग्रहोदयात् तत्र भवत
मुखरुचिं मुखरान्ति आसु प्राप्तु नख इति नखरा इति मिपाणि व्याचो येषा तानि
दश वर्ष्माणि शरीराणि यस्य तादृश सन् ते भक्तश्चरणयो पादयो पपात पति-
तवान् । अथ पतनानन्तर अञ्ज पत्र तस्य चन्द्रस्य असह मुखरान्तिप्राप्त्यसह
सत् सगन्ध सगर्व सपरिमल च । गन्धो गन्धक आमोर्दे लेजे सम्बन्धगर्भयो-
रिति विश्व । त चन्द्र छादयत् आच्छादन कुर्वत् स्वयमपि बहो अधिका संख्या
गणना यस्य तद्बहुसंख्यम् । तत्फलार्थं तस्य मुखस्य फलार्थं शक्तिरूपफलार्थं तथा
पादपतित यथा तथा अभूत् आसीत् । सहस्रपदै पूजा कृतेत्यर्थ ॥ १५४ ॥

श्रयति यस्य वधूर्हृदय सदा स पुरुषोत्तम इत्यनिश हरिः ।

स्वपुरुषोत्तमतामिव बोधयन् हृदयनासिरमः स मुदेऽस्तु नः ॥ १५५ ॥

स्वपुरोत्तम[त्वं]बोधकः भगवान् नो मुदेऽस्त्वित्याह—श्रयतीति ॥ स
हरिर्विष्णुः पुरोत्तम इति पुरुषश्रेष्ठ इति अनिशं सर्वकालेषु यस्य विष्णोः हृदयं
वक्षःस्थलं सदा अविनाभावेन वधूर्लक्ष्मीः श्रयति आश्रयति ॥ 'स्त्रीप्रायमितरत्सर्वं
नगत्थावरजह्नमम् । देवतिर्यङ्मनुष्येषु पुंनमा भगवान् हरिः ॥ स्त्रीनाम्नी
लक्ष्मीर्मैत्रेय नानयोर्विद्यते परम् ।' इति विष्णुपुराणात् । स पुरोत्तमः स्वस्य
पुरोत्तमतां पुरुषश्रेष्ठतां बोधयन्नित्थं हृदये वक्षःस्थले वसतीति वासिनी रमा
लक्ष्मीर्यस्य स नः अस्माकं मुदे सन्तोषाय अस्तु भवतु ॥ १५५ ॥

स्वांशं स्वामिसरस्यपारकुसुमे नृणां मुदे कार्तिके
द्वादश्यां सितपक्षके प्लवमुपारूढं वृषाद्रीश्वरम् ।

दृष्ट्वा देवमुदे वियत्सरसि सत्सन्नेऽकदम्भो हरिः
सुप्रेम्णोऽुपमेत्य नीलरचितां(तं) नीलः स सङ्क्रीडते ॥ १५६ ॥

नौकोत्सवप्रकारमाह—स्वांशमिति ॥ अपाराणि अनन्तानि कुसुमानि पुष्पाणि
यस्मिन् तस्मिन् स्वामिसरसि स्वामिपुष्करिण्यां नृणां मनुष्याणां मुदे सन्तोषाय
कार्तिके कार्तिकमासि सितपक्षके शुक्लपक्षे द्वादश्यां द्वादशीतिथौ प्लवं उडुपं
'उडुपं तु प्लवः कोल' इत्यमरः । उपारूढमधिष्ठितवन्तं स्वांशं स्वांशभूतं वृषाद्रीश्वरं
वेङ्कटाचलपतिं दृष्ट्वा देवमुदे देवानां सन्तोषाय सन्ति नक्षत्राण्येव सन्तानि कुसुमानि
यस्मिन्तस्मिन् । 'पुष्पं प्रग्नं कुसुम' मिति निघण्टुः । वियदेव आकाश एव
सरस्तस्मिन् । अङ्कः कलङ्कः दम्भो व्याजो यस्य सः । [हरिः] उडुपं प्लवं चन्द्रं च ।
उडुपं तु प्लवे चन्द्रे' इति निघण्टुः । नील(हीर?)रचितां(तं) 'वज्ररचितां(तं)'
'वज्रोऽस्त्री हीरमखिया' मिति निघण्टुः । [सु]प्रेम्णा सन्तोषेण एत्य प्राप्य
नीलः सङ्क्रीडते । चिक्रीड नीलः स्फुटमिति पाठश्च ॥ १५६ ॥

अयदितघटनापदुता यदि तत्र बहुलाघमुत्तमानन्दम् ।

श्रीभृत् कुरु मां नित्यं सेवे त्वां भवति हि खलामस्ते ॥ १५७ ॥

त्वं मां रक्षसि चेत् बहुलाम इत्याह—अघटितेति ॥ हे श्रीमृत् लक्ष्मीभृत्
तव भवतः अघटितघटनायाः कर्तुमकर्तुं शक्तेः पटुता पाटवं यदि अस्ति यदि
बहुलानि अनन्तानि अघानि पापानि यस्य तम् । उत्तमः अतिशयितः आनन्दः
सन्तोषः यस्य तं मां कुरु । त्वां सेवे । ते स्वलामः द्रव्यलामः भवति हि ।
'आढ्यैः काकणिकेवैपे' त्यादिप्रयोगात् ॥ १५७ ॥

त्वन्नामानि जपन्तं नित्यं रक्षसि कथं न मां श्रीश ।

लौकिकशब्दपरोऽहं किं तेऽखिलशब्दवाच्यता नो वा ॥ १५८ ॥

तव सर्वशब्दवाच्यत्वात् त्वन्नामजपपरं कथं न रक्षसीत्याह—त्वदिति ॥
हे श्रीश तव नामानि नित्यं सर्वदा जपन्तं जपमानं मां कथं केन हेतुना न
रक्षसि न पासि । लौकिकशब्दपरत्वादिति चेत् तर्हि सर्वशब्दवाच्यत्वं न स्यादि-
त्याह लौकिकेति । अहं लौकिकशब्देषु घटपटादिष्वेक आसक्त इति वा । तर्हि
तव अखिलशब्दवाच्यता सर्वशब्दवाच्यता नो वा नास्ति वा । तवाखिलशब्द-
वाच्यत्वात् मयोच्चार्यमाणाः सर्वेऽपि लौकिकशब्दाः त्वन्नामान्येवेति भावः ॥ १५८ ॥

परं पदमयं स्व(ह्य)तोऽप्यपरमेव वा स्यान्न चेत्

परापरविदां वरा वृषगिरीश ते सूरयः ।

कुतोऽन्यतमवस्तुतामिह चराचरेष्वात्मनाम्

अवेक्ष्य तदुपेक्ष्य ते निकटदेहलीत्वं ययुः ॥ १५९ ॥

अयं वेङ्कटाचलः साक्षात् परं पदमित्याह—परमिति ॥ अयं वेङ्कटाचल एव
परमुत्कृष्ट पदं वैकुण्ठः स्यात् । अतः परमपदमपरमेव न्यूनमेव वा स्यात् । न्यूनमेव
भवति । न चेत् वैकुण्ठपदं न्यूनं न चेत् इतोऽप्युत्कृष्टं (प्यपकृष्टं) न चेत् । [अस्य]
उत्कृष्टत्वे हेतुमाह वृषेति । हे वृषगिरीश वेङ्कटाचल्यते परापरविदां उत्कृष्टापकृष्टविदां
वराः श्रेष्ठास्ते सूरयः प्रसिद्धाः सूरयः । कुलशेखरादयः दिव्यसूरयः । कुलशेखरेण
प्रार्थितमितरैरपि प्रार्थितमेवेत्यभिप्रायेण बहुवचनं सूरय इति । तत् परमपदं उपेक्ष्य
उपेक्षां कृत्वा इह वेङ्कटाचले आत्मनां आत्मनः स्वस्य चराचरेषु जङ्गमस्थावरेषु मध्ये

अन्यतमवस्तुतामन्यतमवस्तुत्वमवेक्ष्य दृष्ट्वा निकटे त्वन्निकटे देहलीत्वं कुतो वा हेतोः
ययुः प्राप्ताः । अत एव त्वन्निकटे त्वदेहल्यां कुलशेखरदेहलीति व्यवहारः ।
उदाहरणादिकं सिद्धाजने द्रष्टव्यम् ॥ १५९ ॥

वैकुण्ठाद्वृषशैल एव परमो यस्मात्ततोऽन्तागतः

तत्तत्तैः सह मोदसे कमलया भान्त्यत्न ते सद्गुणाः ।

द्योसन्मर्त्यपतत्पशुकिमिदृशां गम्योऽत्र पूर्णैः नसः

दृग्योग्योऽसि ममापि हन्त विमुखाः पश्यन्ति ते स्वामिताम् ॥ १६० ॥

वैकुण्ठाद्वृषशैल एवोक्तं इत्याह—वैकुण्ठादिति ॥ यस्माद्वैकुण्ठात् अत्र
श्रीवेङ्कटाचले तत्तत्तैस्तत् भवैः वैकुण्ठस्थैरित्यर्थः । अनन्तगरुडादिभिः सह आगतः
सन् कमलया लक्ष्म्या 'मायावी' त्यादिप्रकारेण मोदसे सन्तुष्टो भवति । ततः
हेतोः वैकुण्ठात् वैकुण्ठलोकात् वृषशैल एव परम उक्तं । अत्र हेतुमाह
भान्तीति । अत्र वेङ्कटाचले, ते भक्तः गुणाः आश्रितसौन्दर्यापादकाः कार्यापादकाश्च
वात्सल्यस्वामित्यसौशील्यसौलभ्यादिकाः ज्ञानशक्तिपूर्तिप्राप्त्यादिकाः भान्ति प्रकाशन्ते ।
वास्तवमाह द्योसदिति । द्यवि स्वर्गे सीदन्तीति द्योसदः तेषां मर्त्यानां मनुष्याणां
पततां पक्षिणां पशूनां चतुष्पदां किमीणां दृशां दृष्टीनां गम्यः विषयः असि
द्विपयोऽसीत्यर्थः । पूर्णं सम्पूर्णं एवो यस्य तस्य ममापि अपिशब्देनात्यन्तनिकृष्टत्वं
द्योत्यते । दृशः दृष्टेयोम्यः दृग्योम्यः विषयः असि अयवः । हन्तेत्याश्चर्ये । अनेन
सौलभ्योक्तिः । विमुखा अपि ते भवतः स्वामितां स्वामित्वं पश्यन्ति । अतो
ऽयमुक्तं इति भावः ॥ १६० ॥

नित्ये धाम्नि नमानमक्षमपि नो साक्षी न लिङ्गं क्षमं

नित्या गीर्बहुभिः परैरितरथा नीता स्वयं दर्शय ।

तन्मे विश्वसिमि श्रुताः खलु गनायाता भवत्सा न चेत्

तन्मे दर्शयसे न वदृपगिरिः श्रेष्ठः परं श्रीनिधे ॥ १६१ ॥

वैकुण्ठं मम दर्शयसि चेत्सत्यम् । नो चेत् वृषगिरिरेव श्रेष्ठ इत्याह—
 नित्य इति ॥ नित्ये त्रैकल्पवर्तिनि धाम्नि स्थाने वैकुण्ठे अक्षं इन्द्रियं प्रत्यक्षमपि
 न मानं न प्रमाणम् । अस्मदाद्यदृश्यत्वादिति भावः । साक्ष्यपि मध्यस्थोऽपि नो
 नास्ति । तत्र गतानामपुनरावृत्तत्वादिति भावः । क्षमं समर्थम् । लीनमर्थं
 गमयतीति (लिङ्गम्) । सूचकमपि नास्तीत्यर्थः । 'वैकुण्ठभुवनं गमिष्यति'
 'प्रजापतेः सभां वेदम्' इत्यादिका श्रुतिर्नित्या तैकाल्यवर्तिनी गीः वाक् श्रुतिः
 बहुभिः शङ्करभास्करयादवप्रमृतिभिः परैः मायावादिभिः इतरथा किञ्चिदिन्द्राद्यपेक्षया
 चिरस्थायितया नीता प्रापिता । तत् धाम मे मम स्वयं दर्शय त्वमेव दर्शयेत्यर्थः ।
 विश्वसिमि विश्वासवान् भवामि । अथ प्राकृतानां भवादृशां अप्राकृतनयनं कथं
 सम्भवतीत्यत्राह श्रुता इति । भवे संसारे तिष्ठन्तोति भवस्याः वैदिकपुत्रादिकाः ।
 गताश्च अनन्तरमागताश्च श्रुताः खलु भागवतादिष्विति भावः । तत् धाम मे
 दर्शय प्रेक्षय । न दर्शयसि चेत् दर्शनं न कारयिष्यसि चेत् तत् धाम नास्ती-
 त्यर्थः । अतः हे श्रीनिधे वृषगिरिः परं अत्यन्तं श्रेष्ठः । प्रत्यक्षत्वात् परमपदादपि
 श्रेष्ठ इत्यर्थः ॥ १६१ ॥

पूर्वं त्वं निजधामनी तुलयितुं वैकुण्ठशेषाचलौ

रोदःपात्रगतौ विधाय नितरामूर्ध्वोद्गतं लाघवात् ।

उत्सृज्यादिममन्तिमं गुस्तयाऽधःस्थं श्रितोऽस्यादरात्

एतद्ज्ञापयितुं तथैव जगतः किं तौ निधत्से सदा ॥ १६२ ॥

वैकुण्ठवेङ्कटाचलौ तुलयित्वा वेङ्कटाचलगौरवादौ तैव स्थितोऽसीत्याह—
 पूर्वमिति ॥ पूर्वं कृतयुगे निजस्य स्वस्य धामनी स्थानभूतौ वैकुण्ठशेषाचलौ
 परमपदवेङ्कटाचलौ तुलयितुं तारतम्यज्ञानार्थं तुलयितुं रोदःपात्रगतौ रोदसी एव
 पात्रे तस्मिन्(योः) गतौ । 'धावापृथिव्यौ रोदस्यौ' इति निघण्टुः । विधाय
 कृत्वा लाघवात् नितरामूर्ध्वगतमादिमं वैकुण्ठमुत्सृज्य त्यक्त्वा गुस्तया भारतया
 अधःस्थं अधःस्थितं अन्तिमं शेषाचलं आदराच्छ्रितोऽसि । एतत्तोलनादिकं जगतः

प्रपञ्चस्य ज्ञापयितुं तथैव जनानामिदानीन्तनानामपि ज्ञापयितुं तौ परमपदवेङ्कटाचलौ
सदा तथैव ऊर्ध्वाधस्स्थितिप्रकारेणैव निघत्से किं न्यस्यसि किम् ॥ १६२ ॥

लक्ष्मीलक्ष्म महः परं दधदिदं हैमं विदोषप्रभैः

सद्रत्नैः सहितं तमःप्रतिभटं धामाचलात्मोत्तमम् ।

अत्यर्कानलदीप्रमक्षरपदं विष्णोरिति स्वच्छवी-

योगीङ्गीविषयं(यः?) स्वमित्यनुदिनं वक्तीव वीनां रवैः ॥ १६३ ॥

नराणां प्राकृतानां अवज्ञानचक्षुषां सुवर्णगिरिरिव भातीत्याह लक्ष्मीति ॥
लक्ष्मीः श्रीःलक्ष्म चिह्नं यस्य तत् । परमुत्कृष्टं इदं प्रत्यक्षतया दृश्यमानं भगवदात्मकं
तेजः दधत् हैमं सुवर्णविकारं (Sulabham Lakshmi) इत्युक्तेः । विगतः दोषः
लासादिदोषः यस्याः सा विदोषा प्रमाय(ये)[पां] तानि प्राकृतदोषरहितानि च तैः ।
सन्ति प्रशस्तानि च तानि रत्नानि च सद्रत्नानि तैः सत्पुरुषश्रेष्ठैश्च सहितं युक्तं अत
एव तमसस्तिमिरस्य प्रतिभटं तमोगुणस्य दूरं च अप्राकृतत्वादिति भावः । अचलः
नाशरहितः आत्मा स्वरूपं यस्य सः । चल(?)रहितं च अत एव उत्तमं श्रेष्ठं इदं
धाम दरीदृश्यमानं वेङ्कटाचलरूपं स्थानं अर्कानलवतिकान्तोऽत्यर्कानलः दीप्रः
प्रकाशो यस्य तत् अत्यर्कानलदीप्रमित्यादि । स्वच्छा परिशुद्धा भीर्बुद्धिर्दोषां ते च
ते योगीशाश्च योगिश्रेष्ठाः तेषां याः गिरः वाचः तासां विषयं(-यमृतं) प्रतिपाद्यं
विष्णोर्नारायणस्य अक्षरं नाशरहितं तच्च सत्यदमक्षरपदं वैकुण्ठः स्वमिति अहमेवेति
वीनां पक्षिणां रवैः ध्वनिमि वक्तीव व्यनक्तीवेत्यर्थः ॥ १६३ ॥

धाम्न्यस्मिन् बहुलक्षपापि विलसद्भूमृन्महाराजते

स्रगलग्रभ्रमरालिघीदतनुभातिश्यामहाराज ते ।

प्राकारे स्फुरितैर्विमानमणिसाङ्भासामहा राजते

जालैर्ध्वान्तहरैःकृतप्रियलसत्कोकीमहा राजते ॥ १६४ ॥

त्वत्सम्बन्धवशादस्मिन् सर्वं राजत इत्याह— धाम्नीति ॥ सजि त्वक्षु जल-
(त्वदुरस्थल)स्थितपुष्पमालिकायां लम्बा सक्ता अमराणां मधुप्रतानां पङ्क्तिः समूह
इति धिय बुद्धि ददातीति तथोक्तः, तनोः शरीरस्य भा० कान्तिस्तया अतिश्याम.
अत्यन्तनील. हारश्च(-र.) त्वदुर.स्थहार० यस्य तस्येति सम्बुद्धिः । सम्लम्भमरालि-
धीदतनुभातिश्यामहार अ अजेति पदविभागः । हे अज नित्य हे अ विष्णो ।
अकारो विष्णुवाचक. । महाश्वासौ राजा च महाराज. । राजाह.सतिभ्यष्टच् ।
भूभृतां पर्वताना महाराजस्य भाव० भूभृन्महाराजता । विलसन्ती प्रकाशमाना
भूभृन्महाराजता यस्मिन् तस्मिन् विलसद्भूभृन्महाराजते पर्वतराजत्वाश्रये अस्मिन् ते
तव धान्नि वेङ्गटाचले बहुलक्ष्पा कृष्णपक्षरात्रिरपि राजते रजतविकारे प्राकारे वप्रे
स्फुरितै. स्फुरद्भि. कर्तरि क्त. । ध्वान्तहरै. विमानमणिराड्भासा विमानस्थित-
मणीश्रेष्ठानां कान्तीना जालै समूहैः अह(ह.) सत्(ती) दिवाहृषा सती कृतः प्रियै
भर्तृभिः लसन्तीना मिलन्तीना कोकीना कोकप्रियाणा मह उत्सव 'मह उद्धव
उत्सव' इत्यमर. । यया सा कृतप्रियलसत्कोकीमहा सती राजते प्रकाशते ॥ १३४ ॥

त्यक्तवा स्वार्थगण परार्थघटकः सत्पूरुषः कीर्तितः

वात्सल्यादिभवद्गुणातिमहसे सोढ्वापि दुःखत्रयम् ।

दोषानेव सदा करोपि सुखद पुण्य न किञ्चित्कचित्

तस्मात्सत्पूरुष भवद्विदितपरं लक्ष्मीश रक्षस्व माम् ॥ १६५ ॥

अहं दोषानेव सदा करोमि । 'एते सत्पूरुषा' ^१ इति न्यायमाश्रित्य त्वं
त्वदुपकारक मा रक्षेत्याह—त्यक्तवेति ॥ हे लक्ष्मीश श्रीश 'एते सत्पूरुषा'
इत्यादिप्रकारेण परार्थस्य परप्रयोजनस्य घटक घटनशील सश्वासौ पूरुषश्च सत्पूरुष ।
योग्यस्य स्वार्थस्य स्वप्रयोजनस्य गण समूह त्यक्त्वा । कीर्तित उक्त । दुःखत्रय
दुःखसमूह । वात्सल्य आदिर्येषान्ते ते च ते भवद्गुणा भवदीयकल्याणगुणा
तेषामतिमहसे अत्यन्तकीर्तये सोढ्वापि कृत्वापि(?) दोषानेव पापान्येव सदा

सर्वकालेऽपि करोमि । सुखदं सुखप्रदं पुण्यं क्वचित् क्वचित्कालेऽपि न किञ्चित्करोमीत्यर्थः । तस्मात् त्वत्कीर्तिवर्धकत्वात् सत्पुरुषं योग्यपुरुषं भवतः तव हितपरं हितप्रधानं मां रक्षस्व रक्षणं कुरु ॥ १६५ ॥

कस्मैचिन्महते प्रसन्नमनसा भूयेन दत्तं वरं

ग्रामं तस्य सुतादयोऽप्यनधिका दासाश्च भूपाविदः ।

लोके भुञ्जत एव तद्वदहमप्यज्ञोऽपि तेऽज त्वया

पूर्वाचार्यवशीकृतं तव पदं मोक्ष्ये हि तदास्यतः ॥ १६६ ॥

पूर्वाचार्यवशीकरणान्नामवेत्याह—कस्मै चिदिति ॥ महते पूज्याय कस्मैचित् पुरायेत्यर्थः । प्रसन्नमनसा निर्मलमनसा अनुग्रह[व]ित्यर्थः । भूयेन भूपालकेन दत्तं समर्पितं वरं श्रेष्ठं ग्रामं तस्य विदुषः अनधिकाः अपण्डिता इत्यर्थः । मयं राजानं न विदन्ति न जानन्तीति भूपाविदः । सुतादयः । आदिशब्देन पुत्रिकाश्च दासाश्च सेवकाश्च लोके भुवने भुञ्जत एव अनुभवन्त्येव । तद्वत् पुलदासादिवत् अहमज्ञोऽपि अजानन्नपि ते त्वां अजानन्नपीत्यर्थः । द्वितीयार्थे षष्ठी । हे अज विष्णो त्वया पूर्वाचार्यैः भाष्यकारादिभिः वशीकृतं त(त्त्व)द्वारेत्यर्थः । तव पदं मोक्षं तेषां पूर्वाचार्याणां दास्यतः दास्यात् । तसिद्ध । मोक्ष्ये हि मोक्ष्यामि हि ॥ १६६ ॥

श्रीश त्वन्निकटे पुरार्थितवर्ते मादकस्वकीयावली-

युक्तस्वस्य शठद्विषे करुणया त्वं नृत्फलं प्रादिशः ।

बहेकत्वनिरूपणोत्कवचना श्रीशक्तिरस्यादिमा

सिद्धोदर्कमिवैतदीयमवदन्मां कास्ति चित्ता मम ॥ १६७ ॥

मादृशानामपि न्येन साकं मुक्तिपार्थने तदीयमृक्तिं दर्शयति—श्रीशेति ॥

हे श्रीश त्वन्निकटे त्वत्समीपे पुरा पूर्वसिद्ध काले मादृशाश्च ते स्वकीयाश्च दासाः

तेषा आवल्या पङ्क्त्या युक्तस्य स्वस्य शठद्विपे वेददेवैर्कानिन्दनद्विपे पराङ्मुखायेत्यर्थः ।
 त्व करुणया दयया तत्फलं ससारनिवृत्तिरूपफलं प्रादिश । दत्तवान् मिल ।
 अस्मिन्नर्थे तदीयमृक्तिं प्रमाणत्वेन दर्शयति बह्विति । बहूनामनेकानामेकस्य
 एकाविनश्च भागं बहुत्वेनैव तच्च तच्चेत्यर्थः । द्वन्द्वान्ते श्रूयमाणं भागशब्द
 प्रत्येकमभिसम्बध्यते । तस्य बहुत्वेनैव निरूपणे प्रतिपादने उक्ते उल्लुके वचने
 बहुवचनैस्त्वचने यस्या सा । अस्य शठारे आदिमा प्रार्थना (Gururaj) इत्यादिका^१
 श्रीसूक्तिर्वाक्य एतस्य शठारेरिय एतत्सम्बन्धिनं मां सिद्धं पक्षं
 उदर्कं उत्तरकालीयफलं इष्टप्राप्तिरूपं यस्य तं अवदत् उक्तवती । अतः मम
 चिन्ता विचार कास्ति किमस्ति । किमपि नास्तीत्यर्थः । विस्तरस्तु व्याख्यानं
 द्रष्टव्यं ॥ १६७ ॥

कूरेशः स्वपदाश्रिताय हि चतुर्ग्रामाय लब्धैर्नसे

त्वां तस्मिन् मिलसत्क्रुधं समुदितक्षान्तिं निधाय स्वयम् ।

स्वस्मै दत्तमदापयत्फलमतः श्रीश त्वयार्योऽपि मे

पूर्णाघाय च दापयिष्यति फलं स्वीयं ममत्वाश्रयः ॥ १६८ ॥

कूरेशः स्वशिष्याय त्वया मोक्षफलं यथा अदापयत् ममार्योऽपि तथा मम
 दापयिष्यतीत्याह—कूरेश इति ॥ कूरेशः श्रीवत्साङ्गमिश्र चत्वारो ग्रामा यस्य तस्मै
 अत एव^(१) लब्धं प्राप्तं पुनः अपराधो यस्य तस्मै । स्वपदाश्रिताय स्वस्य
 कूरेशस्य पादपद्मयोराश्रिताय शिष्याय तस्मिन् चतुर्ग्रामाख्ये विलसन्ती प्रकाशमाना
 रुद्रं (क्रुत्) क्रोधो यस्य तं त्वा समुदिता सम्यगुत्पन्ना क्षान्तिः क्षमा यस्य तं निधाय
 कृत्वा स्वस्मै कूरेशाख्याय दत्तं भगवता दत्तं मोक्षरूपफलं स्वयं साक्षात् अदापयत्
 दापितवान् । हे श्रीश अत आचार्यस्यैतादृशत्वात् मे मम आर्योऽपि आचार्योऽपि
 ममत्वं मदीयाभिमान आश्रयो यस्य ॥ सन् पूर्णानि अधानि पापानि यस्य तस्मै ।
 चोऽप्यर्थकः । मे मम स्वयं स्वकीयं स्वस्मै त्वया दत्तं फलं मोक्षफलं त्वया
 दापयिष्यति । अतः कूरेशीयकथा गुरुपरम्परैर्भवेऽनुसन्धेया ॥ १६८ ॥

का कर्मज्ञानभक्तिप्रपदनचिरहात् पातकेभ्यश्च भीर्मे

स्वाङ्घ्रौ वद्धाञ्जलीनामभिनयति हरिर्जानुदघ्नं भवाब्धिम् ।

उद्दिश्यैनं कदाचित्कथमपि च सकृत्कुलचिन्मेऽञ्जलिः स्या-

दार्योक्तोऽशक्तिबुद्धेरभिमतसुखकृच्छत्कलक्ष्यं परं हि ॥ १६९ ॥

असदाद्यशक्तविषये प्रपत्तिशास्त्रप्रवृत्तिरित्याह—का कर्मेति ॥ कर्म यज्ञादिकं ज्ञानं आत्मज्ञानं भक्तिः अष्टाङ्गयौगि(योगात्मि)का प्रपदनं शरणागतिः न्यासः पञ्चाङ्गसंयुत इत्युक्तेः । तेषां द्वन्द्वः । चिरहात् अभावात् पातकेभ्यः दुरितेभ्यः मे मम का भीः किं वा भयमित्यर्थः । स्वाङ्घ्रौ स्वकीयपादे वद्धाञ्जलीनां निवद्धाञ्जलिपद्मानां हरिर्विष्णुः भवाब्धि संसारसमुद्रं जानुदघ्नं जानुमाल-प्रमाणं अभिनयति । दक्षिणवामहस्ताभ्यां सूचयतीत्यर्थः । मत्पादसेविनामित्यादि । एनं श्रीशमुद्दिश्य कदाचित् पूर्वकाले भविष्यत्काले वा कथमपि च यथाशालं किञ्चन्यूनं वा सकृद्वा एकदावृत्तिर्वा (आवृतं वा) कुतचित् भगवत्सन्निधावन्यत्र वा त्वदङ्घ्रिमुद्दिश्य एकदा यामुनाचार्योक्तः अञ्जलिः स्यात् प्रयुक्तः स्यात् । न विद्येते शक्तिबुद्धी सामर्थ्यमती यस्य तस्य मे मम । अथ प्रपत्तेर्मोक्षसाधनत्वात् ना[लम्]ञ्जलिमात्रेणेत्यत आह शक्तेरिति । परं प्रपत्त्यादिकं शक्तकृत्यं शक्तिमत्सुख-कार्यं हि मादृशानां अञ्जलिरेव साधनमिति भावः । परं प्रपत्त्यादिशालं शक्तो लक्ष्यं विषयो यस्य तत् ॥ १६९ ॥

मन्दो हन्त जनोऽनवद्यसुखदे सङ्कल्पमात्रादध-

पुत्राद्यैहिकलोकदायिनि हरेर्नत्येकलभ्ये स्थिरे ।

हैमे धाम्नि नधीः क्षराल्पसुखदालभ्याधिकानर्थद-

स्त्रीहेमायतिकांक्षयात्र बहुधा नीचत्वमापद्यते ॥ १७० ॥

अनन्तफलदं त्वां हित्वा नीचत्वं प्राप्यत इत्याह—मन्द इति ॥ मन्दः

पेहिकः जनः अनवद्यं दोषरहितं सुखं सौख्यं ददातीति अनवद्यसुखदे, स

यदि भार्यया कामचार(?) इत्युक्तीत्या सङ्गल्भमात्रादिच्छामात्रादित्यर्थः । वधु
भार्या पुत्रा आदिर्येषान्ते [वधू]पुत्राद्यैहिका ते च ते लोका जनाश्च तान् ददातीति
दायिनि हरेर्विष्णो नत्येकलभ्ये नमस्कारैकलभ्ये स्थिरे शाश्वते हेमे सुवर्णनिकारे
धाम्नि वैकुण्ठे । न विधने धीर्वुद्धिर्यस्य नधी नशब्देन समासः । हन्तेति खेदे ।
क्षरे नाशयुक्तेऽल्पसुखदे स्वल्पसुखदायिनि अलभ्ये लब्धुमशक्ये अधिकानर्थदे
विपुलदुःखदायिनि स्त्रीषु नारीषु हेमादौ सुवर्णादौ अतिकाक्षया अत्यन्तकाक्षया अत्र
असिंल्लोके बहुधा अनेकप्रकारेण नीचत्वं नैकृष्ट्य आपद्यते प्राप्यते(?) ॥ १७० ॥

उत्प्लुत्य त्वरया सुशीलकरणो वैकुण्ठतोऽमुं श्रितः

चिह्नं भूधरनम्र(निम्न)तां कनु गता सा ते त्वरा वक्ष्ये ।

दीनस्यात्ययिनोऽगतेर्मम पुरो न प्रादुरासीः कुतः :

श्रीभृच्छोकुगुणस्तनापि किमभूद्वीमान्धमस्यैनसा ॥ १७१ ॥

पापात्मनो मम कुतो वा न प्रादुरासी । लोकगुणस्तवापि अभूद्वेत्याह—
उदिति ॥ सु शोभने शीलकरणे सद्गुणव्यापारौ यस्य स । वैकुण्ठतः वैकुण्ठ-
लोकात् अमुं वेङ्कटाचल श्रित आश्रितः । मादृशरक्षणार्थमिति भावः । त्वरया
शैप्रयेण उत्प्लुत्य आगमने चिह्नं लक्षणं भूधरस्य पर्वतस्य निम्नता निम्नत्वम् । कनु
कुत्र वा गता ते तव सा त्वरा । वक्ष्ये विगच्छमान् यस्य तस्य सम्बुद्धिः ।
दीनस्य दैन्यविशिष्टस्य अत्ययिनः अत्यन्तपापगिशिष्टस्य अगते गत्यन्तरशून्यस्य मम
पुरे अग्रे कुत कस्माद्वा हेतो न प्रादुरासी प्रादुर्भूतो न भवसि । हे श्रीभृत्
लक्ष्मीभृत् लोकगुणः प्रपञ्चधर्मः धीमान्ध बुद्धिमान्ध तवापि भवतोऽपि अस्य मम
एनसा पापाद्धेतो अभूत्किम् । नोचेत्कथं न प्रादुर्भाव इति भावः ॥ १७१ ॥

भक्त्यङ्गं किमिति(मुत) प्रपत्तिमिलितो हेत्वन्तरं वा फलं

हेतुर्नान्यफलस्य कृत्स्नमपि नो किञ्चित्त्वयैवाजलिम् ।

त्वत्पादेऽरचयं कथञ्चिदव वा मा वाऽघमग्रं तु मां

कुर्वस्यानमतश्चिनत्सि तु क्वं दीनः करोमीश किम् ॥ १७२ ॥

दीनस्य ममाक्षणे किं करोमीत्याह—भक्त्यज्ञमिति ॥ अज्ञलिः भक्तेः
अहं किम् । प्रपत्तिमिलितः प्रपत्त्या युक्तः किम् । हेत्वन्तरं वा प्रपत्त्यादिवद्वैतन्तरं
वा । फलं वा त्वत्कैङ्कर्यरूपफले अन्तर्गतो वा । अन्यफलस्य मोक्षव्यतिरिक्तफलस्य
हेतुर्वा कारणं वा । कृत्स्नमपि पूर्वोक्तं भक्त्यादि समस्तमपि नो वा न युक्तं वा ।
किमपि तत्सर्वं न जानामि । परन्तु त्वयैव साधनेन त्वत्पादे त्वत्पादपद्मे अज्ञलिं
अरचयं रचितवानसि । अहमिति शेषः । अज्ञलिः परमा मुद्रेत्युक्तेः ।
कथञ्चित् अतिप्रयासेन अधममं^१ पापममं मां अव वा रक्ष वा । मा वा मा रक्ष
वा । हे ईश वेङ्कटाचलपते आ समन्तात् नमस्कारं कुर्वतो मम करं हस्तं छिनत्ति
तु छिनत्ति चेत् तुश्चेदर्थः । अव्ययत्वात् । दीनः अहं किं करोमि । किमपि
न करोमीत्यर्थः ॥ १७२ ॥

विलोक्य मम देशिकं वरभक्त्यपदैकाश्रयं

अकिञ्चनमसद्गतिं बहुलपापमग्राशयम् ।

त्वदङ्घ्रिशरणागतिं कथमपीरयन्तं जडं

न वीक्ष्य मम दुष्टतां स्वकृतवित्तमेवाव माम् ॥ १७३ ॥

भदार्यसम्बन्धं विलोक्य त्वमेवावेत्याह—विलोक्येति ॥ वरः श्रेष्ठः स चासौ

भवांश्च तस्य पदं पादपद्मं एको मुस्त्य आश्रयो यस्य तं मम देशिकं आचार्यं
विलोक्य दृष्ट्वा अकिञ्चनं दरिद्रं असती अविद्यमाना गतिर्यस्य तं बहुलेषु अनेकेषु
पापेषु दुरितेषु ममः लीनः आशयः । अभिप्रायो यस्य तं त्वदङ्घ्रिशरणागतिं
त्वदीयपादपद्मशरणागतिं कथमपि अतिप्रयासेन ईरयन्तं मापमाणं जडं मन्दं स्वेन
त्वया कृतं करणकलेवरादिकं वेत्तीति जानातीति सन् त्वमेव भवानेव मम दुष्टतां
दौष्ट्यं न वीक्ष्य अदृष्ट्वा मां अव रक्ष ॥ १७३ ॥

दुःखं मां शरणागतं भजति चेत्क्रन्दामि तदर्शिनः

तत्र स्याद्यदि ते दयाविरहितः स्यात्क्रन्दयेत् ते यदि ।

१. 'अधमस्य' इति पदद्वयं न व्याख्यातम् । 'अस्य मम' इति योजने नास्ति
हेतुः । 'कुरु' इति त्वन्वयं तिष्ठति । 'मा अव वा । मा वा । अधममं कुरु वा' इत्यन्यत्र ।

- निर्दोषो न भवेद्विधा श्रुतिशतोत्सादस्तथान्यश्रुतेः

सिध्येन्नैव किमप्यतः परममुं रक्षाखिलाघव्रजात् ॥ १७४ ॥

दुःखव्रजान्मां रक्षेत्याह—दुःखमिति ॥ शरणागतं शरणागतिनिष्ठं मां दुःखं भजति चेत् प्राप्नोति चेत् मन्दामि आक्रोशामि । तद्दर्शिनः मत्कन्दनदर्शिनस्ते तत् दुःखं न स्याद्यदि न भवेद्यदि दयाया कृपया वर्जितः विरहितः स्याः भवेः । ते तव तत् दया (दुःखं) भवेद्यदि स्याद्यदि निर्दोषः दोषरहितः न भवेद्यदि (न भवेः) । द्विधा [‘दयारहितत्वे’] निर्दोषत्वरहितत्वे[च] श्रुतिशतस्य दयालुत्व[‘निर्दोषत्व’]प्रतिपादकश्रुतेः उत्सादः निरर्थकत्वं स्यात् । तथा तेनैव प्रकारेण अन्यश्रुतेः कारणत्वादिश्रुतेरपि किमपि किञ्चिदपि नैव सिध्येत् । अतः त्वद्विषयकप्रमाणाभावापत्त्याः अखिलानां समस्तानां अधानां पापानां व्रजात् समूहात् अमुं मां एतादृशं मां रक्ष रक्षां कुरु ॥ १७४ ॥

वाचामगोचरमनन्तमनन्यनिष्ठं

श्रुत्यादिसिद्धमनिशं गुणमण्डलं ते ।

आच्छाद्यपूर्वमिदमेव ममापि चित्रं

अस्यैकदैव हि विरुद्धभयाभये स्तः ॥ १७५ ॥

महोपदर्शनादयं त्वद्गुणदर्शनादभयं भवतीत्याह—वाचामिति ॥ वाचां वेदवाचां अगोचरं अविषयं अनन्तं असंख्यं अन्येषु ब्रह्मरूपादिषु निष्ठं न भवतीत्यनन्यनिष्ठम् । श्रुत्यादिषु वेदादिषु सिद्धं निष्ठमित्यर्थः । ते भवतः गुणमण्डलं वास्तव्यादिगुण-समूह एव मम दासस्य अपूर्वं पूर्वं कदाप्यजातं अकारपूर्वकं च अगुणमण्डलं दोष-समूहं आच्छादि^१ पिहितवानित्यर्थः । इदं मे चित्रं आश्चर्यमित्यर्थः । अस्य मम विरुद्धे भयाभये एकदैव एककालवच्छेदेनैव स्तः । महोपदर्शनात् त्वद्गुणदर्शनात् भयमभयं च भवतीत्यर्थः ॥ १७५ ॥

१. नात्र शब्दतोऽर्थतो वा किमपि सङ्गत्य दृश्यते । ‘अस्ति ह्यपूर्वम्’ इति जादु मूलपाठो भवेत् ।

कामादिदोषनिवहः परिवर्धते मे

जानन्नधीरपि सदा रचयाम्यघानि ।

दुस्सङ्गतौ सचिरतोऽनुशयः कदापि

नोदेति हन्त कथमीदृगहं तरेयम् ॥ १७६ ॥

ज्ञानदुस्सङ्गं कुर्वतो मे कथं तरणमित्याह—कामादीति ॥ कामादीनां दोषाणां पापानां निवहः समूहः मे मम परिवर्धते वृद्धिमेति । अहं सदा सर्वकालेऽपि जानन्नपि ज्ञानवानपि [अधीरपि अज्ञानन्नपि] अघानि पापानि रचयामि रचनां करोमि । दुस्सङ्गतौ दुष्टसंसेर्षे रुचिः । अतः अनुरागात् अनुशयः पश्चात्तापः कदापि कचित्कालेऽपि नोदेति न जायते हन्तेति खेदे । इदं ईदृशः एवंविध इत्यर्थः । अहं कथं तरेयं केन प्रकारेण तरेयं न केनपीत्यर्थः ॥ १७६ ॥

रागं विवर्धय भवचरणारविन्दे

दोषेषु यत्नमनिशं विफलं कुरुष्व ।

बालाद्यवद्यपरिहारनयादयुक्तं

मा दर्शयार्जय सदा भवदीयसङ्गम् ॥ १७७ ॥

अतः, भवदीयसङ्गं विवर्धयसि चेत् तरामीत्याह—रागमिति ॥ भवचरणारविन्दे भवदीयपादपङ्कजे रागं अनुरागं भक्तिमित्यर्थः । विवर्धय विशेषेण वृद्धिं कुरु । दोषेषु पापेषु अनिशं सर्वदा, यत्नं प्रयत्नं विफलं न्यर्थं कुरुष्व कुरु । बालाद्यवद्यपरिहारनयात् बालादीनां शिष्यादीनां यद्वचनं दोषः तस्य परिहारन्यायात् अयुक्तं अयुक्तकार्यं मा दर्शय न दर्शय । सदा सर्वकालेष्वपि भवदीयानां श्रीमद्भागवतानां सङ्गं सहवासं दर्शयेत्यन्वयः ॥ १७७ ॥

हातुं नाथ नभोगतां धृषधरावास त्वमासीद्धनः

चिह्नं चामृतदत्त्वमाश्रयविनाभावासहाऽगात् तटित् ।

अस्थैर्ये विमनाश्च मात्वमिहते वक्षस्यलोलसितौ

लक्ष्म्यां श्रीश्रृपलेति लोकवचनं विद्युन्मयत्वार्थकम् ॥ १७८ ॥

मेघस्त्वद्रूपेण तद्विलक्ष्मीरूपेण जात इत्याह—हातुमिति ॥ हे वृषभरावास
वेङ्कटाचलावास घनः मेघः नभोगतां नभश्चरत्वं भोगरहितत्वं च हातुं त्यक्तुं तद्रूपेण
जातः । अस्मिन्नर्थे किं प्रमाणमित्याह चिह्नमिति । अमृतदत्तं जलं मोक्षं ददातीति
अमृतदत्तं चिह्नं सूचकमित्यर्थः । आश्रयेण मेघेन विनाभावं विनात्वं न सहत
इत्याश्रयविनाभावासहा अस्थैर्ये स्थैर्याभावे विमना विगतान्तःकरणा तद्विद् विद्युत्
मात्वं लक्ष्मीत्वं अगम(गा)त् प्राप्त । इह अस्मिन् ते तव वक्षसि अलोला स्थिरा
स्थितिः निवासो यस्यां तस्यां लक्ष्म्यां श्रीर्लक्ष्मीश्चपलेति चञ्चलेति लोकवचनं
जनयाक्यं विद्युन्मयत्वार्थकं विद्युदभेदार्थकं न त्वस्थिरत्वार्थकम् । श्रीशब्दवाच्ययो
रमासम्पत्त्योरभेदोपचारेणैवमुक्तम् ॥ १७८ ॥

कांश्चिद्रक्षसि मां कुतो न बहुना पापेन चेत्तत्कृतं

मन्दं मामनिवारयन् मयि वसन् दक्षः किलाकारयः ।

कूपान्तर्निपतन्तमर्भकमलं पश्यन्त्युपेक्षापरा

माताऽपातयदेव तच्चदुदितं पापं निवर्त्याव माम् ॥ १७९ ॥

कूपान्तर्निपतनन्यायेन मामवेत्याह—कांश्चिदिति ॥ कांश्चित्पापरहितान्
पापहीनान् ज्ञानाधिकान् रक्षसि अवसि । मां कुतः कस्माद्धेतोर्न रक्षसि । बहुना
विस्तारेण(?) पापेण दोषेण चेत् न रक्षसि चेत् रक्षां न करोषि चेत् तत्कृतं पाप-
कारिणं मन्दं अज्ञं मां अनिवारयन् निवारणमकुर्वन् मयि वसन् अन्तर्यामितया वसन्
दक्षः समर्थः त्वं अकारयः किल पापप्रयोजकः किल । अर्भकमातृन्यायेनावेत्याह
कूपेति । कूपस्य उदपानस्य । ‘उदपानं तु पुंसि वे’ त्यमरः । [अन्तः] निपतन्तं
नितरां पतमानं अर्भकं शिशुं अलम्पत्यन्तं पश्यन्ती दर्शयन्ती(?) अपेक्षापरा आशा-
प्रधाना माता जननी अपातयदेव पतत्येव । तत् तस्मात्कारणात् त्वत् एव उदितं
प्राप्तं पापं दुरितं निवर्त्य निरस्य मां अव रक्ष ॥ १७९ ॥

1. उपेक्षापरेति मूलानुरोधे कारयितृत्वेन पापहेतुत्वमात्रेऽयं दृष्टान्त इति प्रतिभाति ।
अपातयदिति णिजधोऽपि तदा समन्येति ।

अन्तःस्थो जगतां जनिस्थितिलयान् कुर्वन्नियन्ता स्वराद्

दुष्टो जननादिभाक् स्वमनसा श्रुत्यादिमानोऽप्यहम् ।

न त्वं साक्ष्यवदः प्रमाणमशुभं वाचा किमेवंविधः

त्वं चेन्मामव पातकादकपटं त्वां निश्चिनोमीदृशम् ॥ १८० ॥

अन्तर्यामी त्वं मां निष्कपटं रक्षसि चेत्तवेदृशं निश्चिनोमीत्याह—अन्तःस्थ इति ॥ जगतां लोकानां अन्तःस्थः अन्तर्यामी सन् जनिर्जन्म स्थितिः संरक्षणं लयः संहारः तान् ब्रह्मविष्णुस्वरूपेण कुर्वन् नियन्ता नियामकः स्वराद् स्वतन्त्रः दुष्टान् पापिनः हन्तीति दुष्टः स्वमनसा स्वेच्छया जननं जन्म भजतीति जननादिभाक् कर्मकृतजन्मरहित इत्यर्थः । श्रुत्यादिवेदादिर्मानं प्रमाणं यस्मिन् सोऽप्यहमेव त्वं न भवसि उभयोर्भेदात् । तथा साक्षी ब्रह्मादिः अवदः उभयोरभेद इति वक्ता न भवतीत्यर्थः । ‘वदो वदावदो वक्ते’ त्यमरः । प्रमाणं शुभदं अशुभदं वा(१) नावदः (अवदम् ।) वाचा वाङ्मतेण किं किं प्रयोजनम् । क्रिया केवलमित्युक्तेः । त्वमेव एवविधः अन्तर्यामी चेत् पातकात् पापात् मां दासभूतं अथ रक्षेत्यर्थः । अकपटं कपटरहितं ईदृशं अन्तर्यामित्वविशिष्टं त्वां भवन्तं निश्चिनोमि निश्चयं करोमीत्यर्थः ॥ १८० ॥

कुर्वे दुःखकराण्यघानि मनसा कस्मादहं वासना-

मोहाद्यैरिति चेदमूनि किमु ते वश्यान्यवश्यानि वा ।

आद्ये तैस्त्वमकारयः स्वरणैर्वश्यो न दण्ड्योऽस्म्यहं

पित्वाङ्गारचितस्वमातृनिघनः किं जामदग्न्योऽधभाक् ॥ १८१ ॥

जामदग्न्यदृष्टान्तेन अघाभावत्वमाह—कुर्वे इति ॥ अहं मनसा अन्तः करणेन जानन्नपीत्यर्थः । दुःखकराणि दुःखप्रधाना(प्रदा)नि अघानि पापानि कस्मात् कस्माद्धेतोः कुर्वे करोमि । वासना अनादिकर्मवासना मोहः आसक्तिः आदिर्येषां तैः इति चेत् एवमुच्यते चेत् भवतः अमूनि वासनामोहादीनि वश्यानि स्वाधीनानि अवश्यानि वा

अस्वाधीनानि वा । आद्ये वासनावश्यत्वपक्षे स्वरूपैः स्वसाधनैः त्वं भवान्
 अकारयः कृतवान् । वक्ष्यः [तव] स्वाधीनः अहं दण्ड्यः दण्डार्हो नास्मि । न
 भवामि । जमदग्रेरपत्यं जामदग्न्यः परशुरामः पिताज्ञया जनकाज्ञया रचितं कृतं
 स्वमातृनिधनं स्वजननीनिधनं यस्य सः अधभाक् किं पापभाक् किम् । पिताज्ञयाः
 पापत्वाभावादिति भावः ॥ १८२ ॥

अन्त्ये यदल्लयानि तानि न सुखं स्यात्कस्यचित्किं त्वया

क्षीयन्ते यदि जातुचित्कथमपि श्रीनाथ किं वा त्वया ।

त्वत्तश्चेत्तदवारकः शकनवान्नाकारयोऽयं कुतः

मचेत्किञ्चिदपेक्षसे न हि भवेः पूर्णस्ततो रक्ष माम् ॥ १८२ ॥

पूर्णत्वात्तव मां रक्षेत्याह—अन्त्य इति ॥ अन्त्ये अन्तकाले (अन्तिमपक्षे)
 [वासनादीनामवश्यत्वपक्ष इति यावत्] तानि वासनादीनि अल्लयानि यदि नाश-
 रहितानि यदि कस्यचिदपि कस्यापीत्यर्थः दुःखदायकपापस्य सदा विद्यमानत्वादिति
 भावः । त्वया भवता किं किं प्रयोजनमित्यर्थः । जातुचित्कदाचित् कथमपि अति-
 प्रयासेन क्षीयन्ते यदि क्षयं प्राप्नुवन्ति चेत् हे श्रीनाथ लक्ष्मीपते त्वया किं वा ।
 वासनाविनाशश्चेत् [त्वया] किं फलमित्यर्थः । त्वत्तश्चेत् त्वत्त एव तानि पापानि
 नश्यन्तीति चेत् तस्य वासनादेरनिवारकः अनिवर्तकः शकनवान् शक्तिमांस्त्वं कुतो
 वा हेतोः अयं पार्ष्ण नाकारयः । अकारय एवेत्यर्थः । मत् मत्तः किञ्चित् कैङ्कर्यादिकं
 अपेक्षसे चेत् पूर्णो न भवसि न भवेः । ततस्तस्मात् मतोऽपेक्षाभावात् त्वमेव मां
 रक्ष रक्षणं कुरु ॥ १८२ ॥

निर्वीजं मम रक्षणे निखिलचिन्मुक्तिप्रसङ्गो यदि

स्यान्नौ का क्षतिरक्षरं तव पदं वर्धेत हीदंक्षयात् ।

लोकोऽयं सकलः सुखैकनिलयः स्याद्वा जनायं विना

लीला ते न घटेत् चेत्तव कृते दुःखेग्रदस्त्वं भवेः ॥ १८३ ॥

तर्हि लीलार्थं चेत्तव दुःखप्रदत्वं घटेतेत्याह—निर्वोजमिति ॥ निर्वोजं निष्कारणं यथा तथा । कारणं भक्त्यादि । मम दासस्य रक्षणे निखिलानां समस्तानां चितां जीवानां मुक्तिप्रसङ्गो यदि स्यात् सर्वमुक्तिः स्यादित्यर्थः । नौ उभयोश्च का क्षतिः को नाशः । लीला चेष्टोकनाशः स्यादित्यत आह अक्षरमिति । इदंक्षयात् जगन्नाशत् अक्षरं नाशहितं तव पदं वैकुण्ठ इत्यर्थः । वर्धेत हि वृद्धिं प्राप्नोति हि । अतो न क्षतिरिति भावः । सुखैकनिलयः सुखस्य मुख्यस्थानभूतः सकलः समस्तः अयं लोकः स्यात् भवत्वित्यर्थः । ते तव जनाघं जनपापं विना लीला न घटेत् चेत् तव कृते त्वदर्थं त्वं दुःखप्रदः दुखदायकः भवेः स्याः । सर्वरक्षक-श्रुतिविरोधः स्यादिति भावः ॥ १८३ ॥

स्वाज्ञाभेदनिजस्वहृत्यपदवीचारस्थितं(रं) प्रायशो

दण्डैरप्यनिवृत्तमेव निधनानर्हं स्वकीयं प्रभुः ।

स्वेच्छाचारनिरोधके दृढतरे धाम्नि स्वके पातय-

त्येवम्भूतममुं रमाधव कुतो मा पातयस्यक्षरे ॥ १८४ ॥

अक्षरे वैकुण्ठे कुतो मां न पातयसीत्याह—स्वेति ॥ [‘स्वशब्दः प्रभुपरः । स्वाज्ञाया भेदः अतिलङ्घनम् । निजस्वहृतिः स्वद्रव्यापहारः । तावदेव अपदवी अमार्गः निषिद्धः पन्थाः । तत्र चारः सञ्चारः तस्मिन् स्थितं(रं) अचञ्चलतया घर्तमानं दण्डैः तर्जनकन्धनताडनादिरूपाभिः शिक्षाभिरपि अनिवृत्तमेव अमार्गाद-परावृत्तं तदाचरणमेव पुनः पुनः कुर्वन्तमेव सन्तम् तथापि निधनानर्हं वधानर्हम् स्वकीयं जन् प्रभुः स्वामी स्वेच्छाचारनिरोधके स्वेच्छान्दाचरणप्रतिबन्धके । अत्र स्वशब्दः स्वकीयजनपरः । दृढतरे तेन भेत्तुं अपावरितुं वा यथा न शक्यं तथा दृढे स्वके धाम्नि तदा तदा प्रत्यवेक्षणसौकर्यवति स्वनिवासस्थान एव प्रायशः पातयति अनिच्छन्तमपि नीत्वा स्थापयति । “एवम्भूतं श्रुत्यादिरूपत्वदाज्ञोलङ्घनात्मरूप-

1. इत आरम्भ इदं व्याख्यानं नास्ति । तस्माद् व्याख्यानान्तरं यथासम्भवंमुपजीव्य सम्पादकेनैव व्याख्यायते ।

स्वद्रव्यापहारापराधकारिणममुं मां हे रमाधव कुतोऽक्षरे श्रीवैकुण्ठे मा पातयसि न पातयसि ” ॥ १८४ ॥]

बालं कर्मपिताप्यकार्यशतकं कृत्वाप्यदोषोऽवति

त्वं तातोऽनुपाधिः स्वराडशरणं दीनं जडं माममुम् ।

मर्यादामनवप्रमाणगदितामुत्सृज्य वा पासि चेत्

का ते हानिरनीदृशेषु भवतात् सा सर्वविच्छ्रीनिधे ॥ १८५ ॥

[ज्ञानाद्युपायहीनं न रक्षामीति मर्यादामुत्सृज्यापि मां पाहीत्याह—बालमिति ॥ हे सर्ववित् सर्वज्ञ श्रीनिधे श्रीनिवास कर्मपिता ‘कर्मणा पितृत्वं प्राप्तः’ अत एवौपाधिको लौकिकः पिताऽपि अकार्यशतकं अत्यन्तजुगुप्सितम् । निन्दायां कन् । कृत्वाऽपि अदोषः खन् बालं स्वपुत्रम् अवति ।

वृद्धौ च मातापितरौ साध्वी भार्या सुतः शिशुः ।

अप्यकार्याशतं कृत्वा भर्तव्या मनुरब्रवीत् ॥

इति हि सूर्यते । अनुपाधिः निरूपाधिकः, तातः पिता स्वराद् स्वतन्त्रः त्वम् अशरणं दीनं जडममुं माम् । न नवं अनवम् पुरातनम् नित्यं प्रमाणं वेदः तत्र गदिताम् उक्ताम् मर्यादां ‘नान्यः पन्थाः’ इत्येवंरूपां मर्यादा व्यवस्थाम् उत्सृज्य त्यक्त्वाऽपि पासि रक्षसि चेत् का ते हानिः किमवद्यं तव स्यात् । मदाशारूपं प्रमाणमप्रमाणं भवतीति इदमेवावद्यमिति चेत् अब्राह्म अनीदृशेष्विति । सा मर्यादा अनीदृशेषु अहं यथा सर्वात्मनाऽशक्तः तथा ये न भवन्ति तेषु भवतात् तद्विषया भवन् । तथा च नाप्रामाण्यमिति भावः ॥ १८५ ॥]

मर्यादामवधीर्य चक्रमधरो विप्रात्मजानक्षरं

धामारोप्य पुनर्दिजाय समदास्तसात्समानीय तान् ।

घण्टाकर्णमुखोद्विपः समनयो मुक्तिं परां श्रीनिधे

सन्त्यन्यानि निर्देशनानि च शतं मय्येव सा पाल्यते ॥ १८६ ॥

[पूर्वं बहुधा त्वया मर्यादाऽतिलङ्घनं कृतम् । अतोऽभ्यस्तत्वादिदानीं
तत्पुनरुक्तमेवेत्याह—मर्यादामिति ॥ “आयुधं न धरामीति मर्यादामवधीर्य भीष्म-
स्योपरि” श्लेषणाय “चक्रमधरः । प्रकृतिसम्बन्धरहितस्यैव वैकुण्ठप्राप्तिरिति
मर्यादामवधीर्य विप्रात्मजान् वैकुण्ठमारोप्य, वैकुण्ठं प्राप्तस्य पुनरावृत्तिर्नास्तीति
मर्यादामवधीर्य पुनः तस्मात् वैकुण्ठात् तान् समानीय समदाः” सम्पक् यथा
द्विजोऽतीव हृष्टोऽभूत् तथा अदाः । “न भगवद्देषिणो मुक्तिरिति मर्यादामवधीर्य
घण्टाकर्णादीन् शस्त्रान् परां मुक्तिं समनयः ।” अन्यानि चोदाहरणानि शतं
सन्ति । हे श्रीनिधे ‘सा ज्ञानादिहीनस्य न मुक्तिरिति मर्यादा मय्येव पाल्यत’ इति
भक्तगर्भा काकुः । ‘मदेक्यजं किमिदं व्रतं ते’ ॥ १८६ ॥]

चेतोवाक्तनुकर्मभिः क्षरतमैः कालान्तरे कार्यकृत्

कल्प्यं कर्तृगतं स्वतस्त्वकुशलं किञ्चित् गतं लाघवात् ।

विद्वत्कारकधर्मतां तदिह ते कोपो हि महोचरः

पापं मे त्वदनुग्रहेऽत्र परमे कुतैष तिष्ठेद्वरे ॥ १८७ ॥

[त्वय्यनुग्रहपरे सति निराश्रयत्वान्मदीयं पापं स्वयं निवृत्तं भवतीत्याह—
चेत इति ॥ मनोवाक्यरूपत्रिविधकरणकृतानि कर्माणि क्षरतमानि अत्यन्तन-
श्वराणि क्षणप्रध्वंसीनि । तैः कालान्तरे कार्यकृत् दुःखजनकं किञ्चित् पापसङ्गं कर्तृ-
गतं कल्पनीयम् उत्पद्यत इत्यङ्गीकर्तव्यम् । तत्पु कर्तरि कल्पितं स्वतः चेतनविशेष-
सङ्कल्पं विना अकुशलं दुःस्वात्मकस्वफलजनने असमर्थम् । अचेतनस्य स्वयं
प्रवृत्त्यसम्भवात् । तदनुगुणः सङ्कल्पोऽपि कल्प्य इति चेत् कस्य । यदि कर्तु-
र्जीवस्य तन्न । तस्य अज्ञत्वेन नियतदेशकालज्ञानासम्भवात् । मम दुःखमिदानीं
भवत्विति स्वेन स्वदुःखोत्पत्तिसङ्कल्पनस्यासम्भावितत्वाच्च । अथ विदुषः सर्वज्ञस्य
कारकस्य कारयितुरीश्वरस्य तर्हि लाघवात् तस्य सङ्कल्पेनैव कल्पतेनात्म । किमपरेण
कर्तृजीवगतेन अपूर्वाख्येन पापेन । एवं च चेतआदिकर्मभिः कालान्तरभावि-
फलानुगुणतया कर्तृगतत्वेन कल्प्यं किञ्चित् लाघवात् विद्वत्कारकधर्मतां गतम् ।

तत् तस्मात् इह लोके मे पापं मत्सम्बन्धिपापत्वेन अभिधीयमानः मद्गोचरः
 मद्विषयस्ते कोपो हि कोप एव ; दुःखोत्पादनसङ्कल्पात्मको निग्रह एव । अत्र एवं
 सति अथ वा अत्र एतस्मिन् दीने मयि परमे त्वदनुग्रहे परममुखोत्पादनसङ्कल्पे
 सति एष मत्पापत्वेन रक्तकोपत्वेन च व्यवहियमाणो निग्रहः कुत तिष्ठेन् हे हरे ।
 स्वविरुद्धस्यानुग्रहस्य त्वयि स्थित्या त्वयि न स्वातुं शक्नोति । अन्यस्तु आश्रयो
 नैव तस्य कश्चिदस्ति । तस्मान्नष्ट एवेति ॥ १८७ ॥]

कस्मान्नायसि मां हरे मयि गुणो नास्तीति चेत् किं त्वया

दोषे सत्यचितुं यथा न निपुणो नैवं गुणे शिक्षितुम् ।

रक्षारक्षणयोर्गुणागुणगता स्यादक्षता तद्भव-

नाथत्वाय सदोपमस्तगुणमप्येतं प्रभो रक्ष माम् ॥ १८८ ॥

[सदोपोऽपि अगुणोऽपि अहं रक्ष्य इत्याह—कस्मादिति ॥ हे हरे मां
 कस्मात् हेतोः न रक्षसि । मयि गुणो नास्तीति हेतोश्चेत् त्वया किम् । न किमपि
 कार्यमित्यर्थः । इदमेवोपपाद्यते दोष इत्यादिना दक्षतेत्यन्तेन । दोषे सति
 रक्षितुं त्वं न निपुणः शक्तः । एवं गुणे सति शिक्षितुमपि त्वं न निपुणः ।
 इत्थमन्वयव्यतिरेकभ्यां रक्षायां दक्षता सामर्थ्यं गुणगता भवति । अरक्षणदक्षता च
 अगुणं दोषं गता भवति । त्वयि तु न यत्किञ्चिद्दक्षतेति किं त्वयेति
 पूर्वोक्तमुपपादितम् । 'तथैवास्तु । मया किमपि मा भूत्' इति तु न वाच्यम् । त्वं
 हि सर्वस्य लोकस्य नाथः । निग्रहानुग्रहसामर्थ्यविरहे कथं नाथत्वं भवेत् ।
 तदाह तद्भवन्नाथत्वायेति । तत् यस्माद्गुणागुणयोरेव रक्षणारक्षणसमर्थत्वे भवतो
 नाथत्वमपेयात् तस्मात् कारणात् भवतो नाथत्वस्थित्यै दोषसहितमपि गुणरहितमपि
 एतं मां हे प्रभो रक्ष ॥ १८८ ॥]

वीक्ष्य श्रीद् प्रभुतां भयात्तव मुदे आंत्या नु मुग्धं जनः

त्वामाहाखिलवेदिनं स्वमवति स्वार्थार्थमेव स्ववान् ।

स्वस्य स्वानवने क्षतिः स्वमवितुं स्वं नैव दक्षं त्विति

त्वं नो वेत्स्यथ वेत्सि चेत्कथममुं स्वामिन्न मां रक्षसि ॥ १८९ ॥

[मम अरक्षणे तव अज्ञत्वं भवेदित्याह—वीक्षयेति ॥ हे श्रीट् लक्ष्मीश जनः

मुग्धं मूढं—सुन्दरं च । ‘मुग्धः सुन्दरमूढयोः’ इति निघण्टु ।—त्वाम् तव प्रभुतां वीक्ष्य भयात् भयेन वा तव मुदे हर्षाय वा भ्रान्त्या नु यत्सर्वशः सर्वविदित्यार्थवाददर्शनजभ्रमेण वा अखिलवेदिनं सर्वज्ञमाह ब्रवीति । वस्तुतस्तथा न । कथम् । उच्यते । लोके स्वं स्वकीयं किमपि अस्यास्तीति स्ववान् पुरयः स्वार्थार्थमेव स्वप्रयोजनार्थमेव स्वं स्वकीयं वस्तु अवति रक्षति । स्वानवने स्वकीयस्य वस्तुनो रक्षणामावे स्वस्य आत्मनः प्रभोरेव क्षतिः, भोग्यवस्तुनाशेन भोगहानेः । न च स्वकीयं वस्तु स्वात्मानं स्वयमेव रक्षितुं समर्थमिति प्रभुणाऽरक्षितस्य तस्य नाशो भुवः । इत्येतत् त्वं नो वेत्सि न जानासि । कथं न जानामि । जानाम्येव इति चेदत्राह अथ वेत्सीति । अथ वेत्सि जानासि चेत् हे स्वामिन् कथं केन हेतुना अमुं स्वामिनस्ते स्वभूतं मां न रक्षसि । स्वभूतस्य मम स्वामिना त्वया कर्तव्यस्य रक्षणस्य विरहे तव तदज्ञानातिरिक्तं कारणान्तरं नोपलभ्यते । तस्मात् त्वमज्ञ एवेति ॥ १८९ ॥]

नान्ध्यामम्येति तातेत्यपितरमपि किं वक्ष्यसीशोऽपि याचनां

दौत्यं वा सारथित्वं गिरिधृतिमवनेरुद्धृतिं वा वनान्ते ।

सञ्चारं दैत्यरक्षोबहुविधनिधनं दावयानं दयालो

मद्रक्षार्थं [करिष्यस्यजित वत कुतो ‘मुग्धवत्तिष्ठसि त्वम्’] ॥ १९० ॥

[पूर्वमन्येषां रक्षणे त्वया बहु क्लिष्टम् । न च तावान् क्लेशो मद्रक्षण-
कृतेऽनुभाष्य इत्याह—नान्ध्यामिति ॥ “मद्रक्षार्थं मम रक्षणार्थम् नान्ध्यां नशब्देन
समासः । अमातरं स्त्रियम् ‘अन्ध’ मातः इति” किं वक्ष्यसि । “अपितरं
फक्षेन तात पितः इत्यपि किं वक्ष्यसि । मद्रक्षार्थं अमररक्षार्थमिव किमक्षतारान्

करिष्यमीत्यर्थः” । ईशः सर्वेश्वरोऽपि सन् याचनां बलिसक्ताश्च इव किं करिष्यसि ।
 एव पाण्डवानामिव दौत्यं वा सारथित्वं वा पर्वतोद्धरणं वा भृगुद्वारं वा अरण्य-
 सञ्चारं वा अमुराणां राक्षसानां च बहुविधां हिंसां वा दावानलपानं वा किं
 करिष्यसि । हे दयालो हे अजित कुतो मुग्धवत् अज्ञातकर्तव्य इव कर्तव्यगौरव-
 चिन्ताकुल इव च त्वं तिष्ठसि तूष्णीं वर्तसे । ‘अस्य दोषान् क्षमिष्य’ इति
 सहस्रमात्रेण भवतीति हि मद्रक्षणमतिमुक्तमिति ॥ १९० ॥]

इति श्लोकनिमान् सप्त धीनिवासगुणाररे ।

श्रीशैलन्तातयाचार्यो व्याख्यया समयोजयत् ॥

इति धीनिवासगुणाररः

(यावदुपलब्धः) ।

श्री श्रीनिवासपरमहन्से नमः

श्री श्रीनिवासस्तवः ।

आलेय श्रीवेङ्कटान्वरिणः कृतौ

श्रवणानन्दे

प्रथमशतकम्

आचक्राद्युधमा च मामकगुरोराचार्यवर्गं भजे

यस्यान्तर्निगमान्तदेशिक्यार्तिश्रेष्ठौ मुनिर्यामुनः ।

रामस्तामरसेक्षणः स च मुनिर्नाथः शठारातिरि-

त्यन्तरस्तमसच्छिदः श्रुतिदशामग्रेसरा जायति ॥ श्रीः ॥

या कल्याणनिधिर्भजन्ति क्षरणं यायेव धीमेदुरा

यक्षेशन्ति ययेक्षिता भुवि जना यस्यै हरिस्तिष्ठते ।

यस्या जातमिदं वदन्ति भुवनं यस्याः सदस्याः सुरा

यस्यामायतते शिवं^१ भगवत्स्वामिन्दिरां चिन्तये ॥ २ ॥

भाकानोकहर्गवेचवेणचणैरे^२श्रान्तविश्राप्तैर्न^३-

र्नानाकाङ्क्षितसंविधाननिपुणे नारायणे जायति ।

फणं कष्टमुपेत्य बृष्टनृपतिद्वारक्षमां^४ रक्ष मा-

मित्याक्रन्दकुतां वृथैव दिवसान्येतानि यातानि नः ॥ ३ ॥

१. पाठान्तरम्—कृपा । २. —वणे ह— । ३. —ने । ४. —पतीन्

तूर्णं दुर्नरपालवर्णनमहादुर्नाटकोपक्रमं

दोषं शोषयितुं वृषाचल्पते तोषं च नेतुं सतः ।

अत्रामुत्र च लब्धुमग्र्यमुमनोलभ्यानि^१ भाग्यान्यमी

पद्माकान्त तव स्तवे भवद्वैरार्ताः प्रवर्तामहे ॥ ४ ॥

वाचा याञ्छति यत्तव स्तवमिह प्रह्वापि^२ जिह्वा चिरा-

दाराध्यामि भवन्तमित्यपदिशंस्तेनापराध्यामि ते ।

यद्वाऽसावत्तित्रालवागिति कृपाव्याजाय ते जायते

सन्दत्ते^३ शिशुकैः शुक्रैश्च कलितो वर्णोऽपि कर्णोत्सवम् ॥ ५ ॥

मालीमस्यमवापिता घन्तमःप्रायैर्मुखारे चिरा-

दिह्मलैरिव जङ्गमाधमगुणाभासैरियं भारती ।

तत्तादृग्निरशङ्क^४शङ्करशिरःकम्पस्य सम्पादकै-

र्गभीरैरवदायते तव गुणैर्गाङ्गैस्तरङ्गैरिव ॥ ६ ॥

जग्भालम्भनचित्तकम्पनमहाकुम्भाभवक्षोजभृ-

द्रम्भाधामरशम्भलीदृढपरीरम्भादिकं भावुकम् ।

शम्पालोलमवेक्ष्य मुबलु^५ जनः किं पामरेणामुना

त्वं पादाम्बुजवुम्बनं भगवतः सम्पादयेथा मनः ॥ ७ ॥

वेदैर्वक्तुमनादयो गुणगणान् विश्वेश ते नेशते

स्रोतुं तान् मितया गिरा व्यवसितो हास्याय हा स्यादयम् ।

सिन्धुं राघवसेतुनाऽपि तरितुं तं सर्वतो दुश्शकं

को वा लङ्घयितुं व्यवस्यति कुशस्तम्बेन कुम्भेन वा ॥ ८ ॥

1. —योग्यानि । 2. —इहान्द्विवापि । 3. सन्धत्ते । 4. अभिह ।
टिप्पणी—अवदायते दीप शोधने कर्मणि । 'अवापिताम् इमा भारतीम् अवदायते' इति पाठो
दृश्यते । तत्र 'अवदायते' इति शुक्लम् । 5. तुष्यतु ।

मुग्धे बाणि नृणां गुणाः कतिपये मिथ्या निवृद्धा इति

प्रोत्तिक्ता भगवद्गुणानुकथनारम्भाय किं जृम्भसे ।

आकृष्टाः कतिचिद् वनेषु हरिणा इत्याजिहार्पामहो

लुब्धो लब्धमदो विधास्यति विधोरक्ते' कुरङ्गेऽपि कः' ॥ ९ ॥

त्वत्कल्याणगुणामृतार्णवमुधालेक्षोऽपि लीढो भवं

हन्तीति स्तवविस्तरेष्वमृता नास्तीव दोषाय नः ।

आपाताश्रव एव जह्नुदुहितर्यहाय शुष्यै मवेत्

तस्या नेतरगाधवारिषु तलस्पर्शोऽपि नापेक्षितः ॥ १० ॥

सन्दर्भे मम माऽस्तु सुन्दरतया सन्तोषसान्द्रो बुधः

किन्तु त्वद्गुणलेशपेशकतया सन्तुष्यतु श्रीपते ।

राजानो मणिपेटिकामवहिता रक्षन्ति यत् तत्र नो

पेटीसौष्ठवमेव हेतुरपि तु ख्यातं मणेरौखम् ॥ ११ ॥

नाद्यं भूतमहो वहामि शिरसा त्वत्पादजातं न च

द्वैतीयिकमथ त्वदीक्षणभुवः शौरे तृतीयस्य वा ।

अन्ते नावसमप्यवाप्य जननं तुर्यान् वा पञ्चमे

किञ्चाहं चरतां गुस्तदपि ते स्तोत्रे प्रवर्ते कथम् ॥ १२ ॥

१२. आद्यं—पञ्चसु महामूर्तेषु प्रथमं शुचिदी । त्वत्पादजातमित्यत्राश्रयन्वेतुं योग्यम् । पदभ्यां भूमिरिति श्रुतेः । नाहमादिशेष इत्युक्तं भवति । द्वितीयं भूतं जलम् । इह गङ्गाकूलम् । न च शिरसा वहामि । न सर्वज्ञः शिवोऽस्मीति । तुर्याद् भूतान् वायोर्जननमवाप्य त्वदीक्षणभुवः तृतीयस्य भूतस्य तेजसः 'चक्षोः सूर्यो अजायत' इत्याम्नातस्य सूर्यस्य अन्ते नावसे अन्तेवासी शिष्यः नाभवम् । नाहं नवव्याररणविद्धमानिति । न वा पञ्चमे भूते गगने चरतां देवतां युधः शूद्रस्तिरस्मि । तदपि कथं स्तोत्रे प्रवर्ते ।

ओङ्कारस्य रहस्यमित्यज इति ब्रह्मेति सर्वात्मना-

मात्मेति प्रकृतेः परः पुरुष इत्याद्यः स्वयम्भूरिति ।

वेदान्तैरवबोधिताय भगवन् विश्वैकजीवातवे

बोधानन्दमयाय सिन्धुदुहितुर्नाथाय तुभ्यं नमः ॥ १३ ॥

यच्चक्षुर्जगतां तदेव निगमास्त्वचक्षुराचक्षते

लक्ष्मीनाथ तथापि दृश्यमितिरादृश्यः स्वयं पश्यसि ।

अप्येतच्छ्रुतमन्युषावरुजनिस्थानं सदा नः पुन-

र्वक्तुं देव तव प्रसादशिशिरं हर्षं दृशोर्वर्पति ॥ १४ ॥

तत्ताद्वक्त्रुणासैरविरलैस्त्वन्मानसं शीतलं

तापानां त्रितयं हरेदिति हरे धैर्यं ममोदञ्चति ।

तज्जन्मा विवृणोति शीतकिरणस्तच्छैत्यमस्युज्ज्वलं

लिङ्गं कार्यगुणं हि कारणगुणे शंसन्ति निस्संशयम् ॥ १५ ॥

15. कार्यगुणं कारणगुणविषये निस्संशयं लिङ्गं शंसन्ति ददन्ति अमिहाः । 'कार्यगुणा हि कारणगुणम्' इत्यपि पाठः । तत्र लिङ्गभूता कार्यगुणा कारणगुणे निस्संशयं बोधयन्तीति योजना ।

नित्याय स्वतनुस्ववारिधिवरापत्याय मृत्युञ्जय-

स्तुत्याय क्षप्तिप्रणम्रजनदौर्गत्याय सत्यात्मने ।

इच्छानिर्मितविश्वजन्यवनसहाराय निःश्रेयस-

द्वाराय स्थिरसम्पदे नम इदं नारायणायास्तु ते ॥ १६ ॥

दीनानां सुरधेनवे तनुभृतामन्तस्तमोभानवे

मायातूलकृशानवे कल्यते मानक्षतिं दानवे ।

निर्धूताखिलकर्मणे विनमता नित्येन्दिरानर्मणे

तुभ्य निर्मलधर्मणे नम इदं कुर्मः परब्रह्मणे ॥ १७ ॥

पादाभोजमहं भजामि भवतो वेदाक्षरैरशितं

प्रस्थातत् किल पत्रगाचल्यते यस्य प्रमावादसौ ।

सिद्धा मूर्ध्नि कणीश्वरस्य पृथिवी शर्वस्य चापो मुने-

रमिश्वाक्षपदस्त्रिवर्णजनुपां शुश्रूषकासिस्तथा ॥ १८ ॥

18. शर्वस्य मूर्ध्नि आपो गङ्गास्त्रयाः । अक्षपादस्य भौतमस्य मुनेः जपिः तदुपलक्षितं गतिरित्यम् । पन्नोति यावत् । अधिः सिद्ध इति योजना ।

मूर्तीनां तिसृणां परा तु क्तमेत्यब्जाक्ष संशेरते

भ्रान्तिं यान्ति च देवतान्तरपरैर्ये वाङ्मयैस्तामसैः ।

यः पादाम्बु ददाति यस्तदुपसंगृह्णाति गृह्णाति वा

यश्चैतच्छिरसैव तेषु परमः को वेति पृच्छामि तान् ॥ १९ ॥

पर्यङ्कस्तव पङ्कजाक्ष गिरिजाप्राणेशितुर्भूषणं

चारु त्वच्चरणारविन्दसलिलं चूडापदे मालिका ।

मन्त्रो नित्यजपोचितो ननु भवन्नामैव तद्वोपितः

पारम्ये भक्तो मुकुन्द मुवि कः सन्देग्धि मन्देतरः ॥ २० ॥

नालीके जननं स्थितिं च भजतो नारायण ब्रह्मणः

स्थानेऽमृद् रज एव कारणगुणः कार्ये हि सूते गुणम् ।

ईशाने पुनरन्धकारिपदमाज्यहं^१ तमस्तत् किल

श्रीवासे त्वयि सारसत्त्वविभवः सञ्जाघटीति स्फुटम् ॥ २१ ॥

नागेन्द्राद्रिविहार सारसवनस्तोमप्रकाशावहा

धीरोदारपदक्रमा मतिमताध्येया सुवर्णाकृतिः ।

पुप्यन्ती निजमौलिना सुमनसो ज्योतिष्मदङ्गोज्ज्वला

तव्येषा सुस्पृज्य रज्यतिरां त्वय्येव लक्ष्मीरिव ॥ २२ ॥

निष्पापाकृतमीनिरत्ययशुभाचारैर्दृतो बान्धवै

प्रौढाभस्त्रिरधीरसन्नभजनस्थायी व्यथाभारहन् ।

सद्गोष्ठीषु सदा विमानमधिकं प्राप्तं श्रितस्त्वा हरे

तत्तुल्यस्त्वदनाश्रितश्च भगवन्नन्त्ये तु भग मिदु ॥ २३ ॥

23 स्वामनाश्रितश्च त्वदाश्रिततुल्य । सर्वाण्येतानि विशेषणानि तत्राप्यनवोच्यन्त इति विशेषस्तु—अन्त्ये त्वदनाश्रित भग विनाश विदुरभेज्ञा इत्यापातार्थः । म भग्नर ग गग्नर विदु गृह्णाति । उक्तेषु विशेषणेषु यत्र यत्र भग्नर श्रूयते तत्रतत्र गग्नर घटयित्वा तस्मिन्नन्वेतव्यानीति परमार्थः । 'निष्पापाकृतमीनिरत्ययशुभाचारैर्दृतो बान्धवै प्रौढाभस्त्रिरधीर असन् नगद्वनस्थायी व्यथाऽग्नारहन् सद्गोष्ठीषु सदा विमानमधिकं प्राप्तः' इति ।

श्रेयस्तोयदसम्प्रदायरसिकच्छाय सहाय श्रिय-

श्रिन्तारनसपत्नवीक्षितलव्यश्चेक्रीयतामन्वहम् ।

यो विश्वेन च गात्रवान् हिमरचाऽप्युष्णाशुना नेत्रवान्

सुग्रीवेण च मित्तवान् कुशलमग्नहादिभिः पुत्रवान् ॥ २४ ॥

पूर्वं त्वत्पदपासुना बलिरिपो पूता जलध्यद्वना

पुस साऽपि सुरापगा वितनुते पूतान् सुरापानपि ।

पत्नी योगिवरस्य सा सुरपगा प्राप्ता विशुद्धिं परा

तेनेत्यत्र न निस्मयः स मम किं पापं न लोप नयेत् ॥ २५ ॥

नामाराध्य दुस्त्यय स्मयममी मायापयोधिं तर-

न्वित्यालोच्य सहेन्द्रियैरिह वपुस्त्व चेत्तनेभ्योऽदिशः ।

तेज्वेके तत एव दुष्कृतशत सञ्चिन्वते श्रीपते

क्लृप्ते तापशमाय विन्दति सरस्यन्धस्तु पातव्यथाम् ॥ २६ ॥

गोविन्देति कृपाकरेति कमलाकान्तेति कृष्णेति वा

काकुत्थेति रघुद्वहेति जलदश्यामेति रामेति वा ।

वेकुण्ठेत्यतिचण्डकण्टकवनीदावेति देवेति वा

^१शेषाद्रीश तवैव नाम कथयन् श्रेयो न विन्देत कः ॥ २७ ॥

कल्याणैकनिकेतनं तदनघं कालाम्बुदश्यामलं

चित्ते नृत्यतु शेषभूषणशिरोरत्नं चिरत्नं महः ।

यस्योरस्यनिशं सुता जलनिधेर्यस्यास्ति तन्मोखला

पार्थे यस्य पदे च तस्मिन् यत् तत्त शैते स्वयम् ॥ २८ ॥

दूरादेव निरस्य दुष्टनृपतिद्वाराग्रनित्यस्थितं

तारावल्लभदुर्लभप्रभमुखं धाराधरश्यामलम् ।

पारावारसुतासखं सुमनसामाराधयामः प्रभुं

घोराधारसमस्तदुष्कृतपरीहाराय नारायणम् ॥ २९ ॥

कीर्तिं नश्चिरवर्तिनी क्षितितले पुष्पातु कृष्णाम्बुदः

कश्चित् तापहरो गृहीतकमलः कल्लोलिनीवल्लभात् ।

धिन्वन् जीवनदानतो जगदिदं तन्वन्दीनां श्रियं

प्राप्तः साधुकदम्बजृम्भणकरश्री(रःश्री)वेङ्कटकमाधरम् ॥ ३० ॥

आस्तामष्टनवैर्दिनैरपयती प्रास्तापर्वर्गस्पृहा

^२वृष्णोन्तःपुरकेलिताण्डवविधौ तृष्णा कदुष्णाञ्जिता ।

दीक्षामाश्रितरक्षणे कृन्धतो मोक्षाय लक्ष्मीपतेः

साक्षदेव पदारविन्दविषयां प्रेक्षामपेक्षामहे ॥ ३१ ॥

कल्याणानि चिरं तरङ्गयतु नः काल्प्यकल्लोलिनी-

कान्तस्त्वान्तचरस्सतां सफल्यन् काकोदरेन्द्राचलम् ।

१. भक्त्या चेतसि चिन्तयन् प्रतिदिनम् । २. कृष्णान्तः...विधातृष्णानदीरा-

आमोदादमृतं ददाति विबुधनाताय जातादरो

गार्भार्थैकनिधिर्धनैरभिगतो यो जीवनप्रेप्सुभिः ॥ ३२ ॥

पुण्यारण्यमहीरुहैरविरले पुण्यासवैद्रीतले

नालादिस्त्रज्जसेल्यमान'दिसखरे नानाधिपक्ष्माधरे ।

आचिर्भूतमुपासितं मुनिजनैरप्राकृतं दैवतं

पद्माकान्तमुजान्तरं शुभपरीपाकाद्विलोकामहे ॥ ३३ ॥

अङ्घ्रिं जिघ्रति वेङ्कटाचल्पतेराख्य चोरद्वयी-

मध्यास्ते रक्षनामथाटति फटीमासेवते नन्दकम् ।

वक्षःस्थां श्रयते श्रियं विहरते शङ्खे रथाङ्गे च घी-

रालीढे मुखचन्द्रमण्डल्युधां कोटीरमाटीकते ॥ ३४ ॥

ध्यातं योगकलाविलासरसिकैश्शीतं दयास्रोतसा

ख्यातं मौलिषु कृत्तिमेतरगिरां क्रीतं श्रिया विभ्रमैः ।

वेतण्डेन्द्रविपद्विमोचनचर्णं वातन्धयक्ष्माधरे

जातं धाम निरामयं प्रशमयत्या' तङ्कजातं मम ॥ ३५ ॥

हेमाटोपविडम्बिगात्रसुपमां वामालकां कामपि

प्रेमावेशवशेन वक्षसि वहन्वैमानिकेन्द्राञ्चितः ।

क्षेमाणि स्वयमतनोतु जगता कामाभिरामाकृति-

र्भूमा कोऽपि मुजङ्गभूधरशिरस्सीमातमालोपमः ॥ ३६ ॥

प्रातर्नातनवं तवाभिगमनं पश्चात्त्वदर्चाक्षमं

द्रव्यं नार्जयमाचरं न च ततः प्राज्यां त्वदिज्यामपि ।

स्वाध्यायं न च हर्षहितुमजपं नाध्यायमङ्घ्री च ते

तन्मे जन्म विषश्चितोऽपि विफलं शौरि तिरश्चामिव ॥ ३७ ॥

भोगीशानमहीधरेन्द्रमकुटीपाटीरवाटीचर-

द्विल्लोत्फुल्लसरोजपत्तनयनानेतैकपात्रायितः ।

नाभीपद्मनिवासिधातृवदनप्रोद्यञ्जरद्धारती-

गानाकर्णनहृष्टकर्णयुगलः पायादपूर्वं प्रभुः ॥ ३८ ॥

३८. जरद्धारती वेदः ।

नाभेरेव बभूव यस्य गगनं नेत्रादसौ तन्मणिः

चित्तात्तत्परिपन्थि धाम शिशिरं तच्छेत्तरः फालतः ।

प्राणात्तत्करकङ्कणाशनमदोमितं च वक्रादयं

शेषाद्वावलोकितो हरिरुरोमूपायितान्तःपुरः ॥ ३९ ॥

३९. नामेरिति । 'नाभ्या नासीदन्तारिक्षम्, इति ध्रुविः । तन्मणिः गगनमणिः

सूर्यः । चित्तात् मनसः तत्परिपन्थि शिशिरं धाम चन्द्रः । तच्छेत्तरः चन्द्रशेखरः शिवः । प्राणान् चन्द्रशेखरकरकङ्कणस्य सर्पस्य अशनं वायुः । 'प्राणाद्वायुरजायत' । अदोमित्रं अनुप्य वायोर्मित्रं अग्निः वक्रात् ।

शौरि वाहनयाञ्चकथं शकुनिं मुक्ता गजाश्वादिकान्

सर्पे सविशसे कथं मणिमये तल्पेऽप्यनल्पे सति ।

विस्तीर्णाल्यहीनवत् सुबहुषु स्थानेषु सत्स्वप्यहो

पुलं नाभिविले न्यधाः कथमिमां पत्नीं न वक्षस्वले ॥ ४० ॥

४०. विस्तीर्णः आलस्यैः हीना रहिता ये जनाः वदन्त ।

अविरतमधुपानक्षुभ्यदक्षिश्रवाणा-

मवनिभृदधमानामास्यमालम्भरीणाम् ।

परुषतममपास्य प्रत्यहं नित्यहर्ष-

प्रदम्दिग्मवलोके पञ्जनाभाङ्घ्रिपद्मम् ॥ ४१ ॥

सकलकुशलदायी सर्वदेवातिशायी

प्रवलदुरितलघ्वी भक्तचित्तानुसेवी ।

भवगहनविदारी पारिजातापहारी

फणिपतिगिरिवासी पातु पद्माविलसी ॥ ४२ ॥

उत्तरदुरितैषध्वंसदक्षैः कटाक्षैः

उपचितकमलानमुत्पलश्यामलानाम् ।

फणिगिरिनिलयानां भक्तदत्ताभयानां

दृढमतिरहमद्य स्तोममभ्येमि भामाम् ॥ ४३ ॥

प्रवलदनुजपाङ्गीप्राणसंहारकेङ्गी-

षट्मघटितकीर्तिर्भास्वदानन्दभूर्तिः ।

फणिगिरिगृहमेधी भक्तवाधानिरोधी

भवतु हृदि ममायं प्रास्तुवन्नागमा यम् ॥ ४४ ॥

कमलविमलशोभाविभ्रमाद्भ्रमान-

क्षपणनिपुणयक्त्रः कौणपानाममित्रः ।

उरसि सरसिजाक्षीमुद्रहन्निद्रदाढय-

करणचरणेणुः कोऽपि पायद्वपायात् ॥ ४५ ॥

विविधनिगमसारे विश्वरक्षैकधीरे

वृषशिखरिनिहारे वक्षसाऽऽश्लिष्टदारे ।

भगवति यदुर्वीरे भक्तबुद्धेरदूरे

भवतु चिरमुदारे भावना निर्विकारे ॥ ४६ ॥

अनिशमुरुभिरत्तामुत्त च क्लेशमूलैः

विमुदरमृत्तिकार्यैराप्रयाणादवार्यैः ।

सुखमनघमवाप्तुं सोऽहमम्भोदभासं

फणिपतिगिरिवासं भावये श्रीनिवासम् ॥ ४७ ॥

प्रतिकटकमदित्वा पार्थिवग्रे नरित्वा

पटुचटुशतमुक्त्वा पातकान्येव कृत्वा ।

किमिह फलमवाप्तं केवलं कैटमारेः

सार चरणसरोजे सन्तराम्यन्तरात्मन् ॥ ४८ ॥

48. सारणस्य फलमाह सन्तराम्योति । हे अन्तरात्मन् मनः, तया सति भवाम्युर्ध्वं सन्तरेयमिति ।

वशयति हृदयं मे वर्पति श्रीश हर्षं

जनयति परिशुद्धिं जायते मङ्गलाय ।

दमयति परितापं देव निर्हन्ति पापं

दरमपि विधुनीते दर्शनं तावकीनम् ॥ ४९ ॥

कवलश्रितघनवर्गः क्रान्तिभिः पेशलामिः

कमलवननिवासाकान्तबाहान्तरालः ।

पुरुष इह रथाङ्गी पूर्णिमाचन्द्रबिम्ब-

प्रतिभटवदनश्रीः प्रातरामास्तु चित्ते ॥ ५० ॥

सुरतरिवोदारो दारोपशोभिमुजान्तरः

मधुरक्लृणालोको लोकोपरक्षणदीक्षितः ।

लखिलसुमनःकोटीकोटीरजुम्बिपदाम्बुजः

फणिघरणिभृन्मल्लो मल्लोचनामरणायते ॥ ५१ ॥

तमुपनिषदां सारं सारमलान्छनलोचनं

प्रकटितकृपासारं सारमभाश्रितपालने ।

ल्यमिह स्या वारं' वारं नयन्तममुं द्विषां
 घृणिरिपतिं वारं वारं शुभाय विचिन्तये ॥ ५२ ॥

मुनिभिरनिशं घ्येया गेया सुरप्रमदाजनैः
 बलमिदुपलच्छायादायाददीप्तिस्तत्तनुः ।

उरसि विहरज्जाया कायाधवामयदायिनी
 विहितदुरितापाया पायाद्वृषाचलदेवता ॥ ५३ ॥

53. कयाधो. हिरण्यवशिषुपत्न्या भयं कयाधव प्रह्लाद. ।

दुरितभरिते दुर्देहेऽस्मिन् दुरामयदूषिते
 मम नवनवस्तर्पोत्कर्षो भवत्यनिवारितः ।

अमुमपनयन्नभोजश्रीकदम्बविडम्बके
 तव हृतनमस्त्वेदे पादे रचि रचयेशितः ॥ ५४ ॥

अभिगतिमुखैरस्यामि श्रीनिवास न वासरान्
 प्रशमितभयोद्वेगैर्योगैर्नयामि न यामिनीः ।

न च विरचये नाथ तुल्यतमासि नमासि ते
 तदपि भक्ता हा ! मे मुक्तिरुपहाऽपि न हाप्तिता ॥ ५५ ॥

दुरत्ययरुजातुरे दुरितधूसरे नध्वरे
 हरे बत कलेवर मतिहरे कृतघ्नोदरे ।

स्पृहामिह विहाय ते सरति मानस मे यथा
 तथा कुरु सुधाब्धिजासख दयामविघ्नोदयाम् ॥ ५६ ॥

तम.प्रकररुद्धये तदनु सत्त्वसवृद्धये
 विशुद्धमत्तिसिद्धये विमलनिर्वृतेर्लब्धये ।

भवन्तु मयि सन्ततं भगवतो वृषाद्विप्रभोः

प्रगेतनपयोस्त्वप्रतिभटाः कटाक्षच्छटाः ॥ ५७ ॥

प्रपन्नानां नानादुरितपरितापव्यतिकरं

निरूप्याना धानाप्रदमुनिधनेशीकृतिचणा ।

प्रविभ्राणाऽभ्राणामपि मदहरां दीप्तिमनघाम्

भृताशेषा शेषाचलश्चरभूषा विजयते ॥ ५८ ॥

मुदे वो देवोऽयं भवतु भुजगेन्द्राचलतटी-

कृताघासो वासोरुचिनिचयधृताचिररुचिः ।

गजादीनां दीनां शमयितुमवस्थां करुणया

निजग्राह ग्राहप्रभृतिरिपुवर्गं सपदि यः ॥ ५९ ॥

अभीष्टं वो दुग्धामखिलमिह गोपालस्तिलकः

पयोदश्यामाङ्गः फणिधरणिभूत्काननचरः ।

अथा सं बद्धानामहह जरतीनामपि गवां

परीपोषं कुर्वन् रसममितमुत्पादयति यः ॥ ६० ॥

60. अथासं तृणरहितं बद्धानाम् । जरतीनां गवां ग्रहीणव्यसां धेनूनाम् । अथैः दोषैः

असम्बद्धानां सम्बन्धरहितानां चिरन्तनीनां वाचां वेदानां च ।

नमस्तस्मै भस्मीकृतनरकवाणादिविवुध-

प्रतिद्वन्द्विश्रेणीक्षिप्तस्वनीकाय महते ।

हुतानां हव्यानां नियतमुपमोक्तेऽधिसवनं

प्रशस्ताराध्याय प्रचुररुचये नित्यशुचये ॥ ६१ ॥

61. नित्यशुचये । शुचिरित्याधिराणि विवक्षितः । स नित्यः न प्रसिद्धप्रियदनिलः ।

विहारि जगदुद्रवस्थिनिविलोपनैर्यातनां

धुनातु मिथुनं मिथस्तदप्रियोगि यत्रैकम् ।

वदन्ति वसुधाधरं पुनरचञ्चलभं बुधाः

परं नवसुधाधरं स्फुरति चञ्चलभं तथा ॥ ६२ ॥

शुचये रचये प्रणाममस्मै

प्रमये सुप्रमवेपपेशलाय ।

हरये निरयेक्षणं क्षणं यं

विनता नो जनता कदाप्युपैति ॥ ६३ ॥

कलिकल्मषहारिनामधेयं

कलये तापसमानसायधेयम् ।

मदनस्पृहणीयरूपधेयं

तदनन्ताचलमौलिभागधेयम् ॥ ६४ ॥

तव सागरभूस्तु धर्मपत्नी

दिवसानामचिषो निवासवेदिः ।

शिवध्रातृमुखास्सुतास्त्वदन्यै-

स्वधार्यो महिमा कथं त्वदीयः ॥ ६५ ॥

मधुरं विधुरग्यवक्त्रविम्बं

महित धाम हित मत्साशनेभ्य ।

तदहं मदहन्तृ दानवानां

विदधे भीत्युदधे स्रवं गुणाढ्यम् ॥ ६६ ॥

नमतां ममतावलेपहन्त्रे

वरदाय स्फुरदायतेक्षणाय ।

करवै मुरवैरिणे प्रणामा-

नुरगोर्वीधरगो य एष भाति ॥ ६७ ॥

करुणावरुणालयं मुरारे

कमलाक्षं कमलाक्षमासमेतम् ।

भजते निजतेजसा जिताकं

विगतांहा जगतां धुरन्धरं त्वाम् ॥ ६८ ॥

अनन्तशैलेश तवाभिधानं

क्षणं गृणन्तः प्रविशन्ति नाकम् ।

रमासख त्वद्विमुखाश्च मध्ये

रसकृतं हन्त तमेव यान्ति ॥ ६९ ॥

69. मध्ये रसकृतं रेफेण युक्तम् तमेव नास्मेव । नारकमित्यर्थः ।

प्रसाधयेद् यां तपसा चिरेण

सरान्तक^१ श्लाघ्यतरां गतिं ताम् ।

घृपाचलारण्यनिपादकानां

प्रसादलेशेन न साधयेत्किम् ॥ ७० ॥

ददासि दासप्रकराय राय-

स्तथाऽपि नाथ त्वमकम्पसम्पत् ।

श्रियो वियोगस्य कथा कथ स्या-

दहीनपृथ्वीभृदुपाश्रयस्य ॥ ७१ ॥

71. अहीनपृथ्वीभृत् अखण्डभूमण्डलाधिपतिः सर्वमौम उपाश्रयो यस्य; अहीना सर्पोंणां
इति श्रेष्ठः शेषः अहीनपृथ्वीभृद् शेषादिः उपाश्रयो यस्य च ।

प्राप्तोदयो हि प्रथमादिशृङ्गे

दोषत्वसाने हरिरेष दृश्यः ।

संशोषयन्मानसवृत्तिषङ्गं

प्रसन्नपङ्केरुहशोभनाभः ॥ ७२ ॥

72. प्रथमादिः उदयपर्वतः पर्वतेषु प्रथमगणनीयो वैदृश्यायलभ्य । रात्र्यवसाने दोषाणामवसाने च हरिः सूर्यः शोभितवत् । प्रसन्नैः विरसितैः पङ्केरुहैः शोभनाः श्लाघ्याः शोभाः किरणा यस्य । प्रसन्ना पङ्केरुहशोभा यस्मिन् तादृशो नाभिर्यस्य च ।

सा काऽपि राकाशशिदास्यदास्य-

मुद्रा समुद्रात्मजया जयाढ्या ।

शेषादिभूषा जलदाविशेषा

पायादपायाद्वसतिः कृपायाः ॥ ७३ ॥

अन्यादृशी ताक्षर्यरथा सुधाब्धि-

कन्यापदन्यासविशेषधन्या ।

मूर्तिर्मदार्तिं महनीयकीर्ति-

र्मुष्णातु कृष्णा विनतेष्वनुष्णा ॥ ७४ ॥

भवान् पुराणः पुरुषः प्रसिद्धो

वयोऽधिकं तावक्वाहमाहुः ।

कापि त्वरा ते करिराजगर्जा-

काले कथङ्कास्मभून्मुरारे ॥ ७५ ॥

नरे नरेऽहं धनचापलेन

नवं नवं व्यातनवं स्तवं यत् ।

ततस्ततं दोषमशेषमुच्चै-

स्तव स्तवः श्रीकमन च्छिनत्तु ॥ ७६ ॥

न मे मनो योपिदुरोजकुम्भे

न स्वीयडिम्भे न च शतकुम्भे ।

परं तु रन्तुः कमलालयायाः

पदारविन्दे रुचिमेव विन्दे^१ ॥ ७७ ॥

अभूरिवर्षोन्मुखमेघसुन्दरै-

रनाश्रितभ्रीवृषशैलकन्दरैः ।

अनिन्दिरामन्दिरसद्भुजान्तरै-

रलं बतन्धै^२ रिह देवतान्तरैः ॥ ७८ ॥

त्वदङ्घ्रिपद्मैकधना धनान्तरं

न कामयन्ते न च साधनान्तरम् ।

अनन्तशैलेश भवन्तमेव यत्

फणन्त्युपायं च फले च पण्डिताः ॥ ७९ ॥

नल्लिन्नयन भागशैलवासिन्

मलिनहृदामपि करुमपाहन्तः^३ ।

जननमरणरोगदुःखशान्त्यै

चरणयुगं शरणं वृणे त्वदीयम् ॥ ८० ॥

गोवर्धनोऽपि शिरसा विधृतः किमन्य-

घेन त्वयाधिजठरं सकलोऽपि लोकः ।

तस्मिन्निह त्वयि वृषाद्रिपतेऽहमात्म-

रक्षामरं कृद्यत्समो निदधामि दक्षे ॥ ८१ ॥

९१. किमन्यत् ल्येवान्तर्गततदेकदेशगोवर्धनादिवीर्तनं कुतः । सकलोऽपि लोकोऽधि-
जठरं विधृतो येन तस्मिन् ।

किं भो मनः कितवलम्पटशम्भलीनां
सम्भोगकेलिकिलिकिञ्चित्सम्भ्रमेण ।

अम्भोजदम्भहस्नेलयुगो यगोदा-
डिम्भो रमेन भवता परिरम्भणीयः ॥ ८२ ॥

मोहयितं त्रिदशपट्टणकुट्टिनीनां
दृष्टं विनष्टमिदमष्टनवैर्देनैस्तत् ।
हृष्टीकृतां स्थितिमदुष्टिनि शुक्लसमष्टि-
कुट्टाकदृष्टिनि धृतश्रिणि वस्तुनीदम् ॥ ८३ ॥

83. इदं प्रमाणसिद्धं बहुषोऽभिलपितम् दिनटं दृष्टम् । 'क्षीणे पुण्ये' इत्यादिग्रमाणैः ।
तत् तस्मात् । अदुष्टं अदोषः तद्वति । 'वस्तुरत्ने' इति पाठान्तरम् ।

दम्भोलिपाणिपुटमेदनशम्भलीनां
यक्षोजकुम्भपरिरम्भसुखोपलम्भम् ।
मा नाम चीकमत^१ मानसमस्मदीयं
वैकुण्ठचिन्तनरसैर्वयमुत्सुकाः स्मः ॥ ८४ ॥

न मणीन् रमणीश्च सोऽहमीहे
न हयेभ्यः स्पृहये न वा गजेभ्यः ।
वरदशशरदस्सतं दशौ मे
मुजगाद्रौ शरणार्थिनो धिनोतु ॥ ८५ ॥

कारागेहे ससृतिरूपे अमतो मे
का रागे हे कृष्ण विवृद्धे मतिवार्ता ।

नागोदाराहार्यपते मां स्वयमग्न्या

नागो दारालङ्कृतमूर्ते मम वीक्ष्यम् । ८६ ॥

चन्द्रारुपु मन्दासममन्दार्तिहरं ते

चन्दामह इन्दावपि निन्दाबहमास्यम् ।

भारारिकुमारादिसमाराधितमूर्ते

नारायण घोरादफारादिह पायाः ॥ ८७ ॥

प्रधानाय सम्पन्निधानाय भक्त-

व्यथानाशदत्तावधानाय तुभ्यम् ।

समस्ताधिनाथ स्वमस्ताभिप्लव्णं

नमस्तादिदं निस्तमस्ताविधायिन् ॥ ८८ ॥

नगरिजाचले सागराग्रघातसजा-

कान्तवाहान्तरो दान्तवाधाहरः ।

चारिजाक्षदश्रयत्पारिजातो जग-

द्राजते रक्षितुं राजतेजोमुखः ॥ ८९ ॥

मस्तां भगवन् मस्तां विरतिं

लपतां मिपतां द्विपतां ततयः ।

भक्ता मनुजीमक्ता मृदुतां

जहता महता निहता इह ताः ॥ ९० ॥

१०. मस्तां देवता मस्तां विरतिं प्राणोपरम्प । मरणं विभक्तमित्यर्थः । गुह्यताविरति-
मिति पाठान्तरम् ।

किञ्चित्साध्विन्त्ये गोपीकिलिकिञ्चित्त्वञ्चितम् ।

अञ्चितं ज्योतिरगौरैरञ्जनाद्रावुदञ्चितम् ॥ ९१ ॥

सर्वदानन्दनिलयं सार्थयन्नवनीतहृत् ।

कृष्णस्त्वं वेङ्कटाधीश किं तु शैलेन धार्यसे ॥ ९२ ॥

१२. कृष्णपक्षे नन्दनिलयम् । अन्यत्र आनन्दनिलयम् । सार्थयन् स्ववस्तेन सफली-
कुर्वन् । नवनीतं हरतीत्येकत्र । नवनीतवन् अनुग्रहपेशलं हृत् हृदयं यस्येत्यन्यत्र । 'कृष्णस्त्व-
धारयच्छैलं त्वं तु' इति पाठान्तरम् ।

वृषाचलपते कृत्स्नविपादहरणक्षमम् ।

प्रपद्ये भक्तः पादपयोः सह महं कृशः ॥ ९३ ॥

मानयामो हरे न त्वामानयामो न ते मुदम् ।

पनायामोऽहह क्षुद्रान् धनायामोहतो हताः ॥ ९४ ॥

प्रपद्ये निरबधं तत्पणिभूधरभूषणम् ।

परत्रस्त हरत्रस्तदुर्लभं बल्लभं श्रियः ॥ ९५ ॥

अञ्जनमहीधरचरं जनमनीषा-

रञ्जनमधोक्षजं निरञ्जनमिह त्वाम् ।

लोचनयुगीकृतविरोचनसुधांशुं

केचन भजन्ति भवमोचनमभिज्ञाः ॥ ७६ ॥

सञ्चरति योगिहृदि किञ्च रविविम्बे

यो लसति नीलधनजालसममूर्तिः ।

निष्कृतिविहीनबहुदुष्कृतिसमुत्थं

सङ्कटमपास्यतु ॥ वेङ्कटगिरीशः ॥ ९७ ॥

इन्दुकरवृन्दपरिकन्दलदमन्दा-

नन्दकरमन्दहससुन्दरमुखश्रि ।

निस्तुल्युपस्थितपुरस्थितवरत-

न्यस्तु मम शेषगिरिमन्तगतवस्तु ॥ ९८ ॥

प्रशमितापिथिताशं प्राप्तसमरपाशं

कृत्ननतगन्धनाशं कीर्तिमिस्तेरितामम् ।

नवजलदुनिकाशं नागजैल्यकाशं

परिहृतपिपथाशं भावयामो रमेदम् ॥ ९९ ॥

कल्याणाभ्यामशेषाभ्युदयविभवसंपीडनकौडनाभ्यां

नाभ्यामभ्युदयतस्य द्वियुगमुखशिशोः श्रूयमाणस्तवाभ्याम् ।

बोधामोदार्णवाभ्यां भुजगपरिवृद्धमाधरालङ्कृतिभ्यां

दिव्याभ्यां दंपतिभ्यां भवतु नम इदं देवतानेविताभ्याम् ॥*

इत्यश्रेयश्रीवेङ्कटाक्षरिहृत्विषु

धवणानन्दे

श्रीनिवासस्त्ववे प्रथमस्तवकम्

अथ द्वितीयस्तवकम्

श्रियः प्रियममं सेवे शेषाचलशिरोमणिम् ।

महितं सुमनोवृन्दैर्मन्दारमिव मादयाम् ॥ १ ॥

सुमनोवृन्दैः पुष्पवर्षां हेतुभिः, देवसमूहैः कर्तुमिष्टम् ।

कमनीयैर्निजालोकैः कमलाचन्दकारिभिः ।

तमसाभ्यन्तेतारं तमेव हरिमाश्रये ॥ २ ॥

हरिं श्रीनिवासं सर्वे च ।

परिष्कृताञ्जनधरं परं श्रुत्यन्तगोचरम् ।

लोचनं सौमि लोकानां किमप्यज्ञानमोचनम् ॥ ३ ॥

३. परिष्कृतमञ्जनं धरति; परिष्कृतोऽञ्जनाचलो मेनेति च । कर्णान्तगोचरं वेदान्तगोचरं च । लोचनं तद्वदादरणीयं सर्वार्थप्रसाधकं च ।

प्रतीपशरभारानलोपकं गजपालकम् ।

वधामि हरिमाश्चर्यं गुहाशयमिहाश्र(श?)ये ॥ ४ ॥

४. प्रतीप ये शरभाः तेषामारावस्य लोपकम् । प्रतीपानां शत्रूणां रावणप्रभृतीनां यः शरभारः बाणसमूहः तस्यैवलोपकं च ।

अद्भुतं योगिवैभवंप्यब्जदीप्तिकरं हरिम् ।

उपतिष्ठेऽधिकरूप्यमुद्यन्तमिव भास्करम् ॥ ५ ॥

देवतामादिमां वन्दे धृतां भुजगभृता ।

समुद्रमाश्रितामुर्वीं पृथुचाफ्रसाधिताम् ॥ ६ ॥

६. भुजगभृता शेषाचलेन, सर्पराजेन आदिशेषेण च । समुद्रमाश्रितां शयनाय मेखलात्वेन च । पृथुना चापेन शार्ङ्गेण बलवृत्तां, पृथोथक्वर्तिनः चापेन समीकृतां च । उर्वीं महतीं भूमिं च ।

आनन्दनिलयं वन्दे श्लाघ्यं दुग्धार्णवादपि ।

श्रीधरं यत्र जागर्ति परं ज्योतिर्निरञ्जनम् ॥ ७ ॥

७. जागर्ति । न ॥ विदाति । तेन दुग्धार्णवादपि श्लाघ्यत्वम् ।

प्रपन्नामयदोलीति सत्यापय वचो मयि ।

नालीकशब्द उचितः श्रीनिवासस्य ते यतः ॥ ८ ॥

८. नालीकशब्द तदोचितः असत्यवचनं तव नोचितमित्यर्थः । तेन तदुक्तं 'सकृदेव प्रपन्नाय' इत्यादिकं वचः सत्यापय । कथं नालीकशब्द उचित इत्यत्राह श्रीनिवासस्येति । श्रियः लक्ष्म्याः निवास वासस्थानं हि नालीकं पदम् । त्वं च श्रीनिवासः । अतो नालीकशब्दस्ते उचितः नालीकपदवाच्यत्वं युक्तमिति ।

प्रपञ्चास्यमुपास्य त्वां नृपञ्चास्यति मानवः ।

करोषि तस्य यत्स्वामिन् करोषितमगीप्सितम् ॥ ९ ॥

9. प्रथः लोकः आत्ये यस्य तम् । तस्य आत्यं मुपमिति वा । सर्वकारणमिति
यद्वसितम् ।

वृषाचलेशस्य तुषारदीधिति-

त्विषा मुखेनार्तविषादहारिणः ।

मुदां निदानं द्युसदावलिस्तुतं

सदा पदाम्भोजमुदारमाश्रये ॥ १० ॥

सङ्कल्पप्रपन्नाय कृष्णाय दैवतै-

रताप्यमप्यर्पयसि स्थिरं पदम् ।

दयालुता मापन्न दुर्बलेषु हि

प्रभूतमानां परमं विभूषणम् ॥ ११ ॥

अजस्रमप्यधिमुतां वहन्नुर-

स्थजामधिप्राय सृजन् प्रजा हरे ।

भवत्यहो मन्मथजन्ममूर्ध्वान्

तथापि कन्दर्पजिताऽभिमन्यसे ॥ १२ ॥

स्व(कि)मिन्दुना तेन कलङ्कितेन यं

प्रविभ्रतो नापगतान्धकारिता ।

तवैव वीक्षे मुखकन्दमद्भुतं

तमो मुरारे हरति स्मृतोऽपि यः ॥ १३ ॥

13. अन्धकारोऽस्यास्तीति अन्धकारी । तस्य भावः अन्धकारित । अन्धकरिपुत्वं च

यतस्तु उधन्नुपमानतां भव-

त्सदो नु(दोर्न)देव प्रतिवक्तु (पत्तु)म्

परिप्लुताञ्जनधरं परं श्रुत्यन्तगोचरम् ।

लोचनं स्तौमि लोकानां किमप्यज्ञानमोचनम् ॥ ३ ॥

३. परिप्लुतमञ्जनं धरति; परिप्लुतोऽञ्जनाचले येनेति च । कर्णान्तगोचरं वेदान्तगोचरं च । लोचनं तद्वादरणीयं सर्वार्थप्रकाशकं च ।

प्रतीपशरमारानलोपकं गजपालकम् ।

दधामि हरिमाश्वर्यं गुहाशयमिहाश्र(श?)ये ॥ ४ ॥

४. प्रतीपा ये शरभाः तेषामारावस्य लोपकम् । प्रतीपानां शत्रूणां रावणप्रभृतीनां यः शरमारः यागसमूहः तस्यावलोककं च ।

अद्वयं योगिवैरप्यब्जदीप्तिकरं हरिम् ।

उपतिष्ठेऽधिकारुष्यमुद्यन्तमिव भास्करम् ॥ ५ ॥

देवतामादिमां वन्दे धृतां भुजगभूभृता ।

समुद्रमाश्रिताभुर्वी पृथुचापप्रसाधिताम् ॥ ६ ॥

६. भुजगभूभृता शेषाचलेन, सर्पराजेन आदिशेषेण च । समुद्रमाश्रितां वायनाय मेखलात्वेन च । पृथुचापेन शार्ङ्गेण भलवृत्तां, पृथोधकदत्तिनः चापेन समीकृतां च । उर्वी महती भूमिं च ।

आनन्दनिलयं वन्दे श्लाघ्यं दुग्धार्णवादपि ।

श्रीधरं यत्र जागर्ति परं ज्योतिर्निरञ्जनम् ॥ ७ ॥

७. जागर्ति । न तु निद्राति । तेन दुग्धार्णवादपि श्लाघ्यत्वम् ।

प्रपन्नाभयदोसीति सत्याप्य वचो मयि ।

नालीकशब्द उचितः श्रीनिवासस्य ते यतः ॥ ८ ॥

८. नालीकशब्द तत्रोचितः असत्यवचनं तत्र नोचितमित्यर्थः । तेन वदुक्तं 'सकृदेव प्रपन्नाय' इत्यादिकं वच सत्याप्य । कथं नालीकशब्द उचितः इत्यत्राह श्रीनिवासस्येति । धियः लक्ष्म्याः निवासः वासस्थानं हि नालीकं पद्मम् । एवं च श्रीनिवासः । अतो नालीकशब्दस्ते उचितः नालीकपदवाच्यत्वं युक्तमिति ।

प्रपद्यास्यमुपास्य त्वां नृपद्यास्यति मानवः ।

करोषि तस्य यत्स्वामिन् करोषितमभीप्सितम् ॥ ९ ॥

9. प्रथः लोक. आस्ये यस्य तम् । तस्य आस्यं मुत्तमिनि वा । सर्वकारणमिति
सर्वसितम् ।

वृषाचलेशस्य तुषारदीधिति-

त्विषा मुखेनार्तविषादहारिणः ।

मुदां निदानं द्युस्तदावलिस्तुतं

सदा पदाम्भोजमुदारमाश्रये ॥ १० ॥

सकृत्प्रपन्नाय कृशाय दैवते-

रनाप्यमर्पयसि स्थिरं पदम् ।

वयालुता माभवा दुर्बलेषु हि

प्रमूतमानां परमं विभूषणम् ॥ ११ ॥

अजस्रमप्यब्धिक्षुतां बहन्नु-

स्यजामधिष्ठाय सृजन् प्रजा हरे ।

भक्त्यहो मन्मथजन्ममूर्ध्वान्

तथापि कन्दर्पजिताऽभिमन्यसे ॥ १२ ॥

स्व(कि)मिन्दुना तेन कलङ्कितेन यं

प्रविश्रतो नापगतान्धकारिता ।

तवैव वीक्षे मुखचन्द्रमद्भुतं

तमो मुरारे हरणि स्मृतोऽपि यः ॥ १३ ॥

13. अन्धकारोऽस्मात्सीति अन्धकारी । तस्य भावः अन्धकारिता । अन्धकारितं च ।
पतङ्ग उद्यन्नुपमानतां भव-

स्फोटो नु(दोर्न)देव प्रतिवक्तु (पतु)मर्हति ।

असंशयं दुप्यति यस्य दर्शने

जनो ययोस्त्वभ्युदयं प्रपद्यते ॥ १४ ॥

फणाभृदद्रीश गुणालिभिः क्षमा-

घृणाविरोधिक्षपणादिभिश्चु(श्रि)तम् ।

प्रणामतस्त्वां निपुणाश्रयं त(-णः श्रयन् स)दा

नृणां पत्नीनेव तृणाव(य) मन्यते ॥ १५ ॥

मनस्तुरङ्गं विषयच्छटावटा-

न्तरे गभीरेव द(प्त)यालुमाशु मे ।

वितु(कृ)प्य दक्षं विरचय्य शिक्षया

हरे तदु(मु)चैरधिरोढुमर्हसि ॥ १६ ॥

स्थिरमङ्गलदायकं श्रितानां परमं धाम वृषाद्रिधाम वन्दे ।

स्सरमन्युमदैर्गदैरयुक्ता न रमन्ते हि र्यतोऽपरत्न युक्ताः ॥ १७ ॥

बलवैरिशिलावलेपलोपक्षमभू(भा)मण्डलभव्यदिव्यदेहम् ।

प्रणमस्त्रिदशा(शं) दृशोः पुरस्तात् परमं वस्तु तदस्तु निष्कलं मे ॥ १८ ॥

तरुणार्ककरावमर्शहृष्यन्निहकृतिहुंकृतिप्रवीणम् ।

भवमोचन लोचनद्वय ते भगवन्मामकमान्से चकास्तु ॥ १९ ॥

भुवनाभ्युदयावनान्तलील स्तवनादेव स्तीहितार्थदात ।

तव दास्यपदे मयीह शौरि भवदावानलपातिता न युक्ता ॥ २० ॥

20. स्वावनादेव सति भवस्तुतिवरणादेव सद्भूते । तव दास्यपदे त्वात्किङ्करत्वाश्रं मयि । यद्वा 'सत्पुरुषे स्वावनादेव ईहितार्थदात' इति योजना ।

वृषशैलवनस्थलीविहारी मधुहारी सुमनश्शिरस्सु नित्यम् ।

निहिताङ्घ्रिसलंकृतागमान्तो मम चेतःकमले तु ललगीतु ॥ २१ ॥

21. भृङ्गसमासोक्तिरियं- हृषिकेशीर्णा । मधुरसुरः तन्नामको भगवान्; मधु क्षौद्रं तदग्राही च । सुमनश्शिरस्सु देवानां मूर्धसु पुण्याणामर्थदेक्षेपु च । अलङ्कृतः आगमानां वेदानां अन्ताः उपनिषदो येन; अगमानां वृक्षाणामन्ता उपरिभागा येन च ।

द्युतरो नमतां प्रसीद शार्ङ्गिन् इतरोपायविधावहं न शक्तः ।

तरणौ तरणे त[कृ]पां सृजन्तौ चरणौ ते शरणं घृणे शरण्यम्(ष्य) ॥ २२ ॥

22. तृतीयपादोऽयुक्तार्थः । कृपामिति पठित्वा एवं योजयितुं शक्यम्- तरणे संसारतरणविषये तद्वेतुभूतामित्यर्थः कृपां अस्मासु भगवतो दयां सृजन्तौ वत्सादयन्तौ अत एव तरणौ तारकौ इति ।

इदमेव पदं सुरस्रक्तीं जनयित्वा शिवयांबभूव शम्भुम् ।

इति माधव दर्शयन् करस्ते सततं लोचनगोचरो मम स्तात् ॥ २३ ॥

जगदण्डसहस्रभारखेदो जठरस्यातिकृशस्य जालु मा भूत् ।

इति तद्वलकल्पनाय कट्यां कलितं श्रीधर चिन्तये करं ते ॥ २४ ॥

नतिरस्तु तटिद्धनद्युतिभ्यां श्रितशेषाचलशृङ्गसङ्गतिभ्याम् ।

परिपालितभक्तसन्ततिभ्यां प्रथमाभ्यामनुरूपदम्पतिभ्याम् ॥ २५ ॥

हरिनीलनिभं हरेरुस्तत्कलये श्रीः किल यत्न वर्तमाना ।

उपिता ध्रुवमुत्पलेऽपि नीले कमला पद्म इवेति सौति बुद्धिम् ॥ २६ ॥

गात्रमृतद्युतिविदम्बिनि कैटभारे

गाढे विराजति तवोरसि कौस्तुभोऽयम् ।

दीव्यत्तमालाहनाहितमेचकिञ्चि

माच्यावनीधस्तटे भगवान्निर्वार्कः ॥ २७ ॥

सर्वज्ञमस्तकगृहीतकलस्य तस्य

आतुर्विधातुमनसः परमं प्रक(ह)र्षम् ।

लक्ष्म्याः किमिद्विमतमवेत्य वृषाचलेन्दो

क्वत्रेऽर्धचन्द्रतिलकं वहसि प्रमत्त. ॥ २८ ॥

गोवर्धनं धृतक्ता गुणपूर्ण मूर्धा

मन्थानमप्यचलमृद्वना महान्तम् ।

अम्भोस्हाक्ष वहसे किमप्यक्षातात

तं चारु काञ्चनमयं च [गिरि सु] मेल्म् ॥ २९ ॥

प्रहादवारणविभीषणभानुसूनु-

पाञ्चालराजतनयाप्रमुखावनेन ।

तावद्धभूव तव नैव वृषाचलेन्दो

यावद्यशोऽतिकृद्दामादशरक्षणेन ॥ ३० ॥

प्राहमहेण विरटन् कटदीव नैते

लोकान्तरागमविलम्बसहिष्णवो मे ।

इत्यसदाचलसदासरिरक्षिपातो

जागर्ति(र्षि) नाथ वृषभभृति सावधाने(नः) ॥ ३१ ॥

यन्मेखलापरिलसन्मणिमञ्जुदीप्ति-

‘पीताम्बरस्सु(रं सु)मनसः कथयन्ति या(य) च ।

यद्भोगिभूभृदिति यश्च हरे प्रसिद्ध

‘वासस्तवावहतु तच्च स च श्रियं न ॥ ३२ ॥

32. हे हरे तव तद् वास वक्ष च स वास निवास वासस्थानभूत पर्वतश्च नः श्रियं करोतु । यत् वक्ष (कर्म) सुमनस मेखलाया काञ्चन्या उदरवन्धने विलसद्भिर्मणिमञ्जु दीप्ति यस्य तत् तथाभूत पीताम्बर कथयन्ति । य च वासस्थानभूतं पर्वतं मेखलासु अधिलक्ष्य परिलसता मणीना मञ्जुमिर्दाप्तिमि पीतं व्याध अम्बर गगन यस्य तम् तथाभूत कथयन्ति । यद् वक्ष भोगिभूभृत् सर्पराजोऽनन्त इति प्रसिद्धम् । ‘निवासशाव्यासनपादुका. शुकोपधान .’ इति ‘செனாநுல குலையாம் .. மணிபிரகாசகாம மும்-புல்லாம் .’ इति च । यश्च वासस्थानभूत पर्वत भोगिभूभृत् शेषाद्रि इति प्रसिद्ध ।

अत्युन्नतं तिलकभूषितमायताक्ष-

मुद्रासिमेखलमुदारसहस्रपादम् ।

शेषाचलेक्षितरनन्तपदाभिधेयं

त्वां रगद्विर्णि च सममेव विचिन्तयामः ॥ ३३ ॥

३३. गिरिपक्षे तिलकपदेन अक्षपदेन च पृष्ठाणामभिधानम् ।

अल्पेतरश्चमविकासकरैरसारै-

र्धैरैरलं तव[वत्त] लुलायकुलानुसारैः ।

काङ्क्षाधिकर्षणकृतत्रिदिवद्गुनिन्दे

वन्दे मुकुन्द भवतश्चरणारविन्दे ॥ ३४ ॥

३४. छन्दोऽपेति । मद्भिषतुल्यै, कृत्स्नितप्रभुभिः ।

अक्षाणि मे विषयपङ्कमलीमसानि

प्रक्षिप्य(-क्षाल्य) नाथ गुरुणा कर्तुणारसेन ।

पादाम्बुजे ननु निजे अमृतप्रदो(दे) व-

डेतानि तल्पदयः(सङ्गमय) पदपदकूजितानि ॥ ३५ ॥

मन्दैतस्स्फुरणमङ्गलकालमेव-

सन्देहदयितुषुपुमैकनिकायकायम् ।

वन्दे तमेव वरदं शरदम्बुजाक्षं

यं देवमाहुररविन्दगूढासहायम् ॥ ३६ ॥

कमलनयन दीव्यत्कौस्तुभोदारदीपं

मयनमवतु नखद्वानुम-यागिधानम् ।

प्रयितसदनुयावैस्तात्तिकैर्भाव्यमानं

यदुनिलक समिन्धे यत् शृङ्गाप्रकल्पम् ॥ ३७ ॥

अनुचितमहमीदृङ्मुक्ततां यत्समीहे
 मगकशिग्रुरिवोच्चैर्मक्त(मत्त)मातङ्गरूपम् ।
 क्षममिदमथवा मे त्वां प्रयज्य तूर्णं
 तृणमपि वृषसैलधीश दिव्यास्त्रयन्तम् ॥ ३८ ॥
 विपद(ज)विततिरास्तामुत्पलं धिक् सरोगं
 कृतमतिकठिनैस्तैर्गोतभिद्भ्रावभिश्च ।
 नियतममृतदं ते निर्मितातङ्कमङ्गं
 वपुरतिसुकुमारं वासुदेव स्तुतो(वेऽ)हम् ॥ ३९ ॥
 प्रकृतिमहदहङ्कृत्यादिकं तत्त्वजातं
 पुत्र्यमपि शरीरं तावकं सञ्जिरन्ते ।
 मधुमथन परं ब्रह्मैकमेवाद्वितीयं
 त्वमसि तदखिलश्रुत्यन्ततार्थभूमिः ॥ ४० ॥
 निखिलविहितहातृन् नीतकालानिषिद्धैः
 निरुपधिकरुणाब्धिस्नातुमस्नानकल्पात् ।
 विभुरपहतपाप्मा विश्वभूतान्तराला-
 प्यधिक्ससि वृषागाधित्यकां सत्यकामः ॥ ४१ ॥
 पुनरपि जननीनां चेन्न कुक्षौ विविक्षा
 निरवधिनि सुखे चेदस्ति साक्षादपेक्षा ।
 चरणनलिनयुगे तावके देव के वा
 शरणवरणमेते श्रीपते नाचरन्ति ॥ ४२ ॥
 वद मदपचारा किञ्चिदालोचिनाश्वे-
 न्नलिननयन नालं नारकास्त्वग्रहृत्पदाः ।

वितरणकरणावास्तवद्रुणास्तीलिताश्चे-

दसूतपि सुधान्धुं (मुरान्यः) स्वल्पमित्यप्यवेमि ॥ ४३ ॥

हृदि मम क्लृपेऽस्मिन् पादपद्मं तदीयं

चस्तु कथमिदं ते नाथ हन्तेति चिन्ताम् ।

दुरुपलभ्युत्तनृकृत्यद्भुतानःप्रहार-

प्रभृति चरितमस्य श्रीपते निर्धुनीते ॥ ४४ ॥

44. दुरुपलभ्य मार्गस्थितस्य रम्यचिद् पापाण्य सुतनूकृतिः स्त्रीरत्नवकरणम् ।
मदभुतम्य वर्जितः शकटम्य असुरस्य प्रहारः । एतत्प्रभृतिः ।

अशरणं भगवन्भिरक्ष मामयमहं भवतः कृष्णापद्म् ।

प्रचुरोगगणेन च पाप्मना ननु यतश्चयतः प्रसृतोऽस्म्यहम् ॥ ४५ ॥

45. पाप्मना वयतः समूहेन च यत यस्मात् कारणात् अहं प्रसृतः व्यातः ततः ।
कृष्णापद्म् ।

अतितरामपराधपरंपरां रचयतो मनुजान्भिरक्षितुम् ।

कमल्या सहस्रेल्लभूपयन् हि(द्धि)ततमं ततमज्जनभूधरम् ॥ ४६ ॥

क्षिप्तुवनैक्यदान्यमनन्यधीः किमपि नाथ भवन्तमिहार्थये ।

तव पदाम्बुजमक्तिमनुत्तमां कल्य मे लयमेति यथा(या) तमः ॥ ४७ ॥

कृतबुधावमतीन् कुमहीपतीनिह विहाय मदीयगिरा वयः ।

मधुरिपुं मजतां मधुरस्फुरन्नवरसो वरसोमसुहृन्मुखम् ॥ ४८ ॥

विफलया विषयान्तरचिन्तया किमनयाऽपितु कामपि देवताम् ।

भज मनस्तुमन्-प्रचरैः सदा नममितामसिताम्बुधरोपमां ॥ ४९ ॥

49. नमसिता नमस्कृताम् ।

तव रमास्य तुङ्गतमा क्षमा तमपि येन ररक्षिथ वायसम् ।

त्वदितरो निहतिं वत तत्त को न कुरुते कुरुतेऽपि कृतागसि ॥ ५० ॥

अपि कृतागसि तेऽजनयत्क्षमां मयि रमा क्षणमप्यनया भवान् ।
मुररिपो वरिवर्ति कन(कर)स्फुरद्धनजया न जयावहया विना ॥ ५१ ॥

मधुरिपो भवदीयमुजान्तरं मनसि मे लगताद् धृतकौस्तुभम् ।
स्फुरति यत्र हि मादृशगुप्तये सरसिजोरसिजोषमिताचला ॥ ५२ ॥
52. कमला । वक्षोजतुलितपर्वता ।

फणिपतिक्षितिभृत्तटभूषणे बलिरिपो हृदयं रिपुभीषणे ।
भवति रज्यति मूर्तिरिबोल्लसन्मरतके रतकेलिजुषः श्रियः ॥ ५३ ॥

फणिगिरौ हि स एव भवान्(वन्?) भवान्मितधियामवनार्थमवातरत् ।
अविरतं मुनयः कमलोल्लसत्यद्द हरे दहरे यमुपासते ॥ ५४ ॥

तावकं किमपि देव कञ्जभूवामदेववल्शासनादिभिः ।
दैवतैरविरतं निवेवितं पादपङ्कजयुगं भजामहे ॥ ५५ ॥

अश्वतां दुरितपुञ्जभञ्जनादञ्जनावनिधरावतंसकात् ।
अन्यमल नहि चित्तमानये मानये न च विरोधिहानये ॥ ५६ ॥

दासमाविधि(थ) कयासु(धु)नन्दनं दन्तिनं दशमुखानुजं घ(श्रि)तम् ।
श्रीनिवास चरितानि ते परं कानि वा न विह्व[नु]तानि पण्डितैः ॥ ५७ ॥

राजमानविभवां महीमस्त्राजमानसत्रिहारहा(वा)सिकाम् ।
मानयामि फणिशैलदेवतामानयामि च तदङ्घ्रिमाशयम् ॥ ५८ ॥

59. महोमक्तां भूमिदेवतां ब्राह्मणानां राजानः श्रेष्ठाः महर्षयः तेषां मानसमेव
दिहात्मातः श्रीमानिवास्तथान यस्याः ताम् ।

देवकीतनय तान्नी तनुरिन्दराहिमिन्दिराश्रिता ।
आतनोति मम नूतनोत्पलदयामला परमकोमला मुदम् ॥ ५९ ॥

प्रातराशयमहीशभूमिभृजेतराश(श्र)य रमापते मम ।

वीतरागविनुतात् स्वदुर्चकैर्नेतरानिह भजामि निर्जरान् ॥ ६० ॥

60. प्रातः काले मम आशयं मानसम् आश्रय ।

नीति(च)राजिमनुसृत्य नित्यमप्याचरामि विहिते न माधव ।

स्वेचराभिनुत नो मतिर्भवद्गोचरापि कृमयैव पाहि माम् ॥ ६१ ॥

मेघदर्पहरदीप्तिवैखरी शेखरीकृतादाम्बुजा सुरैः ।

भाविता मुनिभिरादिदेवता सं(सा)धतादु विता पदाऽवता ॥ ६२ ॥

दुर्यचप्रथिमगर्वचर्वितप्राज्ञमुद्विरकृरैरलं नृपैः ।

अज्जनाद्रिचर कज्जनाभ ते चिन्तये वपुररण्य(घस्य) शान्तये ॥ ६३ ॥

अम्बुद्धमकृतत्वदञ्जनं कज्जलोचन कृतात्मवञ्चनम् ।

भावितापरिचितप्रपञ्चनं पाहि चक्रधर मामकिञ्चनम् ॥ ६४ ॥

वृष्णस्य भक्तिमत्पुण्यस्य शूलिनो बलशासनस्य वनजासनस्य वा ।

तनुतां च नो(नया-)त विनुतां सुरैस्समं सर गाढभक्तिरुगाद्रिदेवताम् ॥ ६५ ॥

65. वृष्णादिविषयां भक्तिं तनुतां अल्पत्वं नय । अन्याविषयां भक्तिं मा कर्षीरिति भावः । सुरैः ब्रह्मादिभिः समं अविशेषेण उत्कृष्टपक्षविभागमन्तरेण विनुतां उरगाद्रिदेवतां हृदभक्तिः सर ।

कमलाभिरामविमलायतेक्षणां

कमनीयमूर्तिममनीषिदुर्गयाम् ।

परमामुपस्थितरमामिमां मनो

भज गाढमेव मुजगाद्रिदेवताम् ॥ ६६ ॥

स्मरणं पदतमरणं मुकुन्द ते

यजनं पद्मज्जयनं च कीर्तनम् ।

स्तवनं गुणानुमनं शुभालय-

व्रजनं च हन्ति वृजिनं शरीरिणाम् ॥ ६७ ॥

निजवैभवेन नहि केवलं स्वयं

तव सारस्त्वमुपयाति लोचनम् ।

निजगोचरेऽपि पुरुषे परं रमा-

सख सारस्त्वमुपपादयत्यदः ॥ ६८ ॥

68. सारस्त्वं पद्मत्वम् । सारस्त्वं पद्मत्वम् रजस्तमोभ्यामनभिभाव्यं सत्त्वगुणं च ।

रमया सदैव रममाण उच्चकै-

नैरमानितस्त्वमिति नाथ साम्प्रतम् ।

नलिनायताक्ष परमेतदद्भुतं

नमदिष्टकार्यपि मदिष्टकार्यसि ॥ ६९ ॥

69. न इत्त. प्राप्त. अनितः । रमया अनितः रमानितः । न रमानितः नरमानितः । रमया सह सदैव रममाणस्य रमया अभियुक्तत्वं युक्तम् । मदिष्टकारिणः नमदिष्टकारित्वं यत् तदाश्चर्यम् । नरैर्मानितः नमतामिष्टकारीणि वास्तवार्थः ।

दुरितानि साधु चरितानि वा जन-

स्तनुते मुकुन्द ननु ते प्रचोदनात् ।

उचिते स्तवं(वे) विरचितो(ते)पि मे [वचः-]

परिपोषणे मधुरिपो तव स्पृहा ॥ ७० ॥

70. सत्यं ममैव प्रचोदनात् । ततः किमित्यग्राह उचित इति । एतत्स्तवविरचनमपि त्यदिच्छाधीनमेव । मयि तथाऽनुग्रह. कृत इति भावः ।

उरगेशमूमिधरगोहमच्युतं

क्षरणं गतस्य तरणं भवाम्नुयेः ।

सुकरं ननु श्रमकरं यदाश्रयात्

कपयोपि नैव नपयोधिलङ्घिनः ॥ ७१ ॥

71. अन्यस्य श्रमकरमपि अच्युतं शरणं गतस्य सुकरम् ।

दलितोऽप्रचाप तुलितोऽप्र(अ)भूढवा-

द्विपया त्वन(दरं)न्याविपयाशया कृतम् ।

तव नागशैलभवनासदाश्रये

चिरमस्तु वीतविरमस्तु सन्निधिः ॥ ७२ ॥

72. दलितः उग्रस्य शिदस्य चापः केन तस्य सम्बुद्धिः । तुलितं उग्रं गूढपाद्विषं
यया तथा । अनन्या तदेकप्रकाशा या शब्दादिविषयसम्बन्धिनी आद्या तथा । नागशैलमयनेति
सम्बोधनम् ।

हृदयं प्रविश्य हृतसर्वकल्मषो

विदुषां विधातुमप्यर्गमुत्सवम् ।

तनुते तदीयतनुषु प्रहर्षतः

पुत्थोत्तमं सु(मस्त)पुलकाङ्कुरार्पणम् ॥ ७३ ॥

मदमोहलोभमुखवैरिधूतये

परितापकारिदुस्तापनीतये ।

किमपि स्मरामि कमला(लशा)न्विकन्यका-

किलिकितैकत्रसिकं परं महः ॥ ७४ ॥

अविच्छेदामोदा कलशजलशशेर्दुहितरि

स्फुरद्गंगा नम्राधिपशिखरिणीशादिमहिता ।

असौ दासवासक्षपणनिपुणा दुष्टदमने

वृत्तासक्तित्व(र्व्य)क्तिर्निगमगणगीता विजयते ॥ ७५ ॥

विदित्वा तत्त्वार्थानपि विशदमाज्ञायशिरसां
 पुराणानि श्रुत्वाप्यसकृदपि बुद्ध्वा स्मृतिगिरः ।
 समाजे स्थित्वापि श्रुतिनयविदां हन्त विदुषां (विषयात्) .
 न हातुं शक्तोहं नरकहर किं मे न दयसे ॥ ७६ ॥

धनयाभिः क्षुद्रं नृपमपि विना यादवनुतिं
 व(प)नायानीतीच्छां जनयसि महायासजननीम् । .
 अहन्तामाहत्स्यादसुरबलहन्तारमतुलं
 न हन्तारे चेतो नयसि खलु चिन्ताविषयताम् ॥ ७७ ॥

77. अरे चेतः, न नयसि । हन्त ।

अशेषान् शेषाद्रेरधिप मम दोषान्निरसितुं
 महत्प्रायश्चित्तं मधुमथन नैवास्त्यनुगुणम् ।
 प्रपश्यन्नापीठान्मणिमुदुटपर्यन्तमतुलं
 पवित्रं गातुं ते परमपुरुषाभूवमनघः ॥ ७८ ॥

स्पृहा दीनन्ताणस्थिरविस्तरक्षालु यदि ते
 वशः प्राप्तुं व्याप्तं यदि च रुचिराशालु वशसु ।
 तदाशैषैर्दोषैः शरणितमसंभावितगुणं
 विषद्व्यस्रयायेशा वृषगिरिपते स्त्रिभूमिह माम् ॥ ७९ ॥

79. रुचिः आशालु ।

नरं वा देवं वा कमपि नलिनाक्ष शु(श्रि)तवतां
 प्रसिद्धवन्ते(न्तो) दृष्टाः परमभिमतार्थाः कतिपये ।
 प्रपन्नानां त्वां नः परममधिपं ब्रूहि जगता-
 मशौ कष्टं सिद्धयत्यभिलषितमद्यापि न कथम् ॥ ८० ॥

धनादित्सोपज्ञव्यसनजनितप्राणिविषदां

महीभृत्पाशानां मदनमदनदोषमनसाम् ।

मुखं दूरे हित्वा मुरमथन मे लोचनयुगं

यदान्यं वक्त्रं ते वरद शरदः पश्यतु शतम् ॥ ८१ ॥

४१. महीभृत्पाशाः कुम्पतयः । 'मदनमदान्यां नदं' भाषातं मनो येषाम् ।

नियन्ता चिन्तार्थिभेषां नियतमनुकूलस्तव भव-

नपन्थानं मुञ्चत्यतिदृढमत्तिस्त्रास्यस इति ।

वृणानो गोप्ता स्याः स्वयमिति विमुक्तैतरगतिः

प्रपद्ये भीतोहं परमपुरुष त्वामभयदम् ॥ ८२ ॥

न दा(या)तुं न स्ता(स्ना)तुं न च रचयितुं ते स्तुतिगिरो-

न दा(गा)तुं न ध्यातुं न कलयितुमाराधनमपि ।

न यष्टुं न स्मष्टुं किमपि तव तुष्ट्यै पदुरहं

शरण्यौ ते लक्ष्मीरमण शरणं यामि चरणौ ॥ ८३ ॥

अभक्त्या भक्त्या वा [सु]शुचिरशुचिर्वा मधुरिपो

सकृद्वा भूयो वा सकलफलदं त्वां स्मरति यः ।

निरातङ्कं तुङ्गं निखिलमपि दत्तेऽभिलषितं

न केपाभाध्यै जनयति तवौदार्यमतुलम् ॥ ८४ ॥

इति

श्रीरघुमनमङ्गनवेद्याततातयज्वभागेनेयासौर्यामदियज्जानेयवर्चसमौक्तिकारणयचार्य

तन्ममकलेपयमग्न्यवर्चस्तिरदुनीयाचार्यतनयस्य श्रीनिवासहृष्याविदितनयस्य

श्रीसाताम्यामर्गभक्तस्य भाषीनगरवास्तव्यस्य चेद्विदार्थयज्जलः

कृतिषु श्रवणानन्दे प्रथमं शतकं सम्पूर्णम् ॥

श्रवणानन्दपद्येषु कारिण्यं यत् लक्षितम् ।

श्रीरैलान्तातयाचार्यरुद्रैवं विवृतिं प्रयच्छात् ॥

धीरस्तु ।

श्रीलक्ष्मीगद्यम् ।

श्रीवेङ्कटेशमहिषी श्रितकल्पवल्ली

पद्मावती विजयतामिह पद्महस्ता ।

श्रीवेङ्कटास्त्यधरणीभृदुपत्यकायां

या श्रीशुकस्य नगरे कमलाकरेभूत् ॥ १ ॥

भगवति जयजय पद्मावति हे ॥ १ ॥ भागवतनिकरबहुतरमयकरबहुलोचमय-
मसन्नायतिहे ॥ २ ॥ भविजनभयनाशिभाग्यपयोरशिवेलातिगलोलचिपुल्लरोल्लोलीचि-
लीलावहे ॥ ३ ॥ पद्मजभवयुवतिप्रमुखामरयुवतिपरिचारक्युवतिविततिसरतिसतत-
विरचितपरिचरणचरणाम्भोस्त्रहे ॥ ४ ॥ अकुण्ठवैकण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ ५ ॥
अखिलाण्डकोटिब्रह्माण्डनायकि ॥ ६ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ ७ ॥ श्रीमति
पद्मावति ॥ ८ ॥ जय विजयीभव ॥ ९ ॥ (१)

क्षीराभोराशिसरैः प्रभवति रुचिरैर्यत्स्वरूपे प्रदीपे

शेषाण्येषामृजीपाप्यजनिषत् स्तुधाकल्पदेवाङ्गनाद्याः ।

यस्यासिंहासनस्य प्रविलसति सदा तोरणं वैजयन्ती

सेयं श्रीवेङ्कटादिप्रभुवरमहिषी भानु पद्मावती श्रीः ॥ २ ॥

जयजयजय जगदीश्वरकमलापतिकर्णारसवर्णालयवेले ॥ १ ॥ चरणाम्बुज-
शरणागतकर्णारसवर्णालयमुरवाधनकरबोधनसफलीकृतशरणागतजनतागमवेले ॥ २ ॥
किञ्चिदुदधितसुस्मितभङ्गितचन्द्रकलामदसूचितसम्पदमिमलविलोचनजितकमलाननसकृ-
दवलोकनसज्जनदुर्जनमेदविलोपनलीलालोले ॥ ३ ॥ शोभनशीले ॥ ४ ॥ शुभ-
गुणमाले ॥ ५ ॥ सुन्दरमाले ॥ ६ ॥ कुटिलनिरन्तरकुन्तलमाले ॥ ७ ॥ मणि-

वरनिरुचितमञ्जुलाले ॥ ८ ॥ पद्मपुरभिगन्धमार्दवमरुन्दफलितामृतिवन्धपद्मिनी-
चले ॥ ९ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ १० ॥ अखिलाण्डकोटिब्रह्माण्ड-
नायकि ॥ ११ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ १२ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १३ ॥ जय
विजयीभव ॥ १४ ॥ (२)

श्रीशैलान्तसुरेस्सध्वमुपवने चोरलीला चरन्ती

चापेये तेन चन्द्रां स्वपतिमवरयत्तस्य कन्या सती या ।

यस्याः श्रीशैलपूर्णेश्वरश्रुति च हरेस्तातभाव प्रपन्नः

सेयं श्रीवेङ्कटाद्रिप्रमुखरमहिषी भालु पद्मावती श्रीः ॥ ३ ॥

स्वर्गभवदतिगर्भकृन्नुस्मेर्वांशगिरिमुखोर्वाधरकुलद्वर्वाकरदयितोर्वाधरशिखरो-
र्वाकण्णिपतिर्गुर्वाधरकृन्तरामानुजमुनिनामाङ्कितबहुभृमाश्रयमुरधामालयवरनन्दनवनसुन्द-
तरानन्दमन्दिरानन्तगुरुवनानन्नकेलियुतनिभृततरविहृतिरतलीलाचोरराजकुमारनि-
जपनिस्वरसहविहारसमयनिभृतोपितफणिपतिगुरुभक्तिपाशवशवदनिगृहीता रामचम्पक-
निरद्धे ॥ १ ॥ भक्तजनावनननिन्दे ॥ २ ॥ भजनविमुखमविजनभगवदुपसदन-
समयनिरीक्षणसन्ततमन्त्रदे ॥ ३ ॥ भागधेयगुरुभक्त्यशेषगुणाहुमूलभूतबालिकामूर्ते
॥ ४ ॥ श्रीवेङ्कटनाथवरपरिगृहीते ॥ ५ ॥ श्रीवेङ्कटनाथतातभूतश्रीशैलपूर्णगुल-
गृहस्तुपामूर्ते ॥ ६ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ ७ ॥ अखिलाण्डकोटि-
ब्रह्माण्डनायकि ॥ ८ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ ९ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १० ॥
जय विजयीभव ॥ ११ ॥ (३)

श्रीशैले केलिकाले मुनिस्सुफामे या भयात्राक्षयाता

तस्यैवोपत्यकाया तदनुश्रुपुरे पद्मसारमये ।

प्रादुर्भूताऽरविन्दे रिकचदलचये पत्युख्यैस्तपोभि

सेय श्रीवेङ्कटाद्रिप्रमुखरमहिषी भालु पद्मावती श्रीः ॥ ४ ॥

भद्रे ॥ १ ॥ भक्तजनावनननिन्दे ॥ २ ॥ भगवदक्षिणवक्षोलक्षणलक्षाल-

क्षितमृदुपदमुद्रे ॥ ३ ॥ भञ्जितभवनव्यदरदलितदलमृदुलकोकनदमदविलसदधरो-
 र्ध्वविन्याससव्यापसव्यकरविराजदनितरशरणभक्तगणनिजचरणशरणीकरणाभयवितरणनि-
 पुणनिरूपणनिर्निद्रमुद्रे ॥ ४ ॥ उल्लसदूर्ध्वतरापरकरशिखरयुगलशेखरनिजमञ्जि-
 ममदभञ्जनकुशलवदनविधुमण्डलविलोकनविदीर्णहृदयताविभ्रमधरदरविदलितदलकोमल-
 कमलमुकुलयुगलनिरर्गलविनिर्गलकान्तिसुमुद्रे ॥ ५ ॥ श्रीवेङ्कटेश्वरसहमहिषीनिकर-
 कान्तलीलावसरसङ्गतमुनिनिकरसमुदितबहुलतरभयलसदपसारकेलिवहुमान्ये ॥ ६ ॥
 श्रीशैलाधीशरचितदिनाधीशविचरमाधीशविषयतपोजन्ये ॥ ७ ॥ श्रीशैलासन्नशुकपुरी-
 सम्नपद्मसरउत्पन्नपद्मिनीकन्ये ॥ ८ ॥ पद्मसरोवर्यरचितमहाश्चर्यघोरतपश्चर्यश्री-
 कमुनिधुर्यकामितवदान्ये ॥ ९ ॥ मानवकर्मजालदुर्मलमर्मनिर्मूलनलब्धवर्णनिजस-
 लिलजवर्णनिर्जितदुर्वर्णवज्रस्फटिकसवर्णसलिलसम्पूर्णसुवर्णमुखरीसैकतसञ्जातसन्ततमंक-
 रन्दविन्दुसन्दोहनिष्कन्दसन्दानितामन्दानन्दमिलिन्दवृन्दमधुरतरङ्गझारवरुचिरसन्तत-
 सङ्कुलमल्लीमालतीममुखव्रततिविततिकुन्दकुरवकमरुवकदमनकादिगुल्मकुसुममहिमधुम-
 धुमितसर्वदिङ्मुखसर्वतोमुखमहनीयामन्दमाकन्दाविरलनारिकेलनिरवधिक्रमुकप्रमुख-
 तरुनिकरबीधिरमणीयविपुलतटोद्यानविहारिणि ॥ १० ॥ मञ्जुलतरमणिहारिणि
 ॥ ११ ॥ महनीयतरमणिजिततरमिमकुटमनोहारिणि ॥ १२ ॥ मन्थरतरसुन्दर-
 गतिमत्तमरालयुवतिसुगतिमदापहारिणि ॥ १३ ॥ कलकण्ठयुवाकुण्ठकण्ठनाद-
 कल्लव्याहारिणि ॥ १४ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूतिनायकि ॥ १५ ॥ अखिलाण्ड-
 कोटिब्रह्माण्डनायकि ॥ १६ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ १७ ॥ श्रीमति पद्मावति ॥ १८ ॥
 जय विजयीभव ॥ १९ ॥

(४)

या लवण्यनदी वदन्ति कवयः श्रीमाधवाम्भोनिधिं

गच्छन्तीं स्ववशंगतांश्च तरसा जन्तून्त्यन्तीमपि ।

यस्यामो ननेतहस्तचरणाद्यङ्गानि भूपारुची

रम्भोजान्यमलोज्ज्वलं च सलिलं सा भातुपन्नावती ॥ ५ ॥

अम्भोरुहवासिनि ॥ १ ॥ अम्भोरुहासनप्रमुखाखिलमृतानुशासिनि ॥ २ ॥

अनवरतात्मनाथवशस्सिंहासनाध्यासिनि ॥ ३ ॥ अङ्घ्रियुगावतास्पथसन्तनसन्नाहमान-

पोतरांभङ्गुरसंसारधर्मसन्तप्तमनुजसन्तापनाशिनि ॥ ४ ॥ बहुलुब्धस्तत्त्वदनमण्डल-
 पाणिपल्लवरुचिरलोचनसुभगकन्धराबाहुवल्हिकाजघननितम्बमण्डलमयविततशैवालसम्फुल्ल
 कमलदुबलयकम्बुकमलिनीनालोत्तुङ्गविपुलपुलिनशोभिनि ॥ ५ ॥ माधवमहार्णव-
 गाहिनि ॥ ६ ॥ महितलवण्यमहावाहिनि ॥ ७ ॥ सुखचन्द्रसमुद्यतमालतलविराज-
 मानकिञ्चिदुदञ्चितसूक्ष्माग्रकस्तूरीतिलकशूलसमुद्भूतभीतिविशीर्णसमुज्जितसंमुखभाग-
 परिसरयुगलसरभसविसृमरतिमिरनिकरसन्देहसन्दायिससीमन्तकुन्तलकान्ते ॥ ८ ॥
 स्फटिकमणिमयकन्दर्पदर्पणसन्देहसन्दोहिसकलजनसम्मोहिफलफलविमललावण्यललित-
 सततसुदितसुदितसुखमण्डले ॥ ९ ॥ महितम्रदिममहिममन्दहासासाहिष्णुतदुदयस-
 सुदितरुमोदीर्णारुणवर्णविभ्रमदविडम्बितपरिणतविश्वविद्रुमविलसदोष्ठयुगले ॥ १० ॥
 परिहसितदरहसितकोकनदकुन्दरदमन्थरतरोद्गत्वरविसृत्वरकान्तिवीचिकमनीयामन्द-
 मन्दहाससदनवदने ॥ ११ ॥ समुज्ज्वलतरमणितर्जिततरणिताटङ्कनिराटङ्ककन्दलितका-
 न्तिपूरकरम्बितकर्णशङ्कुलोवलये ॥ १२ ॥ बहिरुपगतस्फुरणाधिगतान्तरङ्गणभूषणग-
 ण्यदनकोशसदनस्फटिकमणिमयभित्तिशङ्काङ्कुरणचणप्रतिफलितकर्णपूरकर्णवितंसताटङ्क-
 युण्डलमण्डननिगनिगायमानविमलकपोलमण्डले ॥ १३ ॥ निजभ्रुकुटीमटीमृतव्य-
 क्षाष्टाक्षद्वादशाक्षसहस्राक्षप्रभृतिर्वसुपर्वशोभनग्रमण्डले ॥ १४ ॥ निदलफलक
 मृगमदतिलकच्छलविलोककलोकविलोचनदोषविरचितविदलनवदनविधुमण्डलविगलि-
 तनासिकाप्रणालिकानिगूढनिस्सृतनासाग्रस्थूलमुक्ताफलच्छलाभिव्यक्तवदनविलिनीन-
 कण्ठनालिकान्तःप्रवृत्तग्रीवामध्योच्चभागकृतविभागग्रीवागतंविनिस्सृतपृथुलविलस-
 दुरोज्ज्वलयुगलनिर्झरझरीभूतगाम्भीरनामिदूदावगाढविलीनदीर्घतरपृथुलसुधाधारा-
 प्रवाहयुगलविभ्रमाधारविस्फाटवीक्ष्यमाणविशुद्धस्थूलमुक्ताफलमालविद्योतितदिगन्तरे ॥
 १५ ॥ सकल्यमरणकलविलासकृतजङ्गमचिरस्थायिसौदामनीशङ्काङ्कुरे ॥ १६ ॥
 कनकशनाकिङ्किणीकलनादिनि ॥ १७ ॥ निजजनतायुणनिजयतिनिकटनिवेदिनि
 ॥ १८ ॥ निखिलज्जनामोदिनि ॥ १९ ॥ निजपतिसम्प्रादिनि ॥ २० ॥ मन्थ-
 रतरमेहि ॥ २१ ॥ मन्दमिममेहि ॥ २२ ॥ मयि मन आवेहि ॥ २३ ॥
 मम शुभममेहि ॥ २४ ॥ मङ्गलमयि माहि ॥ २५ ॥ अकुण्ठवैकुण्ठमहाविभूति-

नायति ॥ २६ ॥ अखिलाण्डकोटिप्रहाण्डनायकि ॥ २७ ॥ श्रीवेङ्कटनायकि ॥ २८ ॥
श्रीमति पद्मावति ॥ २९ ॥ जय विजयीभव ॥ ३० ॥ (५)

जीयाच्छ्रीवेङ्कटाद्रिप्रभुपरमहिषी नाम पद्मावती श्री-

जीयाच्चास्या कटाक्षामृतसरसिको वेङ्कटाद्रेरधीश ।

जीयाच्छ्रीवैष्णवाली हतकुमतकथा वीक्षणैरेतदीयै-

जीयाच्च श्रीशुक्ले पुरमनवरत सर्वसम्पत्समृद्धम् ॥ ६ ॥

श्रीरङ्गसूरिणेद श्रीशैलानन्तसूरिवदयेन ।

भक्त्या रचित गद्य लक्ष्मी पद्मावती समादत्ताम् ॥ ७ ॥

॥ श्रीलक्ष्मीगत्र सम्पूर्णम् ॥

श्रीरस्तु ।

श्रीनिवासगद्यम् ।

श्रीवेङ्कटाद्रिनिलय कमलाकामुक पुमान् ।

अभङ्गुरनिभृतिर्नन्तरङ्गयनु मङ्गलम् ॥ १ ॥

श्रीमदरिज्जमटीमडलपण्डनधरणिधरमडलाखण्डलम्य निखिलपुरासुरचन्द्रित-
वराहक्षेत्रविभूषणस्य शेषाचलगस्ताचलवृषभाचलनारायणाचलज्जनाचलादिशिखरिमा-
लाकुलस्य नाऽमुस्तनाथनिर्वाधेगुणसाभरणसत्तानिधितत्त्वनिधिभक्तिगुणपूर्णश्रीशैल-
पूर्णगुणप्रदपरमपुरपट्टापावरविभ्रमदत्तदृङ्गगलद्गनगङ्गासमालिङ्गितस्य सीमातिग-
गुगरामानुजमुनिनामाङ्कितनहुभूमा श्रयमुखाभालयनरामायनवनसीमापरिवृतविशङ्कतट-
निरन्तरप्रितृभिन्नभक्तिरसनिर्झरानन्तार्याहार्यप्रवणपारापरविभ्रमदसल्लिभरभरितमहात

दक्षमण्डितस्य कलिर्दममलमर्दनकलितोद्यमविलम्बमनियमादिमनुनिगणनिपेत्यमाण-
 प्रत्यक्षीभवविजसल्लिखमज्जनमज्जननिविलयापनाशनपापनाशनतीर्थाध्यासितस्य मुरा-
 रिमेकजराधिपीडितनिरातिजीवननिराशभूसुरवरातिसुन्दरमुराङ्गनारतिकराङ्गसौष्ठव-
 कुमारताकृतिकुमारतारकसमापनोदयदमानपातक्रमहापदामयविहापनोदितसकलभुवनवि-
 दितकुमारधाराभिधानतीर्थाविधितस्य धरणितलग्नसकलहृतकलिलगुभसल्लिगतबहुल-
 विविधमलहतिचतुररुचिरतरविलोकनमात्रविदलितविविधमहापातकस्यामिपुष्करिणीसमेत-
 स्य बहुसङ्कटनरकावटभूदुःकटकलिकङ्कटकलुषोद्वटजनपातकविनिपातकरुचिनाटक-
 करहटककलशाहतकमलारतगुभमज्जनजलसज्जनभरितनिजदुरितहतिनिरतजनसततनि-
 र्गोलेपीयमानसल्लिखसम्भृतविशङ्कटकटाहतीर्थभूषितस्य एवमादिमभूरिमज्जिमसर्वपातक-
 गयेहापकसिन्धुडम्बरहारिशम्बरविविधविपुलमुण्यतीर्थनिवहनिवासस्य शीवेङ्कटाचलस्य
 शिखरशेखरमहाकलशाली स्वर्वाभवदतिगर्वाङ्कुरगुल्मेर्वाशगिरिमुखोर्वाधरकुलदर्वाकरद-
 यितोर्वाधरशिखरोर्वासततसदूर्वाकृतचणनवघनगर्वचर्वणनिपुणतनुकिरणमसृणितगिरिशि-
 खरशेखरतरुनिकरतिमिरः । वाणीपतिशर्वाणीदयितेन्द्राणीश्वरमुखनाणीयोरसवेणी-
 निभशुभवाणीनुतमहिमाणीयस्तरकोणीभवदखिलभुवनभवनोदरः । वैमानिकगुरुभूमा-
 धिकगुणरामानुजकृतधामाकरकरधामारिदरललामान्छरुनकदामायितनिजरामालयनवकि-
 सलयमयतोरणमालायितवनमालावरः । कालाम्बुदमालानिभनीलालकजालावृतबाला-
 वजसलीलामलफालाङ्कसमूलामृतधाराद्वयावधीरणधीरल्लिततरविशदतरधनघनसारमयो-
 र्ध्वपुण्ड्रेखाद्वयरुचिरः । सुविकस्वादलमास्वरकमलोदरगतमेदुरनवकेसरततिभासुर-
 परिपिञ्जरकनकाम्बरकलितादरललितोदरतदालम्बजम्भरिपुमणिस्तम्भगर्भाग्निमदम्भस्तम्भ-
 नसमुज्ज्वलमाणपीवरोरुगुणलतदालम्बपृथुलकन्दलीमुकुलमदहरणजंघालजङ्घायुगलः ।
 नव्यदलमन्यकलपीतमलतोणिमलसमृदुलसत्किस्तल्याश्रुजलकारिचलदोणतलपरकमलनि-
 जाश्रयदलवन्दीकुनशरदिन्दुमण्डलीविभ्रमदादग्रशुभ्रपुनर्भवाधिष्ठिताङ्गुलीगण्डनिपीडित-
 पद्मासनः । जानुतलावधिलम्बिविडम्बितवारणशुण्डादण्डज्विजम्बितनीलमणिमयकल्प-
 कशाखाविभ्रमदायिमृणाललतायतसमुज्ज्वलारकनक्वल्यवेलितैकतरबाहुदण्डयुगलः ।
 युगबहुदितकोटिस्वरकरहिमकरमण्डलज्ज्वल्यमानसुदर्शनपाञ्चजन्यसमुत्क्रितशृङ्गापरबा-
 हुयुगलः । अभिनवशाणसमुत्तेजितमहामहानीलखंडमदखंडननिपुणनवीनपरितप्तकार्त-

स्वरकवचितमहनीयपृथुलसालग्रामपरम्परागुम्फितनाभिमण्डलपर्यन्तलम्बमानगालम्बदी-
 सिसमालम्बितविशालवक्षःस्थलः । गङ्गाक्षरतुङ्गाकृतिभङ्गावलिभङ्गावहसौधावलिबाधावह-
 धारानिभहारावलिदूराहतगेहांतरमोहावहमहिममृणितमहातिमिरः । पिङ्गाकृतिभृङ्गा-
 रुनिभाङ्गारदलाङ्गामलनिष्कासितदुष्कार्यधनिष्कावलिदीपप्रभनीपच्छवितापप्रदकनकमा-
 लिकापिशङ्गितसर्वाङ्गः । नवदलितदलवलिमृदुललितकमलततिमदविहतिचतुरतरपृथुल-
 तरसरसतरकनकसर[म?]यरुचिरकण्ठिकाकमनीयकण्ठः । वाताशनाधिपतिशयनकमनपरि-
 चरणरतिसमेताखिलफणधरततिमतिकरकनकमयनागाभरणपरिवीताखिलाङ्गावगमितशय-
 नभूताहिराजजानातिशयः । रविक्वोटीपरिपाटीधरक्वोटीस्वराटीवितवाटोरसधाटीधरमणि-
 गणकिरणविसरणसततावेधुततिमिरमोहगर्भगेहः । अपरिमितविविधभुवनभरिताखण्ड-
 ब्रह्माण्डमण्डलपिचण्डिलः । आर्यधुर्यानन्तार्थपथित्वस्वनिष्पातपात्रीकृतनिजचुबुकगत-
 घणकिणविभूषणवहनमूचितश्रितजनवत्सलतातिशयः । मद्भुट्टिण्डिमडमरुक्षरकाहली-
 पटहावलीमृदुमर्दलालिमृदङ्गदुन्दुभिडक्किमुखहृद्यवाद्यकमधुरमङ्गलनादमेदुरविसृमरस-
 रसगानरसरुचिरसन्ततसन्तन्यमाननित्योत्सवपक्षोत्सवमासोत्सवसवत्सरोत्सवादिविविधोत्स-
 वकृतानन्दः । श्रीमदानन्दनिलयविमानवासः । सततपद्मालयापद्मपद्मरेणुसञ्चित-
 वक्षस्थलपटवासः । श्रीश्रीनिवासस्सुप्रसन्नो विजयताम् ॥

श्रीरङ्गसरिणेदं श्रीशैलनन्तमूरिविन्द्येन ।

भक्त्या रचितं हृद्य गद्यं गृह्णातु वेङ्कटेशानः ॥

श्रीश्रीनिवासगद्यं सम्पूर्णम् ॥

श्रीः
श्रीनाममौक्तिकमाला
श्रीयामुनकृता ।

यस्यदाभोरहध्यानविभस्ताशेषकल्पः ।
वस्तुतामुपयातोऽहं यामुनेर्यं नमामि तम् ॥

श्रीनाममौक्तिकैर्माला यामुनार्येण निर्मेता ।
अद्विष्टसिद्धसमुद्रतैर्नदीभिः स्मृतिसागरे ॥ १ ॥
आराधनाय हरये जगदानन्ददायिने ।
श्रीनाथनायकपतिनारायणगुणान्विता ॥ २ ॥
सर्वकल्याणजननी जगन्महल्लवभवा ।
मनीषिभिर्महामर्गैर्वैष्णवैर्भ्रियतामियम् ॥ ३ ॥

१. श्रीमन्नारायणाद्रीश श्रीमन्नञ्जनशैल्य ।
श्रीमद्वृषभशैलेन्द्र श्रीमत्सिंहनगाधिप ॥ ५* ॥
२. श्रीशेषगोत्राभरण श्रीनिवासेति कीर्तये ।
अच्युतानन्त गोविन्द मुकुन्द गरुडध्वज ॥ ७ ॥
३. जगदानन्दजनक जगज्जन्मादिकारण ।
नारायण जगन्नाथ शरणागतवत्सल ॥ ५ ॥

४. सत्यसङ्कल्प सर्वज्ञ सत्यकाम सनातन ।
निस्समाभ्यधिक स्वस्थ स्वे महिम्नि प्रतिष्ठित ॥ ७ ॥
५. त्रिविक्रम त्रिलोकेश शङ्खचक्रगदाधर ।
रमानाथ रसानाथ नीलानाथ निरञ्जन ॥ ७ ॥
६. नित्यानन्दोप निस्सीममहाधिभव शाश्वत ।
त्रिगुणातीत पाङ्गुप्यपरिपूर्ण परात्पर ॥ ६ ॥
७. पुरुषोत्तम मानाथ पुण्यश्रवणकीर्तन ।
निर्विकार निरातङ्क नित्यानन्द निरामय ॥ ७ ॥
८. यज्ञेश यज्ञपुरुष पुण्डरीकाक्ष माधव ।
वासुदेव विभो विष्वक्सेन वैकुण्ठ वामन ॥ ९ ॥
९. नीलवर्णार्णवस्त्य श्रीवल्लभ जगत्पते ।
तन्मन्त्रगीतासंवेद्य सम्मङ्गलगुणाकर ॥ ६ ॥
१०. रमारमण राजीवदलचारुविलोचन ।
नित्ययौवनमौन्दर्शशील दिव्यगुणार्णव ॥ ४ ॥
११. वेदवेद्य विशालाक्ष विश्वम्भर धरापते ।
दाशार्ह देवदेवेश दामोदर दयानिधे ॥ ८ ॥
१२. धरणीधारकाधारनित्याधोक्षजान्यय ।
योगिध्येय जगद्वन्ध जगत्स्वामिन् जनार्दन ॥ ८ ॥
१३. नरसिंह हयग्रीव हरे प्रह्लादवत्सल ।
लोकाधार पराधार आत्माधार धराधर ॥ ८ ॥
१४. रथाङ्गपाणे सर्वेश सर्वलोकसमाश्रय ।
भूतभव्यमवधाय वेङ्कटाचलनायक ॥ ५ ॥

१५. कृष्ण विष्णो विशालाक्ष वैजयन्तीविराजित ।
क्षीरार्णवशयानन्त शरण्याश्रितवत्सल ॥ ८ ॥
१६. सर्वात्मन् सर्वलोकेश सर्व सर्वात्मनायक ।
करुणाकर कालञ्ज सर्वलोकनियामक ॥ ७ ॥
१७. मुञ्जीकेश हृषीकेश केशिमर्दन केशव ।
नरकान्तक काकुत्स्थ कालात्मन् कालपाचक ॥ ८ ॥
१८. करीन्द्रवरदानन्द श्रीधर श्रीनिकेतन ।
निरवद्य परब्रह्मन् सर्वलोकपदाश्रय ॥ ७ ॥
१९. नाथसेव्यपदाम्भोज वकुलाभरणाश्रय ।
रा[म] माराभिरामाङ्ग राम कृष्णेति कीर्तये ॥ ६ ॥

श्रीमद्वेङ्कटनाथमादिपुरुषं पूर्णं परं शान्धतं
श्रीनाथं शरणागतातिहरणं नारायणं संश्रये ।
कृष्णं विष्णुमनन्तमच्युतमजं गोविन्दमिन्दीवर-
श्यामं नन्दकशङ्खचक्ररुचिरं ध्यायन् भजे कीर्तये ॥
येनैतत्पठ्यते नाम्नामष्टाविशोचरं शतम् ।
अनिष्टपक्षक्षपणमिष्टावाप्तिरवाप्यते ॥
ओं नमो यामुनमुन्धे ।

इति द्वितीयो भागः

अथ तृतीयो मागः

श्रीशठकोपगाथा

श्रीरत्नरामानुजमुनिकृतसंस्कृतदिवरणसंहिता ।

(१)

(तृतीयशतके तृतीयदशकम् ।)

एवं द्वितीयदशके स्वतनुविहितजगत्कृत्यत्वलक्षणसौभाग्ययोगं प्रतिपाद्य

“ स्थानोत्कर्षात्सुदीप्ते श्रमहरवपुषं स्वाङ्गपर्याप्तभूयं
तेजिष्ठं नीचयोगात्प्रणमितभुवनं पावनं सन्नतानाम् ।

प्राप्त्यर्हस्थानमंहःप्रशमनविषयं बन्धविच्छेदिपादं

भेजे शीघ्राभियानक्षमशुभवसति लंभितार्चामिमुख्यम् ॥

इत्युक्तीत्या स्थानोत्कर्षादिभिः स्वेच्छासेव्याकृतित्वं तृतीयदशके प्रतिपादयति । अथ द्वितीयदशके भगवदनुभवप्रतिबन्धकं प्रकृतिसंबन्धं मत्वा तन्निवृत्तावपेक्षितायां प्रकृतिसंबन्धस्य स्वानुभवप्रतिबन्धकत्वाभावाविष्करणाय तदा श्रीवेङ्कटाचले साक्षात्कृतस्य भगवतः सर्वाधिकशेषित्वं, गुणविग्रहादिवैलक्षण्यं, नित्यसूरिसेव्यत्वं, सौशील्यातिशयं, भोग्यत्वं, सुकराश्रयणत्वं, तदाश्रयश्रीवेङ्कटाचलस्यैव परमसाम्यप्रदत्वं, अस्यैव सर्वप्रतिबन्धकनिवर्तकानुभवविषयत्वं, तद्देशसंबन्धप्रयुक्तं भगवतोऽनिष्टनिवर्तकत्वं, श्रीवेङ्कटाचलस्यैव परमप्राप्यत्वं इत्येतत्सर्वं उक्त्वा तादृशभगवद्विषयकैर्द्वयमेव स्वरूपानुरूपपुरुषार्थ इति तृतीयदशके प्रतिपादयतीति संगतिरित्याहुः ।

ஒழிநில் காவமெல் லாமுட னுப்பமன்னி

வழுவி லாவடி. மைசெய்ய வேண்டும்நாம்

தெழிற் றாலு வித்திரு வேங்கடத்து

எழில்கொள் சோநிலைத் தைதந்தை தந்தைக்கே.

॥ 1 ॥

अवधिदृश्यं कालं सर्वं सहचरित एव सन् स्थित्वा अन्यूनं कैङ्कर्यं, सर्वकैङ्कर्यमिति यावत्, अस्माकं कर्तव्यमित्यर्थः । गंभीरघनियुक्तनिर्झरयुक्ते श्रीवेङ्कटाचले

सौन्दर्ययुक्तज्योतिर्मयस्य, एतदुक्तं—“स्थानोत्कर्षास्तुदीप्त”मिति, असत्स्वामिनः
गणनाथस्य सर्वस्वामिन इति यावत् । “வழுமிலா வடிமை செய்ய வேண்
டம் காம்” इति पूर्वोक्तान्वयः ॥ १ ॥

तस्य गुणविग्रहादिवैलक्षण्यमाह—

எந்தை தந்தைதன் தைதந்தை தநதைதற்கும
முந்தை வானவர் வானவா கோலெடும்
கிந்து பூமி முந்திரு வேங்கடத்து
அந்த மின்புகழ் காரொழி லண்ணலே.

॥ २ ॥

मनुत्पादकपरंपराया आद्युत्पादकः, नित्यसूरिनायकेन विष्वक्सेनेन सह नित्यसूरिभिः
विकीर्णानां पुष्पाणां सप्तेनैव विकास्तापादके श्रीवेङ्कटाचले वर्तमानः, निरवधिक-
कीर्तिः, श्यामसुन्दरः, सर्वाधिकः, विग्रहगुणेन सौन्दर्येण च सर्वाधिक इत्यर्थः ।
यद्वा मेघः मेघसमानकान्तिरित्यर्थः । एतदेवोक्तं “थमहरवपुषम्” इति । अस्यां
गाथायां (अण्णाल) शब्दितं सर्वाधिकत्वं वा (मुन्तै) शब्दितं सर्वकारणत्वं
वा विधेयम् । यद्वा (கிந்துபூமிமு) इत्यत्र नित्यसूरिसमापितैः पुष्पैः हृष्यतीति
योऽर्थः स एवाल विधेयः । ॥ २ ॥

अनन्तरं तस्य नित्यसूरिसेव्यतामाह—

அண்ணல மாயன ஸ்கொளசெந தாமரைக
கண்ணன் செலகனி வாய்ககரு மாணிகம
தெண்ணி றசகனை நீர்திரு வேங்கடத்து
எண்ணில தொலபுகழ் வானவ ரீசனே.

॥ ३ ॥

स्वामी आश्चर्यचेष्टितः आभरणालङ्कारयुक्तः, एतदेवोक्तम्—“स्वांगपर्याप्तभूष”मिति,
रक्ताभोजनयन रक्तविषफलसदृशाधर नीलरत्नवदुज्ज्वल स्वच्छस्वामीचीनवर्णयुक्त-
पर्वतहृदयलयुक्तश्रीवेङ्कटाचलवासी असंख्येयानादिकीर्तिशाली नित्यसूरिनायक
(அண்ணல) इति पूर्वोक्तान्वयः । स एव सर्वाधिकः सर्वस्वामित्वार्थः ॥ ३ ॥

अनन्तरं मंदंगीकरणसौशील्यवत् तस्य नित्यसूरिसेव्यत्वेन स्तुतिः नाति-
शयाधायिकेत्याह—

ஈசன் வானவர்க் கென்பனென் றுலது
தேச மோதிரு வேங்கடத் தானுக்கு ?
நீச னென்றிலற வென்றுமி லேனென்கண்
பாசம் வைத்தப ஈஞ்சுடர் சோதிக்கே.

॥ 4 ॥

नित्यसूरीणां स्वामी इति वदानि । एवमुक्तौ तत् नित्यसूरिसेव्यत्वं श्रीवैकटेशस्य तेजो
वा । अतिशयो वेति यावत् । को वा अतिशयस्तेन लभ्यत इति भावः । नीचभूते
गुणपूर्तिलेशशून्ये मयि स्नेहं कृतवतः तत्प्रयुक्तातिशयदीप्तिमतः एतदेवोक्तम्—
“तेजिष्ठं नीचयोगादि” इति । ज्योतिर्मयविग्रहयुक्तस्येत्यर्थः । (अत्र தேசமோ)
इति पूर्वोक्तम् ॥

॥ ४ ॥

अनन्तरं शीलवत्तामात्ममपि सौशील्यविशिष्टनिरतिशय भोम्यतायुक्तस्य नाति-
शयाधायकमित्याह—

சோதி யானெல் லாவது குந்தொழும்
ஆதி மூர்த்தியென் றுலள வாருமோ ?
வேதி யர்முழு வேதத்த முதத்தை
திதில் சீர்த்திரு வேங்கடத் தானையே.

॥ 5 ॥

वैदिकानां सर्वेषु वेदेषु ‘आनन्दो ब्रह्म’ ‘रसो वै स’ इति प्रतिपादितनिरतिशय-
भोम्यभावं आश्रिततारतम्यविमर्शरूपदोषरहितकल्याणगुणाश्रयं श्रीवैकटेश्वरं [प्रति]
उज्ज्वलविग्रहविशिष्टमन् उत्कर्षापकर्षविभागमन्तरेण सर्वलोकसेव्यः, एतदेवोक्तम्—
“प्रणमितभुवन”मिति, समस्तकारणभूतः इत्युक्त्या अतिशयो भवति किम् । परत्वयुक्तं
समाश्रयणीयत्वं सौलभ्ययुक्तभोग्यतायास्समं न भवतीति भावः ॥

॥ ५ ॥

अनन्तरं आश्रयणसौकर्यमाह—

வேங்க டங்களமெய்ய மெல்லினை முற்றவும்
தாங்கள தங்கட்கு நல்லன வேசெய்வா
வேங்க டததுறை வார்க்கு நமவென்ன
வாங்க டமைஅ துகமந் தார்கட்கே.

॥ 6 ॥

‘वैङ्कटाचलवासिने नमः’ इत्येवंरूपं स्वरूपप्राप्तं कायिकं मानसं वा व्यापारं,
“कस्मैचिदंजलिभरं वहते वितीर्य” इत्युक्तरीत्या तं व्यापारं अनुष्ठितवतां अनुभव-

विनाश्यतया सगुरुपाणि पूर्वार्जितपापानि समाश्रयणानन्तरभावीनि उत्तराद्यानि च समस्तानि दग्धानि भवन्ति सत्यमित्यर्थ । एतदेवोक्तम्—“पावन सन्नताना” इति । ये भगवद्विषये नमस्कारमनुतिष्ठन्ति ते स्वयं स्वेषा आत्महितमनुतिष्ठन्तीत्यर्थ । भगवन्नमस्कार एव हिततम इति भावः ॥ ६ ॥

तदाश्रय श्रीवेङ्कटाचल एव परमसाम्यं प्रयच्छतीत्याह—

சமந்தது மரமல்ல நீரகடா தூயபுகோண்டு
அமரத்த வானவா வானவா கோண்டும
கமனறெ மூமதிரு வேணகடம கணகடகு
ச மனகோள விரித குமதடங் குணறமே ॥ 7 ॥

सम्यक्तया देवा देवाधिपै ब्रह्मस्वदेन्द्रादिभिस्सह सम्यञ्चि पुण्याणि अर्ध्वजल दीप धूप च (सम्यक्तया) शिरसा धृत्वा तत्समर्पणपूर्वकं प्रणम्य यत्तं समृद्धार्था भवन्ति स श्रीवेङ्कटनामा महान् पर्वतः अस्माकं ब्रह्मसाम्यावह मोक्षं प्रयच्छतीत्यर्थः । एतदेवोक्तम् “प्राप्त्यर्हस्थान”मिति । स्वप्राप्तियोग्यस्थानमित्यर्थः ॥ ७ ॥

भगवत्प्राप्तिप्रतिबन्धकनिवर्तकसेवाविषयत्वं श्रीवेङ्कटाचलस्याह—

குணற மேந்திககு ளிரமழை காத்தவன
அனறு ஞானம அ னந்தபி ளானபாண
செனறு சேர்திரு வேணகட டாமலை
ஒனறு மேதொழுக மலினை ஒழுமே ॥ 8 ॥

गोवर्धनपर्वतमुद्धृत्य शीतवर्षमयात् रक्षितवत्, पूर्वकाले लोकान् क्रान्तवत्, उपकारकस्य सर्वस्मात्पत्स्य, आगत्य समाश्रयणीयाधारभूते श्रीवेङ्कटमहाचले एकस्मिन्नेव मेविते अस्माकं सर्गाणि पापानि नश्यन्तीत्यर्थः । एतदेवोक्तम्—“अहं प्रशमनविषय”मिति । पापनिवर्तकदेशस्थितमित्यर्थः । ॥ ८ ॥

अनन्तरं भगवतो विरोधिनिवर्तकत्वमपि तद्देशसंबन्धायतमित्याह—

ஒய்ம மூப்புப்பசி மபிற்றப் புப்பிணி
கீழ் மாதசெய வானதிரு வேணகடத்தது
ஆய்ன நாளமலை சாமடி-க தாமரை
வாயுள ஞமமனத துணைஞமவைப டாரகடகே ॥ 9 ॥

श्रीवेङ्कटाचलवासी कृष्णः सद्योविकसितचरणाम्भोजं वाचि च मनसि च निवेशयतां
बलहानिकरजरा च जन्म च मरणं च व्याधिश्च येन प्रकारेण नश्यन्ति तं प्रकारं
कर्तेत्यर्थः । एतदेवोक्तम्—“बन्धविच्छेदिपाद”मिति ॥ ९ ॥

अनन्तरं श्रीवेंकटाचलमेव परमप्राप्यतया भजध्वमिति स्वजनान् प्रत्यु-
पदिशति—

வைத்த நாள்வரை எல்லோரு ஹிச்சென்று
எய்தி னோப்பதன் முன்னம்னு டைமினோ
பைத்த பாம்பனை யான்றிரு வேங்கடம்
மொய்த்த சோலைமொய்ப் பூந்தடம் தாழ்வரே. ॥ 10 ॥

विस्तृतफणिशयनस्य स्वामिनः वासभूतस्य श्रीवेङ्कटाचलस्य निविडोद्यानयुक्तं सुन्दर-
तामरससरोयुक्तं कटकप्रदेशं कूलप्ते कालवधौ सन्नहिते तत्कृतशैथिल्यं प्राप्य
बलहानेः प्रागेव, मरणकालसंनिधानप्रयुक्तशैथिल्यबलहानेः प्रागेव, आगत्य समाश्र-
यतेत्यर्थः । एतदेवोक्तं—शीघ्राभियानक्षमशुभवसति”मिति । अशिथिलकरणत्वाद्य-
स्यायामेव अधिगन्तव्यदेशमित्यर्थः ॥ १० ॥

वशकस्य फलमाह—

தாள்ப ரப்பிமண் தாடிய ஈசனை
நீள்பொ ழில்குரு கூர்ச்சட கோபன்சொல்
கேழி லாயிரத் திப்பத்தும் வல்லவர்
வாழ்வார் வாழ்வெய்தி ஞாலம்பு கழுவே. ॥ 11 ॥

चरणाग्भोजं प्रसार्धं भूमिं आक्रान्तवतं स्वामिनमुद्दिश्य दीर्घोद्यानयुक्तवृत्तकानिर्वाहक-
शठकोपप्रणीते सदृशरहितगाथासहस्रे मध्ये एददृशकं अभ्यसितुं समर्थाः सुखेन
तिष्ठन्ति, कैङ्कर्यसाप्राज्यं प्राप्य, यथा लोकः श्लाघते तथेत्यर्थः ॥ ११ ॥

(2)

(पष्ठशतके दशमदशकम्)

உலக முண்ட பெருவாயா வுலப்பிங் கீர்த்தி யம்மானே
நிலவுஞ் சுடர்கு மொளிமூர்த்தி கெடபா யடியே னுருயிரே
தீவத முலகுக் காய்கின்ற திருவேங் கடத்தெம் பெருமானே
குலதொ லடியே னுணபாதம் கடு மாறு கூறியே. || 1 ||

एवं नवमदशके वियोगानर्हत्वं भगवतः प्रतिपाद्य—

“ आपत्संरक्षणादर्युपकरणतया मेघसाम्यादिभूम्ना

स्वानां विश्वासदानात् सुरगणभजनादिव्यदेशोपसत्त्या ।

प्राप्याप्राप्यत्वयोगात् स्वजनविजनयोस्तत्प्रयत्नव्यमावा-

दूचे नाथं शरण्यं श्रुतिशतविदितं वेङ्कटेशं शठारिः ॥ ”

इत्युक्तीत्या प्रपदनसुलभत्वेन शरण्यत्वमुपपादयति । पूर्वदशके परमपुरुषार्थलिप्सया आक्रुदय फलसिद्धयै तच्चरणावेव शरणमिति निश्चित्य तस्याखिलजगद्रक्षकत्वं विरोधि-
निघर्तकपरिकरयोगं उत्तुङ्गानुभाव्यत्वं जगद्विरोधिनाशकश्रीमत्त्वं लीलामात्रसाध्याश्रित-
क्षणकमं अतिशयितप्रमायाराध्यत्वं सर्वसाधारणसागस्यातिशयं ब्रह्मरूपादिसादराश्रयणी-
यत्वं अतिशयितमोग्यावयवशोभां आश्रयणीयत्वाकारश्चानुसन्धाय एवंभूतशरण्य-
श्रीवेङ्कटेशविषये समग्रां शरणागतिं करोतीति सङ्गतिरित्याहुः ।

लोकप्राप्तिविपुल्वदन; एतदेवोक्तम् “ आपत्संरक्षणादि”ति । अवधिरहित-
कीर्तियुक्तस्वामिन्, अभिवृद्धतेजोरूपप्रमान्यासतेजोमयविग्रहयुक्त, सर्वोत्कृष्ट, दास-
भूतस्य मम परिपूर्णप्राणभूत, लोकस्य तिलकवदलङ्कारतया स्थिते श्रीवेङ्कटाचले
वसन् असत्स्वामिन्, वंशपरम्परया अनादिदासोऽहम् । [तस्य मम]त्वच्चरणप्राप्ति-
प्रकारं प्राप्नुयामिति यावत् वदेत्यथः ॥ १ ॥

கூறும் நீறும் திலைஞ்சிக் கொடுவல் வசார் குலமெல்லாஞ்
சீரு வெரியுந் திருவேயி வவவா தெய்வக் கோமானே
சேறார் சுனைத்தா மரைச்செந்தி மலருந் திருவேங் கடத்தானே
பாரு வன்பி ஷடியேனுன் னடிசேர் வண்ண மருளாயே. || 2 ||

कूरवलयदसुरकुलं सर्वं खण्डतया भस्मतया मृद्रूपतया च यथा भवति
तथा कृत्वा कोपात्प्रज्वलच्छीसुदर्शनधरदक्षिणहस्त, एतदेवोक्तम् “अयुपकरणतये”
ति । नित्यसूरिनायक, पङ्कपूर्णेषु सरससु रक्ताग्निज्वालावत् विकस्वराभोजयुक्ते
श्रीवेङ्कटाचले कृतनिवास, अपरिच्छेद्यप्रेमशालिनो दासस्य त्वच्चरणप्राप्तिप्रकारमनु-
गृह्णाणेत्यर्थः || २ ||

வண்ண மருள்கொ ளணிமேக வண்ண மாய வம்மானே
எண்ணம் புருந்து தித்திக்கு மழுதே யிமையோ ரதிபதியே
தெண்ண வருவி மணிபொன்முத் தலைக்குந் திருவேங்
[கடத்தானே
யண்ண லேயுன் னடிசேர் வடியேர்க் காவா வென்னாயே. || 3 ||

मोहोत्पादकदिव्यविग्रह, दर्शनीयमेघस्वभाव, यद्वा दर्शनीयस्य मेघस्य वर्णः
भगवद्विग्रहवर्णदर्शनेन साभिलाषो भवतीत्यर्थः । एतदेवोक्तम् “मेघसाम्यादिभूम्ने”
ति । वर्णसादृश्यलिप्सुदृश्यमेववर्णक इति पर्यवसितोऽर्थः । आश्चर्यगुणचेष्टित
स्वामिन्, योगिनां हृदयं प्रविश्य मधुरामृतवदास्वाद्यमान, नित्यसूरिनायक, माणि-
क्यस्यर्णमुक्ताफलानि तरङ्गैश्चालयद्भिःस्वच्छैस्समीचीनैर्निर्दिशैर्युक्ते श्रीवेङ्कटाचले कृतनि-
वास, स्वामिन्, त्वच्चरणप्राप्त्यै दासानामसाकं हा हा इत्युक्तिपूर्वकं कृपां
कुर्यादित्यर्थः || ३ ||

ஆவா வென்ன துலகத்தை பலைக்கு மசார் வாணுண்மேற்
தீவாய் வாளி மழைபொழிந்த சிலைபா திருமா மகன்கேள்வா
தேவா சார்கள் முனிக்கணங்கள் கிரும்பும் திருவேங்
[கடத்தானே
ஆவார் கழங்க வருவியையேன் பொருந்து மாறு புணராயே. || 4 ||

हाहन्तेति दयामकृत्वा लोकस्य बाधकानां अमुराणां प्राणविषये अमिसुख-

वाणवर्षवर्षिचापधर, श्रीमहादेवीवल्लभ, देवासुरसुनिगणाद्रियमाणश्रीवेङ्कटाचलवासिन्,
पुष्पन्यासचरणयोः पापिष्ठस्य मम प्राप्युपायं कल्पयेत्यर्थः ।

புணரார் நின்ற மரமேழுந் றெய்த வொருவில் வலவாவோ
புணரேய் நின்ற மாயிராண்டி னடுவே போன முதல்வாவோ
தினாரார் மேக மெனக்களிது சேருந் திருவேங் கடத்தானே
தினாரார் சார்ந்தத் துணபாதஞ் சேர்வ தடியே னென்றானே. || 5 ||

परस्परसंक्षिप्तया स्थितानां सप्तसालवृक्षाणां, तस्मिन् रामवतारकाले,
विद्वन् एकधानुष्क, ओ इत्याद्यर्थे, एतदेवोक्तम् “स्वानां विश्वासदाना”दिति ।
परस्परसहिततया स्थितयोः द्वयोर्युनवृक्षयोः मध्ये गतवन्, जगत्कारणमृत, ओ इति
पूर्ववत् । दार्ढ्यपूर्णमेघसदृशैर्गजैराश्रिते श्रीवेङ्कटाचले कृतवास, दार्ढ्यपूर्णशार्ङ्ग-
धन्यनस्तव चरणयोः दासभूतस्य मम प्राप्तिः कदा वेत्यर्थः ॥ ५ ॥

என்னு ளோநாம் மண்ணாளந்த வினைத்தா மனாகள்
[காண்பதற்கென்
றென்றா ளும்மின் த்மைபோர்க ளேத்தி யிறைஞ்சி யினமினமாய்
மெய்ந்நா மனத்தால் வழிபாடு செய்புந் திருவேங் கடத்தானே
மெய்ந்நா னெய்தி பென்னுண னடிக்க ளடியேன்
[மேவுவதே. || 6 ||

अस्माकम् भूमिं मितवतः पुण्डरीकसदृशचरणयुगलस्य साक्षात्कारस्य सिद्धिः
कदा इत्याशया सर्वकालं स्थित्वा ब्रह्मरुदादिदेवाः स्तुत्वा प्रद्वीभूय संधीभूय
कायबाहुमनोभिः यत् कैक्यं कुर्वन्ति तादृशे श्रीवेङ्कटाचले कृतनिवास, एतदेवोक्तम्
सुरगणभजना”दिति । अहं अस्माद्भावं प्राप्य(ममास्मद्भावप्राप्तिपूर्वकम्) त्वचरणयोः
दासभूतस्य मम समाश्रयणं कदावेत्यर्थः । ॥ ६ ॥

அடியேன் மேவி யமர்நின்ற வழுதே யிமைபோ ரதிபதியே -
கொடியா வடுபுன ளுடையானே கோலக் கனிவாய் பெருமானே
செடியாரா வினைகள் தீமருந்தே திருவேங் கடத்தெம்
[பெருமானே
கொடியார் பொழுது முனபாதங் காண கோலா
[தரற்றேனே. || 7 ||

दासभूतेन मया आदरेणानुभूयमानामृतरूप, नित्यसूरिनायक, विरोधिवाधकं पक्षिणं गरुत्मन्तमिति यावत् ध्वजत्वेन परिगृहीतवन्, सुन्दरस्त्रिधाधर स्वामिन्, वनवद्याप्तानां पापानां निवर्तकौषधभूत, श्रीवेङ्कटनिलय असत्स्वामिन्, एतदेवोक्तम्. —“दिव्यदेशोपसत्त्ये”ति । अद्भुलिच्छेदिकापर्याप्तकालमपि त्वच्चरणारविन्दं द्रष्टुं उपायानुष्ठानं विना अवस्थानं नोत्सह इत्यर्थः ॥

॥ ७ ॥

கோலா தாற்றே னுனபாதம் காண வென்று நுண்ணுணர்வில்
நிலார் கண்டத் தம்மானும் நிறைநான் முகனு மிந்திரனுஞ்
சேலேய் கண்ணார் பலர்க்குழ லிரும்புந் திருவேங் கடத்தானே
மாலாய் மயக்கி யடியேன்பால் வந்தாய் போலே வாராயே. || 8 ||

‘त्वच्चरणारविन्ददर्शनाय उपायानुष्ठानमन्तरेण नस्यातुमुत्सहे’ इत्येवमुक्तवद्भिः सूक्ष्मार्थज्ञानवासस्थानभूतैः नीलरूपव्याप्तकण्ठेन स्वामिना ज्ञानादिपूर्णेन चतुर्मुखेन इन्द्रेण मत्स्यसदृशनयनाभिः देवस्त्रीभिः परितः स्थिताभिः बहुभिः आद्रियमाणे श्रीवेङ्कटाचले कूननिवास, स्वाभिख्येण व्यामोहजनककृष्णो भूत्वा मोहयित्वा तत्कालजनानां चक्षुर्विषयतया यथा आगतोऽसि तथा मद्विषयेऽपि आगच्छे-
त्यर्थः ॥

॥ ८ ॥

வந்தாய் போலே வாராதாய் வாரா தாய்போல் வருவானே
செந்தா மரைக்கட செங்கனிவாய் நாறறோ ளமுதே பெனதுயிரோ
சிந்தா மனிகள் பகல்கைப் பகல்செய் திருவேங் கடத்தானே
அந்தோ வடியே னுனபாத மகல கில்லே னிறையுமே. || 9 ||

केपांचिदाविर्भूत इव नाविर्भवसि । केपांचित्पारिषुमुकृतानां अनाविर्भूत इवाविर्भूतः, एतदेवोक्तं— “प्राप्याप्राप्यत्वयोगात्स्वजनविजनयो”रिति, रक्तांभोजनयन, रक्तफलसदृशाधर, चतुर्भुजामृतरूप, मत्पाणभूत, चिन्तितार्थप्रदमाणिक्यानां कान्तिभिः रात्रीः अहानि कुर्वणि श्रीवेङ्कटाचले सनिहित हन्त दासभूतोऽहं त्वत्पादं क्षणमपि हातुं न शक्नोमीत्यर्थः ॥

॥ ९ ॥

அகல கில்லே விறைமுமென் தலர்மேல் மங்கை யுறையார் பா
நிகரிற் புரபூர யுலகமுன் னுடையா யென்னை யாள்வானே
நிகரி லமலர் முணிக் கணங்கள் விரும்புந் திருவேங் கடத்தானே
புகலொன் தில்லா வடியேனுன் அடக்கீ முமர்ந்து
[புகுந்தேனே. || 10 ||

क्षणमपि हातुं न शक्नोमीति मन्यमानायाः पद्मालयदेव्याः निवासस्थानभूत-
वक्षःस्थल सदृशरहितकल्याणगुण, त्रिलोकीनाथ, मम ईशान, सदृशरहितदेवमुनि-
गासेव्यमानश्रीवेङ्कटाचलवासिन, शरणान्तरशून्यो दासभूतोऽहं त्वच्चरणमूले
रेखावदन्तर्गतस्सन् आश्रितोऽस्मीत्यर्थः । एतदेवोक्तम् “सत्यपत्तव्यमावा”
इति ॥ || १० ||

அடக்கீ முமர்ந்து புகுந்தடியீர் வாழியி னென்றென் தருள்
[கொடுக்கும்
படக்கே ழில்லாப் பெருமானைப் பழனக் குருகூர்ச் சடகோபன்
முடிப்பான் சொன்ன வாயிர்த்துத் திருவேங் கடத்துக் கிவை
[பத்தம்
பிடித்தார் பிடித்தார் வீற்றிருநது பெரிய வானுள்
[நிலாவுவரே. || 11 ||

चरणमूलं सम्यगाश्रित्य दासजनाः जीवन् इत्येवं दयां कुर्वन्तं स्वप्रकार-
समानरहितं सर्वाधिकसुदिश्य समीचीनकेदारयुक्तकुस्काधीशशठकोपेन स्वकार्यसमाप्त्यर्थं
प्रणीते असिन् गाथासहस्रे श्रीवेङ्कटाचलविषयमेतद्व्यक्तं उपायत्वेन आश्रितवतो
जनानपि आश्रिता ये जनाः तेऽपि महति परमपदे सर्वातिशायिता(१)मासिकां प्राप्य
नित्यानुभवं कुर्वन्तः सुप्रतिष्ठा भवन्तीत्यर्थः ॥ || ११ ||

अपि जुषामहे कृणातृणातत्वमिवोदितम् ।

सहस्रशस्वां योऽद्राक्षीद् द्राविडी ब्रह्मसंहिताम् ॥

येनोपनिषदां भाष्य रामानुजमतानुगम् ।

रम्यं कृतं प्रपद्ये त रङ्गरामानुज सुनिम् ॥

श्रीमते रङ्गरामानुजमहादेशिकाय नमः

श्रीमते श्रटकोपाय नमः

श्री धीनिवासपरब्रह्मणे नमः

